

การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น สู่เส้นทางที่ยั่งยืน

จัดทำโดย

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

พิมพ์ครั้งที่ 1

ตุลาคม 2567

จำนวนพิมพ์

1,000 เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

อาคาร เอส.พี. (อาคารเอ) ชั้นที่ 13

เลขที่ 388 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน

เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400

โทรศัพท์ 0-2079-5475 กด 8

บรรณาธิการและคณะทำงาน

สำนักพัฒนานวัตกรรมการสร้างโอกาสการเรียนรู้ กสศ.

จัดทำเนื้อหา ออกแบบ และความควบคุมการผลิต

บริษัท ไอแอนดีโอ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด

พิมพ์ที่

บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด

คำนำ

ประเทศไทยเผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างยาวนานซึ่งยังมีคนไทยจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากช่องว่างทางเศรษฐกิจและปัญหาครอบครัวที่มีฐานะยากจน ส่งผลให้เด็กและเยาวชนหลายคนต้องหลุดออกจากระบบการศึกษา และไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพได้

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) จึงมีภารกิจสำคัญมุ่งเน้นการพัฒนาตัวแบบ และองค์ความรู้ในเรื่องการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่ตอบโจทย์ของคนทุกกลุ่มทุกช่วงวัย โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบที่ด้อยโอกาสและขาดแคลนทุนทรัพย์ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่มีสถานะของปัญหาที่หลากหลายและซับซ้อน รวมถึงมีความยากลำบากและมีจำนวนมากในสังคมไทย

โดยหนังสือเล่มนี้จะชวนทุกคนมาร่วมค้นหาวัตถกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ โดยเน้นกระบวนการทำงานที่ใช้ชุมชน/ท้องถิ่นเป็นฐาน (Community based) ร่วมกับหน่วยจัดการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ อันนำไปสู่การยกระดับคุณภาพและส่งเสริมการเข้าถึงของกลุ่มเป้าหมายให้ได้รับการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตได้

บทบาทของ กสศ. จึงทำหน้าที่เป็นตัวเร่ง และเป็นโซ่ข้อกลางเหนี่ยวนำภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทั้งองค์กรปกครองท้องถิ่น องค์กรธุรกิจ องค์กรการศึกษา องค์กรชุมชน ฯลฯ มาร่วมสร้างนวัตกรรมการทำงานเพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความสามารถในการเรียนรู้ของเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ ซึ่งจะเป็นช่องทางที่ช่วยกันโอบอุ้มหรือหนุนเสริม โดยใช้ทุนทางสังคมและทุนทรัพยากรที่มีอยู่ในระดับพื้นที่ขับเคลื่อนให้เกิดนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ทางเลือกที่เป็นพื้นที่ใหม่ เพื่อชั้นนำสังคมในการยกระดับการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ อันนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบในสังคมไทยต่อไป

“หากเราเชื่อว่า การเรียนรู้ไม่มีข้อจำกัด ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาและตลอดชีวิต เราจึงต้องมุ่งมั่นที่จะสร้างโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงการศึกษาและการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ”

ศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ จิตระดับ
ที่ปรึกษาคณะกรรมการบริหาร กสศ.

สารบัญ

การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น...ก้าวต่อไปของการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา	4
การสร้างโอกาสทางการศึกษา สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้	8
จุดเริ่มต้น...การส่งเสริมโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น	13
ทุนพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา	
เด็กและเยาวชนกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคม	25
ระบบความสัมพันธ์ที่เป็นทั้งปัญหาและแนวทางแก้ไข	
พื้นที่ปลอดภัย: WHAT WHO HOW	28
“ชุมชนเมือง” พื้นที่ความเปราะบางที่เด็กและเยาวชนต้องเผชิญ	34
เด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนกับความจริงที่ซับซ้อน	40
พ่อแม่วัยรุ่น ความเปราะบางที่มากกว่าตาเห็น	47
ทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน	
Flexible Learning แบบฉบับสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท	56
“3 นวัตกรรม” การพัฒนาทักษะการเรียนรู้สำหรับผู้ที่มีความต้องการพิเศษ	61
“ครอบครัวตื่นรู้” บันไดขั้นแรกของการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น	74
นวัตกรรมการสร้างการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นบนความหลากหลาย	83
การพัฒนาหลักสูตรบนฐานภูมิปัญญาและภาคีเครือข่าย	89
ร่วมคิด ร่วมสร้าง ความเสมอภาคทางการศึกษา	
“ลัโมเดล” กลไกการทำงานระดับอำเภอผ่านการจัดเรียนรู้ทุกช่วงวัย	95
“นครพนมโมเดล” ตัวแบบการจัดการ Zero Dropout	104
การเรียนรู้เปลี่ยนชีวิต สานฝัน สร้างโอกาส “เยาวชนที่ก้าวพลาด”	109
เส้นทาง.....ชีวิตใหม่ ความหวัง ความฝัน และโอกาสของคนหลังกำแพง	114
อปท. “จุดขาดจุด” สำคัญ แก้ปัญหาเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษา	119
กองทุน ก.กท บึงกาฬ สานสัมพันธ์ชุมชน...มิติใหม่การพัฒนาการเรียนรู้	128
ภาคผนวก	
รายนามคณะอนุกรรมการที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน	135
ส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนประชากรวัยแรงงานนอกระบบ	
กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)	

การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น... ก้าวต่อไปของการสร้าง ความเสมอภาคทางการศึกษา



ดร.ไทรยส ภัทราวาท
ผู้จัดการกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

การก้าวเดินไปข้างหน้าของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) นอกจากต้องอาศัยพลังใจและพลังความหวังที่มีแล้ว การจะก้าวต่อไปได้อย่างมั่นคงจำเป็นจะต้องขับเคลื่อนด้วย “ข้อมูล ความรู้ และนวัตกรรม” เพื่อให้การทำงานได้ผลลัพธ์แตกต่างไปจากเดิม เพราะโลกปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลง ซับซ้อน และเปราะบางมากขึ้น มนุษย์เราไม่สามารถทำงาน หรือเรียนรู้แบบเดิมได้อีกต่อไป ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดย้อนกลับมากกระทบการศึกษาและการเรียนรู้ เพราะโลกเปลี่ยน งานเปลี่ยน ความต้องการทักษะใหม่ ๆ ก็เปลี่ยนตามไปด้วย

กสศ. มุ่งเน้นบทบาทการเป็นตัวกระตุ้นการเปลี่ยนเชิงระบบ ด้วยกรอบแนวคิดห่วงโซ่นโยบายในการปฏิบัติการกิจลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาให้ครอบคลุมผู้รับประโยชน์ทั้งเด็ก เยาวชน และประชาชนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์หรือด้อยโอกาส โดยการดำเนินงานภายใต้แผนกลยุทธ์ฉบับที่ 2 ของ กสศ. ปี 2565 - 2567 มีเป้าหมายการดำเนินงานที่สำคัญ 4 เป้าหมาย ได้แก่

1. การเข้าถึงการเรียนรู้ (Learning Access) เพื่อส่งเสริมความเสมอภาคในการเข้าถึงการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพของเด็กเยาวชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์หรือด้อยโอกาส
2. ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcome) เพื่อส่งเสริมความเสมอภาคในโอกาสและผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ สอดคล้องตามความถนัด และมีทักษะที่พร้อมสำหรับโลกยุคใหม่ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์หรือด้อยโอกาส
3. การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) การพัฒนาต้นแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นหลากหลาย ตอบโจทย์ความต้องการของกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษา ทั้งกลุ่มที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ กลุ่มที่ขาดโอกาสทางการศึกษา และกลุ่มที่การศึกษาในระบบไม่ตอบโจทย์ชีวิต
4. การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (System Change) การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ ร่วมกับหน่วยงานนโยบายทั้งระดับชาติและท้องถิ่น

จากประสบการณ์ทำงานของ กสศ. ตลอด 5 ปีที่ผ่านมา พบว่า การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจะยั่งยืนได้ ต้องอาศัยภาคีเครือข่ายผู้มีประสบการณ์ที่อยู่ในพื้นที่ทั่วประเทศที่มี “ข้อมูล ความรู้ และนวัตกรรม” ที่เข้าใจบริบทของเด็กและครอบครัวในแต่ละพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ชุมชน ท้องถิ่น พ่อแม่ผู้ปกครอง รวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ ให้ลุกขึ้นมาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ของตนเอง เพราะปัจจุบันการศึกษาไม่ได้มีเพียงคู่เดียวต่อไป แต่เป็นการศึกษาที่มีความหลากหลายและยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน รวมถึงตอบสนองต่อความต้องการของประเทศ และความต้องการของผู้ประกอบการ ดังนั้น เราต้องมาช่วยกันสร้างเส้นทางที่หลากหลายเพื่อรองรับศักยภาพที่แตกต่างของเด็กเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ

ทั้งนี้ งานวิจัยของธนาคารโลก (World Bank) วิเคราะห์ไว้ว่า เด็กและเยาวชนที่อยู่ในครัวเรือนที่พ่อแม่สำเร็จการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษา มีโอกาสมากกว่าครึ่งที่ลูกจะจบเพียงชั้นประถมศึกษาเช่นกัน มีเพียง 1 ใน 3 ที่จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา และมีเพียงร้อยละ 10 ที่จบการศึกษาระดับอุดมศึกษา จึงเป็น “การผลิตซ้ำ

ในการส่งต่อความยากจนข้ามรุ่น” ดังนั้น ความยากจนข้ามรุ่นไม่ได้วัดด้วยรายได้ แต่วัดด้วยสิ่งที่เป็รากฐาน คือ “ทุนมนุษย์” ซึ่งทุนมนุษย์ของรุ่นพ่อแม่สามารถส่งต่อไปยังรุ่นลูกและรุ่นหลาน โดย กสศ. มีสมมติฐานว่า เราต้องออกจากกับดักความยากจนข้ามรุ่นให้ได้ก่อน จึงจะพาประเทศออกจากกับดักรายได้ปานกลางได้ และ “ความเสมอภาคทางการศึกษา” คือหัวใจของการทำงานนี้ ดังนั้นโจทย์สำคัญคือ การทำให้สิ่งที่มีความสำคัญที่สุด อย่าง “ทุนมนุษย์” มีความเสมอภาคทางการเรียนรู้

ฉะนั้น หากเราสามารถทำให้เยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบเหล่านี้มีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ที่เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ สิ่งที่เป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้กับชุมชน ให้กับจังหวัด ให้กับสังคมไทย แต่เขาทำโดยลำพังไม่ได้ เขาต้องการกลไก และที่สำคัญเขาต้องการตัวช่วย ซึ่งตลอดระยะเวลา 5 ปีของการทำงาน มีบทเรียน องค์ความรู้ วิธีการทำงานที่เป็น “ชุดความรู้” หรือ “ตัวแบบ” ที่นำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนรู้ให้ยืดหยุ่น และตอบโจทย์ชีวิตเด็กเยาวชนและประชากรวัยแรงงานที่มีความแตกต่างหลากหลาย

สำหรับการทำข้อเสนอเชิงนโยบายและการปฏิรูประบบเหล่านี้ เราไม่ได้หวังให้หน่วยงานเพียงไม่กี่หน่วยงานเป็นคนดำเนินการ แต่เราหวังว่าเป็นการสร้างนวัตกรรมการเปลี่ยนแปลงที่เหนียวแน่นให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม รวมถึงประชาชน เพราะการที่จะปฏิรูปเชิงระบบได้ การปฏิรูปความเสมอภาคทางการศึกษาได้ จำเป็นที่ทุกคนต้องเข้ามาเป็นพลังร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงนี้ไปด้วยกัน

การจะสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น จุดเริ่มต้นจากฐานทุนของคนในชุมชน อาทิ ปัญหาความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน เป็นโจทย์ที่ตอบตัวเองได้ชัดเจน เพื่อสร้างการศึกษาทางเลือกที่แตกต่างจากรั้วโรงเรียน ผสมผสานกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทำงานผ่านหน่วยจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาระดับความรู้ จนเกิด “กลไกการทำงาน” ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ โดยเฉพาะการทำให้ผู้คนในชุมชนสามารถอยู่รอดและอยู่ร่วมได้โดยไม่ต้องทิ้งชุมชนออกไปทำงานในเมืองใหญ่ มีรายได้เลี้ยงดูตนเอง ครอบครัว และชุมชน มีการรวมกลุ่มเล็ก ๆ และเริ่มมีผลิตภัณฑ์ที่สามารถจำหน่ายและสร้างรายได้ หรืออาจช่วยให้พ่อแม่ผู้รู้ สามารถเรียนรู้ ทำงาน และเลี้ยงลูกไปด้วยได้ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ล้วนหล่อเลี้ยงด้วยการพัฒนาทักษะทั้ง ทักษะความรู้ที่ใช้ในการทำงาน ทักษะด้านอารมณ์ ความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และทักษะใหม่ ๆ ที่เป็นจำเป็นให้กับผู้คนทั้งสิ้น





แต่การจะเกิดผลลัพธ์เช่นนี้ได้ จำเป็นต้องร่วมกันทำงานด้าน **“ข้อมูล ความรู้ และนวัตกรรม”** เพื่อสร้าง **“ตัวคูณ”** ให้สามารถสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพราะโจทย์เรื่องการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่ยั่งยืนในอนาคตจะเป็นโจทย์ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เป็นโจทย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์อย่างรวดเร็วมากขึ้น เป็นโจทย์ที่จำเป็นจะต้องใช้ตัวคูณที่มากกว่าเพียงคนไม่กี่คน องค์กรไม่กี่องค์กร แต่จะต้องเป็นตัวคูณทางด้านความรู้ ข้อมูล นวัตกรรมเครือข่ายและงานวิจัยต่าง ๆ หากตัวคูณเหล่านี้ได้รวมพลังกันสร้าง **“จุดคานงัด”** ที่เข้มแข็งขึ้นแล้ว เราจำเป็นจะต้อง **“เชื่อมโยงไปยังพื้นที่”** เพื่อให้พื้นที่ลุกขึ้นมาสร้างการเปลี่ยนแปลงด้วยตัวเอง

กสศ. มุ่งให้เกิดการพัฒนา **“ตัวแบบ”** ที่เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ ที่สามารถนำไปขยายผลได้ หรือแม้กระทั่งเป็น **“ตัวแบบ”** ให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับประเด็นเหล่านี้ นำไปขยายผลต่อไปในอนาคต ●

ที่มา: การประชุม “All for Education : Education For All ปลุกพลังปวงชนเพื่อเด็กไทยทุกคน” วันที่ 23 สิงหาคม 2567 ณ อาคาร อิมแพค ฟอรั่ม เมืองทองธานี

การสร้างโอกาสทางการศึกษา สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้



นางสาวรัตนวิธดา วงศ์ประสงค์
ผู้อำนวยการสำนักพัฒนานวัตกรรม
เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ กสศ.

สถานการณ์เด็กออกกลางคันหรือหลุดออกจากระบบการศึกษามีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้นทุกปี ผลการสำรวจในปี 2566 พบว่า มีเด็กออกกลางคันมากกว่าในอดีตที่ผ่านมาถึงเท่าตัว สาเหตุมาจากหลายปัจจัยทั้งสภาพสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันยังมีกลุ่มประชากรวัยแรงงานนอกระบบผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์หรือผู้ด้อยโอกาสที่ยังหวังแสวงหาความรู้และทักษะใหม่ ๆ เพื่อสร้างอาชีพที่อยู่รอดได้ในโลกศตวรรษที่ 21 การเร่งลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการศึกษา และการสร้างอาชีพให้ประชาชนทุกคน ยังคงเป็นภารกิจสำคัญที่กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เร่งขับเคลื่อนเพื่อสร้างสังคมที่หลุดพ้นจากความยากจนด้วยความรู้ได้อย่างยั่งยืน

กสศ. มีเป้าหมายสำคัญ คือ “สร้างโอกาสการศึกษา” ซึ่งไม่ใช่การศึกษาทั่วไป แต่เป็น “การศึกษาทางเลือก” ที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเยาวชน รวมถึงประชากรวัยแรงงาน เป้าหมายที่สองคือ การนำข้อค้นพบหรือข้อเสนอเชิงนโยบายไป “ขยายผลเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ” เพื่อให้สามารถดูแลกลุ่มเป้าหมายได้ครอบคลุมมากขึ้น

“กสศ. พยายามค้นหา “นวัตกรรม” หรือ “ตัวแบบ” การทำงานระดับพื้นที่ที่สามารถขยายพื้นที่การทำงานเรื่องนี้ไปสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีหมู่บ้าน ชุมชน หรือตำบล ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างการเรียนรู้ เราคิดว่าการดึงพลังหรือศักยภาพจากท้องถิ่นมาส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ให้กับท้องถิ่นจะยิ่งทำให้มีความเข้มแข็ง อีกทั้งยังสามารถดึงศักยภาพหรือทุนการทำงานในระดับพื้นที่ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่กลุ่มเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบได้อย่างตรงจุดมากที่สุด”

เมื่อ กสศ. พัฒนาองค์ความรู้หรือนวัตกรรมได้มากพอ จะเป็นฐานทุนสำคัญที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนนโยบายการทำงานระดับพื้นที่ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมต่อไป

ผลจากการทำงาน 5 ปีที่ผ่านมา พบว่า การทำงานกับท้องถิ่นจะมีโอกาสสร้างการเปลี่ยนแปลงในแง่ของแผนพัฒนาระดับพื้นที่ หรือแผนพัฒนาตำบลได้คือ แทนที่เราจะพัฒนาฮาร์ดแวร์อย่างเดียว ก็เปลี่ยนมาลงทุนด้านซอฟต์แวร์ ซึ่งในที่นี้หมายถึง **กำลังคนในพื้นที่** โดยมุ่งไปที่กลุ่มคนที่ยากลำบากมากที่สุด ด้วยการส่งเสริมให้เขาเป็นกำลังสำคัญหรือเป็นพลังให้กับสังคมต่อไป เป็นการสร้างองค์ความรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแผนการพัฒนาหรือนโยบายต่าง ๆ ให้เข้ามาลงทุนในเรื่องนี้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การจัดสรรทรัพยากรมากขึ้นตามไปด้วย

“เราอยากสร้างนโยบาย หรือพัฒนาข้อเสนอนโยบายที่มาจากความต้องการของคนในพื้นที่จริง ๆ นโยบายที่ปฏิบัติได้จริงและสอดคล้องกับความต้องการ มากกว่าการคิดนโยบายจากข้างบนแล้วเราไปทำงานข้างล่าง เราอยากทำงานกลับด้าน คือ พัฒนานโยบายที่มาจาก

ข้อเรียนรู้ ข้อค้นพบ ข้อจำกัด หรือโอกาสที่เราเห็นจากพื้นที่ในเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้และการศึกษาทางเลือก เพื่อนำมาสู่นโยบายระดับประเทศ เพราะเราคิดว่าข้างล่างก็มีความต้องการ มีการวิเคราะห์ข้อมูล และมีการใช้ศักยภาพ

“เราอยากทำงานกลับด้าน คือ พัฒนานโยบายที่มาจากข้อเรียนรู้ ข้อค้นพบ ข้อจำกัด หรือโอกาสที่เห็นจากพื้นที่ในเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้และการศึกษาทางเลือก เพื่อนำมาสู่นโยบายระดับประเทศ”

ความสามารถต่าง ๆ รวมถึงเห็นโอกาสว่า จริง ๆ แล้วมีทรัพยากรในการทำงาน และมีผู้เล่นในเรื่องนี้อย่างไรบ้าง ซึ่งจะนำไปสู่การทำงานของภาคนโยบายที่มาหนุนเสริมการทำงานของพื้นที่ได้อย่างสอดคล้องและตรงจุด”

“หน่วยจัดการเรียนรู้” ผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่

ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำและความเสมอภาคทางการศึกษาเป็นโจทย์ใหญ่ที่ลำพังแค่ กศศ. คงไม่สามารถผลักดันให้บรรลุเป้าหมายได้ **“หน่วยจัดการเรียนรู้”** คือ หนึ่งในภาคีสำคัญที่ช่วยหนุนเสริมให้เกิดระบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมและยืดหยุ่นกับกลุ่มเป้าหมาย และสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ได้สำเร็จ

หน่วยจัดการเรียนรู้ คือ ผู้เล่นที่สำคัญมาก เพราะอยู่ในระดับพื้นที่ เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนและเยาวชนที่สุด กศศ. ต้องการยกระดับหน่วยจัดการเรียนรู้เป็น Change Agent หรือผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สร้างการเปลี่ยนแปลงได้ คนกลุ่มนี้มีศักยภาพและเป็นกำลังที่เข้มแข็งของชุมชน ที่มีทุนในการทำงาน ทั้งทุนความรู้ ทุนด้านการวิจัย ทุนด้านนวัตกรรม และที่สำคัญคือ ทุนเครือข่ายที่ทำให้เขาสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนหรือตำบลได้สำเร็จ และยังหากรวมพลังหน่วยจัดการเรียนรู้ทั่วประเทศได้ก็จะยิ่งเป็นขบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่มากขึ้น

คำว่า **“หน่วยจัดการเรียนรู้”** ในความหมายของ กศศ. หมายถึง หน่วยที่มาจากทุกสังกัดหรือทุกระดับ เช่น วิชาทฤษฎีชุมชน เทศบาล อบต. สถาบันการศึกษา ภาคประชาสังคม หรือแม้แต่ภาคเอกชน ก็เป็นหน่วยจัดการเรียนรู้ได้ โดยมีฐานคิดคือ ใช้เรื่องการศึกษา การเรียนรู้ และฐานทุนชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงาน เพื่อส่งเสริมศักยภาพเด็กเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ ฉะนั้น หน่วยจัดการเรียนรู้ในที่นี้จึงมีความหมายกว้างที่ครอบคลุมคนทุกกลุ่ม

ตลอดระยะเวลา 5 ปีของการดำเนินโครงการ เกิดนวัตกรรมการทำงานสำหรับเยาวชนและประชากรวัยแรงงานที่มีหลายเฉดหลายมิติ มีความซับซ้อนในเชิงของปัญหาที่เผชิญอยู่ ไม่ว่าจะเป็นโอกาสทางการศึกษา ความยากจน ขาดทุนรู้หรือความพิการ ฉะนั้นเราจะเห็นนวัตกรรมที่ตอบโจทย์หลายกลุ่ม เช่น นวัตกรรมเชิงรูปแบบ หรือหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเพื่อยกระดับชุมชนผ่านสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น จังหวัดบึงกาฬ มีสายพานการเรียนรู้ หรือสายพานการผลิตที่สามารถเรียนรู้ได้หลายเรื่อง คนหนึ่งถนัดขายก็ทำหน้าที่ขาย ชุมชนหรือว่าน้อง ๆ ที่ถนัดขายออนไลน์ก็มาช่วยขายออนไลน์ ดึงศักยภาพของแต่ละพื้นที่เข้ามาเป็นองค์ประกอบ แล้วก็ไม่ใช่เป็นการเรียนรู้แบบวิชาเดียวจบ แต่เป็นสายพานที่นำไปสู่การเรียนรู้เรื่องอื่น ๆ ตั้งแต่การผลิตไปจนถึงการขาย นอกจากนี้ยังมีอีกหลายพื้นที่นำรูปแบบของสายพานอาชีพมาใช้เป็นเครื่องมือ ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้ไม่ใช่แค่การยกระดับกลุ่มเป้าหมายแค่คนใดคนหนึ่ง แต่เป็นการยกระดับพื้นที่ที่มีความเข้มแข็ง



“ใช้ความรู้สร้างทางเลือกชีวิต” เด็กสถาปนิบ๊อฯ และพ่อแม่วัยรุ่น

สำหรับกลุ่มเยาวชนหรือแรงงานที่เป็นผู้ต้องโทษในกระบวนการยุติธรรม ถือเป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่เสียเปรียบมากที่สุด กสศ. ได้พยายามทำงานเพื่อหาตัวแบบที่ช่วยให้พวกเขามีทางเลือกในการศึกษาและการประกอบอาชีพ เพื่อเตรียมพร้อมให้เขากลับคืนสู่สังคมได้อย่างเข้มแข็ง และไม่หวนไปกระทำความผิดซ้ำ โดยทำงานร่วมกับกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เพราะมองเห็นร่วมกันว่า ควรเปิดโอกาสทางการเรียนรู้ให้กับคนกลุ่มนี้ เพื่อให้เขามีทางเลือกในชีวิตมากยิ่งขึ้น

“กสศ. ได้สนับสนุนระบบการจัดการศึกษาเพื่อเปลี่ยนผู้คุมสู่ผู้จัดการเรียนรู้ เปลี่ยนจากผู้ต้องโทษกับผู้คุม มาเป็นนักจัดการเรียนรู้กับผู้ร่วมเรียนรู้ แม้จะอยู่ในสถานที่จำกัด แต่เราก็สามารถสร้างการเรียนรู้ได้ ซึ่งไม่ใช่แค่เรื่องอาชีพ แต่ยังส่งเสริมทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำและสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับกลุ่มนี้ได้อย่างยั่งยืน”

สำหรับในกลุ่มของแม่วัยรุ่น แต่เดิมเราไม่มีฐานข้อมูลเรื่องนี้ แต่จริง ๆ ในชุมชนมีโรงพยาบาล หรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ที่เป็นแหล่งข้อมูลในการดูแลเยาวชนกลุ่มนี้อยู่แล้ว ตัวอย่างเช่น กลุ่มคนวัยใส อำเภอสรรคิ จังหวัดเชียงใหม่ ร่วมมือกับ รพ.สต. ในพื้นที่ให้ช่วยค้นหาและคัดกรองพ่อแม่วัยรุ่นมาเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ ซึ่งเงื่อนไขความสำเร็จที่ทำให้เด็กกลุ่มนี้ได้รับโอกาสทางการศึกษาคือ การทำงานที่ครบทุกมิติ ทั้งสุขภาพ การศึกษา การเรียนรู้ อาชีพ และมิติสุขภาวะไปพร้อม ๆ กัน”

“สร้างศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบล” เชื่อมโยงการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่

ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในแต่ละพื้นที่ล้วนมีบริบทที่แตกต่างหลากหลาย การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ (Area-based Education ABE) จึงเป็นการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นได้ลุกขึ้นมาบริหารจัดการการศึกษาด้วยตนเอง เน้นการทำงานในระนาบล่างสู่ล่าง ซึ่งอาจจะนำมาสู่การค้นพบนวัตกรรมการศึกษาที่ตอบโจทย์ความต้องการของคนในพื้นที่อย่างแท้จริง

แนวคิดการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ ในมุมมองของ กสศ. **อันดับแรก** เรามองว่า การทำงานที่ใกล้ชิดเยาวชนและประชาชนมากที่สุดคือ ระดับจังหวัด ถือว่าเป็นหน่วยที่ไม่ใหญ่และไม่เล็กเกินไป เพราะถ้าพูดระดับประเทศจะใหญ่มาก เรากำลังพูดถึงเยาวชนและประชากรวัยแรงงาน 20 ล้านคน แต่ถ้าเราเอา 20 ล้านคน หารด้วย 77 จังหวัด แต่ละจังหวัดจะเหลือตัวเลขหลักแสน ยิ่งลงลึกไปถึงระดับตำบล จำนวนคนจะลดลงเหลือแค่หลักหมื่น เป็นการย่อส่วนปัญหาให้เล็กลงเพื่อให้เกิดการจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อันดับที่สอง เราเห็นโอกาสในการทำงาน เห็นผู้เล่นที่อยู่ในพื้นที่ทั้งจังหวัด อำเภอ ตำบล เป็นจำนวนมาก เราเพียงแต่หันลูกศรจากเดิมที่หันคนละด้าน ต่างคนต่างทำ ให้หันลูกศรเข้าหากัน มองเยาวชนและประชาชนเป็นศูนย์กลางก็จะทำให้งานง่ายขึ้น ยิ่งหากมีการเชื่อมโยงการทำงานกันตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ไปสู่จังหวัดได้ การทำงานเรื่องนี้จะยิ่งมีพลังมากยิ่งขึ้น นั่นจึงเป็นที่มาของการพยายามเชื่อมร้อยการทำงานในระดับพื้นที่ เริ่มจากหน่วยจัดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ระดับตำบล ซึ่งจะให้เกิดการทำงานที่ช่วยเหลือเยาวชนและประชากรวัยแรงงานในพื้นที่ได้จริง ยิ่งหากขยายภาพเป็นระดับจังหวัด ก็จะทำให้เห็นพลังหรือความเชื่อมโยง รวมถึงทรัพยากรที่มากขึ้นก็จะช่วยให้การทำงานสอดคล้องกันทั้งแนวดิ่งและแนวราบ



ปลดล็อคข้อจำกัดการศึกษา “ตั้งศูนย์การเรียนรู้-เทียบโอนเครดิตแบงก์”

อย่างไรก็ตาม แม้ กสศ. จะมีแนวคิดเรื่องการศึกษาทางเลือก หรือการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าในประเทศไทย “วุฒิการศึกษา” ยังคงเป็นบรรทัดฐานและใบเบิกทางสำคัญในการประกอบอาชีพ การสร้างหน่วยจัดการเรียนรู้ที่เป็นการศึกษาทางเลือกที่มีการรับรอง หรือสามารถเทียบโอนหน่วยกิตเพื่อนำไปต่อยอดทางการศึกษา หรือสร้างอาชีพได้ จึงเป็นทางออกหนึ่ง

การทำพื้นที่กลางของการเรียนรู้ หรือระบบการสะสมหน่วยการเรียนรู้ (Credit Bank) เริ่มมีโอกาสและมีความหมายมากขึ้น เพราะในแง่การศึกษาไทย **คนกลุ่มนี้จำเป็นต้องมีวุฒิการศึกษา หรือมีประกาศนียบัตรรับรอง** ถ้าเราสามารถสร้างหน่วยจัดการเรียนรู้ที่เป็นการศึกษาทางเลือก โดยตัวหลักสูตรหรือการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้รับการรับรองจากสถาบันการศึกษา หรือมหาวิทยาลัยในพื้นที่ ก็จะช่วยต่อยอดด้านการศึกษาได้มากขึ้น

“กสศ.อยากผลักดันให้หน่วยจัดการเรียนรู้สามารถเก็บสะสมการเรียนรู้มีพื้นที่กลางจัดเก็บข้อมูล จะทำให้เด็กเยาวชน รวมถึงประชากรวัยแรงงานสามารถนำไปต่อยอดได้โดยไม่ต้องไปเริ่มใหม่ และหากสามารถสะสมรวบรวมเป็นหน่วยกิต หรือเป็นเครดิตได้ก็จะทำให้เกิดประโยชน์ ไม่สูญเสียทรัพยากร ซึ่งขณะนี้ กสศ. พยายามสร้างตัวแบบเรื่องนี้อยู่ เช่นที่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นโครงการนำร่องทดลองจับคู่หน่วยจัดการเรียนรู้ระดับตำบลไปเชื่อมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ซึ่งจะทำให้เกิดการเชื่อมโยงการทำงานตั้งแต่ตำบลไปสู่จังหวัด ช่วยสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้กับคนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งถ้าได้ผลดีก็จะมีการขยายผลไปในพื้นที่อื่น” ●

จุดเริ่มต้น...การส่งเสริมโอกาส
ให้ทุกคนสามารถเข้าถึง
การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ได้ดำเนินโครงการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี 2562 - 2567 ผ่านทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน และทุนพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยมีเป้าหมายมุ่งส่งเสริมให้เกิดตัวแบบและกระบวนการทางสังคมขั้นใหม่ในการสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเยาวชนและแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้ด้อยโอกาสหรือขาดแคลนทุนทรัพย์ โดยเน้นทำงานร่วมกับเครือข่ายในพื้นที่ ทั้งภาครัฐ ภาคท้องถิ่น ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ และภาคเอกชน

จุดเน้นสำคัญคือ การเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เน้นการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนและผู้ร่วมเรียนรู้เชื่อมโยงทุนสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ นำไปสู่การจัดการเรียนรู้ การสนับสนุนให้เกิดการค้นคว้าและสร้างนวัตกรรม เพื่อขึ้นสู่สังคมในการยกระดับการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ เน้นการแสวงหาหน่วยจัดการเรียนรู้ในพื้นที่ร่วมค้นคว้าและสร้างนวัตกรรมในการพัฒนาการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและมีทางเลือกที่หลากหลายสำหรับกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ

สถานการณ์ปัญหาของเยาวชนและแรงงานนอกระบบ
รวมทั้งปัญหาเชิงระบบและการจัดการที่ขาดประสิทธิภาพ ได้แก่

(1) คุณภาพประชากรวัยแรงงานผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์และด้อยโอกาส จากการสำรวจสถิติแรงงานของประเทศ พบว่าร้อยละ 70 ของประชากรวัยแรงงานของไทย มีระดับการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษา โดยประชากรวัยแรงงานอายุ 15 ปีขึ้นไป มีวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและต่ำกว่า จำนวนมากกว่า 16.1 ล้านคน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกระบบที่ทำงานลักษณะกึ่งฝีมือหรือไร้ฝีมือต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงทางรายได้และขาดการคุ้มครองทางสังคม รายงานของ World Economic Forum ปี 2019 สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศทั้งหมด 141 ประเทศ ประเทศไทยมีสัดส่วนของแรงงานทักษะสูงเพียงร้อยละ 14 อยู่ในอันดับ 86 จาก 141 ประเทศ

(2) ปัญหาเยาวชนด้อยโอกาส ไทยกำลังเผชิญปัญหา กลุ่ม NEET (Youth not in Education, Employment, or Training) ซึ่งเป็นเยาวชนอายุระหว่าง 15 - 24 ปี ที่ไม่อยู่ในระบบการศึกษา การจ้างงาน และการฝึกอบรม มีแนวโน้มสูงขึ้น

ความสอดคล้องกับการกิจและกลยุทธ์

ว.ส.บ. กสศ.

มาตรา 5 (4) ส่งเสริม สนับสนุน และให้ความช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์และผู้ด้อยโอกาส ให้ได้รับการศึกษาหรือพัฒนา เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตได้

มาตรา 5 (7) ดำเนินหรือจัดให้มีการศึกษาวิจัย และพัฒนาองค์ความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ตลอดจนส่งเสริมและสนับสนุนการนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปใช้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา สนองความต้องการทางด้านกำลังแรงงาน และการยกระดับความสามารถของคนไทย

แผนกลยุทธ์ กสศ. 2565 - 2567

การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกที่รองรับเยาวชนและแรงงานนอกระบบ สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (System Change) สนับสนุนให้เกิดระบบนิเวศเพื่อสร้างการเรียนรู้และการศึกษาที่มีคุณภาพและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชน

การขับเคลื่อนเชิงนโยบาย

รัฐบาลให้ความสำคัญกับการแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอันเป็นรากฐานของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในสังคมไทย รวมทั้งสนับสนุนนโยบาย Learn to Earn การเรียนเพื่อรายได้ หรือเรียนรู้ มีนโยบายหนึ่งครอบครัวหนึ่งซอฟต์แวร์ (One Family One Soft Power) และนโยบายเพื่อกลุ่มคนเปราะบางและด้อยโอกาส



โดยปัจจุบันมีเยาวชนอายุระหว่าง 15-24 ปี ประมาณ 1.4 ล้านคนเป็นกลุ่ม NEET (หรือคิดเป็นร้อยละ 15 ของเยาวชนทั้งหมด) และรายงานฉบับใหม่ของยูนิเซฟ พบว่า เยาวชนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 68) ขาดแรงจูงใจในการพัฒนาทักษะหรือหางานทำ เพราะรู้สึกว่าการหาโอกาส และงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า ประมาณร้อยละ 70 ของเยาวชนกลุ่ม NEET เป็นผู้หญิง ซึ่งออกจากโรงเรียนจากปัญหาการตั้งครรภ์ และอาจจะมีอีกหลายสาเหตุที่มีความซับซ้อนที่เด็กเหล่านี้กำลังเผชิญอยู่ ทั้งมาจากเรื่องเพศ เชื้อชาติ สุขภาพ ระดับการศึกษา การขาดโอกาสและแรงสนับสนุนสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการทำงานที่ไม่ตรงกับความสามารถ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนทำให้เด็กและเยาวชนมีความเสี่ยงในการเป็น NEET นอกจากนี้ในปี 2565 สภาเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทย กรมกิจการเด็กและเยาวชน และยูนิเซฟได้จัดทำการสำรวจเด็กและเยาวชนอายุ 10-25 ปี กว่า 55,000 คนทั่วประเทศ และพบว่า มีเยาวชนไม่ถึงร้อยละ 40 ที่รู้สึกว่าการศึกษามีในปัจจุบันช่วยให้พวกเขามีความพร้อมสำหรับตลาดแรงงาน นอกจากนี้สถานการณ์ดังกล่าวแล้ว ข้อมูลจากสถาบันวิจัยและพัฒนากรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน รายงาน

สถานการณ์การกระทำผิดของเด็กและเยาวชนตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2564 - 30 กันยายน 2565 พบว่า จำนวนคดีอาญาที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดและเข้าสู่สถานพินิจมีจำนวนทั้งหมด 12,195 คดี มาจากเพศชายจำนวน 11,032 คดี และร้อยละ 40 เป็นคดีอาชญากรรม สะท้อนให้เห็นว่าเด็กอีกจำนวนไม่น้อยที่หลุดออกจากระบบการศึกษาด้วยสาเหตุดังกล่าว (3) **ความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคมจากปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา** จากสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนที่ยังคงมีแนวโน้มแย่ลงในทุกพื้นที่จะสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศไทยเป็นมูลค่าสูงถึง 330,000 ล้านบาททุกปี คิดเป็นร้อยละ 3 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ของประเทศ ซึ่งเท่ากับค่าเฉลี่ยของการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยตลอดทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าระบบการศึกษาของไทยจะลงทุนสูง โดยสร้างความเสียหายแก่โอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยให้ออกจากกับดักประเทศรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) (4) **รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะอาชีพ (Upskill & Reskill)** ยังมีปัญหาเชิงประสิทธิภาพ โดยประเทศไทยยังมีปัญหาเชิงระบบและการจัดการ

ที่ขาดประสิทธิภาพ การจัดสรรทรัพยากรและรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะอาชีพยังมีจำกัดที่เน้นทักษะพื้นฐานและงานฝีมือและหลักสูตรอาชีพในปัจจุบันขาดความสอดคล้องและการเชื่อมโยงกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนและตลาดแรงงานที่แท้จริง นอกจากนี้ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบเพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการดำเนินงานโครงการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบที่ผ่านมา ทำให้เกิดตัวแบบและกระบวนการทางสังคมขึ้นใหม่ในการสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเยาวชนและแรงงานนอกระบบที่เป็นผู้ด้อยโอกาสหรือขาดแคลนทุนทรัพย์ โดยเน้นทำงานร่วมกับเครือข่ายในพื้นที่ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคท้องถิ่น ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม

กรอบแนวคิดของการดำเนินงาน กสศ. ทำหน้าที่เป็นตัวเร่ง (Catalyst) และเป็นมันสมอง (Intelligent Unit) โดยใช้องค์ความรู้ (Knowledge) เป็นหัวใจสำคัญ ของการทำงาน จะมุ่งเน้นการพัฒนาการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบที่ด้อยโอกาสและขาดแคลนทุนทรัพย์ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่ยากลำบาก เสียเปรียบที่สุด และมีจำนวนมากที่สุดในสังคม โดยการทำงานจะค้นหาและพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายซึ่งมีสถานะของปัญหาที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกับมิติของครอบครัว ชุมชน และบริบทเชิงพื้นที่ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (System Change) มุ่งสร้างผลลัพธ์เชิงระบบการศึกษาโดยทำงานร่วมกับหน่วยจัดการเรียนรู้ในพื้นที่

กลยุทธ์ ปี 2565 - 2567 มีเป้าหมายการดำเนินงานสำคัญ เน้นการใช้ชุมชน/ท้องถิ่นเป็นฐาน (Community based) ร่วมกับหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง (Agency based)



ในการยกระดับคุณภาพและส่งเสริมการเข้าถึงของกลุ่มเป้าหมาย และการเปลี่ยนกระบวนทัศน์การมองศักยภาพ การโอบอุ้มคุ้มครอง ดูแล สร้างการเรียนรู้ และจัดการกับปัญหาที่มีความเฉพาะเจาะจงของเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและกลไกที่ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้แผนงานยังมุ่งค้นหาปัญหาอุปสรรคสำคัญของกลุ่มเฉพาะเพื่อทดลองปรับปรุงเชิงระบบ เช่น กลุ่มเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ออกจากการศึกษาในช่วงตั้งครรภ์ เป็นต้น โดยการดำเนินงานในระยะต่อไปมีการยกระดับความสำคัญ ดังนี้

การสนับสนุนให้เกิดการค้นคว้าและสร้างนวัตกรรมเพื่อขึ้นาสังคม ในการยกระดับการเรียนรู้ของเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ เน้นการแสวงหาหน่วยจัดการเรียนรู้ในพื้นที่ เพื่อร่วมค้นคว้าและสร้างนวัตกรรมในการพัฒนาการศึกษาที่ยืดหยุ่นและมีทางเลือกที่หลากหลายสำหรับกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ โดยมีการดำเนินงาน 4 ส่วนสำคัญ ได้แก่ (1) **การค้นหากลไกการจัดการเรียนรู้ที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำ** และเสริมความเสมอภาคทางการศึกษา (2) **การถอดบทเรียนเพื่อยกระดับการทำงาน** โดยใช้กระบวนการวิจัยเพื่อการยกระดับประสบการณ์เชิงรูปธรรม และนำไปสู่การสร้างทฤษฎีใหม่เพื่อขับเคลื่อนความเสมอภาคทางการศึกษา (3) **การสังเคราะห์บทเรียน** ของหน่วยจัดการเรียนรู้ ที่เลี้ยง และการทำงานกับพื้นที่ในมิติต่างๆ เป็นองค์ความรู้ในแต่ละชุด เพื่อให้เห็นว่าเป็นการทำงานที่ขยับเข้าไปสัมพันธ์กับโครงสร้างและกลไกภาพใหญ่อย่างไร และเตรียมแนวทางขยายผลไปยังหน่วยงานเจ้าภาพหลัก (4) **การประเมินผลการดำเนินงาน** โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยและเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความสำเร็จหรือความล้มเหลว ความหลากหลายของพื้นที่ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับกลุ่มเป้าหมายและ



ครอบครัว การประเมินผลเพื่อทำให้เห็นโอกาสในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีทางเลือกในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่หลากหลาย รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่จำเป็นต่อการเกิดระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเรียนรู้มากกว่าการช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายเชิงปริมาณ

การทำงานกับภาคียุทธศาสตร์เพื่อร่วมขับเคลื่อนเชิงระบบ เน้นการทำงานเชื่อมโยงกับนโยบายรัฐบาล สร้างกลไกเพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ (Upskill & Reskill) ให้แก่เยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ ผ่านการทำงานกับหน่วยงานระดับนโยบายและระดับท้องถิ่น โดยออกแบบกระบวนการทำงานที่หลากหลายระดับ รวมทั้งวิเคราะห์ให้เห็นถึงโครงสร้าง กลไก และบริบทที่เป็นจุดคานงัด เพื่อแก้ Pain Point และเสริมศักยภาพการดำเนินงาน ตลอดจนร่วมกันออกแบบการทำงาน ทดลองดำเนินงานในพื้นที่นำร่อง และสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อขยายผลสู่ระดับประเทศ

การเชื่อมโยงภารกิจและบูรณาการการทำงานระหว่างแผนงานใน กสศ. ประกอบด้วยการดำเนินงาน 4 ส่วน ดังนี้ (1) **การเชื่อมโยงกับแผนงานจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ** โดยพัฒนากลไกความร่วมมือจากกระดับชุมชนสู่ระดับจังหวัด ตัวอย่างเช่น การส่งต่อความช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ การพัฒนาระบบเทียบโอนประสบการณ์



และธนาคารหน่วยกิต (Credit Bank) การพัฒนาเครือข่าย แหล่งเรียนรู้ในจังหวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ และมีชีวิต (2) การเชื่อมฐานข้อมูลและประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพให้กับครอบครัวของเด็กและเยาวชน กลุ่มขาดแคลนทุนทรัพย์ของ กสศ. เช่น ครอบครัวของ นักเรียนทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง ครอบครัวของ นักเรียนทุนเสมอภาค เป็นต้น (5) การพัฒนาเยาวชน นอกระบบการศึกษาควบคู่ไปกับการวิจัยและพัฒนา ครุносระบบ เพื่อให้ครุносระบบเป็น Change Agent ในการส่งเสริม สนับสนุนและช่วยเหลือเยาวชนนอกระบบ แบบองค์รวม (6) การวิจัย การประเมินผลลัพธ์และการจัดการความรู้ร่วมกับสถาบันวิจัยเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา กสศ.

การสร้างเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง และหลากหลาย เพื่อเป็นพันธมิตรและภาคีร่วม ดำเนินงานในพื้นที่ สนับสนุนให้เกิด (1) Change Agent Academy เพื่อพัฒนาศักยภาพหน่วยจัดการเรียนรู้และ แกนนำให้มีทักษะสำหรับเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) และทำหน้าที่เหนี่ยวนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ เพื่อตอบโจทย์กลุ่มเป้าหมายที่มีความหลากหลาย และหนุนเสริมการทำงานของภาครัฐ ในพื้นที่ เน้นใช้กระบวนการพัฒนาทั้งฐานใจและฐานคิด เพื่อเสริมพลังการทำงานของหน่วยจัดการเรียนรู้และ แกนนำ (2) การพัฒนา Platform แลกเปลี่ยนเรียนรู้และ ยกระดับการทำงาน ระหว่างหน่วยจัดการเรียนรู้เชิงพื้นที่/ เชิงประเด็น/เชิงระบบ (3) การจัดทำ Resource Mapping เพื่อแสวงหาและรวบรวมพันธมิตรในระดับพื้นที่

สรุปผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบ

ภาพรวมผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ **1. การสร้างโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเยาวชนนอกระบบ การศึกษาและแรงงานนอกระบบ** และ **2. ตัวแบบและนวัตกรรมจากการดำเนินงาน** รายละเอียดดังนี้

1. การสร้างโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบ รวม 44,754 คน โดยมีหน่วยจัดการเรียนรู้ จำนวนกว่า 487 แห่ง ใน 71 จังหวัด เป็นกลไกการจัดการศึกษาทางเลือก การศึกษาตลอดชีวิต และการสร้างโอกาสทางการศึกษา สรุปได้ดังนี้

- 1.1 การสนับสนุนทุนพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา** ประกอบด้วย เยาวชนที่ออกจากการศึกษากลางคัน เยาวชนที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วไม่ได้เรียนต่อ เยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รวมจำนวน 1,735 คน โดยพัฒนาหน่วยจัดการเรียนรู้ จำนวน 40 แห่ง ใน 31 จังหวัด ครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ
- 1.2 การสนับสนุนทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน** ประกอบด้วย กลุ่มแรงงานนอกระบบ ผู้สูงอายุ ผู้ว่างงาน ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาสอื่นๆ รวมจำนวน 43,019 คน โดยพัฒนาหน่วยจัดเรียนรู้ จำนวน 447 แห่ง ใน 50 จังหวัด ครอบคลุมทุกภูมิภาคทั่วประเทศ

2. ตัวแบบและนวัตกรรมจากการดำเนินงาน

2.1 ตัวแบบหน่วยจัดการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบ ประกอบด้วย 5 ประเด็นหลัก ดังนี้

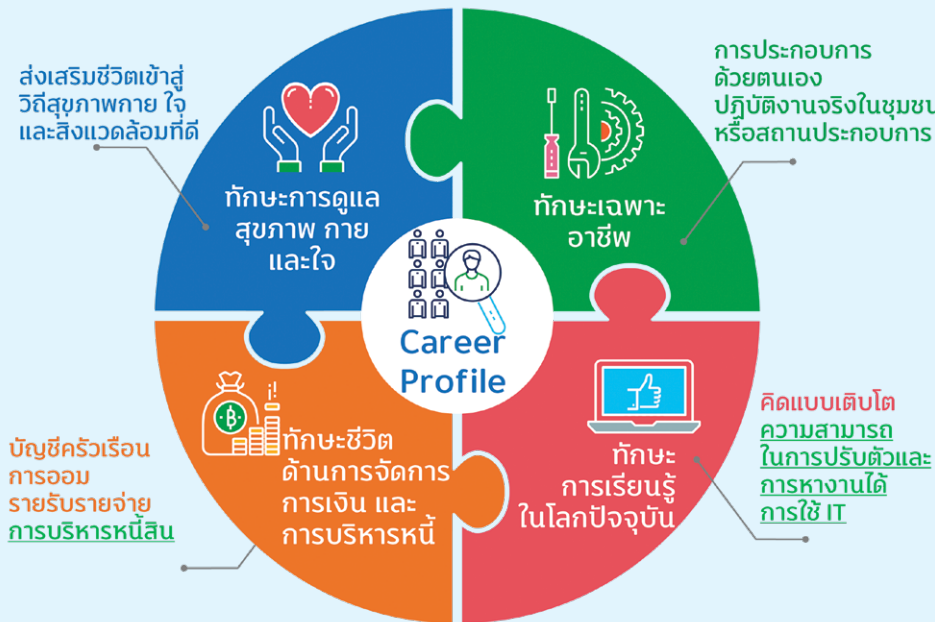
2.1.1 การใช้ชุมชนเป็นฐานจัดการเรียนรู้ มี 3 ส่วน ได้แก่

- ฐานทุนของชุมชน เช่น ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ ศิลปะวัฒนธรรม และทรัพยากรมาต่อยอดขยาย เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ในชุมชน
- ฐานทุนของหน่วยจัดการเรียนรู้ เช่น รู้จักว่าตัวเองเก่งอะไร รู้จักพื้นที่ที่จะทำงาน รู้จักกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ และทรัพยากรในชุมชน เพื่อให้ง่ายต่อการพัฒนาทักษะอาชีพ
- ฐานทุนของภาคี/เครือข่าย เช่น สามารถดึงศักยภาพที่มีของเครือข่ายเข้ามาช่วยสนับสนุนการทำงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพตามเป้าหมายโครงการ

2.1.2 พื้นที่กลาง เป็นพื้นที่เรียนรู้ของกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ในชุมชนเข้าถึงได้ง่าย ต้องเป็นพื้นที่ที่ทำให้กลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้รู้สึกปลอดภัยในการเรียนรู้ ทำให้เขากล้าแสดงออกและกล้าที่จะแลกเปลี่ยนความคิดกับผู้อื่น

2.1.3 การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (Active Learning) การให้กลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ได้ศึกษาเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติจริง หรือการให้ลองทำด้วยตนเอง ลองผิดลองถูก เพื่อให้เกิดการปรับตัวและความภาคภูมิใจ

2.1.4 การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ 4 ด้าน ได้แก่ (1) ทักษะเฉพาะอาชีพ ส่งเสริมให้ผู้ร่วมเรียนรู้มีทักษะอาชีพตามที่ตนเองสนใจและมีความถนัด (2) ทักษะการเรียนรู้ในโลกปัจจุบัน เพื่อรับมือและอยู่รอดในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน (3) ทักษะชีวิตด้านการจัดการการเงินและการบริหารหนี้ มีการวางแผนและจัดการงานอย่างเป็นระบบเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย (4) ทักษะการดูแลสุขภาพ กาย และใจ นอกจากร่างกายแล้ว สิ่งที่ไม่ควรละเลยคือด้านจิตใจ เพราะทุกอย่างจะประสบผลสำเร็จได้ถ้าใจเรามีความสุข และมีใจที่อยากจะทำเพื่อส่วนรวม



2.1.5 การปรับตัวให้เท่าทันสถานการณ์ ต้องศึกษาทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน หรือหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ และต้องเตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์ให้ได้ เพื่อจะได้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้เป็นไปตามเป้าหมาย

2.2 ตัวแบบหน่วยจัดการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา ประกอบด้วย 6 ประเด็นหลัก ดังนี้

- 2.2.1 การพัฒนาคณะทำงาน/แกนนำในพื้นที่ดำเนินงาน ให้มีศักยภาพในการทำงานกับเยาวชนนอกระบบ และเป็นกลไกทำงานในพื้นที่ได้ในระยะยาว
- 2.2.2 การค้นหาและเข้าถึงเยาวชนนอกระบบการศึกษา รวมทั้งวิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการ และศักยภาพในการพัฒนากลุ่มเป้าหมาย
- 2.2.3 การสร้างพื้นที่ปลอดภัยและพื้นที่การเรียนรู้ โดยร่วมกับครอบครัวและชุมชนเพื่อประสานเชื่อมโยงทรัพยากร และจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้
- 2.2.4 การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและเงื่อนไขในชีวิต เน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ (ทักษะชีวิต ทักษะวิชาการ ทักษะอาชีพ) ผ่านการมีส่วนร่วมของ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม
- 2.2.5 การจัดทำแผนการดูแลกลุ่มเป้าหมายรายกรณี และสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาศักยภาพ/ฟื้นฟู เยียวยา/ส่งต่อความช่วยเหลือ รวมทั้งติดตามผลการดำเนินงาน
- 2.2.6 การพัฒนาระบบหรือมาตรการ เพื่อยกระดับการจัดการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา ตัวอย่างเช่น การเทียบโอนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างในระบบ และนอกระบบการศึกษา การเทียบโอนประสบการณ์จากอาชีพ ชุดสวัสดิการสำหรับกลุ่มพ่อแม่ผู้รู้ เป็นต้น

2.3 การยกระดับและสร้างเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ระดับตำบลสู่กลไกความร่วมมือระดับจังหวัด ร่วมกับแผนงานการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ตัวอย่างเช่น

- 2.3.1 จังหวัดลำพูน: หน่วยจัดการเรียนรู้ทั้ง 3 แห่ง คือ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาอาชีพ ผู้สูงอายุบ้านก้อทุ่ง วิสาหกิจชุมชนคนพอเพียงแวนนาริน และวิสาหกิจชุมชนสุขสิริ ร่วมมือกับอำเภอเมืองลี่ และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ วางแผนยกระดับการทำงานผ่าน “กลไกอำเภอ” สร้างแหล่งเรียนรู้ที่สามารถนำไปต่อยอดและขยายผลพัฒนาพื้นที่อื่น ๆ ในอำเภอลี่ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน
- 2.3.2 จังหวัดสุราษฎร์ธานี: สร้างเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ร่วมกับสมาชิกการศึกษา สุราษฎร์ธานี โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นแกนประสาน เพื่อส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้เด็ก เยาวชน และประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มด้อยโอกาส รวมทั้งพัฒนา Upskill/Reskill และ Credit Bank ระหว่างหน่วยจัดการเรียนรู้และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

2.3.3 จังหวัดนครพนม: พัฒนาระบบสนับสนุนคุณภาพการเรียนรู้ และคุณภาพชีวิตเยาวชน นอกระบบการศึกษาในระดับจังหวัด โดยหน่วยจัดการเรียนรู้ (ศูนย์การเรียนรู้ชีวายเอพ และมหาวิทยาลัยนครพนม) ร่วมกับสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครพนม เป็นแกน ประสานทำงานร่วมกับภาครีระดับจังหวัด เพื่อเชื่อมโยงฐานข้อมูลเยาวชนนอกระบบ การศึกษา รวมทั้งพัฒนาหลักสูตรจากฐานการเรียนรู้และภูมิปัญญาพื้นบ้าน สร้างพื้นที่ ปลอดภัย/พื้นที่สร้างสรรค์ ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลต้นแบบ และโรงเรียนต้นแบบ

2.4 นวัตกรรมกำรขับเคลื่อนนโยบายเพื่อเข้าถึงกลุ่มเปราะบางกับภคคยทธศศตรจังหวัด ร่วมกับ แผนงานกำรจัดกำรศึกษำเชิงพื้นที่เพื่อลดควมเหลื่อมล้ำ ตัวอย่างเช่น

- **กำรพัฒนารูปแบบกำรจัดกำรศึกษำสำหรับเยวชนในกระบวนกำรยุติธรรมทงอญำ** ร่วมกับกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยวชน เน้นแกนเรียนรู้ 3 เรื่อง คือ วิชาชีวิต วิชาการ และวิชาชีพ โดยใช้ศูนย์กำรเรียน ตามมำตรำ 12 ของ พ.ร.บ.กำรศึกษำ เป็นกลไกในกำรสร้ง ทงเลือกกำรศึกษำที่ยึดหยุ่น รวมทั้งกำรสร้งระบบนิเวศที่เอื้อต่อกำรเรียนรู้โดยปรับเปลี่ยน จากพื้นที่ควมเป็นพื้นที่กำรเรียนรู้ เปลี่ยนผู้คุมเป็นครูนักจัดกำรเรียนรู้ ตลอดจนพัฒนำ กลไกโอบอ้มคุ้มครองในระดับตำบลเพื่อดูแลเยวชนหลังปล่อยตัว กำรดำเนินงำนที่ผ่นมำ ได้ทดลองนำร่องในพื้นที่ของศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยวชน เขต 5 อุบลราชธานี ปัจจุบัน ได้ขยำยผลกำรดำเนินงำนโดยส่งเสริมนโยบายกำรจัดกำรศึกษำโดยใช้ศูนย์กำรเรียนตาม มำตรำ 12 เป็นทงเลือกในกำรจัดกำรศึกษำเพิ่มเติม (นอกเหนือจาก สกร. หรือ กศน. เดิม) รวมทั้งกำรพัฒนำบุคลากรเป็นนักจัดกำรเรียนรู้ ไปยังศูนย์ฝึกฯ ทุกภูมิภาคทั่วประเทศ
- **กำรพัฒนควมร่วมมือระดับท้องถิ่นเพื่อพัฒนาระบบดูแลเยวชนนอกระบบกำรศึกษำ** ร่วมกับกรมส่งเสริมกำรปกครองท้องถิ่น ในพื้นที่นำร่อง 7 แห่ง ได้แก่
 - สหมคมไหลศึกษา (เทศบาลนครนครขอนแก่น) จังหวัดขอนแก่น
 - มหำวิทยำลัยมหิดล วิทยำเขตนครสวรรค์ (เทศบาลนครนครสวรรค์) จังหวัดนครสวรรค์
 - เทศบำนตำบลลำปำงหลวง จังหวัดลำปำง
 - องค์กำรบริหำรส่วนตำบลหนองสนธิ จังหวัดสุรินทร์
 - องค์กำรบริหำรส่วนตำบลแม่สวด จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 - เทศบำนเมืองปำกพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช
 - เทศบำนเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เป็นพื้นที่นำร่องที่มีความหลากหลายทั้งกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษา บริบทพื้นที่ และ ขนาดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มุ่งเน้นการพัฒนากลไกความร่วมมือเรื่องระบบดูแล เยาวชนนอกระบบการศึกษา และพัฒนาศักยภาพกำรขับเคลื่อนในระดับพื้นที่

2.5 ความร่วมมือกับภาคเอกชนเพื่อต่อยอดและขยายผลหน่วยจัดการเรียนรู้

- การขยายผลรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาร่วมกับกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กสศ. ร่วมกับ KFC ประเทศไทย หรือบริษัท ยัม เรสเทอรองส์ อินเตอร์เนชั่นแนล (ประเทศไทย) จำกัด พัฒนาโมเดลนาร่องการเรียนรู้ตอบโจทยชีวิต ผ่านโครงการ KFC Bucket Search ซึ่งมีจุดเน้นที่การพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนนอกระบบอย่างเต็มที่ก่อนกลับคืนสู่สังคม เริ่มต้นจากการให้โอกาสเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้รับการสนับสนุนทั้งด้านองค์ความรู้ ทักษะการดำรงชีวิต และเงินทุนตั้งต้น เติบโตเต็มทักษะและศักยภาพในด้านที่พวกเขาตั้งใจ โดยไม่กระทบกับชีวิตประจำวันที่บางคนต้องทำงานหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวไปด้วย ใช้แนวทาง Work & Study ที่ช่วยแบ่งเวลาและรายได้ และทางเลือกเงินทุนเพื่อวิชาชีพ
- การพัฒนาตัวแบบกองทุนเพื่อพัฒนาอาชีพที่เชื่อมโยงกับโอกาสทางการศึกษาของเยาวชนและแรงงานนอกระบบ ร่วมกับมูลนิธิเอสซีจี ในพื้นที่นาร่อง 3 แห่ง ได้แก่ 1) กองทุนหมุนเวียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มคนพิการและผู้ด้วยโอกาสตำบลแจ้ซ้อน อำเภอมืองปาน จังหวัดลำปาง 2) กองทุน ก.กก บึงกาฬ สานสัมพันธ์ชุมชนบ้านโพธิ์ทอง อำเภอมือง จังหวัดบึงกาฬ 3) กองทุนพัฒนาวิสาหกิจชุมชนด้วยการสร้างรายได้จากถิ่นฐาน ผสานหลักธรรมนำใจ พอใจในวิถีพอเพียง อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี โดยสร้างตัวแบบกองทุนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาอาชีพ ที่นำไปสู่การมีทางเลือกหรือโอกาสที่เพิ่มมากขึ้นของเยาวชนและแรงงานนอกระบบ

การส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนและแรงงานนอกระบบ มีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการเยาวชนนอกระบบการศึกษาและแรงงานนอกระบบโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เชื่อมโยงด้วยการบูรณาการทุนสังคมและทุนทรัพยากรในพื้นที่ ในการสร้างแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ยึดหยุ่น และเข้าถึงได้ ความสำเร็จของจุดมุ่งหมายดังกล่าวต้องอาศัยการร่วมแรง ร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อร่วมกันสร้างพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ที่นำไปสู่ต้นแบบระบบการเรียนรู้ที่สลายใน-นอกที่ทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ที่ไม่จำกัดได้อย่างเท่าเทียม ●

ทุนพัฒนาการเรียนรู้ สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา

เด็กและเยาวชนกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคม

ระบบความสัมพันธ์ที่เป็นทั้งปัญหาและแนวทางแก้ไข



“หลายคนอาจจะมองว่าเด็กพวกนี้เลวร้าย ไม่สนใจใคร ไม่เอาครอบครัว เอาแต่เพื่อน แต่ใครจะรู้บ้างว่า บางทีเพื่อนนั้นแหละคือ พื้นที่ปลอดภัยของเขา เพื่อนคือคนที่เขากล้าส่งเสียง บอกความต้องการ ซึ่งเป็นเรื่องน่าเศร้ามาก ในวัยที่ต่างคนต่างยังไม่บรรลุนิติภาวะ แต่กลับต้องมาพึ่งพากันเช่นนี้ ดังนั้น หากมีทางคอนกรีตที่เปรียบเสมือนพื้นที่ปลอดภัยให้พวกเขา ได้แสดงตัวตน บอกถึงความต้องการ ทำในสิ่งที่เลือก โดยมีผู้ใหญ่ใจดีคอยให้คำแนะนำ แทนทางลัดที่เคยเดินมา ทำไมเด็กเหล่านี้จะไม่เลือกเดิน”

ข้อความข้างต้น เป็นคำบอกเล่าของ **น้องกณฐ์** หรือ นางสาวบัณฑิตา มากบำรุง ผู้ร่วมเรียนรู้จาก ศูนย์การเรียนรู้สถาบันการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อสังคม จังหวัดอุดรดิตถ์

น้องกณฐ์ ยังบอกต่อว่า เด็กนอกระบบการศึกษา ไม่ได้เลวร้ายไปเสียหมด แค่เขาไม่รู้ว่าจะเดินไปทางไหน ไม่มีคนมาคอยปูทางให้ เขาแค่อาจจะเดินไปผิดทางหน่อย

แต่เชื่อว่าถ้ามีคนบอกทางดี ๆ ให้เขาเดิน ทำให้เขาเห็น โอกาสในการเรียนรู้ และทำให้เขาเชื่อว่าสังคมจะมองเขา ด้วยความเข้าใจได้ เขาก็จะเลือกเดินทางนั้น คุณอาจจะไม่ต้องทุบกำแพงในใจเด็กหมดเพียงพริบตาเดียว เพียงแต่ค่อย ๆ ดึงอิฐทีละก้อนออกจากใจเขา เท่านั้นก็เพียงพอแล้ว

ด้วยเหตุนี้ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ที่มีภารกิจคือ การลดความเหลื่อมล้ำ

ทางการศึกษาจึงได้จัดทำโครงการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา ปี 2566 ที่มีรองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา เป็นผู้จัดการโครงการฯ และมีนายณเรศ สงเคราะห์สุข เป็นรองผู้จัดการโครงการฯ รวมทั้งเครือข่ายหน่วยจัดการเรียนรู้ร่วมตัวกันทำงานเพื่อหา “ตัวแบบ” ในการแก้ไขสถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชน



นายณเรศ เล่าถึงการทำงานกับเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ว่า คนทำงานต้องเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่า เด็กที่เรา กำลังทำงานด้วยคือใคร อยู่ในบริบทแบบไหน การทำงานกับเด็กนอกระบบจะทำแบบหยาบๆ ไม่ได้ เนื่องจากเป็นเรื่องของจิตใจ ความใส่ใจ ความจริงใจ ขณะเดียวกันเด็ก ๆ ก็ต้องการความมั่นใจว่า เราจะอยู่เคียงข้างเขา

“อย่าลืมว่าเขาอาจจะออกหักมาจากเพื่อน ออกหักมาจากโรงเรียน และที่สำคัญคือ ออกหักมาจากครอบครัว ซึ่งเป็นที่พึ่งพิงของเขา เพราะฉะนั้นเขาจะไม่มีพื้นที่ว่างสำหรับการผิดหวังอีกแล้ว เมื่อเราเข้าถึงตัวเด็กได้แล้ว เราต้องมีวิธีที่จะอยู่กับเขาอย่างต่อเนื่อง คำว่า “อยู่อย่างต่อเนื่อง” หมายถึง อยู่เพื่อสร้างความไว้วางใจ เชื่อใจ และเป็นที่พึ่งพิงของเขาได้จริง ๆ เป็นเสมือนพื้นที่ปลอดภัยให้เขาได้”

“ปัญหาเด็กและเยาวชนจะลดน้อยลง ประเทศไทยต้องมี Academy ที่เป็นพื้นที่เรียนรู้และปรับตัวให้เด็กและเยาวชน ตอนนี้อยู่โลกทัศน์ของคนไทยเกี่ยวกับชุมชนหยุดนิ่ง ดังนั้น ถ้าเราอยากอยู่ในสังคมที่สามารถเติบโตเป็นที่พึ่งพาอาศัยของกันและกัน เราต้องขยับและปรับการเรียนรู้ใหม่ให้เท่าทันกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว”

ต้องสร้างการเรียนรู้และนิเวศรอบตัวเด็ก

ส่วนวิธีสร้างความไว้วางใจมี 2 วิธี วิธีแรกคือ การสร้างการเรียนรู้ ให้เขาเกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน หรือการสร้างมายด์เซตให้ต่าง ๆ ได้เห็นและเรียนรู้ว่าเขาอยู่ในสังคมที่ไม่ได้สวยงามเสมอ

“เราต้องทำให้เขามองเห็นความจริงว่า สังคมนี้ไม่ได้สวยงาม สังคมนี้มีความโหดร้าย และสังคมก็กำลังตีตราเขาอยู่ ฉะนั้น เขาต้องอยู่กับความจริงนี้ให้ได้ เพื่อที่เมื่อโตขึ้นเขาจะสามารถสร้างสังคมใหม่ที่ไม่ทำร้ายเขา หรือเด็กรุ่นลูกรุ่นหลานอีกต่อไป เป็นการทำให้เขามองเห็นความเป็นจริงของสังคมในปัจจุบันเพื่อสร้างสังคมใหม่ในอนาคตนั่นเอง”

วิธีที่สองคือ การทำงานกับสิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศรอบตัวเด็กให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์หรือมุมมองต่อการช่วยเหลือของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงทำทนายคนทำงาน และยังไม่ถึงคือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบ ซึ่งยังคงเป็นปัญหาใหญ่ และยังเป็นปัญหาเดิม

ปัญหาเด็กและเยาวชนจะลดน้อยลง ประเทศไทยต้องมี Academy ที่เป็นพื้นที่เรียนรู้และปรับตัวให้เด็กและเยาวชน ตอนนี้อยู่โลกทัศน์ของคนไทยเกี่ยวกับชุมชนหยุดนิ่ง ดังนั้น ถ้าเราอยากอยู่ในสังคมที่สามารถเติบโต

เป็นที่พึ่งพาอาศัยของกันและกัน เราต้องขยับและปรับ การเรียนรู้ใหม่ให้เท่าทันกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ด้าน รองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ย้ำว่า นอกจากการทำงานกับเด็กโดยตรงแล้ว การทำงานกับ “บริบท” ที่แวดล้อมรอบตัวเด็ก โดยเฉพาะกับครอบครัวซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของเด็กสูงมากเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ และต้องทำอย่างจริงจัง ซึ่งรองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ มั่นใจว่า กลไกสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของโครงการนี้ คือ “หน่วยจัดการเรียนรู้” อย่างไรก็ตาม หน่วยจัดการเรียนรู้เองก็ไม่สามารถทำงานได้เพียงลำพัง ต้องมีภาคีเครือข่ายเข้ามาสนับสนุนเช่นกัน



“หน่วยจัดการเรียนรู้มีความสำคัญมากในการทำงานกับเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ และหน่วยจัดการเรียนรู้เองก็ไม่สามารถเดินด้วยตัวเองได้อย่างเดียว ต้องสร้างการมีส่วนร่วมกับเครือข่ายในพื้นที่ มีการเชื่อมต่อกับเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน จริง ๆ แล้วหน่วยจัดการเรียนรู้แต่ละหน่วยมีองค์ความรู้เฉพาะด้านเยอะมาก

แต่ถ้าไม่มีการประสานกับเครือข่ายทั้งระดับพื้นที่และระดับประเทศ เพื่อดึงหน่วยงานเหล่านั้นมาเป็น “กลไก” การทำงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานกับครอบครัว เพราะน้องหลาย ๆ คนยังไม่ได้หลุดจากครอบครัว บางคนเป็นเยาวชนอยู่ในครอบครัว แต่ต้องออกจากการเรียนไปช่วยกันทำมาหากิน”

รองศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ แนะนำวิธีการทำงาน คือ ต้องทำให้ครอบครัวเด็กเข้าใจถึงเหตุผลที่หน่วยจัดการเรียนรู้เข้าไปทำงานกับน้อง ๆ เพื่อให้ครอบครัวเปิดใจ เปิดพื้นที่ให้ลูกหลานมาเรียนรู้กับเรา ซึ่งความยากของงานลักษณะนี้คือ ต้องทำงานกับคน 3 กลุ่ม คือ เด็ก ครอบครัว และเครือข่าย ไปพร้อมกัน อีกข้อเสนอแนะคือในการทำงานเราต้องไม่คิดแยกส่วนระหว่างเรื่องเด็ก เศรษฐกิจ และสังคม เพราะทั้งหมดล้วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

แม้โครงการฯ นี้จะยังไม่ถึงปลายทางที่ตั้งไว้ แต่ระหว่างการทำงานก็เกิดข้อค้นพบจากการทำงานมากมายในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน โดยหนึ่งในนั้น คือ การสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” ที่อยู่รายล้อมรอบตัวเด็ก รวมถึงการทำงานกับเด็กเยาวชนในชุมชนเมืองในพื้นที่ชายแดนชายขอบที่มีความทับซ้อนของปัญหาและที่สำคัญคือ กลุ่มพ่อแม่ผู้รั้นที่ล้วนแต่มีสถานการณ์ปัญหาแตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่และความจำเพาะของกลุ่มคน จึงทำให้คนทำงานด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาต้องมีหลายกระบวนการหลายกระบวนการยุทธ เพราะชีวิตเด็กแต่ละคนไม่เหมือนกัน การออกแบบการเรียนรู้หรือการพัฒนาทักษะต่าง ๆ จึงไม่ควรมั่วเดียว ●

พื้นที่ปลอดภัย: WHAT WHO HOW



“ถ้าชีวิตข้างนอกมันโหดร้าย ก็กลับมาบ้านเราละลูก” เชื่อว่า หลายคนคงเคยได้ยินประโยคนี้ เพราะหากถามถึง Comfort Zone หรือพื้นที่ปลอดภัยในอดีต คนส่วนใหญ่นึกถึงบ้าน ชุมชน หรือโรงเรียน แต่ในวันนี้ “พื้นที่ปลอดภัย” อาจเปลี่ยนไปตามวิถีชีวิต ทัศนคติ และค่านิยมของผู้คน

ส่วนหนึ่งเป็นเพราะโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงผันผวนรุนแรง ล้วนกระตุ้นให้เกิดความเสี่ยง ความไม่ปลอดภัย และการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอดของหลายชีวิตในสังคม โดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชนทั้งในและนอกระบบการศึกษา ซึ่งปัจจุบันเริ่มมีคนให้ความสำคัญกับเรื่องของการสร้างพื้นที่ปลอดภัยขึ้นมาใหม่

ทั้งนี้ จากการถอดบทเรียนประสบการณ์ของ “หน่วยจัดการเรียนรู้” หรือเครือข่ายร่วมดำเนินงาน

เพื่อซ่อม สร้าง พื้นที่ปลอดภัยที่ทันสมัยต่อการทำงานกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ได้ค้นพบเทคนิคสำคัญในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้กับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา คือ

รู้กัน สร้างบรรยากาศให้เป็นพื้นที่ที่มีความเข้าใจและความสบายใจ

รู้ทัน รู้สถานการณ์และภัยคุกคาม ความเสี่ยง เข้าใจความสัมพันธ์ เจือ้นไข เพื่อออกแบบกระบวนการและสามารถเชื่อมโยงได้

ลดทอนและป้องกัน ให้สามารถวางแผนอย่างเป็นระบบ สร้างพื้นที่ปลอดภัยทั้งกายภาพและจิตใจ เพื่อนำไปสู่การฟื้นฟู

ฟื้นฟู รูปแบบกระบวนการเพื่อให้มีสุขภาวะทางกายใจที่มั่นคง มีอาชีพที่สร้างรายได้ และต่อยอดการเรียนรู้ได้อย่างเป็นตัวของตัวเอง สามารถเอาตัวรอดได้อย่างตบใจทศวรรชีวิตในที่สุด

ทั้งนี้ ความเข้าใจกับคำว่า “พื้นที่ปลอดภัย” ซึ่งมีหลากหลายมุมมอง หลายคำนิยาม หลากหลายความหมาย อีกทั้งยังเป็นไปตามเงื่อนไข อายุ เพศ และบทบาทหน้าที่การทำงาน ดังนั้น การนิยาม “พื้นที่ปลอดภัย” จึงขึ้นอยู่กับความหลากหลายข้างต้น

แต่ไม่ว่าจะนิยามอย่างไร แต่ “หน้าที่” ของพื้นที่ปลอดภัยในความหมายของโครงการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา คือ พื้นที่สร้างการเรียนรู้และโอบอุ้มจิตใจ เป็น Learning Space และ Heart Space ให้กับกลุ่มคนที่เข้าร่วมกระบวนการ ซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงของคณะทำงานที่มาจากหลายบทบาทหลายองค์กร ที่เป็นทั้ง “ผู้ทำให้เกิด” และ “ผู้ใช้ประโยชน์” จาก “พื้นที่ปลอดภัย” ทั้งเข้าไปมีส่วนร่วมในการออกแบบ พัฒนา และสร้าง “พื้นที่ปลอดภัย” แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

พื้นที่ปลอดภัยคืออะไร

นายเรศ บอกว่า พื้นที่ปลอดภัยอาจไม่ใช่เฉพาะเรื่องสถานที่เหมือนที่ต่างประเทศใช้คำว่า Space แต่เมื่อแปลเป็นภาษาไทยสามารถใช้ได้ในหลายความหมายในต่างบริบท เช่น อาจใช้คำว่า “พื้นที่” แต่ Space ยังมีอีกความหมายหนึ่งคือ “พื้นที่ว่าง” ดังนั้นในความหมายที่แคบลงเฉพาะในบริบทการทำงานกับกลุ่มเด็กและเยาวชน Space คือพื้นที่ที่กำหนดขึ้นสำหรับการ Learning เรียกสั้น ๆ ว่า Learning Space

“หน้าที่” ของพื้นที่ปลอดภัยในความหมายของโครงการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา คือ พื้นที่สร้างการเรียนรู้และโอบอุ้มจิตใจ เป็น Learning Space และ Heart Space

“ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นคำว่า Space คำว่า Area หรือแม้แต่ว่า Place ชีวิตของคนหนึ่งคนจะวิ่งไปวิ่งมาในสองสามพื้นที่เสมอ ซึ่งเป็นได้ทั้งพื้นที่ส่วนตัว (Private Space) หรือพื้นที่สาธารณะ (Public Space) ตัวอย่างเช่นวันที่พี่น้องอุรกละว้ยสามารถเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ (ทะเล) เขาจะรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย แต่วันนี้เขาไม่สามารถเดินลงทะเลได้เหมือนเมื่อก่อน เพราะดิเรกส์อร์ทเขาก็เริ่มรู้สึกไม่ปลอดภัย แสดงว่า บางพื้นที่ที่เคยเป็นพื้นที่ปลอดภัยต่อมาอาจจะไม่ปลอดภัยแล้วก็ได้”

ทั้งนี้นายเรศ บอกว่า ตัวอย่างข้างต้นเป็นพื้นที่ปลอดภัยทางกายภาพ แต่สิ่งที่เรากำลังทำคือ การสร้างพื้นที่ส่งเสริมด้านกระบวนการเรียนรู้ที่เมื่อมาเข้าร่วมแล้วรู้สึกสบายกาย สบายใจ ส่งผลต่อการเรียนรู้และปรับตัว รวมถึงการแสดงออกโดยไม่มีการตัดสินถูกผิด

“พอมิคำว่า “สบายใจ” นั้นหมายความว่า เด็กและเยาวชนหลายคนที่เข้ามาส่วนใหญ่มักได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจ ซึ่งเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาถูกกระทบจากความไม่ปลอดภัย 3 ส่วน คือ บ้าน โรงเรียน และสังคมรอบตัว แต่เด็กทั้งหมดที่หลุดออกจากระบบการศึกษาแล้วแต่เกิดขึ้นจากผลกระทบทางสังคม เด็กรู้สึกไม่ปลอดภัย ใจของเด็กพิการ ใจของเขาบอบช้ำจากการถูกกระทำ ซึมเศร้า ถูกละเมิด เราในฐานะที่เป็นองค์กรที่ทำงานด้านการลดความเหลื่อมล้ำทางการเรียนรู้ จะเข้าไปหนุนเสริมเด็กกลุ่มนี้ให้ดีขึ้นได้อย่างไร”

ความไหลลื่นของ “พื้นที่ปลอดภัย” ที่เปลี่ยนแปลงไป

ส่วนหนึ่งจากการถอดบทเรียน พบว่า คนที่เติบโตมาในแต่ละช่วงวัยนั้น มีมุมมองต่อคำว่า “พื้นที่ปลอดภัย” แตกต่างกัน โดยกลุ่มคนที่อายุมากกว่า 30 ปี มองว่าพื้นที่ปลอดภัยเป็นระบบนิเวศ คือ สิ่งแวดล้อมที่ไม่ได้หมายถึงสถานที่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นพื้นที่ปลอดภัยทั้งทางกายและใจ เป็นความรู้สึกสบายใจ เป็นกระบวนการและการปฏิสัมพันธ์ของผู้คน การดูแล แบ่งปัน แลกเปลี่ยน รับฟัง เป็นพื้นที่ของการแสดงออกได้โดยอิสระ สร้างสรรค์ ไม่ตัดสิน รวมถึงเป็นพื้นที่ที่ยืดหยุ่นตามสถานการณ์ของเยาวชนเพื่อรองรับ เยาวยา และเสริมพลัง ซึ่งบางคนอาจเรียกว่า “สภาวะของความปลอดภัย”

ดังตัวอย่างการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือ “ผู้หญิงตกเขียว”¹ เป็นคำที่ใช้เรียกการค้าประเวณีรูปแบบหนึ่ง คือ การซื้อเด็กสาวล่วงหน้าเพื่อนำไปประกอบอาชีพโสเภณี โดยจองตัวเด็กสาวในช่วงหน้าแล้งจนถึงช่วงเทศกาลสงกรานต์ วิธีการคือ ติดต่อกับพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กเพื่อจ่ายเงินมัดจำล่วงหน้า รอให้เด็กเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากนั้นจะมารับตัวไปเป็นโสเภณี ซึ่งกระบวนการทำงานของหน่วยจัดการเรียนรู้ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนเหล่านี้ว่า สิ่งสำคัญอันดับแรกคือ จะต้องมีความรู้ที่ทางกายภาพเพื่อรองรับ เพราะพวกเขาไม่สามารถกลับบ้านได้ทันทีเนื่องจากสภาพจิตใจที่บอบช้ำ และครอบครัวอาจไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัยสำหรับพวกเขาในขณะนั้น จึงต้องมีสภาพแวดล้อมที่ดีให้พวกเขาพึ่งพา ใช้ธรรมชาติ ศิลปะ และความรักความจริงใจของคณะทำงานเพื่อเยียวยาเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ จากนั้นจึงค่อย ๆ เติมเต็มพลังใจให้พวกเขามีความพร้อม มีจิตใจที่มั่นคง และก้าวเดินต่อไปด้วยโอกาสทางการศึกษา การเรียนรู้ผ่านพื้นที่ปลอดภัย



ในจิตใจ เติมใจด้วยศิลปะและธรรมชาติ ภูเขา ต้นไม้ ฐานการเรียนรู้ที่บูรณาการเข้ากับชุมชน และเมื่อเขาพร้อมใจค่อย ๆ พัฒนาคูณภาพชีวิตในมิติอื่น ๆ ต่อไป

อีกทั้งพื้นที่ปลอดภัยนั้นควรยืดหยุ่นได้ ไม่ตายตัว และเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา สภาพสังคม สิ่งแวดล้อม พื้นที่ และสิ่งที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและสังคม นอกจากนั้นพื้นที่ปลอดภัยของแต่ละคนยังแตกต่างกัน หรือแม้กระทั่งพื้นที่ปลอดภัยของกลุ่มชาติพันธุ์ก็ต่างออกไป และพื้นที่ปลอดภัยของเด็กและเยาวชนยังเกิดขึ้นได้จากผู้ใหญ่หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทำให้รู้สึกปลอดภัย

พื้นที่ปลอดภัยสำหรับกลุ่มคนที่อายุน้อยกว่า 30 ปี มีมุมมองที่ไม่ต่างกันมากนัก พวกเขาบอกว่าพื้นที่ปลอดภัยเป็นพื้นที่สุขภาวะทั้งทางจิตใจและทางกายภาพ เป็นพื้นที่ที่คนทำงานเปิดใจพร้อมรับฟังอย่างจริงใจ ทำให้เด็กเกิดความไว้วางใจ ให้เกียรติและยอมรับซึ่งกันและกัน ที่สำคัญต้องเปิดให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกและออกแบบพื้นที่ปลอดภัยของตนเอง

อีกทั้งมุมมองต่อพื้นที่ปลอดภัยของคนรุ่นใหม่ก็เปลี่ยนแปลงไป เช่น ในพื้นที่ปลอดภัยแบบเดิม การไปโรงเรียนหากถูกครูตี แต่เด็กก็ยังรู้สึกรักครูในทางกลับกัน เด็กรุ่นใหม่เมื่อถูกครูตี เด็กจะไม่ยอมและรับสิ่งนี้ไม่ได้ จึงออกมาปกป้องตนเอง รวมถึงครอบครัว ในอดีตการถูก

1 https://www.silpa-mag.com/history/article_25709

พ่อแม่ที่อาจมองเป็นเรื่องการอบรมสั่งสอน แต่ปัจจุบันเด็กหลายคนถูกตีเนื่องจากอารมณ์ของพ่อแม่ ตีเพื่อลงโทษ เกิดการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเนื่องจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ทำให้เด็กรู้สึกที่บ้านไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัยอีกต่อไป อีกทั้งในอดีตเด็กถูกเลี้ยงให้เติบโตขึ้นตามวิถีชีวิตและบริบทพื้นที่ แต่ปัจจุบันเด็กส่วนมากล้วนเติบโตมาบนความคาดหวังจากครอบครัว เพราะผู้ใหญ่มองว่าเป็นเจ้าของชีวิตเด็ก ทศนคติที่แตกต่างกัน การใช้อำนาจในครอบครัว ค่านิยม รวมถึงความเข้าใจในเรื่องของสิทธิเด็ก ไม่เคยถูกนำมาสอดแทรกในหลักสูตรการเรียนการสอน ในโรงเรียน

ต่างวิธีการ ต่างประสบการณ์

จากบทเรียนการทำงานด้านเด็กและเยาวชน นอกระบบการศึกษาในการสร้างพื้นที่ปลอดภัย คนทำงานแต่ละกลุ่ม แต่ละองค์กรล้วนมีองค์ความรู้และประสบการณ์ในแบบฉบับของตนเอง อาทิ กลุ่ม **ภาคประชาสังคม หรือ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร** แลกเปลี่ยนว่า การสร้างพื้นที่ปลอดภัยนั้นสามารถเริ่มต้นได้จากครอบครัว ป้าข้างบ้าน ครูในชุมชน ผู้นำชุมชน หรือภาคร่วมงานต่าง ๆ หรือเพื่อน ใช้การค้นหาตามสายสัมพันธ์ เข้าหาพูดคุย ทำความเข้าใจ และเปิดใจรับฟัง ทำกิจกรรมสานสัมพันธ์ สร้างแกนนำ สร้างการมีส่วนร่วมในการทำงาน ให้พื้นที่และคุณค่า จับคู่ บัดดีในการ Workshop และเรียนรู้ไม่ให้รู้สึกโดดเดี่ยว โดยทำควบคู่ไปกับการสร้างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และ การมีพื้นที่กลางที่เปิดรับทุกคน

กลุ่ม **ศูนย์การเรียนรู้** มองว่าต้องสร้างพื้นที่ปลอดภัย อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเด็นที่น่าสนใจคือ **“คน”** และ **“สถานที่”** ซึ่งอาจหมายถึงอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างก็ได้ โดยในเรื่องของ **คน** ต้องมีสุขภาวะที่พร้อมจะโอบอุ้ม เคารพสิทธิของผู้อื่น และทำความเข้าใจ

ในตัวเด็ก ออกแบบกระบวนการและสร้างการรับรู้ร่วมกัน ส่งเสริมความต้องการเรียนรู้ของเด็ก พัฒนาระดับ และ ติดตามโดยไม่ละทิ้งความเป็นบริบทของพื้นที่กระบวนการทางศาสนา วัฒนธรรมชุมชน การยอมรับความแตกต่าง หลากหลาย

ส่วน **สถานที่** ต้องเป็นพื้นที่กลางที่ทุกคนเข้าถึงได้ เป็นพื้นที่รองรับทุกคนที่มองเห็นโอกาสและอยากเข้ามา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือแม้การใช้พื้นที่สาธารณะที่ทุกคนสามารถเข้ามาเรียนรู้และเป็นเจ้าของร่วมกันได้ เคารพ กติการ่วมกัน เป็นพื้นที่สะอาด ไร้มลพิษ มีสุขภาวะที่ดี ปลอดภัย มีอินเทอร์เน็ต เพราะเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในปัจจุบัน

กลุ่ม **สถาบันการศึกษา** แลกเปลี่ยนใน 2 ประเด็น คือ **“สถานที่”** ซึ่งไม่มีค่านิยมใด ๆ นอกจากความสบายใจ และ **“กระบวนการ”** ต้องเริ่มจากการวิเคราะห์เด็กและเยาวชนแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างกัน วิธีการเข้าถึงและทำให้เด็กไว้วางใจย่อมแตกต่างกัน การใช้กลยุทธ์จากข้อมูลจากครอบครัวของเด็ก จากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) หรือผู้นำชุมชน จึงเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ แต่สิ่งที่สำคัญคือ **การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ และข้อตกลงร่วมกัน เพื่อให้การเรียนรู้ของเด็กเกิดประโยชน์สูงสุด สร้างพื้นที่ปลอดภัยในการเรียนรู้ที่เด็กสามารถแสดงความคิดเห็น แสดงออกได้ตลอดกระบวนการ ทั้งยังสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้** บางครั้งอาจมีการสื่อสารตัวอย่างของการมีคุณภาพชีวิตที่ดี เช่น ใช้นักศึกษาที่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีมาถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตด้านบวกให้กับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เพื่อเสริมพลังใจ หรือแม้กระทั่งการตกลงกับผู้ปกครองเพื่อสื่อสารไปถึงตัวเด็ก แล้ววิเคราะห์ทำความเข้าใจว่าจริง ๆ แล้วเด็กต้องการอะไร หรืออยากบอกอะไรกับเรา



ใช้ประสบการณ์ “จิตบริการด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์” คนทำงานต้องเข้าไปนั่งอยู่ในหัวใจของเด็กและเยาวชนให้ได้ ให้เราเป็นคนในใจที่เขารู้สึกได้ว่าฟังได้ แล้วเขาจะให้ความร่วมมือและพร้อมเรียนรู้ไปกับเรา

สำหรับกลุ่มองค์กรชุมชน ได้แลกเปลี่ยนเป็นกรณีศึกษาว่า หากสามารถทราบถึงความต้องการของเด็กและเยาวชนร่วมกันได้แล้ว จะสามารถวิเคราะห์ต่อได้ว่า สิ่งใดที่มี สิ่งใดที่ขาด จากนั้นขอความอนุเคราะห์ไปยังองค์กรในท้องถิ่นหรือภาคีเครือข่ายในพื้นที่ เพื่อเป็นกำลังร่วมขับเคลื่อนและพัฒนาพื้นที่ปลอดภัย “ร่วมกัน” โดยสร้างความเป็นเจ้าของร่วม และมีข้อตกลงร่วมในการใช้พื้นที่ปลอดภัย

พื้นฐานของความเป็นชุมชน เด็กและเยาวชนที่อยู่ในชุมชนจะต้องเข้ามาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการออกแบบ และอีกสิ่งหนึ่งที่จะต้องทำคือ การเตรียมผู้คนให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับเด็กและเยาวชนซึ่งเมื่อเรารู้ตัวเด็กที่เราพยายามจะเข้าถึงตัวเขาแล้ว เราจะต้องออกแบบไว้ด้วยว่ามีใครบ้างในชุมชน ที่จะพื้นที่ปลอดภัย

ให้กับเด็กแต่ละคนได้ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนในโรงเรียนเดิมก็สามารถดึงเด็กเข้ามาเป็นหัวใจในกระบวนการเรียนรู้พัฒนาร่วมกันได้ รวมถึงเพื่อน ๆ ที่เข้าร่วมโครงการด้วยกัน ผลักดันให้เขาแสดงศักยภาพขึ้นมาเป็นผู้นำ รวมถึงพ่อแม่ ผู้ปกครองที่พร้อมจะกลายเป็นพื้นที่ปลอดภัย เป็นคนที่เด็กไวใจ อาจเป็นลุง ป้า น้า อา และกลไกจิตอาสา ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมพูดคุย และพวกเราที่จะต้องให้พื้นที่กับเด็กเหล่านั้น

ขณะที่องค์กรเอกชน และสมาคม บอกว่าการสร้างพื้นที่ปลอดภัยร่วมกับเด็กและเยาวชนขอระบบการศึกษา เป็นการสร้างคน เป็นงานที่มีความละเอียดอ่อนและลึกซึ้ง โดยเครื่องมือที่พี่เลี้ยงหรือคนทำงานจะต้องมี คือ **ทัศนคติ** การไม่ตัดสิน ฟังให้เป็น เข้าใจเด็กสามารถเชื่อมประสานสื่อสารสร้างความเข้าใจอย่างตรงไปตรงมา สร้างการรับรู้รวมถึงโจทย์ในการทำงานร่วมกัน ซึ่งอาจใช้วิธีการเพื่อนชวนเพื่อน เพื่อนชวนคิด ชวนลงมือทำ ชวนคุยด้วยภาษาเดียวกัน เข้าใจบริบทเดียวกัน สร้างความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกัน โดยเด็กต้องเป็นเจ้าของการเรียนรู้เอง

“สิ่งที่สำคัญคือ ระบบนิเวศการทำงาน การมีภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคชุมชน และที่สำคัญคือ ครอบครัว ที่ต้องเปิดใจในการทำงานเรื่องนี้ รวมถึงการใช้วัดหรือสถานที่ทางศาสนาที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้เป็นสถานที่ปลอดภัยสำหรับทำกิจกรรม เชื่อมโยงความเชื่อ ความศรัทธา วิถีชีวิต วัฒนธรรม ออกแบบกิจกรรมภายใต้ความต้องการของผู้ร่วมเรียนรู้ โดยไม่ยึดเยียดหรือบังคับ”

สิ่งที่สำคัญคือ ระบบนิเวศการทำงาน การมีภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคชุมชน และที่สำคัญคือ ครอบครัว ที่ต้องเปิดใจในการทำงานเรื่องนี้ รวมถึงการใช้วัดหรือสถานที่ทางศาสนาที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้เป็นสถานที่ปลอดภัยสำหรับทำกิจกรรม เชื่อมโยงความเชื่อ ความศรัทธา วิถีชีวิต วัฒนธรรม ออกแบบกิจกรรมภายใต้ความต้องการของผู้ร่วมเรียนรู้ โดยไม่ยึดเยียดหรือบังคับ

“หน้าที่” ของพื้นที่ปลอดภัย

ธรรมชาติของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา เป็นชีวิตที่ผ่านการถูกกระทำ ถูกตีตรา การช่วยเหลือเด็กให้มีพื้นที่ปลอดภัย จึงต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจในตัวเด็กก่อน ถ้าไม่เข้าใจในตัวเด็กจะกลายเป็นการยึดเยียดความคิดให้เด็กแทน ทำให้คนทำงานพบปัญหาตามมามากมาย ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก ครอบครัวและโรงเรียนที่เคยเป็นพื้นที่ปลอดภัยให้เด็กและเยาวชนอ่อนแอลงด้วยเหตุปัจจัยหลายอย่าง ส่งผลให้เด็กถูกบูลลี่ ถูกกีดกันออกไปนอกรั้ว

โรงเรียน ขณะที่เด็กมองว่า “เพื่อน” คือ พื้นที่ปลอดภัย เป็นที่ที่อยู่แล้วสบายใจ เขาจึงเกิดการรวมแก๊ง รวมกลุ่ม แต่สังคมกลับมองว่ากลุ่มแก๊งเพื่อนไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัยสำหรับเด็ก ดังนั้นหน้าที่ของพื้นที่ปลอดภัยจึงมีหลากหลายมุมมอง หลายความหมาย ที่ต้องถกกันให้มากกว่า เราจะสร้างพื้นที่ปลอดภัยของเด็กหรือสภาวะของเด็กทางกายจะเป็นแบบใด ซึ่งอาจจะต้องดูระบบนิเวศของเด็กแต่ละพื้นที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ เช่น เด็กกลุ่มเปราะบาง เด็กแรงงานข้ามชาติ เด็กในภาคเหนือ ภาคใต้ หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือแม้กระทั่งเด็กเมืองที่ทุกองค์กรในพื้นที่ต้องออกแบบร่วมกัน

กล่าวโดยสรุป คือ การกำหนดพื้นที่ปลอดภัย ต้องทำความเข้าใจในตัวเด็ก เคารพความคิดและที่สำคัญเคารพในตัวเด็ก เพื่อทำให้เด็กให้พื้นที่ตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งภาษาที่ใช้คือคำว่า Resilient คือ “รู้ทัน” หมายถึงการรู้ถึงระบบนิเวศและสถานที่ “รู้ทัน” สถานการณ์ ความเสี่ยง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยที่เปลี่ยนไป “ฟื้นฟู” มีอาชีพ มีรายได้ สุขกายสุขใจ เป็นตัวเอง ●

“ชุมชนเมือง” พื้นที่ความเปราะบางที่เด็กและเยาวชนต้องเผชิญ



รู้หรือไม่ “เมือง” ในประเทศไทย (โดยเฉพาะเมืองใหญ่) สร้างความเหลื่อมล้ำให้แก่ผู้อยู่อาศัย และปิดกั้นเด็กและเยาวชนไทยจากโอกาสมากมาย เมื่อนั้นสัมพันธ์กับผู้อยู่อาศัยโดยตรง และผลกระทบแง่ลบของเมืองยิ่งเกิดกับกลุ่มเปราะบางมากกว่าประชากรกลุ่มอื่น ซึ่งเยาวชนถือเป็นหนึ่งในกลุ่มผู้เปราะบาง

กล่าวคือ เยาวชนส่วนมากยังไม่สามารถหาเลี้ยงชีพเองได้ ทำให้ไม่มีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรที่ดีกว่า สิ่งที่พวกเขาได้รับอยู่ ความเหลื่อมล้ำของเมืองที่ส่งผลต่อเยาวชนนี้เห็นได้ชัดเจนผ่านประเด็น “ชุมชนและการเข้าถึงการศึกษา” ของเยาวชนไทย

ด้วยสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว โครงการพัฒนาการเรียนรู้สำหรับเยาวชนนอกระบบการศึกษา จึงมีการเปิดพื้นที่ถอดบทเรียนจากประสบการณ์ร่วมกันเพื่อถ่ายทอดแลกเปลี่ยนมุมมอง วิธีคิด และวิธีการทำงานกับเยาวชนนอกระบบการศึกษาในประเด็นความเปราะบางของพื้นที่

เมืองใหญ่ และกลไกการทำงานควรเป็นอย่างไร รวมถึงการขับเคลื่อนงานบนความเปราะบางดังกล่าว โดยรองศาสตราจารย์ ดร.ลือชัย ศรีเงินยวง อนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ กล่าวว่า การทำงานกับเด็กและเยาวชนในเมือง นอกจากมิติพื้นที่แล้วยังมีเรื่องวิถีชีวิต ผู้คน ผลกระทบที่เกิดจากสื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงเด็กและเยาวชนในเมืองที่กลับไปอยู่ในชนบท ความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันของเมืองและชนบท ซึ่งขยายภาพจากเมืองที่เป็นพื้นที่ เลื่อนไหลไปสู่สังคมเมืองให้เห็นปัญหามากขึ้น และเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของคนทำงานด้านนี้

เมือง กับ ชีวิต

นายพิเชษฐ์ เบญจมาศ หัวหน้าทีมหนุนเสริมวิชาการภาคใต้ เริ่มต้นโดยการชวนมองใน 3 ประเด็น เพื่อทำความเข้าใจเด็กและเยาวชนในชุมชนเมืองที่ต้องเข้าไปทำงานด้วย คือ นิเวศของเมือง สภาพแวดล้อม เชิงกายภาพ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีปัจจัยสำคัญคือ ต้องทำความเข้าใจว่า เยาวชนนอกระบบการศึกษาที่อยู่ในพื้นที่นั้น ๆ เป็นใคร มีวิถีชีวิต ทำที พฤติกรรม หรือทัศนคติในชีวิตอย่างไร ซึ่งพบข้อสังเกตว่า เมื่อกล่าวถึงเยาวชนนอกระบบการศึกษาในเมือง คนส่วนมากจะพุ่งเป้าไปที่พื้นที่ที่มีปัญหา เช่น สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ชุมชนแออัด ชุมชนใต้สะพาน ชุมชนริมทางรถไฟ แต่ในความเป็นจริงแล้วเยาวชนในชุมชนเมืองไม่ได้มีขอบเขตเพียงแค่นั้น แต่ยังมีอีกหลายมิติ เช่น เด็กในพื้นที่อพยพ เด็กที่ชอบรวมกลุ่มตามหอพัก บ้านเพื่อน เด็กที่อยู่ตามศาลเจ้าหรือพื้นที่สาธารณะ เด็กที่เป็นโรคติดต่อ เด็กที่ย้ายตามพ่อแม่ไปอยู่ตามแคมป์แรงงาน เด็กที่มีพฤติกรรมทะเลาะวิวาท เด็กที่ถูกล่อลวงไปทำงานตามสถานบันเทิง เด็กที่ถูกล่อลวงละเมิดทางเพศ และยังมีอีกมากมายหลายมิติ

รวมถึงเรื่องความไม่เท่าทันต่อสื่อสังคมออนไลน์ ยาเสพติด ความรุนแรงในครอบครัว การถูกกลั่นแกล้งในโรงเรียน ความยากจนด้อยโอกาส เด็กจากพื้นที่สูงที่มีการเคลื่อนย้ายเข้าสู่เมือง กลุ่มลูกหลานแรงงานข้ามชาติ



“เนื่องจากนิเวศเมืองมีความเสี่ยง ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจึงมากกว่าที่ตาเห็น หรือที่คนส่วนใหญ่นึกถึงกัน เพราะนิเวศเมืองที่ซับซ้อนส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คนอย่างไม่มีที่สิ้นสุด”

หรือแม้กระทั่งเด็กจากครอบครัวฐานะดีจำนวนไม่น้อย ก็ได้รับผลกระทบจากปัจจัยของเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้กลายเป็นเยาวชนนอกระบบการศึกษาได้เช่นกัน

“เนื่องจากนิเวศเมืองมีความเสี่ยง ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจึงมากกว่าที่ตาเห็น หรือที่คนส่วนใหญ่นึกถึงกัน เพราะนิเวศเมืองมีความซับซ้อนที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้คนอย่างไม่มีที่สิ้นสุด”

ในประเด็นนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.ลือชัย ได้ร่วมแลกเปลี่ยนว่า หากมองในเรื่องความเป็นเมือง มีประเด็นของเด็กที่อยู่ทั้งในและนอกระบบการศึกษา ทั้งเด็กยากจน และเด็กที่มีฐานะ เป็นเหมือนสี่ที่แผ่ซ่านและไม่มีขอบเขตชัดเจน สถานการณ์เหล่านี้จึงเป็นเรื่องท้าทายในกรอบการทำงานนี้หากมองในเชิงพื้นที่อาจจะลำบาก เราจะเห็นว่ามีความผสมรวมกัน จะมองมิติใดมิติหนึ่งไม่ได้ แต่มีสิ่งหนึ่งที่เห็นชัดคือ “วิถีการทำมาหากิน” ของผู้คนในเมืองที่สะท้อนถึงคุณภาพชีวิตแต่ละคน

“ในละแวกเดียวกัน เราเห็นตั้งแต่ร้านอาหารในโรงแรมที่ขายผัดกะเพราจานละ 350 บาท ส่วนชุมชนภายนอกrayล้อมไปด้วยร้านนวดที่มีผู้หญิงทำหน้าที่เรียกแขกอยู่หน้าร้าน ไปจนถึงร้านอาหารริมทางที่ขายผัดกะเพราจานละ 50 บาท จะเห็นว่ามีความห่างไกลอาหารตั้งแต่โรงแรมหรูจนถึงร้านริมทาง ดังนั้นในแง่การทำมาหากินก็ไม่จำเป็นว่า คนในเมืองจะต้องทำงานออฟฟิศ หรือได้ทำงานที่มีระบบสวัสดิการดูแลคุณภาพชีวิตเสมอไป เพราะในความจริงยังมีวิถีชีวิตอีกหลากหลายมิติที่ทับซ้อนกันระหว่างเมืองและชนบท”



อีกประเด็นที่น่าสนใจคือ “การอยู่กับครอบครัว” เด็กและเยาวชนอาศัยอยู่กับใครนั้นเป็นประเด็นใหญ่ เพราะร้อยละ 40 ของเด็กที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ หรือพ่อแม่แยกทางกัน ที่น่าสนใจคือ เด็กมีฐานชีวิตที่ไม่มั่นคง มีความเลื่อนลอย เพราะเหตุผลต่าง ๆ นับว่าเป็นเรื่องที่ทำลายการทำงานเชิงวิชาการพอสมควร เพราะในพื้นที่เดียวกันอาจจะมีวิถีชีวิตหลายแบบ “ดังนั้นเรากำลังทำงานกับเด็กและเยาวชนที่อยู่ในเขตรอยต่อ เป็นงานท้าทายที่อาจจะใช้กรอบความคิดแบบเดิม ๆ ไม่ยืดหยุ่นไม่ได้อีกแล้ว แต่ต้องสร้างการเรียนรู้ข้ามพื้นที่ เพื่อหาจุดร่วมบางอย่างที่ทำให้คำตอบของการทำงานนี้ชัดเจนขึ้น”

เข้าถึงความต่าง อย่างเข้าใจ

“ความต่างระหว่างวัย หรือ Generation Gap”

ในการทำงานกับเยาวชนนอกระบบการศึกษา เป็นอีกหัวข้อที่หลายคนให้ความสำคัญ โดยรองศาสตราจารย์ ดร.ลือชัย ได้กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวว่า เป็นรูปธรรมหนึ่งของการทำงานกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และเป็นโจทย์ท้าทายซึ่งสังคมกำลังเผชิญกับความหลากหลาย และไม่มีสูตรสำเร็จ

“เรากำลังทำงานกับเด็กและเยาวชนที่อยู่ในเขตรอยต่อ เป็นงานท้าทายที่จะใช้กรอบความคิดแบบเดิม ๆ ไม่ยืดหยุ่นไม่ได้อีกแล้ว แต่ต้องสร้างการเรียนรู้ข้ามพื้นที่ เพื่อหาจุดร่วมบางอย่างที่ทำให้คำตอบของการทำงานชัดเจนขึ้น”

ทั้งนี้ “ความแตกต่าง” ในภาษาวิชาการ หมายถึง “ความจริงของชีวิต” และความต่างระหว่างวัยก็คือ ความต่างของประสบการณ์ ต่างกันที่วิถีคิด นิยาม ความคาดหวัง ความเป็นจริง หรือกระทั่งนิยามของคำว่า “อนาคตและอาชีพ” ซึ่งสำหรับผู้ใหญ่อาจจะมองว่าเป็นการทำงานมีเงินเดือน เป็นช่าง เป็นหมอ รับราชการ แต่ในมุมมองของเด็กรุ่นใหม่ อาชีพอาจจะไม่ได้มีความหมายแบบนี้ อาจจะไม่ต้องมีความมั่นคงก็ได้ อาจจะเป็นการขายของออนไลน์ เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์ที่มี และเลี้ยงตัวเองได้

“คนทำงานกับเด็กและเยาวชนจะต้องไม่นำความคิด ค่านิยม หรือประสบการณ์ของเราไปยึดเยื้อดให้เขา การเรียนรู้หรือเปิดพื้นที่ให้นิยามของเด็กได้แสดงออกมาเพื่อทำความเข้าใจเป็นเรื่องสำคัญ ไม่ใช่สิ่งที่เรามีหรือความเป็นผู้ใหญ่กดทับเด็ก อีกทั้งเด็กและเยาวชนที่อยู่ต่างบริบทกัน ก็อาจมีวิธีมองความจริงที่ต่างกัน เพราะเขามีความจริงของชีวิตที่เราต้องเข้าใจ และหาทางใช้ประโยชน์เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนเขาให้ได้”

ยังมีเสียงสะท้อนจากหน่วยจัดการเรียนรู้หลายแห่งต่อประเด็นนี้ว่า เรื่องของช่วงวัยเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้เข้าถึงตัวเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา กลุ่มต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น แต่ต้องควบคู่ไปกับวิธีการรับฟังอย่างเข้าใจและไม่ตัดสิน ซึ่งตัวแทนหน่วยจัดการเรียนรู้จากบริษัท เคนเซนต์ จำกัด จังหวัดนครพนม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ว่า “เรื่องของช่วงวัยมีผลกับการเข้าถึงเด็ก

“คนทำงานกับเด็กและเยาวชนจะต้องไม่นำความคิด คำนิยาม หรือประสบการณ์ของเราไปยึดเย็ดให้เขา การเรียนรู้หรือเปิดพื้นที่ให้นิยามของเด็กได้แสดงออกมาเพื่อทำความเข้าใจเป็นเรื่องสำคัญ ไม่ใช่สิ่งที่เรามีหรือความเป็นผู้ใหญ่กดทับเด็ก อีกทั้งเด็กและเยาวชนที่อยู่ต่างบริบทกัน ก็อาจมีวิธีมองความจริงที่ต่างกัน เพราะเขามีความจริงของชีวิตที่เราต้องเข้าใจและหาทางใช้ประโยชน์เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนเขาให้ได้”

และเยาวชนนอกระบบการศึกษาอย่างมาก โดยหน่วยใช้เทคนิคการเข้าหาเด็กผ่านแกนนำเยาวชนในกลุ่มนั้น ๆ โดยเฉพาะคนที่กลุ่มเขาไว้ใจ หรือเป็นแกนนำของเขาตามธรรมชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีอายุใกล้เคียงกัน พูดคุยภาษาเดียวกัน ขวนให้เข้ามาเป็นคณะทำงาน จะช่วยให้กระบวนการทำงานและติดตามง่ายขึ้น เมื่อมีการรวมกลุ่มจัดกิจกรรมเรียนรู้ต่าง ๆ แกนนำจะเป็นคนให้ข้อมูลเกี่ยวกับเพื่อนแต่ละคนได้เป็นอย่างดี”

ทั้งนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.ลือชัย ทั้งท้ายในประเด็นท้าทายความแตกต่างว่า ไม่ได้มีเพียงเรื่องอายุนั้น แต่มีความต่างในมิติอื่น ๆ ที่ทำให้การทำงานกับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่มมีความเฉพาะมากขึ้น ตัวอย่างการทำงานกับเด็กเร่ร่อนในพื้นที่เมืองพัทยา พื้นที่นี้เด็กผู้ชายจำนวนไม่น้อยตกเป็นเหยื่อการล่วงละเมิดทางเพศ โดยเฉพาะจากกลุ่ม Pedophilia หรือโรคใคร่เด็ก ซึ่งไม่ใช่รสนิยมทางเพศแต่เป็นอาการที่ไม่เกิดความรู้สึกทางเพศกับคนที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์เหมือนกัน มีความต้องการอยากมีเพศสัมพันธ์กับเด็กที่ยังไม่เข้าสู่วัยเจริญพันธุ์ ถ้าหากผู้มีอาการ Pedophilia ไม่สามารถควบคุมความต้องการทางเพศของตนเองได้ก็นำไปสู่ปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็กตามมา ก่อให้เกิดการชินใจเด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ และเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย²

กลุ่มนี้มักจะมีวิธีการเข้าถึงตัวเด็กแบบผู้ใหญ่ใจดี เช่น ช่วงแรกอาจให้เด็กไปเล่นในร้านเกม และเมื่อเงินหมด

ก็จะใช้การล่อลวงละเมิดทางเพศเป็นช่องทางให้เงิน หรือแม้กระทั่งให้โทรศัพท์ไว้ติดต่อกับเด็กโดยตรงในการทำกิจกรรมทางเพศ สำหรับการทำงานกับเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ “ทัศนคติ” เพราะจากมุมมองนอกคือ การล่วงละเมิดทางเพศ แต่สำหรับตัวเด็กเขาอาจไม่รู้ว่าเป็นการกระทำผิดของผู้ใหญ่ แต่เด็กอาจมองว่าเป็นการแลกเปลี่ยน ตอรองในสิ่งที่ทำได้ อีกเรื่องคือ “ภาษาที่ใช้สื่อสาร” รวมถึงทำที่นั่นเป็นสิ่งที่เขาใช้ตัดสินใจว่าเราเป็นพวกเดียวกันหรือไม่ ซึ่งภาษาสุภาพอาจไม่ได้ทำให้เข้าถึงตัวพวกเขา แต่ต้องมีกระบวนการสื่อสารที่ทำให้เขารู้สึกไว้วางใจและฟังพาเราได้ แต่แน่นอนเราคงไม่สามารถเข้าถึงตัวเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ได้ง่าย ๆ จึงต้องมี “ตัวต่อจากข้างนอก” ที่จะเข้าถึงตัวพวกเขาได้ คือเด็กที่มีประสบการณ์และถูกเปลี่ยนเป็นตัวเชื่อม

ค้นหา ช่วยเหลือ ส่งต่อ เรื่องที่ทำคนเดียวไม่ได้...

นอกจากนั้น นายพิเชษฐ์ ได้หยิบยกอีกประเด็นสำคัญขึ้นมาเพื่อชวนให้เกิดการแลกเปลี่ยนในเรื่องระบบการส่งต่อและประสานงานของเครือข่ายในมิติด้านปัญหาเด็กและเยาวชน เนื่องจากสถานการณ์ของเยาวชนที่หน่วยจัดการเรียนรู้หลายแห่งกำลังเผชิญนั้นไม่สามารถแก้ปัญหาได้เพียงลำพัง หรือไม่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้เท่านั้น แต่ต้องเต็มไปด้วยความเข้าใจ เพราะในการทำงานมีกระบวนการเฉพาะแตกต่างกันไปตามเด็กแต่ละกลุ่ม อาทิ กลุ่มเด็กที่เข้าไม่ถึง

² <https://theactive.net/read/pedo-media-effects/>

โอกาสทางการศึกษา หรือสิทธิทางกระบวนการยุติธรรม เนื่องด้วยฐานะทางเศรษฐกิจหรือปัจจัยอื่น กลุ่มที่ถูกครอบครัพล่วงละเมิดทางเพศและไม่สามารถส่งเด็กกลับไปอยู่บ้านได้ กลุ่มเด็กที่ย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองตามแคมป์ก่อสร้าง กลุ่มลี้ภัย กลุ่มที่มีคดีอาญา กลุ่มที่ติดยาเสพติด กลุ่มที่เป็นเหยื่อขบวนการค้ามนุษย์ และกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการขั้นพื้นฐานในชีวิตได้ เป็นต้น แต่ละกลุ่มควรมีกระบวนการช่วยเหลือและส่งต่ออย่างไรให้เหมาะสม ถือเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องหาจุดรวมในการทำงานกันต่อไป

รองศาสตราจารย์ ดร.ลือชัย กล่าวว่า ในการเริ่มต้นเรื่องเหล่านี้อาจยังไม่มีคำตอบชัดเจน แต่สิ่งที่ทำได้คือการให้หน่วยจัดการเรียนรู้นำประสบการณ์ทำงานในพื้นที่มาแบ่งปันกัน ทั้งเทคนิค วิธีการ บทเรียน ความล้มเหลว และความสำเร็จ

“หากเราแบ่งเด็กและเยาวชนเป็นเจดสี เช่น เขียว เหลือง ส้ม แดง เด็กกลุ่มนี้ที่เรากำลังทำงานด้วยอาจจะเป็นกลุ่มสีส้มหรือสีแดงที่ชีวิตเขากำลังเผชิญปัญหามากมาย ทั้งมิติของสวัสดิการ ยาเสพติด จิตใจ เศรษฐกิจ การศึกษา สิทธิ จึงเป็นประเด็นที่เราไม่สามารถทำงานคนเดียวได้ ต้องมีทีมและเครือข่ายที่เข้าใจ ทั้งตำรวจ พยาบาลจิตเวช ผู้นำชุมชน ครอบครัว รวมไปถึงการช่วยเหลือจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ที่จัดการในเรื่องสิทธิ แต่การจะสร้างทีมแบบนี้ได้ไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องค่อย ๆ เชื่อมร้อยงานและความเข้าใจร่วมกัน แต่สิ่งที่ต้องระวังคืออย่าตั้งเป้าหมายว่าจะผลักดันเด็กทุกคนกลับไปเป็นเจดสีเขียว เพราะโรงเรียนไม่ใช่คำตอบของทุกชีวิต และการช่วยเหลืออาจจะไม่ได้สำเร็จแค่ในระยะเวลานั้น ๆ ต้องช่วยกันประคับประคองเขาไป”

ทั้งนี้หน่วยจัดการเรียนรู้จากคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้แลกเปลี่ยนในประเด็นดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า จากประสบการณ์การทำงานกับเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ชุมชนริมทางรถไฟขนาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีข้อค้นพบสำคัญคือ ก่อนจะเข้าไปยกระดับคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน ต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจและรับฟังความต้องการของเขา ก่อนรวมถึงมี “กลไกที่เลี้ยง” ซึ่งเป็นคนที่ใกล้ชิดน้อง ๆ และเป็นคนที่เขาไว้วางใจมาเข้าร่วมเป็นคณะทำงาน แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดหลังจากเราทำให้เขาไว้วางใจได้แล้ว ต้องทำให้เขาพบเป้าหมายในชีวิตก่อน แล้วชวนให้เขาค้นหาศักยภาพตัวเอง และหนุนเสริมสิ่งที่สนใจอยากพัฒนาต่อไป

นอกจากนั้นยังมีประเด็นที่น่าสนใจจากการสะท้อนของหน่วยจัดการเรียนรู้ถึงมุมมอง “การทำงานกับเด็กข้ามชาติที่เป็นลูกหลานแรงงานที่มาทำงานในเมือง” ซึ่งเด็กกลุ่มนี้อาจไม่ได้รับการศึกษาจากประเทศต้นทางแล้วเข้ามาในประเทศไทย แต่หากเด็กกลุ่มนี้ได้รับโอกาสทางการศึกษาที่เหมาะสมก็จะเป็นอีกหนึ่งแรงงานคุณภาพที่ช่วยพัฒนาประเทศไทยได้ โดยที่เขาไม่ต้องใช้แรงงานเหมือนกับพ่อแม่ ยิ่งไปกว่านั้นหลายคนยังให้ความสำคัญเรื่อง “สวัสดิการ” ที่ควรได้รับจากรัฐ ไม่ควรมีเด็กตกหล่นเนื่องจากมีกรณีเด็กไม่มีบัตรประชาชน และไม่เคยได้รับสิทธิที่ควรได้ ดังนั้นหากหน่วยจัดการเรียนรู้สามารถอุดช่องว่างดังกล่าวได้ ก็จะเป็นการสร้างความเชื่อใจให้กับเด็กและเยาวชนที่ต้องเข้าไปทำงานด้วยมากขึ้น

เด็กและเยาวชนกับความหลากหลายที่ไม่สิ้นสุด

รองศาสตราจารย์ ดร.ลือชัย กล่าวทิ้งท้ายว่า การทำงานกับเด็กและเยาวชนนอกกระบวนการศึกษาที่สะท้อนมาจากประสบการณ์ของหน่วยจัดการเรียนรู้นั้น ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า เป็นงานที่ยากและมีความซับซ้อน จากหลายตัวอย่างทำให้เห็นว่า หลายครอบครัวเลือกที่จะใช้ชีวิตอย่างลำบากอยู่ในเมืองใหญ่เพื่อแลกกับเงินที่ได้ไม่มากนัก จากงานรับจ้าง ค้าขาย หรือเก็บของเก่าขาย มากกว่าที่จะอยู่อย่างสบายกายที่บ้านเกิดแต่ไม่มีช่องทางหาเงิน เป็นภาพของการย้ายถิ่นฐานเข้าเมืองเพื่อหาโอกาสให้ชีวิตดีขึ้น แต่ขณะเดียวกันการเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ก็ยากขึ้นไปอีก ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย การศึกษา สุขภาพ อาหาร ด้วยพื้นฐานชีวิตแบบนี้ จึงไม่แปลกที่เด็กและเยาวชนจะได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมรอบตัว

ซึ่งยังไม่ได้กล่าวถึงบางครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับ “ยาเสพติด” เฉดสีชีวิตของเด็กในครอบครัวเหล่านั้น เริ่มเดินผ่านแสงสว่างเข้าสู่สีเทาและเงามืด คือ เริ่มต้นจากการเห็นครอบครัวใช้ยาเสพติด พ่อโตขึ้นพ่อแม่ใช้ไปส่งยาหรือซื้อยาให้ กระทั่งวันหนึ่งเขาก็กลายเป็นผู้ใช้และขายยาเสพติดเอง และก้าวไปถึงเรื่อง “ความรุนแรง” การใช้แอลกอฮอล์ การมีเพศสัมพันธ์ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการร่างกายและจิตใจเด็กโดยตรง จนเขาซึมซับกลายเป็นวิถีคิด และท่าทีของเด็กและเยาวชนที่ถูกหล่อหลอมมา ดังนั้นคนที่ทำงานกับเด็กจึงต้องมองจากความเป็นจริงมากขึ้น แล้วค่อย ๆ ประคับประคองเขาให้ก้าวผ่านความยากนั้นให้ได้

ประเด็นสุดท้ายคือ ความเหลื่อมล้ำของเด็กและเยาวชนที่เข้าไปในเมืองด้วยเหตุผลต่าง ๆ ในมุมจิตวิทยานับเป็นเรื่องปกติ เพราะเมื่อย้อนดูต้นทางพบว่า เขาขาดจุดยึดที่เป็นฐานที่มั่นคงของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว โรงเรียน หรือชุมชน ดังนั้นเขาต้องเคลื่อนย้ายเพื่อไปหาจุดที่อยู่แล้วสบายใจและรู้สึกมีตัวตน จากประสบการณ์ทำงานพบว่า มีเด็กจากหลายจังหวัดอยากไปพักยาเพราะมีที่หาเงินและใช้เงินมากมาย เด็กและเยาวชนบางคนอาจชอบการผจญภัยย้ายที่ไปเรื่อย ๆ ดังนั้นความเหลื่อมล้ำอาจจะไม่ใช่สิ่งที่ต้องวิตกกังวลหรือยึดให้อยู่กับที่ เพราะเป็นเรื่องธรรมชาติ

สรุปได้ว่าการทำงานกับเด็กและเยาวชนนอกกระบวนการศึกษา ด้อยโอกาส หรือยากจนที่มีชีวิตอยู่ในเมืองมีความซับซ้อนในหลายมิติ สิ่งสำคัญคือ คนทำงานต้องเข้าใจคำว่า “เมือง” ที่ไม่ได้หมายถึงพื้นที่รูปธรรมหรือสิ่งก่อสร้างเท่านั้น แต่เมืองจะขยายใหญ่ออกไปเรื่อย ๆ โดยไม่สิ้นสุด และเมืองค่อย ๆ แทรกซึมเข้าไปในชนบทมากขึ้นทุกวัน อีกทั้งเมืองยังหมายถึง วิถีชีวิตของผู้คน ความสัมพันธ์ สภาพแวดล้อม สัญญาณอินเทอร์เน็ต ยิ่งเมืองขยายใหญ่ทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตจะยิ่งถูกดึงดูดคนเข้าสู่ใจกลางเมืองมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำมากขึ้น และสุดท้ายจะทำให้มีคนตกหล่นจากระบบการดูแลสุขภาพและสวัสดิการมากขึ้น เกิดเป็นความท้าทายที่ต้องหาทางออกกันต่อไป เพราะเมืองส่งผลต่อผู้คน ครอบครัว และนิเวศแวดล้อมชีวิตคนโดยตรง และผลกระทบทั้งหมดจะส่งแรงกระเพื่อมไปถึงตัวเด็กและเยาวชนทุกคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางที่ขาดที่พึ่งพิงในชีวิต ●

เด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดน กับความจริงที่ซับซ้อน



หัวใจสำคัญของการทำงานกับผู้คนในพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน หากไม่ทำความเข้าใจลักษณะพื้นที่ สถานการณ์ ปัญหา อำนาจ ผู้เกี่ยวข้อง โครงสร้างทางสังคม นิเวศแวดล้อม วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยง ขอบจำกัด หรือเงื่อนไขต่าง ๆ ให้ชัดเจน อาจเคลื่อนงานไปได้อย่างไม่ยั่งยืน

ประเทศไทยมีแนวพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน 4 ประเทศ ได้แก่ **พรมแดนด้านเมียนมาร์** ยาว 2,202 กิโลเมตร อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และระนอง **พรมแดนด้านลาว** ยาว 1,750 กิโลเมตร อยู่ในเขตจังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อุบลราชธานี **พรมแดนด้านกัมพูชา** ยาว 798 กิโลเมตร อยู่ในเขตจังหวัดตราด จันทบุรี สระแก้ว บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี และ**พรมแดนด้านมาเลเซีย**

ยาว 576 กิโลเมตร ในเขตจังหวัดสตูล สงขลา ยะลา และ นราธิวาส³

จะเห็นว่าชายแดนประเทศไทยมีอาณาเขตติดกับประเทศเพื่อนบ้านรอบทิศทาง และแน่นอนว่าสถานการณ์ของประเทศเพื่อนบ้านล้วนส่งผลกระทบต่อประเทศไทย ด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างตั้งแต่เกิดรัฐประหารปี 2564 ของรัฐบาลทหารเมียนมาร์ ประชาชนกว่าสองล้านคนตกเป็น ผู้พลัดถิ่นฐานในประเทศ และผู้ลี้ภัยกว่า 95,000 คน ต้อง

3 <https://www.nectec.or.th/thailand/thailand.html>

หลบหนีมาจากประเทศเพื่อนบ้าน⁴ และจากรายงานขององค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐานระบุว่า ตั้งแต่ต้นปี 2566 มีชาวเมียนมาร์จำนวนราว 13,000 คน เดินทางเข้าประเทศไทยต่อเดือน เพื่อพำนักอาศัยระยะยาว⁵

ซึ่งแน่นอนว่าการไหลเข้ามาในพื้นที่ชายแดนไม่ได้เข้ามาแค่คนเท่านั้น แต่ยังมีเรื่องราวอีกหลากหลายมิติที่เข้ามาพร้อมกับผู้คน และหนึ่งในประเด็นชัดเจนที่สุดคือ สถานการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนยังทวีความน่าเป็นห่วงยิ่งขึ้นจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบประเทศไทยค่อนข้างซับซ้อนและส่งผลกระทบต่อการทำงานของหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ รวมถึงการทำงานของหน่วยจัดการเรียนรู้หลายแห่ง ดังนั้นการทำงานเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ชายแดนจึงเต็มไปด้วยความท้าทาย

นายสมิคร ทัพธานี หัวหน้าแผนกคุ้มครองแรงงานมูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน (LPN) หน่วยจัดการเรียนรู้ที่มีประสบการณ์ด้านนี้มายาวนานและเป็นหนึ่งในคณะทำงานของหน่วยงานภาครัฐ กล่าวว่า ปัญหาสถานการณ์แรงงานข้ามชาติมีแนวโน้มรุนแรงขึ้นนับตั้งแต่ช่วงสถานการณ์โควิด-19 เป็นต้นมา เพราะช่วงนั้นมีข้อจำกัดเรื่องการเดินทางเคลื่อนย้าย จึงทำให้มีแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านตกค้างในประเทศไทย โดยเฉพาะจากเมียนมาร์ ยิ่งเกิดสถานการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเมียนมาร์ ทำให้คนจำนวนมากไม่สามารถเดินทางกลับได้ หรือบางส่วนไม่อยากจะกลับไป ส่งผลให้เกิดปัญหาเรื่องเอกสารสถานะบุคคล ต่อเนื่องมาถึงสถานะหนังสือพำนัก ชาวเมียนมาร์หลายคนเปลี่ยนจากสถานะแรงงานข้ามชาติถูกกฎหมายไปอยู่ใต้ดิน เพื่อให้สามารถ



ทำมาหากินต่อในประเทศไทยได้ และเมื่อผนวกกับแรงงานถูกกฎหมายที่เข้ามาตามระบบ ทำให้เกิดสถานการณ์แรงงานเมียนมาร์ล้นตลาด คือ จำนวนงานไม่สอดคล้องกับจำนวนคน

“เกิดเป็นคำถามและกลายเป็นปัญหาท้าทายว่าการเคลื่อนย้ายเข้ามาของกลุ่มประชากรเหล่านี้ LPN กำลังหาแนวทางร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อรับมือ เพราะกลุ่มประชากรเหล่านี้ส่วนมากจะเป็นเยาวชนและวัยแรงงานที่อยู่ใต้ดิน โอกาสเสี่ยงก็คือ การถูกละเมิด การแสวงหาประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ เพราะกลุ่มนี้แม้ต้องการทำงาน แต่ทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานไม่มี ต้องมาเรียนรู้ในประเทศไทย และโอกาสได้งานทำแบบถูกกฎหมายมีน้อย”

ยกระดับความคิดด้วยความจริง จากมิติปัญหารอบชายแดนไทย

อย่างที่กล่าวไปข้างต้นว่าการเคลื่อนย้ายเข้ามาของคนในพื้นที่ชายแดนนั้นไม่ได้เข้ามาแค่คน แต่มีเรื่องราวอีกหลายมิติที่เข้ามาพร้อมกันด้วย เนื่องจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นรอบประเทศไทยล้วนแตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่ แต่ขณะเดียวกันกลับมีประเด็นร่วมของปัญหาและวิธีการแก้ไขที่ซ้อนทับกันอยู่มากมาย

4 <https://www.hrw.org/th/news/2023/11/30/thailand-recent-refugees-pushed-back-myanmar>

5 <https://www.benarnews.org/thai/news/th-mn-young-migrants-03142024161530.html>

“หากมองในมิติการแก้ปัญหา เราทำงานกับเด็กอย่างเดียวไม่ได้ ต้องทำงานทางความคิดกับพ่อแม่ผู้ปกครองด้วย ขณะที่อีกสถานการณ์ที่พบมากในภาคเหนือ คือ พ่อแม่วัยรุ่น ดังนั้นอาจต้องช่วยกันทบทวนว่า มิติการแก้ปัญหาในพื้นที่นอกจากการให้การศึกษาหรือสร้างการเรียนรู้แล้ว เราสามารถทำอะไรมากกว่านี้ได้อีกหรือไม่”

“ภาคเหนือ” เป็นพื้นที่ซึ่งมีปัญหาทับซ้อนหลายประเด็น ชายแดนภาคเหนือติดกับเมียนมาร์และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบประเด็นใหญ่คือ ปัญหาปากท้องและการเข้าถึงสวัสดิการ เนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานของชีวิต ซึ่งมาพร้อมกับความยากจน หนี้สิน และซ้อนทับด้วยปัญหายาเสพติด เป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนย้ายของประชากร ลึกไปถึงเรื่องของผู้คนมีเรื่องทัศนคติในการใช้ชีวิตของเด็กและเยาวชนข้ามชาติที่ต้องเอาชีวิตรอด จึงทำให้เกิดความเสี่ยงหรือปัญหาต่าง ๆ เช่น ยาเสพติด ขยายบริการ หรือแม้กระทั่งการเมืองในพื้นที่ชายแดนที่มีการควบคุมพิเศษ ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในบริเวณนั้น ๆ

นายวัชรพงศ์ พุ่มชื่น หัวหน้าทีมทุนเสริมวิชาการภาคเหนือ ร่วมแลกเปลี่ยนจากประสบการณ์ โดยให้ข้อสังเกตว่า ปัญหาในมิติต่าง ๆ เกิดจากระบบเศรษฐกิจเป็นลำดับแรก ขณะที่ระบบสังคมนั้นอาจว่าด้วยเรื่องของความรุนแรงต่าง ๆ และระบบคุณค่าที่เปลี่ยนไป ซึ่งซับซ้อนพอสมควร สิ่งเหล่านี้ซ้อนทับอยู่ในภูมิศาสตร์ ภูมิรัฐศาสตร์ ความเชื่อ ค่านิยม และวิถีวัฒนธรรมประเพณี เนื่องจากในพื้นที่ชายแดนเต็มไปด้วยความหลากหลายของผู้คน กลุ่มชาติพันธุ์ อีกทั้งวิถีความเชื่อก็มีความแตกต่างกัน

“สิ่งที่ค้นพบจากการทำงานในพื้นที่ เช่น ปัญหาเด็กและเยาวชน 2 รัฐ มีญาติอยู่ฝั่งเมียนมาร์-ลาว แต่มาใช้ชีวิตในไทย เข้า-ออกเขตแดนประเทศไทยโดยไม่มีบัตร หรือเด็กที่อยู่ในรัฐ คือ เป็นคนไทย พูดได้หลายภาษา ใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านตะเข็บชายแดน และเด็กนอกรัฐ คือ เป็นเด็กเมียนมาร์ที่มาใช้ชีวิตอยู่ในไทย ซึ่งเป็นปัญหาที่ยังไม่ค่อย



มีใครพูดถึง แต่หากมองในมิติการแก้ปัญหา เราทำงานกับเด็กอย่างเดียวไม่ได้ ต้องทำงานทางความคิดกับพ่อแม่ผู้ปกครองด้วย ขณะที่อีกสถานการณ์ที่พบมากในภาคเหนือ คือ พ่อแม่วัยรุ่น ดังนั้นอาจต้องช่วยกันทบทวนว่า มิติการแก้ปัญหาในพื้นที่ นอกจากการให้การศึกษาหรือสร้างการเรียนรู้แล้ว เราสามารถทำอะไรมากกว่านี้ได้อีกหรือไม่”

นายวัชรพงศ์ กล่าวเพิ่มเติมว่า จริง ๆ ปัญหาที่วิเคราะห์ร่วมกันนั้น เกี่ยวข้องกับระบบโครงสร้างในสังคมบางอย่าง ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน เด็กและเยาวชนเหล่านี้จึงจำเป็นต้องแลกหรือกระทำบางอย่างที่เสี่ยงเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการใช้ชีวิตในสังคมอย่างเท่าเทียม หรือแม้กระทั่งสถานการณ์บางพื้นที่มีเรื่องการค้าบริการทางเพศสำหรับเยาวชน โดยเป็นผลจากแรงกดดันของคนในครอบครัว ซึ่งมีประเด็นที่ซ่อนอยู่ภายใต้เหตุการณ์นี้คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่ากันในครอบครัว หรือทัศนคติเกี่ยวกับความกตัญญู

อีกประเด็นที่น่าสนใจซึ่งมีการพูดถึงในกลุ่มของ
คนทำงานในพื้นที่ภาคเหนือ คือ งานที่กำลังทำอยู่นั้น ไม่ใช่
Project by Project เปลี่ยนโครงการทำไปเรื่อย ๆ แต่ต้อง
สามารถขยับไปสู่เชิงนโยบายบางอย่างด้วย ไม่ว่าจะเป็น
นโยบายระดับท้องถิ่นหรือระดับชาติ ไม่เช่นนั้นสิ่งที่ทำมา
ก็จะหายไปเมื่อโครงการจบ ปัญหาเหล่านี้ก็จะไม่ถูกแก้ไข

**“คนทำงานนี้ไม่ได้ทำงานแค่ส่งเสริมการเรียนรู้
หรือแค่เสริมสร้างเด็กและเยาวชนภายใต้กลไกการศึกษา
แต่ต้องทำงานในหลากหลายมิติ ดังนั้นหน่วยจัดการเรียนรู้
จึงไม่ได้ทำแค่มิติการศึกษา แต่ต้องช่วยขับเคลื่อนเรื่อง
คุณภาพชีวิตด้วย”**

คลัสเตอร์ คลัสเตอร์ คลัสเตอร์ กับเรื่องราว พื้นที่ชายแดนในภาคใต้

ขยับลงมาดูประสบการณ์ของหน่วยจัดการเรียนรู้
ทางภาคใต้ ที่มีลักษณะทางกายภาพไม่ต่างจากชายแดน
ภาคเหนือ แต่มีอัตลักษณ์บางอย่างของพื้นที่ที่ค่อนข้าง
ซับซ้อน ปัญหาที่ถูกซ่อนหรือกดทับบางอย่างในเชิงอำนาจ
จึงต้องการคนทำงานที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นค่อนข้าง
สูง และสามารถเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ตีตรา
หรือไม่เหยียดกัน

โดยตัวแทนหน่วยจัดการเรียนรู้หลายแห่ง ได้พูดถึง
ตัวอย่างการทำงาน ประเด็นปัญหา ตลอดจนวิธีการแก้ไข
ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ เช่น อำเภอสุขสำราญ จังหวัด
ระนอง เป็นพื้นที่ซึ่งมีคนจากฝั่งเมียนมาร์เดินทางเข้า-ออก
โดยทางพื้นที่มีกระบวนการดูแลกลุ่มคนที่เคลื่อนย้ายเข้ามา
มีการทำผังเครือญาติบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า
10 ปี มีการตรวจ DNA เพื่อให้มีการพิสูจน์ตัวตนบุคคล
ให้สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน เป็นการตรวจเพื่อได้รับ
เลขบัตรประชาชน เปิดโอกาสให้ลูกหลานได้มีโอกาส
เข้ารับการศึกษา ซึ่งหลักสูตรนั้นมีทั้งเนื้อหาภาษาไทย
ภาษาเมียนมาร์

เช่นจังหวัดพัทลุง แม้พื้นที่ไม่ได้ติดแนวชายแดน
ทั้งยังมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งความมั่นคงทาง
อาหาร แต่กลับพบปัญหาความยากจน โดยเฉพาะพื้นที่
ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์มณี (Mani) อยู่อาศัยมาอย่างยาวนาน
เคยทำมาหากินในพื้นที่ป่า แต่ปัจจุบันพื้นที่ป่าถูกบุกรุก
ความอุดมสมบูรณ์หายไป วิถีชีวิตจึงเริ่มเปลี่ยนแปลง
ก้าวข้ามจากยุคเกษตรกรรมเข้าสู่ยุคทุนนิยมทันที
ปัจจุบันเริ่มมีสัมพันธภาพกับคนเมือง ทุกวันนี้ทำได้
เพียงรับจ้างแบกไม้ฟืน ไม้ยางพารา ซึ่งในกลุ่มนี้มี
เด็กและเยาวชนจำนวนมากที่เข้าไม่ถึงระบบการศึกษา
และกลายเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการถูกล่อลวง และถูกใช้
เป็นเครื่องมือลำเลียงยาเสพติด

ส่วนพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนใต้ และ 4 อำเภอ
ในจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีเสน่ห์ของความเป็น
พหุวัฒนธรรม แต่กลับต้องเผชิญปัญหาความไม่สงบ
ความยากจน ข้อจำกัดในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา
ตัวเลือกการประกอบอาชีพน้อย คนจำนวนมากทำงาน
ประเภทแรงงาน คริวเรือมีรายได้น้อยและมีหนี้สิน และ
เนื่องด้วยพื้นที่เป็นแนวชายแดนจึงมีความเสี่ยงอื่น ๆ เช่น
เป็นเส้นทางขนส่งยาเสพติด เป็นแหล่งพักพิงที่ลำเลียง
มาจากภาคเหนือก่อนจะส่งไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งนี้
เยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ ส่วนหนึ่งต้องการ
มีงาน มีรายได้ จึงรับจ้างเป็น “มดงาน” บริเวณชายแดน
ทำงานขนส่งทุกอย่างตั้งแต่ของหนีภาษีรวมถึงยาเสพติด
ส่วนความเสี่ยงด้านสุขภาวะอื่น ๆ ของเยาวชนในพื้นที่
คือ ยาสูบและกระท่อม เป็นโจทย์สำคัญว่าจะทำงาน
อย่างไรกับกลุ่มนี้ ไม่ว่าจะเป็นการค้นหา ช่วยเหลือ
สนับสนุนการเรียนรู้ และอาชีพ หรือส่งต่ออย่างไร

ขณะเดียวกันยังเกิดมิติของความเหลื่อมล้ำขึ้นใน
พื้นที่อย่างชัดเจน เนื่องจากพื้นที่ชายแดนใต้ติดประเทศ
มาเลเซียซึ่งมีเศรษฐกิจค่อนข้างดี มีระบบการศึกษาที่มี
คุณภาพ มีการดูแลคุณภาพชีวิตแรงงาน ค่าตอบแทนสูง

กลุ่มคนที่มีศักยภาพด้านการเงินมักส่งบุตรหลานไปเรียนที่ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย คนกลุ่มนี้เมื่อเรียนจบแล้วส่วนใหญ่ไม่อยากจะกลับมาทำงานในประเทศไทย ทำให้ประเทศสูญเสียบุคลากร เกิดภาวะ “สมองไหล” ออกนอกประเทศ ส่วนเยาวชนชนนอกระบบการศึกษาหรือประชากรวัยแรงงานในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง มีการอพยพเคลื่อนย้ายออกจากประเทศไทย ไปสู่มาเลเซีย ซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น ไปทำงาน ค้าขาย มีครอบครัว หรือตั้งถิ่นฐานถาวร

จากชายแดน... สู่ภายในแดน

อย่างไรก็ตาม ปัญหาชายแดนไม่ได้เกิดขึ้นแค่ในพื้นที่ชายแดนเท่านั้น แต่ปัญหาต่าง ๆ ที่สะสมมายาวนาน ได้คือปลานและแทรกซึมเข้ามาถึงหัวเมืองใหญ่หลายแห่งของประเทศไทย รวมถึงกรุงเทพมหานครและเขตพื้นที่ปริมณฑล โดยกลุ่มคนทำงานในพื้นที่ **ภาคกลาง และภาคตะวันตก** ได้พูดคุยถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบในประเทศเพื่อนบ้าน โดยประชากรกลุ่มที่ได้รับผลกระทบที่สุด 2 กลุ่ม คือ **กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปว์ในพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี** ซึ่งมีมิติความสัมพันธ์อันเครือญาติกับกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบจึงมีการอพยพข้ามเข้ามาอยู่กับญาติในฝั่งไทยมากขึ้น มีการทำมาหากินร่วมกันตามบริบทครอบครัว แต่ด้วยสถานการณ์ที่ยืดเยื้ออาจทำให้กลุ่มนี้อาศัยอยู่ในประเทศไทยยาวนานมากขึ้น จึงมีผลกระทบต่อการดูแลพื้นที่ชายแดนบริเวณดังกล่าว

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย คือ **กลุ่มแรงงานข้ามชาติ** บางส่วนในกลุ่มนี้มีญาติพี่น้องอยู่ที่จังหวัดขึ้นในของไทย เช่น กรุงเทพฯ และปริมณฑล กลุ่มนี้ก็จะเลื่อนไหลไปตามกระบวนกรขนย้ายแรงงาน ยังมีต้นทุน

“เพราะเรื่องของชายแดน ไม่ได้อยู่แค่พื้นที่ชายแดนอย่างเดียว ส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์กับความเป็นประชากร อาจต้องทบทวนคำว่า พลเมืองคือใครกันแน่ ในมิติที่โลกเปลี่ยนแปลงไป”

เครือข่าย หรือเงินทอง ก็ยังเข้าไปสู่จังหวัดชั้นในได้มากขึ้น ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ขึ้นในของไทย โดยเฉพาะการเคลื่อนย้ายของกลุ่มผู้ติดตามกลุ่มแรงงาน เช่น เด็กเยาวชน และผู้สูงอายุ เพิ่มขึ้น ซึ่งในสถานการณ์ความไม่สงบทำให้ชาวเมียนมาร์ส่งลูกหลานซึ่งเป็นเด็กวัยเรียนเข้ามาอยู่ในไทยเพิ่มขึ้น ขณะที่คนทำงานก็มีอายุน้อยลง

ที่น่าสนใจคือมี **กลุ่มคนรุ่นใหม่** จำนวนมากที่ย้ายเข้ามาในประเทศไทย เป็นกลุ่มที่เคยเรียนหนังสือมาก่อนเคยทำงานมาก่อน และยังต้องการพัฒนาตนเอง จึงเห็นความสำคัญของการศึกษา แต่หน่วยงานในประเทศไทยยังไม่มีความพร้อมที่จะรองรับ ทั้งในแง่ทัศนคติ ทรัพยากรความไม่เข้าใจของหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ กับคนกลุ่มนี้ ดังนั้นจึงเกิดข้อจำกัดในการเข้าถึงการศึกษาเรียนรู้สำหรับคนกลุ่มนี้ ซึ่งอาจเป็นจุดเริ่มต้นของการสะสมปัญหาที่จะตามมาในภายหลัง

“ปฏิเสธไม่ได้ว่า เรื่องเหล่านี้เป็นสถานการณ์ที่เรากำลังเผชิญอยู่ และควรต้องมองไปข้างหน้า เพื่อหาวิธีการรับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น เพราะคนกลุ่มนี้ที่เข้ามาเป็นช่วงวัยที่ต้องการการพัฒนา ซึ่งไม่รู้ว่าจะอยู่กับเรานานแค่ไหน และเราต้องจัดการอย่างไร เพราะเด็กและเยาวชนบางส่วนในกลุ่มนี้ ช่วง 3-5 ปีที่ผ่านมาไม่ได้รับการศึกษาเลยแม้ตอนที่อยู่ในประเทศตัวเอง และเมื่อเข้ามาในไทยก็ยังไม่มีความอยากลำบากแต่อย่างไรก็ตาม ยังมีความยืดหยุ่นสำหรับเด็กที่เข้ามาในประเทศไทยสามารถเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐได้ แต่ตัวเด็กก็ต้องสื่อสารภาษาไทยให้เข้าใจจริงจะเรียนรู้ได้”

สำหรับการดูแลเด็กเยาวชนกลุ่มนี้หน่วยงานต่าง ๆ อาจต้องช่วยกันดูแลพวกเขาอย่างเข้าใจ และคนทำงานในพื้นที่หรือหน่วยจัดการเรียนรู้ก็อาจจะเข้าไปช่วยดูแลเพื่อให้คนกลุ่มนี้มีคุณภาพ เพราะอย่างน้อยหากเขาได้รับการศึกษาการเรียนรู้ที่ดี ก็จะสามารถอยู่ในประเทศไทยได้อย่างมีความสุข “หากเราช่วยดูแลลูกหลานเขา พ่อแม่เขาก็จะทำงานได้อย่างมีความสุข”

“เพราะเรื่องของชายแดน ไม่ได้มีแค่ในพื้นที่ชายแดนเพียงอย่างเดียว ส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์กับความเป็นประชากร อาจต้องทบทวนคำว่า พลเมืองคือใครกันแน่ ในมิติที่โลกเปลี่ยนแปลงไป”

ทางด้าน ดร.สมคิด แก้วทิพย์ ผู้จัดการโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กสศ. ได้ร่วมแลกเปลี่ยนในประเด็นพื้นที่ชายแดนว่า ตั้งแต่อดีตมีการไหลไปไหลมาสอดคล้องตามภูมิลักษณ์และภูมิอากาศ ซึ่งมีการเข้ามาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และการลักลอบเข้ามา ซึ่งประเด็นที่อยากแลกเปลี่ยนเพิ่มเติมคือ พื้นที่ชายแดน ชายขอบ มักจะถูกดึงดูดทรัพยากรที่สำคัญเข้ามายังศูนย์กลางอยู่เสมอ ในมิติการศึกษาที่เป็นพื้นที่ที่ลำบากที่สุด สมทบด้วยความยากจนและเข้าไม่ถึงโอกาสทางการศึกษา

“แต่จะอย่างไรให้คนส่วนใหญ่มีทักษะที่เป็นสากล ไม่แบ่งแยกความเป็นมนุษย์ หากจะวางเงื่อนไขให้มีการเรียนรู้ สิทธิธรรมชาติที่คนควรจะมี การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน จึงเป็นคำที่ต้องให้ความสำคัญ ขณะเดียวกันอาจต้องมีการพัฒนาระบบบริหารจัดการในหลายระดับ เพราะเป็นโจทย์ใหญ่ที่รอไม่ได้ ต้องเริ่มต้นตั้งแต่ระดับชุมชนและท้องถิ่น ให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยที่จะเรียนรู้และอยู่ร่วมกันได้ แต่ที่อันตรายที่สุดคือ การไหลเข้ามาของผู้คนที่เราไม่รู้ว่ามีเท่าไร เป็นใครบ้าง เมื่อถึงยามจำเป็นพวกเขาอาจต้องดิ้นรนทำทุกอย่างเพื่อเอาตัวรอด หรืออาจตกเป็นเหยื่อของผู้มีอำนาจมากกว่า ดังนั้นการไม่มี

ข้อมูล ไม่มีทะเบียน และบางส่วนถูกซ่อนไว้ จึงเป็นอันตรายที่จัดการไม่ได้”

เพื่อพลเมืองโลกรุ่นเยาว์ เราจะทำอะไรได้บ้าง?

ทั้งนี้จากโจทย์ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของหน่วยจัดการเรียนรู้หลายแห่งในประเด็นการทำงานกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชายแดนนั้น นายวัชรพงศ์ สรุปลักษณ์ท่ายไว้ว่า ในฐานะคนทำงานเรื่องการพัฒนาเด็กและเยาวชน ไม่ว่าจะในหรือนอกระบบการศึกษา หากใช้ “เด็กเป็นศูนย์กลาง” หรือใช้ “เด็กเป็นฐาน” ในการขับเคลื่อนงานให้พวกเขาเกิดคุณภาพชีวิตที่ดี อาจต้องมีการปรับกระบวนการคิดใหม่ ไม่แบ่งแยกว่าเด็กและเยาวชนเหล่านั้นมาจากไหน พื้นที่ไหน แต่ปัจจัยสำคัญคือ เราต้องมองเด็กและเยาวชนทุกคนเป็นอนาคตของโลกใบนี้ เป็นพลเมืองของโลกที่ควรได้รับโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาเท่ากัน

อีกทั้งเราไม่สามารถทำงานแค่กับเด็กและเยาวชนเท่านั้น แต่ต้องขับเคลื่อนระบบนิเวศ สร้างสิ่งแวดล้อมที่ครอบคลุมพวกเขาด้วย เช่น พ่อแม่ ครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น ซึ่งพบว่า แนวคิดที่พอจะทำได้จริงมีประเด็นที่น่าสนใจ 3 - 4 ประเด็น คือ “ครอบครัวเป็นฐานชีวิตเด็กและเยาวชน” ความฝัน ความรัก ความอบอุ่น ความใส่ใจ หากสามารถทำงานร่วมกับคนในครอบครัวของเด็ก พัฒนาครอบครัวได้ ก็จะเป็นจุดเริ่มต้นของการมีชีวิตที่มีคุณภาพที่ดีของเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตาม แม้ครอบครัวจะเป็นระบบนิเวศที่ใกล้ชิดเด็กและเยาวชนมากที่สุด แต่ก็อาจไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัยสำหรับเด็กทุกคน ดังนั้น “การสร้างคนทำงานในพื้นที่” เพื่อไปเป็นกำลังในการดูแลพื้นที่ตัวเอง อาจเป็นอีกหนึ่งระบบนิเวศที่ช่วยขับเคลื่อนงานได้ เพราะเขาเป็นคนที่รู้จักเด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่ดีที่สุด

หากใช้ “เด็กเป็นศูนย์กลาง” หรือ “เด็กเป็นฐาน” ในการขับเคลื่อนงานให้พวกเขาเกิดคุณภาพชีวิตที่ดี อาจต้องมีการปรับกระบวนการคิดใหม่ ไม่แบ่งแยกว่าเด็กและเยาวชนเหล่านั้นมาจากไหน พื้นที่ไหน แต่ปัจจัยสำคัญคือ เราต้องมองเด็กและเยาวชนทุกคนเป็นอนาคตของโลกใบนี้เป็นพลเมืองของโลกที่ควรได้รับโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาเท่ากัน

หากคนนอกพื้นที่เข้าไปทำงานอาจต้องใช้เวลาศึกษารายละเอียดค่อนข้างมากกว่าจะเข้าถึงตัวเด็กได้ ซึ่งประเด็นนี้ยังเชื่อมโยงกับการ “ผลักดันชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม” รวมทั้งนโยบายระดับท้องถิ่น ให้มีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาในชุมชน หากเข้าไปสนับสนุนชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ชุมชนก็จะมีความสามารถบริหารจัดการพื้นที่ของตนเองได้

หากจะให้ดีควรล่อไปกับ “การจัดทำชุดความรู้พร้อมใช้” ในลักษณะเป็นคู่มือสำหรับจัดการสถานการณ์ปัญหาเฉพาะตามบริบทพื้นที่ โดยชุดความรู้นี้จะมาจากการถอดบทเรียนอย่างเข้มข้นของการทำงานในพื้นที่ จัดการให้เป็นชุดความรู้พร้อมเครื่องมือต่างๆ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ควบคู่กับชุดประสบการณ์ของคนทำงานในพื้นที่อื่น ๆ ได้ ขณะเดียวกันอาจเป็นเครื่องมือที่ใช้ต่อยอดการเจรจาความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ให้เข้ามาร่วมสนับสนุนเด็กและเยาวชนในพื้นที่ แต่ท้ายที่สุดในบริบทชายแดน “การออกแบบระบบการศึกษาที่เหมาะสม ควรให้พื้นที่ออกแบบด้วยตัวเอง” และรัฐทำบทบาทเป็นผู้สนับสนุนพื้นที่ (ครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น) ไม่กำกับ ควบคุม และครอบครอง บนฐานความเชื่อว่า

“เมื่อพื้นที่สามารถออกแบบระบบต่างๆ ของตัวเองสามารถจัดการกับความซับซ้อนและความจริงได้ตรงกับพื้นที่ เป็นระบบที่ยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนได้ เป็นระบบการศึกษาเรียนรู้แบบมีชีวิตชีวา และสร้างความเปลี่ยนแปลงเรื่องการศึกษาที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนทุกคน”

สรุปได้ว่า การทำงานขับเคลื่อนเพื่อสร้างการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา คนทำงานหรือหน่วยจัดการเรียนรู้ซึ่งมีสถานะเสมือนที่เลี้ยงไม่ควรงานคนเดียว แต่ต้องเชื่อมโยงเครือข่ายภาคส่วนต่างๆ มาผลักดันร่วมกัน เพื่อให้เป็นการทำงานเชิงระบบ และเพื่อให้มั่นใจว่าเด็กและเยาวชนเหล่านั้นจะสามารถเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่ดีและมีคุณภาพของโลกได้ ที่สำคัญคือ ไม่ใช่เพียงการทำงานกับเด็กและเยาวชน หรือมุ่งเป้าไปที่การสร้างการเรียนรู้เท่านั้น แต่ต้องมองให้สูงกว่า อะไรคือสถานการณ์เร่งด่วนที่ต้องจัดการร่วมกับสร้างระบบนิเวศที่ดี โอบอุ้ม เข้าใจ ให้โอกาส และเอื้อต่อการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นรอบตัวพวกเขา

ประเด็นสถานการณ์ชายแดนจึงมีทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และโครงสร้างเชิงระบบเข้ามาเกี่ยวข้อง การที่เด็กคนหนึ่งไม่ได้เรียนหนังสือส่งผลถึงปัญหาการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ และอาจส่งผลถึงการมองสังคมไม่เป็น เอาตัวรอดไม่ได้ กลายเป็นข้อจำกัดในการมองเห็นความหมายและคุณค่าในตัวเอง ดังนั้น ในการทำงาน “กระบวนการ หรือวิธีการ” จึงเป็นอีกหนึ่งหัวใจสำคัญเพื่อไปสู่เป้าหมาย จึงต้องมีทั้ง Hard Skills, Soft Skills และทักษะ KAS ที่สมดุลกัน เพื่อก่อให้เกิดแรงสั่นสะเทือน ในการขยายจากประสบการณ์ข้อค้นพบของคนทำงานที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในภาพที่กว้างขึ้น และสถานการณ์ปัญหาที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษากำลังเผชิญนั้นเบาบางลงได้ในที่สุด ●

พ่อแม่วัยรุ่น

ความเปราะบางที่มากกว่าตาเห็น



“พ่อแม่วัยรุ่น” เป็นกลุ่มเยาวชนที่กำลังเผชิญปัญหาและการสูญเสียโอกาสในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมิติด้านสุขภาพ มิติทางสังคม มิติทางเศรษฐกิจ ที่สำคัญคือ การสูญเสียโอกาสทางการศึกษา ขาดทักษะในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและลูก ทั้งจากอคติ ความเชื่อ และการตีตราของสังคม

จากการขาดทักษะความรู้ทำให้พ่อแม่วัยรุ่นต้องเก็บตัว สูญเสียเป้าหมายในชีวิต เข้าไม่ถึงสวัสดิการ และบางรายยังมีการท้องซ้ำ สถานการณ์ปัญหาของพ่อแม่จึงมีความละเอียดและซับซ้อน

จากการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) กลุ่มแม่วัยรุ่นที่หลุดออกจากระบบการศึกษา⁶ และไม่จบการศึกษาตามที่วางแผนไว้จะมีค่าเสียโอกาสมากถึง 4,582 บาทต่อเดือน แต่หากแม่วัยรุ่นได้กลับเข้าศึกษาต่อจะมีต้นทุนค่าเสียโอกาสในอนาคต

ลดลงประมาณ 646 บาท ต่อคนต่อเดือน ซึ่งให้เห็นว่าทุกปีการศึกษาที่หายไปของกลุ่มแม่วัยรุ่นในอนาคตคิดเป็นมูลค่าประมาณ 1,400 บาทต่อคนต่อเดือน คิดเป็นค่าเสียโอกาสจากการลดลงของรายได้ตลอดช่วงชีวิตเพิ่มขึ้นทั้งสิ้นเท่ากับ 1.7 แสนล้านบาท ซึ่งสะท้อนถึงค่าเสียโอกาสของการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น และความสำคัญของการอยู่ในระบบการศึกษาที่ส่งผลต่อรายได้ในอนาคต นอกจากรายได้ที่หายไปในช่วงชีวิตของแม่วัยรุ่นแล้ว รายงานการเฝ้าระวังการตั้งครรภ์ พ.ศ. 2564 ยังชี้ให้เห็น

6 <https://tdri.or.th/2023/03/teen-pregnancy/>

ถึงลักษณะร่วมสำคัญของกลุ่มแม่วัยรุ่นที่มีแนวโน้มการส่งผลกระทบต่อข้ามรุ่นที่ชัดเจน

โดยสถิติพบว่า เด็กหญิงที่มีคุณแม่ตั้งครรภ์ตอนเป็นวัยรุ่น (อายุต่ำกว่า 18 ปี) ร้อยละ 33 เมื่อโตขึ้นจะกลายเป็นแม่วัยรุ่นด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งมากกว่าเมื่อเทียบกับกรณีที่คุณแม่ตั้งครรภ์ตั้งแต่อายุ 18 ปีขึ้นไป ข้อมูลนี้จึงสะท้อนให้เห็นแนวโน้มการส่งต่อปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นภายในสมาชิกครอบครัว นอกจากนั้นแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่ร้อยละ 28.6 มีรายได้เพียง 5,001 - 10,000 บาทต่อเดือนเท่านั้น และร้อยละ 26.4 ของแม่วัยรุ่นไม่มีรายได้เลย ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเลี้ยงดูและการเติบโตของเด็ก ทำให้ปัญหาดังกล่าวกลายเป็นวงจรที่เกิดขึ้นซ้ำ สร้างผลกระทบต่อทั้งเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่องในระยะยาว

ขณะเดียวกันด้วยความซับซ้อนของชีวิต พ่อแม่วัยรุ่นจึงได้รับการจ้างงานน้อยที่สุด ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาสำคัญที่ต้องชวนกันทำงานช่วยเหลือเยาวชนกลุ่มนี้มากขึ้น

นางสาวจิตติมา ภาณุเตชะ นายกสมาคมเพศวิถีศึกษา และผู้จัดการโครงการเสริมศักยภาพและถอดบทเรียนหน่วยจัดการเรียนรู้สำหรับกลุ่มพ่อแม่วัยรุ่น กศศ. กล่าวว่า แก่นสำคัญของคนทำงานกับพ่อแม่วัยรุ่น คือ “การแลกเปลี่ยน” เพราะการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่มีความซับซ้อนของปัญหานั้นไม่มีสูตรสำเร็จ ปัญหาหนึ่ง



“โจทย์ร่วมของการทำงานเชิงลึกกับกลุ่มพ่อแม่วัยรุ่น คือ ทำอย่างไรให้พ่อแม่วัยรุ่นเหล่านี้มีแนวทางการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น สอดคล้องกับวิถีชีวิต มีโอกาสในการประกอบอาชีพ และหยุดส่งต่อความไม่สมดุลของคุณภาพชีวิตข้ามรุ่นไปถึงเด็กที่เกิดจากพ่อแม่วัยรุ่น

มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปัญหาอย่างซับซ้อน อีกทั้งระบบการทำงานที่ผ่านมาไม่ชัดเจนเท่าที่ควร โครงการนี้เป็นการทำงานจากฐานรากที่ต้องเข้าใจและเข้าถึงแก่นสำคัญของการทำงาน ดังนั้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้ได้แนวทางการทำงานใหม่ ๆ และเห็นประเด็นที่ต้องทำงานเพิ่มเติมกับพ่อแม่วัยรุ่น

“โจทย์ร่วมของการทำงานเชิงลึกกับกลุ่มพ่อแม่วัยรุ่น คือ ทำอย่างไรให้พ่อแม่วัยรุ่นเหล่านี้มีแนวทางการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น สอดคล้องกับวิถีชีวิต มีโอกาสในการประกอบอาชีพ และหยุดส่งต่อความไม่สมดุลของคุณภาพชีวิตข้ามรุ่นไปถึงเด็กที่เกิดจากพ่อแม่วัยรุ่น โดยจะเน้นการทำงานกับมุมมองและวิถีคิดของคนทำงานเป็นหลัก ด้วยการเสริมพลัง และการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อช่วยกันเติมเต็ม เนื่องจากชีวิตพ่อแม่วัยรุ่นนั้นเกี่ยวข้องกับสาเหตุปัจจัย และปัญหาในหลายมิติ ซึ่งมีความละเอียดอ่อนและซับซ้อนแตกต่างกันไป”

สถานการณ์ท้าทายกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตพ่อแม่วัยรุ่น

สถานการณ์ชีวิตของพ่อแม่วัยรุ่นมีเรื่องราวหลายมิติยากจะคาดเดา แม้เป็นความท้าทายสำหรับคนทำงาน แต่ขณะเดียวกันก็มีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เช่น “การศึกษา” แม่วัยรุ่นเมื่อตั้งครรภ์ต้องหยุดพักหรือออกจากระบบการศึกษา

ซึ่งในความเป็นจริงแม้จะกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาได้ แต่คงไม่ถนัดนัก เนื่องจากมีปัจจัยเรื่องทัศนคติรอบตัว ความมั่นคงทางใจของแม่วัยรุ่นเอง และคงไม่สามารถทำได้ทันทีหลังคลอดบุตร เพราะมีความรับผิดชอบอื่นรออยู่

“สภาวะทางเศรษฐกิจและการเก็บออม” เนื่องจากพ่อแม่วัยรุ่นต้องเลี้ยงดูลูก และต้องจัดการชีวิตตัวเองที่เต็มไปด้วยค่าใช้จ่าย หากจะทำงานหาเงินก็มีข้อจำกัดเรื่องเวลา ขาดวุฒิการศึกษาขั้นพื้นฐาน และทักษะที่จำเป็นบางพื้นที่เมื่อพ่อแม่วัยรุ่นจำเป็นต้องใช้เงินอาจหาทางออกโดยเข้าไปข้องเกี่ยวกับยาเสพติดหรือสิ่งผิดกฎหมายเพื่อเอาตัวรอด

อีกทั้งมิติทางศาสนาและวัฒนธรรมก็เป็นอีกโจทย์ท้าทายของคนทำงานด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะการ **“รักษาความลับ”** เนื่องจากในบางพื้นที่การตั้งครุฑก่อนแต่งงานถือเป็นเรื่องต้องห้าม หรือเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ดังนั้น **การรักษาความลับจึงกลายเป็นกุญแจสำคัญต่อการสร้างความไว้วางใจจากเยาวชนกลุ่มนี้**

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องการตั้งครุฑซ้ำ เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในการป้องกัน หรืออนามัยเจริญพันธุ์ ตลอดจนการ **“เข้าใจสิทธิและเข้าถึงสวัสดิการ”** ที่พ่อแม่วัยรุ่นพึงได้รับ ยิ่งไปกว่านั้นคือ **“ปัญหาทางสภาพจิตใจ”** เพราะพ่อแม่วัยรุ่นมักได้รับแรงกดดันจากครอบครัว และเสียงติตราจากนิเวศรอบตัว โดยเฉพาะ **“แม่วัยรุ่นเลี้ยงเดี่ยว”** ที่คนทำงานต้องเข้าไปเสริมสร้างความเข้มแข็งทั้งทางใจและกาย เพื่อให้ชีวิตของเยาวชนกลุ่มนี้ก้าวต่อไปได้ ขณะที่ในพื้นที่ชนบทพบว่า แม่วัยรุ่นจำนวนหนึ่งตัดสินใจทิ้งลูกไว้กับพ่อแม่วัยรุ่น หรือส่วนหนึ่งทิ้งลูกไว้ให้พ่อแม่ หรือปู่ย่าตายายเลี้ยงดู โดยตัวเองย้ายไปหางานทำที่อื่น

ส่วนพ่อแม่วัยรุ่นกลุ่มชาติพันธุ์จะมีประเด็นที่ต่างออกไป เนื่องจากวิถีวัฒนธรรมที่นิยมมีครอบครัวเร็ว ถึงแม้จะเป็นการมีครอบครัวด้วยความพร้อม แต่ขณะเดียวกัน

ก็ทำให้พ่อแม่วัยรุ่นหลุดออกจากระบบการศึกษาหันมาใส่ใจกับการดูแลครอบครัวในบทบาทภรรยาและพ่อแม่ ต้องเลี้ยงลูกและเริ่มทำงานหารายได้ ส่งผลให้ไม่มีเวลาหรือความใส่ใจในการศึกษาเรียนรู้ หรือการให้เวลาเพื่อพัฒนาตนเอง

สถานการณ์ความท้าทายนั้นไม่ได้เกิดกับพ่อแม่วัยรุ่นเท่านั้น แต่ลูกเล็กของพ่อแม่วัยรุ่นเองย่อมได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ **“เด็กเลี้ยงเด็ก”** ด้วยเช่นกัน เนื่องจากพ่อแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่ขาดความรู้และทักษะการดูแลลูกตั้งแต่ในครรภ์จนกระทั่งหลังคลอด ซึ่งทุกปีจะพบข้อมูลสถิติจากกระทรวงสาธารณสุขว่า เด็กที่เกิดจากพ่อแม่วัยรุ่นมีน้ำหนักตัวน้อย มีภาวะโลหิตจางสูง ร่างกายไม่แข็งแรง เพราะไม่ได้รับสารอาหารที่เพียงพอต่อการเจริญเติบโต รวมไปถึงการเลี้ยงเด็กด้วยมือถือ และไม่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการทั้งทางร่างกายและการเรียนรู้ ซึ่งด้วยผลกระทบจากความเปราะบางด้านสุขภาพจิตของพ่อแม่วัยรุ่นนั้นส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของลูกด้วย ที่สำคัญยังพบว่า พ่อแม่วัยรุ่นส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ไม่พร้อม สิ่งแวดล้อมรอบตัวอาจเป็นปัจจัยหนึ่งทำให้ลูกของพ่อแม่วัยรุ่นกลายเป็นพ่อแม่วัยรุ่นอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการส่งต่อความยากจนข้ามรุ่น

7 มิติ ความเปราะบาง ที่คนทำงานต้องตระหนัก

นางสาวจิตติมา กล่าวเพิ่มเติมว่า งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องความเปราะบางของกลุ่มพ่อแม่วัยรุ่นในสังคมไทยยังมีน้อย ขณะที่ต่างประเทศมีการศึกษาเรื่องนี้ไว้ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะประเทศอังกฤษที่เป็นต้นแบบของการศึกษาเรื่องนี้ ซึ่ง พ.ร.บ.การป้องกันและแก้ไขปัญหาดังครุฑในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 ได้ใช้ต้นแบบ

การทำงานและประเด็นยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงาน มาจากประเทศอังกฤษ โดยพบว่า มีความเปราะบาง ที่เกี่ยวข้องกับพ่อแม่วัยรุ่นใน 7 มิติ ได้แก่

มิติแรก คือ อคติและการตัดสินตีตรา สืบเนื่อง มาจากเรื่องเพศ การกำกับเนื้อตัวร่างกายและวิถีชีวิตของ ผู้หญิงจากความเชื่อในสังคม โดยเฉพาะอคติและการ ตัดสินตีตราจากครอบครัว ชุมชน และสังคมต่อผู้หญิงที่ ตั้งครรภ์ในวัยเรียน รวมถึงอคติที่แม่วัยรุ่นมีต่อตนเองด้วย ดังนั้นคนทำงานจึงไม่ควรละเลยมิตินี้

มิติที่สอง คือ สุขภาพจิตและความมั่นคงทาง อารมณ์ ซึ่งมีการศึกษาว่า 1 ใน 3 ของแม่วัยรุ่นมีภาวะ เครียดและซึมเศร้าจากความรับผิดชอบที่ไม่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า ในทางกลับกันแม่วัยรุ่นมีภาวะพึ่งพิงบุคคลอื่น เช่น พ่อแม่ของตน แพน ดังนั้นการเผชิญปัญหาสุขภาพจิต และความมั่นคงทางอารมณ์อาจเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องขบคิด ในกระบวนการทำงาน

มิติที่สาม คือ ความสัมพันธ์ของการใช้ชีวิตคู่ การศึกษาในอังกฤษพบว่า 2 ใน 3 ของพ่อแม่วัยรุ่น เลิกรากันหลังจากสามปีแรกของความสัมพันธ์ ซึ่งใน ประเทศไทยเองก็น่าจะมีรูปแบบนี้เช่นกัน

มิติที่สี่ คือ สุขภาวะทางเพศ พบว่า มีอัตราการ ตั้งครรภ์ซ้ำของคนที่อายุต่ำกว่า 19 ปี ค่อนข้างสูง ซึ่งอาจ เป็นโจทย์ร่วมของประเทศไทย เนื่องจากส่วนมากมักจะ ทำงานในประเด็นการป้องกันไม่ให้ตั้งครรภ์ แต่อาจ มองข้ามเรื่องป้องกันการตั้งครรภ์ซ้ำ ดังนั้นการทำงาน เรื่องสุขภาวะทางเพศและอนามัยเจริญพันธุ์จึงเป็นเรื่อง สำคัญที่ต้องทำงานอย่างต่อเนื่อง

มิติที่ห้า คือ สุขภาพของเด็ก มีข้อมูลระบุว่า แม่ที่ตั้งครรภ์อายุต่ำกว่า 19 ปี มีอัตราการสูบบุหรี่ ดื่มแอลกอฮอล์ และสารเสพติดสูง ทั้งยังมีอัตราการ ฝากครรภ์ต่ำ ขาดการเตรียมพร้อมในการดูแลลูก ทำให้ สุขภาพของเด็กมีความเสี่ยงตั้งแต่ในครรภ์ ทั้งยังพบ

ประเด็นการเกิดอุบัติเหตุในเด็กสูง เนื่องจากการดูแลของ พ่อแม่วัยรุ่นเป็นลักษณะของ “เด็กเลี้ยงเด็ก” จึงส่งผลให้ เกิดความเสี่ยงบางอย่าง

มิติที่หก คือ เศรษฐกิจ การศึกษา และอาชีพ ซึ่งเป็นประเด็นที่ถูกพูดถึงมากที่สุด

มิติที่เจ็ด คือ การเข้าไม่ถึงสิทธิหรือสวัสดิการ เป็นประเด็นที่พบเจอในกลุ่มพ่อแม่วัยรุ่นหลายพื้นที่ และ ต้องให้ความสำคัญไม่แพ้กัน

ทางที่เลือก(ไม่)ได้... ของชีวิตพ่อแม่วัยรุ่น

ข้อมูลของยูนิเซฟ หรือองค์การทุนเพื่อเด็กแห่ง สหประชาชาติ และ TDRI ระบุว่า ปี 2562 ประเทศไทยมี กลุ่ม NEET (Youth not in Education, Employment or Training) ที่องค์การแรงงานระหว่างประเทศ หรือ ILO (International Labour Organization) นิยามว่า เยาวชน อายุ 15-24 ปี ที่ไม่อยู่ในระบบการศึกษา การจ้างงาน และ การฝึกอบรม จำนวนมากถึง 1.3 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 13.7 ของเยาวชนไทย ด้วยสาเหตุต่าง ๆ โดยร้อยละ 65 ของกลุ่ม NEET เป็นผู้หญิงและพบปัญหาดังครรภ์ใน วัยเรียนซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ โดยครึ่งหนึ่งมีการศึกษา ไม่ถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น



อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากกรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เดือนมิถุนายน 2567 พบว่า ประเทศไทยมีแม่วัยรุ่นได้รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด 352,264 คน ในกลุ่มนี้เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว 21,902 คน ซึ่งกลุ่มแม่วัยรุ่นที่ได้รับเงินอุดหนุนนั้นอายุต่ำกว่า 19 ปี และมีรายได้ไม่เกิน 100,000 บาทต่อปี เป็นกลุ่มที่กำลังเผชิญสภาวะยากจน และด้อยโอกาส กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ เราจึงต้องร่วมกันเป็นกำลังสำคัญเพื่อแก้ไขภัยเรื่องนี้ด้วยกัน ฉะนั้นการทำงานด้านฐานข้อมูล การเข้าถึง การช่วยเหลือและส่งต่อก็เป็นอีกเรื่องที่สำคัญ

“งานพ่อแม่วัยรุ่นไม่สามารถทำแค่เพียงการแก้ไขเท่านั้น แต่ต้องทำตั้งแต่การป้องกันความเสี่ยง การดูแลระหว่างตั้งครรภ์ กระทั่งหลังคลอด ดูแลเลี้ยงดูลูก และการส่งต่อความช่วยเหลือ จะเห็นว่าเส้นทางชีวิตของพ่อแม่วัยรุ่นไม่ได้มีแค่ผู้หญิงวัยรุ่นที่เป็นแม่ และผู้ชายวัยรุ่นที่เป็นพ่อเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์ของครอบครัวและนิเวศแวดล้อมอื่น ๆ อีกมากที่เกี่ยวข้องกัน ดังนั้นคนทำงานหรือหน่วยจัดการเรียนรู้จึงไม่สามารถทำงานคนเดียวได้ แต่ต้องมองหาวว่าใครที่จะเข้ามาเป็นเพื่อน เป็นเครือข่ายที่ขับเคลื่อนงานร่วมกัน”

ด้านนางสาวจิตติมา กล่าวเสริมว่า พ.ร.บ.การป้องกันและแก้ไขปัญหาดังครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 ช่วยทำให้อัตราการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่สิ่งที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบัน คือ **“ภาวะของประสิทธิภาพหรือคุณภาพในการเลี้ยงดูเด็กลดลง”** ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก การศึกษา อาชีพ และการเข้าถึงสวัสดิการ ซึ่งเป็นประเด็นน่าสนใจว่า ด้วยความซับซ้อนของชีวิตพ่อแม่วัยรุ่นทำให้ยังมีช่องว่างหลายจุดที่ทำให้ระบบสวัสดิการ หรือระบบบริการสุขภาพต่าง ๆ ของรัฐไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร ทั้งที่ในความเป็นจริงยังมีแม่วัยรุ่นจำนวนมากที่ต้องการความช่วยเหลือ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า

“งานพ่อแม่วัยรุ่นไม่สามารถทำแค่เพียงการแก้ไขเท่านั้น แต่ต้องทำตั้งแต่การป้องกันความเสี่ยง การดูแลระหว่างตั้งครรภ์ กระทั่งหลังคลอด ดูแลเลี้ยงดูลูก และการส่งต่อความช่วยเหลือ

สวัสดิการที่มีอาจยังไม่ถูกเชื่อมต่ออย่างรอบด้านและเพียงพอกับปัญหา หรืออาจเป็นสวัสดิการเฉพาะหน้าที่ยังแยกส่วนอยู่ในบทบาทของหน่วยงานต่าง ๆ แต่ขาดสวัสดิการในมิติของการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบต่อเนื่อง

ดังนั้น จุดแข็งสำคัญของหน่วยจัดการเรียนรู้ในโครงการฯ ซึ่งเป็นการทำงานเชิงลึกผ่านชุดข้อมูลที่พิสูจน์โดยการเยี่ยมบ้าน หรือเข้าไปทำงานร่วมกับผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และที่สำคัญคือ **“ครอบครัว”** เป็นข้อต่อสำคัญในการเข้าถึงตัวและทำงานบนฐานความเข้าใจแม่วัยรุ่นในพื้นที่ได้อย่างลึกซึ้ง รวมถึงเยาวชนนอกระบบการศึกษากลุ่มอื่น ๆ แต่ก็แฝงไปด้วยความท้าทายในการออกแบบการเรียนรู้ หรือจัดรูปแบบการทำงานร่วมกันให้เข้ากับวิถีชีวิต พร้อมกับการค้นหาและพัฒนาสวัสดิการรูปแบบใหม่ ๆ ที่สอดคล้องและตอบโจทย์ชีวิตของพ่อแม่วัยรุ่น เนื่องจากวิธีการแก้ปัญหาที่ผ่านมาส่วนใหญ่พบว่าเป็นไปเพื่อรักษาสถานภาพทางสังคม ไม่ใช่ใช้วิธีการแก้ปัญหาที่เป็นทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับคุณภาพชีวิต และโอกาสของแม่วัยรุ่น

สิ่งสำคัญคือ การเพิ่มมูลค่าให้กับการศึกษาหรืออาชีพให้สามารถกลับไปช่วยสนับสนุนการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งเราจะค้นคืนในรูปแบบการให้ทุนการศึกษา แต่สำหรับกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษาโดยเฉพาะพ่อแม่วัยรุ่น เราต้องให้แผนชีวิตเขาด้วย ดังนั้นหากเชื่อมโยงถึงแนวคิดเรื่อง การศึกษาที่

ยิดหยุ่น หรือ 1 โรงเรียน 3 รูปแบบ สิ่งเหล่านี้จะทำให้ขอบเขตของโอกาสในการพัฒนาตนเองของเด็กและเยาวชนที่มีเงื่อนไขชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่วัยรุ่นมีโอกาสมากขึ้น

ดังนั้นแนวทางแรกสำหรับการทำงาน เราอาจจะต้องการ “Case Management” มาเป็นการทำงาน เป็นพี่เลี้ยงใกล้ชิดดูแลในระยะยาวคล้าย ๆ กับโค้ชในชีวิต ดูแลระดับประคองพ่อแม่วัยรุ่น ทำงานประสานความร่วมมือเป็นเครือข่ายสหวิชาชีพในแต่ละประเด็นปัญหา ซึ่งแต่ละหน่วยงานของรัฐควรมีเจ้าหน้าที่ในบทบาท Case Management และทำหน้าที่เป็นสะพานข้ามข้อจำกัดเชื่อมต่อพ่อแม่วัยรุ่นให้เข้าถึงระบบสวัสดิการต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้นด้วยเช่นกัน

นางสาวสุดาพร นาคพัก หน่วยจัดการเรียนรู้กลุ่มคนวัยใส จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวเสริมในประเด็นนี้ว่า จุดเริ่มต้นสำคัญคือ การกอบกู้ตัวตนของพ่อแม่วัยรุ่น ให้รู้สึกเชื่อมั่นและมั่นใจว่าเขาสามารถมีอนาคตที่ดีได้ พ่อแม่วัยรุ่นจึงต้องการแรงใจและกำลังใจ และเขาก็ต้องการอาชีพ มีรายได้เพื่อเลี้ยงดูลูก ขณะเดียวกันชีวิตเขามีข้อจำกัดและสิ่งที่ต้องรับผิดชอบ ดังนั้นสิ่งที่เราทำได้จึงเป็นการเสริมพลัง เป็นพื้นที่ปลอดภัย ให้เขาออกแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และทำให้เขาได้เรียนรู้ในบทบาทของพ่อแม่วัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพหรือพัฒนาการลูก โดยสร้างเงื่อนไขข้อตกลง



“แต่ละหน่วยงานของรัฐควรมีเจ้าหน้าที่ในบทบาท Case Management และทำหน้าที่เป็นสะพานข้ามข้อจำกัด เชื่อมต่อพ่อแม่วัยรุ่นให้เข้าถึงระบบสวัสดิการต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น”

ให้เข้ามาเรียนรู้ เพื่อแลกกับสวัสดิการที่เขาจะนำไปดูแลครอบครัว เช่น ไข่ไก่ ผลผลิตสำหรับเด็ก นมผงหรือบัตรสวัสดิการอาหาร ทั้งนี้ การจัดสวัสดิการทั้งหมดนั้นขับเคลื่อนได้ด้วย “กองทุนชุมชนใจ” เป็นกองทุนเพื่อดูแลคุณภาพชีวิตและอาชีพให้กับพ่อแม่วัยรุ่นในกลุ่มของเรา และเมื่อวันหนึ่งเขามีความกล้าและมั่นใจที่จะเดินหน้าต่อเราจึงหนุนเสริมเรื่องการศึกษาหรือจุดประกายอาชีพที่มั่นคงต่อไป โดยเบื้องหลังของกระบวนการเหล่านี้ยังมีรายละเอียดอีกมาก ซึ่งแน่นอนว่าเราไม่สามารถทำงานเพียงลำพังได้

“พ่อแม่วัยรุ่น” กับสถานการณ์ซับซ้อนที่คนทำงานต้องเข้าใจ

นางสาวจิตติมา ได้แลกเปลี่ยนเพิ่มเติมถึงแนวทางการทำงานกับพ่อแม่วัยรุ่นว่า โจทย์ด้านแรก คือ “วิธีคิด” ต่อเรื่องเพศวิถี และสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะการมีมุมมองเรื่องเพศเชิงบวก เพื่อไม่ให้ติดกรอบการทำงานแบบเดิม ๆ ต้องเข้าใจเรื่องเพศกับชีวิตวัยรุ่นก่อนว่าเรื่องเพศเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ไม่ตีตราว่าการมีแฟน หรือมีความรักในวัยเรียนเป็นเรื่องผิด แต่ทำอย่างไรให้เขา “มีความฉลาดรู้” เสริมความรู้และทักษะเพื่อให้เขามีความปลอดภัยในเรื่องเพศ และคนทำงานต้องมี “เครื่องมือหรือรู้ช่องทางในการส่งต่อ” เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ให้กับผู้ที่สามารถให้บริการหรือให้คำปรึกษาได้อย่างถูกต้อง เช่น ป้องกันการตั้งครรภ์ซ้ำ ป้องกันเอชไอวี ป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เป็นต้น ซึ่งการปรับมุมมองทัศนคติเรื่องนี้ยังใช้ได้ในการทำงานกับเยาวชนนอกกระบวนการศึกษากลุ่มอื่น ๆ ด้วย

ด้านที่สอง คือ **“ทักษะการทำงานแบบเสริมพลัง (Empowerment)”** ต้องเริ่มจากความเข้าใจ **“ฟังให้ได้”** เครื่องมือคือ การฟังเรื่องราวของเขาเพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัย ไม่ใช่มุ่งตรงเข้าไปสั่งสอน แต่ต้องฟังให้เป็น นอกจากนั้นคนทำงานยังต้องมีข้อมูลที่เพียงพอเพราะการเสริมพลังไม่ใช่เพียงการทำให้เขารู้สึกดี สบายใจ หรือเป็นพื้นที่ปลอดภัยเท่านั้น แต่ต้องสามารถให้ข้อมูลที่เพียงพอและสนับสนุนให้เขาเลือกและตัดสินใจเรื่องชีวิตตัวเองได้อย่างมีเหตุผล ไม่ยึดเยื้อด ไม่เลือกให้ แต่ทำหน้าที่เหมือนโค้ชให้เขาสามารถเติบโตและตัดสินใจได้เอง

ด้านที่สาม คือ **“ภาคีเครือข่าย”** โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ **“ระดับพื้นที่”** คือ การชวนคนมาร่วมเป็นทีมเดียวกัน เนื่องจากการทำงานแค่กับพ่อแม่วัยรุ่นอย่างเดียวมันไม่พอ แต่ต้องทำงานกับนิเวศรอบตัว ครอบครัว ผู้คน ชุมชน และความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตพ่อแม่วัยรุ่นด้วย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) เครือข่ายครู หรือผู้สูงอายุ ประชาชนชุมชน เหล่านี้เป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นทุนในชุมชนที่สำคัญทั้งสิ้น

ส่วนที่สองคือ **“ระดับหน่วยงาน”** ที่ต้องเชื่อมเครือข่าย เพราะชีวิตพ่อแม่วัยรุ่นมีความซับซ้อน และต้องมีการเข้าถึงเพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติสุขภาพ การศึกษา อาชีพ และสังคม ลำพังหน่วยจัดการเรียนรู้อาจไม่สามารถทำงานเรื่องนี้กับชีวิตพ่อแม่วัยรุ่นได้อย่างครอบคลุมรอบด้าน

ทั้งนี้ **นายลาภิส ฤกษ์ดี มูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนา จังหวัดพะเยา** หนึ่งหน่วยจัดการเรียนรู้ที่มีประสบการณ์ทำงานเชิงลึกกับกลุ่มพ่อแม่วัยรุ่น กล่าวเสริมว่า เยาวชนกลุ่มพ่อแม่วัยรุ่นมีความพิเศษในตัวเอง เพราะเขามีลูกที่ต้องดูแล มีความคาดหวังจากครอบครัว และอาจเจอทัศนคติเชิงลบจากคนรอบข้าง เจือปนชีวิตของแต่ละคน

แตกต่างกัน ดังนั้นการช่วยเหลือ สนับสนุน และสร้างการเรียนรู้จึงต้องมีความหลากหลาย ต่างคนต่างวิถีชีวิต ต่างบริบทพื้นที่ วิธีการก็ต่างกัน สิ่งที่จะเข้ามาเติมเต็มกระบวนการทำงานที่หลากหลายนี้ได้ คือ การมีภาคีเครือข่าย และกลไกในพื้นที่

“เรากำลังทำงานเพื่อร้อยเรียงและเติมเต็มช่องว่างบางอย่างในระบบสวัสดิการของรัฐ เช่น บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดพะเยา เราชวนเขามาทำงานร่วมกัน ชวนเขาไปเจอตัวเด็กที่บ้านด้วยกัน ทำให้เขาเห็นบริบทชีวิตมุมอื่น ๆ ของเด็ก ซึ่งอาจจุดประกายไปยังการช่วยเหลือสนับสนุนใหม่ ๆ หน้าที่ของเราคือ บูรณาการกระบวนการเพื่อสร้างเงื่อนไขในการเรียนรู้ให้กับพ่อแม่วัยรุ่นโดยเชื่อมโยงกับสวัสดิการของหน่วยงาน ที่มีหัวใจสำคัญคือ ต้องทำให้หน่วยงานเห็นว่า เรากำลังชวนกันทำงานเพื่อเด็กเยาวชนและพ่อแม่วัยรุ่นในชุมชน เรามีกระบวนการส่วนเขาก็ได้ประโยชน์ ได้ผลงานตามเป้าหมาย สุดท้ายผลลัพธ์ออกมาที่สุด ก็คือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพ่อแม่วัยรุ่นนั่นเอง”

บ่อยครั้งที่เราเห็นพ่อแม่วัยรุ่น หรือเยาวชนนอกระบบการศึกษา กลุ่มต่าง ๆ ได้รับการสนับสนุนซ้ำซ้อนอยู่มาก ซึ่งเป็นการได้รับสวัสดิการช่วยเหลือรูปแบบเดิม แต่ไม่ได้พัฒนาเรื่องความคิด ทักษะ หรือการเรียนรู้ใหม่ และหลายอย่างไม่ตรงกับความต้องการ หรือสอดคล้องกับเงื่อนไขชีวิตของพวกเขา เราจึงไม่สามารถคัดเลื้อไหลให้พ่อแม่วัยรุ่นทุกคนใส่เหมือนกันได้ แต่ต้องตัดให้ถูกไซส์ และเข้าทรงกับพ่อแม่วัยรุ่นแต่ละคน

นางสาวจิตติมา กล่าวเสริมตอนท้ายว่า โจทย์หนึ่งที่ใหญ่มากสำหรับคนทำงานกับพ่อแม่วัยรุ่น คือ **“เพิ่มทักษะการดูแลกันในชุมชน”** เราจะออกแบบกลไกแบบในระบบสังคม ให้เกิดขึ้นในระดับชุมชนได้อย่างไร ให้กลายเป็นวิถีปฏิบัติของชุมชนในการดูแลเด็กและเยาวชนที่เป็น

เด็กชายชอบ พ่อแม่วัยรุ่น หรือเด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่คนใกล้ตัวไม่ดูดาย พร้อมให้ความช่วยเหลือ และไม่ซ้ำเติม

อีกโจทย์หนึ่งคือ **“การทำให้ระบบบริการมีความเป็นมิตรและเอื้อต่อข้อจำกัดของผู้ใช้บริการ”** โดยเฉพาะพ่อแม่วัยรุ่น เพราะระบบระเบียบบางอย่างที่ไม่ยืดหยุ่นมักกีดกันคนที่มีความหลากหลายออกไป ดังนั้น การพัฒนาการศึกษาที่ยืดหยุ่น การพัฒนาระบบการศึกษาที่มีความหลากหลายน่าจะเป็นอีกหนึ่งทางออก

สุดท้าย ย้อนกลับมายังหน่วยที่ใกล้ตัวและมีอิทธิพลต่อชีวิตพ่อแม่วัยรุ่นมากที่สุด คือ **“ครอบครัว”** เพราะครอบครัวเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของพ่อแม่วัยรุ่น หากครอบครัวเข้าใจและช่วยประคับประคอง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยพลิกสถานการณ์ได้ มีหลายกรณีตัวอย่างที่ครอบครัวเข้าใจและให้การสนับสนุน จะพบว่า เขามีเงื่อนไขชีวิตลดลง มีโอกาสได้พัฒนาตนเอง เข้าถึงการฝึก

ทักษะอาชีพ เรียนรู้ หรือทำสิ่งอื่น ๆ ด้วยความมั่นคงและมีกำลังใจจากครอบครัวเป็นพลังสำคัญ ดังนั้นการทำงานกับครอบครัวของพ่อแม่วัยรุ่นจึงเป็นอีกโจทย์ใหญ่ที่อาจจะไม่่ง่ายนัก

“งานที่เรากำลังทำอยู่คือ งานบุกเบิกเพื่อร่วมกันค้นหารูปแบบสวัสดิการที่จะเอื้อให้พ่อแม่วัยรุ่นได้มีโอกาสพัฒนาตนเองอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต ซึ่งอาจต้องทดลองเรียนรู้ แลกเปลี่ยน ร่วมกันแสวงหาแนวทางต่อไป ขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องท้าทายว่า จะทำงานอย่างไรกับพ่อแม่วัยรุ่นให้เขาไม่ถูกตีตรา มีความรู้ เข้าใจ และเข้าถึงสวัสดิการ กฎหมาย และเห็นคุณค่าในตนเอง การเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเป็นหุ้นส่วนสำคัญในการทำงาน ให้เขาสามารถออกแบบชีวิตตนเองได้ เพื่อให้พ่อแม่วัยรุ่นมีทางเลือกที่ตอบโจทย์ชีวิตตนเองที่ไม่ส่งผลกระทบข้ามชั่วรุ่น” ●



“หัวใจของการศึกษาหรือการเรียนรู้ มีเป้าหมาย 2 เรื่อง คือ 1. ทำให้มนุษย์เติบโตขึ้น ทางด้านร่างกาย และจิตใจ เพื่อจะสามารถช่วยเหลือตนเอง ครอบครัว และยกระดับครอบครัวขึ้นมาได้ จึงสามารถยกระดับชุมชนและสังคมได้ 2. การศึกษาต้องนำไปสู่ความเป็นไท ที่หมายถึงการยกระดับจิตใจให้มีอิสระภาพ เป็นการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่ปราศจากสิ่งรัดตรึงต่าง ๆ”

นายภัทร คำพิทักษ์

ทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้
ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน

Flexible Learning

แบบฉบับสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท

ในอดีตสังคมไทยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ สังคมเมือง และสังคมชนบท เมื่อระบบเศรษฐกิจขยายตัว ส่งผลกระทบต่อชีวิตคนในชนบททำให้ต้องอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่ ยังไม่รวมถึง “เมือง” ที่ขยายตัวรุกเข้าไปในเขตชนบท หรือแม้แต่มีการจัดระเบียบโครงสร้างทางสังคมของชนบทเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของเมืองในอนาคต

ตัวอย่างที่น่าจะเห็นชัดที่สุดคือ เขตพื้นที่ที่เรียกว่า “ปริมณฑล” อย่างจังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เป็นต้น ดังนั้น ลักษณะของสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท (Semi-Urban, Semi-Rural Society) จึงมีลักษณะความสัมพันธ์ในชุมชนแบบที่เป็นชนบทผสมกับหมู่บ้านหรือเมืองเล็ก ๆ ดังเช่น จังหวัดนนทบุรีที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่กึ่งเมือง และหลายพื้นที่กำลังพัฒนาจากชนบทเป็นเมือง นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนดั้งเดิม และคนพลัดถิ่นที่มาอาศัยอยู่ใหม่ ไม่ว่าจะเรื่องอาชีพ หรือการเข้าถึงพื้นที่สร้างสรรค์ต่าง ๆ

ชมรมเครือข่ายชวนพัฒนา จังหวัดนนทบุรี เป็นหน่วยจัดการเรียนรู้จากภาคกลาง ตะวันออก และตะวันตก ที่ดำเนินโครงการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ พื้นที่คุณค่าวิถีชุมชนคนนนทบุรีภายใต้โครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กศศ. เพื่อส่งต่อทางเลือกและโอกาสให้กับคนในชุมชนทั้งเกษตรกร ผู้สูงอายุ พ่อค้าแม่ค้า คนว่างงาน และเยาวชน รวมกว่า 70 คน โดยใช้พื้นที่โยคะบ้านสวน ตำบลไทรมา อำเภอมือง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งพื้นที่น้อย หรือนางสาวถนอมวงศ์ ถนอมกุลบุตร หนึ่งในคณะทำงานชมรมฯ ได้เอื้อเพื่อ



สถานที่ส่วนบุคคลให้เป็นพื้นที่กลางสำหรับจัดกิจกรรมการเรียนรู้

นางสาวพาฝัน ไพรเกษตร คณะทำงานหลักของชมรมฯ กล่าวว่า ชมรมเครือข่ายชนพัฒนาจังหวัดนนทบุรี ก้าวสู่โจทย์ท้าทายใหม่เพื่อทำงานกับผู้คนในพื้นที่ชุมชนกึ่งเมือง ในพื้นที่ไทรมา-ท่าอิฐ และพื้นที่บางบัวทอง-ไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี จากโจทย์แรกคือ การส่งเสริมทักษะการแปรรูปและการตลาดให้กับคนในชุมชน โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ตั้งต้นจากสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ เป็นอาชีพของคนนนทบุรี รวมถึงต้นทุนศูนย์เรียนรู้และผู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น การเพาะปลูก ทำสวนทุเรียน พืชผักผลไม้ต่าง ๆ สานตะกร้า ปลูกมะลิ ร้อยพวงมาลัย ทำสบู่ และพืชมะนาว จึงอยากส่งต่อโอกาสในการพัฒนาทักษะเหล่านี้ไปสู่ผู้ด้อยโอกาสในชุมชน เพื่อเชื่อมโยงเข้าสู่ตลาดในเมือง

ด้วยโจทย์คือ การทำงานในชุมชนกึ่งเมืองซึ่งเต็มไปด้วยความท้าทาย 1. กระบวนการค้นหาผู้ร่วมเรียนรู้ที่เป็นตัวจริง มีการลงชุมชน เข้าไปพูดคุยกับผู้สนใจเป็นรายบุคคล สอบถามความต้องการเพื่อนำมาวิเคราะห์ว่าเราช่วยอะไรเขาได้บ้าง ทั้งการมีรายได้เพิ่ม และทักษะความรู้ต่าง ๆ เพื่อนำมาออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ค้นหาวิทยากรให้ตอบโจทย์ความต้องการแต่ละกลุ่ม และที่สำคัญต้องนำไปใช้ได้ในชีวิตจริง โดยมีผู้นำชุมชนผู้ใหญ่บ้านมีส่วนร่วมในการแนะนำข้อมูลเชิงลึก

2. เวลา และเงื่อนไขชีวิต เนื่องจากคณะทำงานส่วนใหญ่ทำงานประจำ จึงต้องใช้เวลาช่วงเย็นหรือกลางคืน เข้าไปพบกับผู้ร่วมเรียนรู้ในชุมชน ขณะที่ผู้ร่วมเรียนรู้ก็มีความแตกต่างหลากหลาย บางคนสนใจแต่ไม่สะดวกมาเรียนรู้ คณะทำงานจึงต้องจัดกลุ่มย่อยพาความรู้ไปหาผู้ร่วมเรียนรู้ถึงที่ และต้อง “สร้างแกนนำในพื้นที่” ให้เขาเป็นเสมือนพื้นที่ปลอดภัย ช่วยดูแลผู้ร่วมเรียนรู้ในชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะเยาวชนนอกระบบการศึกษา ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ต้องไม่ตายตัว มีความยืดหยุ่น

และปรับเปลี่ยนได้เหมาะสมกับข้อจำกัด ความต้องการ และสถานการณ์ของผู้ร่วมเรียนรู้แต่ละคน

เมื่อเรารู้ความต้องการของผู้ร่วมเรียนรู้ สิ่งสำคัญคือการออกแบบกระบวนการสำหรับผู้ร่วมเรียนรู้แต่ละกลุ่มให้แตกต่างกัน เพราะไม่สามารถใช้วิธีเดียวได้กับทุกคน ต้องให้เขาเห็นตัวเลือกอาชีพ เพื่อค้นหาสิ่งที่เขาถนัด ได้ลงมือทำก่อนแล้วค่อย ๆ หาอาชีพที่เขามั่นใจว่าตัวเองทำได้ เช่น บางกลุ่มไม่เคยทำอาชีพเหล่านี้มาก่อน เราต้องหาความรู้ พาผู้รู้มาสอนเขา จากนั้นจึงพาเขาฝึกฝนลงลึก เพื่อให้เกิดความชำนาญ แต่กับบางกลุ่มที่มีความรู้มีทักษะเป็นทุนเดิมอยู่ เราจะต้องยกระดับเขาให้เชี่ยวชาญยิ่งขึ้น หรือต่อยอดทุนเดิมไปสู่เรื่องใหม่ ๆ รวมทั้งยกระดับเป็นวิทยากร ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้กับเพื่อนกลุ่มอื่น ๆ “เปลี่ยนจากคนเรียน เป็นคนสอน จากคนที่ได้รับโอกาส เป็นคนที่ให้โอกาส” ซึ่งส่งผลให้ผู้ร่วมเรียนรู้เกิดความภูมิใจในตัวเอง และมั่นใจที่จะพัฒนาต่อไป

พื้นที่ปลอดภัยเพื่อทุกคนในชุมชน

นายประพันธ์ แก้วคำ ประธานชมรมเครือข่ายชนพัฒนา อธิบายถึงแนวคิดในการออกแบบกิจกรรมเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตใน 4 ด้าน คือ ด้านกายใจ ที่สมบูรณ์ เป็นทักษะพื้นฐานที่เขาสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อดูแลตนเอง เช่น ปลูกผัก ทำปุ๋ย ฝึกโยคะ เติบโตจิตใจให้มั่นคง และเรียนรู้ที่จะอยู่กับสิ่งแวดล้อม ด้านอาชีพ ที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการ เช่น สานตะกร้าใส่ทุเรียน ร้อยพวงมาลัย พืชมะนาว และสบู่ และทักษะพื้นฐานงานเกษตร ด้านเทคโนโลยี เช่น การใช้ Business Model Canvas วางแผนการจำหน่ายสินค้า และออนไลน์ ด้านการเงิน เช่น บัญชีรายรับ-รายจ่าย เพื่อฝึกวินัยในการเก็บออม และการลงทุนอย่างรู้เท่าทัน โดยมีการติดตามแนะนำ เพื่อให้ผู้ร่วมเรียนรู้สามารถนำความรู้ที่ได้



“เราพยายามเชื่อมโยงผู้ร่วมเรียนรู้แต่ละพื้นที่เข้าด้วยกัน ทั้งเรื่องการแบ่งปันความรู้ และความสัมพันธ์ เรามีพื้นที่กลางที่ทุกคนสามารถเข้ามาเรียนรู้ ช่วยเหลือ และแบ่งปันเรื่องราวของชีวิตร่วมกัน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นตอนนี้เราเห็นความเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ของผู้คนในละแวกนี้ อาจไม่ใช่รายได้หรือเงินทองมากมาย หากคือ ความมีชีวิตชีวา และการกลับมาพึ่งพาอาศัยกันอีกครั้ง”

ไปใช้ประกอบอาชีพที่สร้างรายได้อย่างแท้จริง รู้จักการบริหารการเงิน ต้นทุนกำไร และวางแผนการผลิต แปรรูปและจำหน่ายอย่างรอบคอบ

“เราพยายามเชื่อมโยงผู้ร่วมเรียนรู้แต่ละพื้นที่เข้าด้วยกัน ทั้งเรื่องการแบ่งปันความรู้และความสัมพันธ์ มีพื้นที่กลางที่ทุกคนสามารถเข้ามาเรียนรู้ ช่วยเหลือ และแบ่งปันทุกเรื่องราวของชีวิตร่วมกัน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ ตอนนี้เราเห็นความเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ของผู้คนในละแวกนี้ อาจไม่ใช่รายได้หรือเงินทองมากมาย หากคือ ความมีชีวิตชีวา และการกลับมาพึ่งพาอาศัยกันอีกครั้ง”

นางอุไร คลธา อายุ 47 ปี หนึ่งในผู้ร่วมเรียนรู้เล่าว่า ตั้งแต่เกิดมาไม่เคยมีที่ไหนให้โอกาสเราได้เรียนรู้มากแบบนี้ เราเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ทุกวันต้องดูแลพ่อสูงอายุที่ป่วยโรคอัลไซเมอร์ และดูแลลูกที่พิการทางสติปัญญา การได้เข้ามาร่วมเรียนรู้กับชมรมฯ ทำให้มีความสุข จากที่ต้องเครียดอยู่บ้านคนเดียว ก็ได้มีสังคมใหม่ มีพื้นที่ที่เราสามารถมาเจอเพื่อน มาเรียนรู้ และนำความรู้กลับไปประกอบอาชีพที่บ้านได้ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำสบู่ มีความสุขที่ครอบครัวมีส่วนร่วม ลูกทำได้ แม่ทำได้ ช่วยกันทำ และช่วยกันขาย

เช่นเดียวกับ นางสาวจินดารัตน์ เจริญเดชเดชากิจ อายุ 59 ปี บอกว่า ที่ผ่านมาเธอไม่มีโอกาสออกจากบ้าน เพราะไม่รู้จะไปไหน อีกทั้งยังต้องดูแลพี่ชายที่ป่วยเป็นอัมพฤกษ์ ดีใจที่วันนี้มีพื้นที่ปลอดภัยให้ออกมาเจอเพื่อน มาแลกเปลี่ยนความรู้กัน เป็นกำลังใจให้กัน ตอนนี้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้กลับไปทำที่บ้าน ทั้ง สบู่ พิมเสนน้ำ และปลูกต้นอ่อนทานตะวันขาย พอให้มีรายได้เพิ่มมาใช้จ่ายในครอบครัว ตอนนี้มีความสุขและสบายใจมาก

นายปรนัย สีเขียวสด อายุ 24 ปี หนึ่งในผู้ร่วมเรียนรู้ที่เป็นเยาวชนนอกระบบการศึกษา เล่าพร้อมแววตาที่สื่อถึงความอึดใจว่า ชีวิตที่ผ่านมาอาจจะเกรงไปหน่อย แต่ตอนนี้พยายามจะพัฒนาตัวเองในทุกเรื่อง การได้มาร่วมเรียนรู้กับชมรมฯ เป็นแรงบันดาลใจ และเติมเต็มชีวิตให้เราเยอะ เพราะทุกคนที่นี่เข้าใจ ไม่เคยมีใครทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจ หลายคนพร้อมรับฟังปัญหาที่เราเผชิญ ตอนนี้เรียน สกร. ไปด้วย และวางแผนจะนำความรู้ที่ได้กลับไปเปิดร้านขายต้นไม้เล็ก ๆ ที่บ้าน พยายามพาตัวเองกลับมาเดินในเส้นทางที่ดี เพื่อเดินตามฝันอีกครั้ง และพิสูจน์ตัวเองเพื่อเรียกความเชื่อมั่นจากแม่ให้กลับคืนมา

Flexible Learning แบบชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท

นายชินวุฒน์ มณีศรีขำ หัวหน้าทีมหนุนเสริมวิชาการภาคกลาง ตะวันตก และตะวันออก บอกว่าการแก้ปัญหาดังกล่าวจะสัมฤทธิ์ผล ชุมชนต้องตระหนักและให้ความสำคัญ โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน เพราะชุมชนจะรู้และเข้าใจสาเหตุ และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนแสวงหาหนทางในการแก้ไขปัญหาได้ดีที่สุด



“จากประสบการณ์และบทเรียนการทำงานหนุนเสริมทางวิชาการที่ผ่านมา พบว่า ประเด็นสำคัญที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ บริบททางสังคมของพื้นที่นั้น ๆ ว่า แต่ละพื้นที่เริ่มต้นเปลี่ยนแปลงจากอะไร โดยเฉพาะในกรณีในเมืองขยายตัวเข้าไปในชุมชนชนบททำให้ชุมชนดั้งเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพและโครงสร้างสู่การเป็นเมืองที่มีความซับซ้อนของการบริหารจัดการ ทั้งเรื่องการประกอบอาชีพ รวมถึงความหนาแน่นของประชากรดั้งเดิมกับประชากรใหม่ที่เคลื่อนย้ายเข้ามา

ความท้าทายของงานนี้ คือ การเข้าถึงผู้ด้อยโอกาสหรือผู้ยากไร้ในชุมชนกึ่งเมืองซึ่งแต่ละคนมีเงื่อนไขชีวิตที่แตกต่างกัน ประเด็นแรก หน่วยงานจัดการเรียนรู้ต้อง

“สิ่งสำคัญที่หน่วยจัดการเรียนรู้ควรจะมี คือ คณะทำงานที่มาจากคนในพื้นที่ เป็นคนในชุมชนที่เห็นเป้าหมายร่วมกัน จะกลายเป็นกลไกสำคัญร่วมขับเคลื่อนงานให้สามารถเข้าถึงฐานทุนในชุมชน โอบอุ้มคุ้มครองคนในชุมชน และเข้าถึงผู้ร่วมเรียนรู้ เข้าใจชีวิตเขาในมิติต่าง ๆ เพื่อพัฒนาต่อยอดให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้รับโอกาสและใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มี”

ให้ความสำคัญกับการค้นหาผู้ร่วมเรียนรู้ที่ไม่ใช่เพียงแค่รู้จักชื่อ แต่ต้องรู้บริบทแวดล้อมรอบตัวเขาเป็นอย่างไร เขาใช้ชีวิตอยู่ตรงไหน อย่างไร ชีวิตเชื่อมโยงกับใครบ้าง ประเด็นที่สอง การทำความเข้าใจโครงสร้างในชุมชน ซึ่งประเด็นนี้เป็นบทเรียนการทำงาน และเป็นข้อเสนอแนะ เพราะผู้ร่วมเรียนรู้เขาไม่ได้มีชีวิตอยู่โดดเดี่ยว แต่ชีวิตเขามีบริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง จึงต้องทำงานร่วมกับผู้นำตามธรรมชาติควบคู่ไปกับผู้นำที่เป็นทางการ หรือแม้กระทั่งคนในครอบครัว

“ฉะนั้น สิ่งสำคัญที่หน่วยจัดการเรียนรู้ควรจะมี คือ คณะทำงานที่มาจากคนในพื้นที่ เป็นคนในชุมชนที่เห็นเป้าหมายร่วมกัน จะกลายเป็นกลไกสำคัญร่วมขับเคลื่อนงานให้สามารถเข้าถึงฐานทุนในชุมชน โอบอุ้มคุ้มครองคนในชุมชน และเข้าถึงผู้ร่วมเรียนรู้ เข้าใจชีวิตเขาในมิติต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาต่อยอดให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้รับโอกาส และใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มี”

ประเด็นที่สาม คือ กระบวนการเรียนรู้ ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้จริง ๆ ซึ่งผู้ร่วมเรียนรู้ที่อยู่ในชุมชนแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบทนั้นมีความเป็นพลวัตสูง ดังนั้น การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ต้องมีความชัดเจน ยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ และสอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิต ตอบโจทย์ชีวิต และความต้องการของผู้ร่วมเรียนรู้ที่เป็นคนในชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท โดยต้องออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่เงื่อนไขในการ

เปลี่ยนแปลงมุมมอง วิธีคิด วิธีการ หรือพฤติกรรมของ
ผู้ร่วมเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ติดตามดูแลอย่างสม่ำเสมอ
ใกล้ชิด

ทั้งนี้ ตัวอย่างของการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น และ
สอดคล้องกับบริบทชุมชนกิ่งเมืองกิ่งชนบท อาจเริ่มต้นจาก

1. การศึกษาทุนชุมชนและศักยภาพพื้นที่เป้าหมาย
โดยเตรียมแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพบนฐานทุนชุมชน
2. การวิเคราะห์ผู้ร่วมเรียนรู้รอบด้านตามเงื่อนไข
รายบุคคล
3. การค้นหาความต้องการ และความสนใจ
ที่แท้จริง
4. การออกแบบการเรียนรู้ให้มีรูปแบบ
หลากหลาย เช่น กิจกรรม เนื้อหา เครื่องมือ ระยะเวลา
การจัดการทรัพยากร
5. การจัดการเรียนรู้และส่งเสริม
สมรรถนะผู้ร่วมเรียนรู้แบบ **Active Learning**
6. การ
ติดตามเสริมพลังเพื่อการพัฒนากระบวนการอย่าง
ต่อเนื่อง และ
7. การสรุปบทเรียนเพื่อพัฒนากระบวนการ
เรียนรู้อย่างเชื่อมโยงแต่ละกิจกรรม



จะเห็นได้ว่า การจัดการเรียนรู้กับกลุ่มคนที่
ไม่หยุดนิ่ง และเคลื่อนตัวตลอดเวลา การจัดการศึกษา
หรือการเรียนรู้โดยเฉพาะการเรียนรู้ด้านทักษะอาชีพ
ต้องมีความยืดหยุ่นและตอบโจทย์ชีวิตคนกลุ่มนี้ได้
อย่างแท้จริง ●



โอกาสการเรียนรู้...โอกาสเปลี่ยนชีวิต

การเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้
ผู้ร่วมเรียนรู้เข้าใจสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ทำให้
ผู้ร่วมเรียนรู้ได้สัมผัสชุมชน เข้าใจถึงความหลากหลายและความ
เท่าเทียม เพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่การพัฒนาอาชีพจากฐาน
ทุนชุมชน

**“แนวคิดชุมชนเป็นฐาน คือ การสร้างความเป็นเจ้าของและลงมือทำโดยชุมชน
ด้วยกระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมในการแก้ปัญหา ตั้งแต่กระบวนการเข้าใจปัญหา
(ศึกษา) วางแผนและออกแบบกิจกรรม (คิดสร้างสรรค์) ดำเนินการ (ปฏิบัติ) และ
ติดตามกำกับ (ประเมิน-ปรับ) ด้วยแนวคิดการพึ่งพาตนเอง โดยการค้นหาทุนทาง
สังคมและวัฒนธรรมทั้งที่เป็นบุคคล เครื่องมือ อุปกรณ์ สื่อ เพื่อนำมาใช้ให้สอดคล้อง
กับบริบทชุมชน”**

ดร.สมคิด แก้วทิพย์

ผู้จัดการโครงการหนุนเสริมวิชาการ

โครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กสส.

“3 นวัตกรรม” การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ สำหรับผู้ที่มีความต้องการพิเศษ

ข้อมูลจากกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รายงานตัวเลขล่าสุดว่า ประเทศไทยมีคนพิการทั้งหมด 2,273,981 คน เพศชาย 1,180,209 คน เพศหญิง 1,093,772 คน⁷

ในจำนวนนี้แยกย่อยความพิการออกได้ 7 ประเภท

1) ความพิการทางการมองเห็น 2) ความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย 3) ความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย 4) ความพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรม 5) ความพิการทางสติปัญญา 6) ความพิการทางการเรียนรู้ และ 7) กลุ่มออทิสติก⁸

ปัจจุบันโจทย์การทำงานกับคนพิการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายต่าง ๆ ทั้งด้านการแพทย์ การศึกษา การประกอบอาชีพ การเข้าถึงระบบสวัสดิการ รวมถึงการสร้างรายได้ ขณะเดียวกันการพัฒนาและส่งเสริมองค์กรคนพิการให้มีความสามารถในการบริหารจัดการองค์กร เพื่อไปดูแลคนพิการได้อย่างเสมอต้นเสมอปลายก็เป็นประเด็นสำคัญเช่นกัน

แม้โจทย์การทำงานจะเน้นการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของคนพิการ แต่เป้าหมายสูงสุดของการทำงาน คือ การทำให้เกิดวิธีคิดใหม่ (Mindset) ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงาน ทั้งในส่วนของคนพิการเอง และผู้เกี่ยวข้องในการทำงานกับคนพิการ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว หน่วยงาน องค์กรของคนพิการ

ดังตัวอย่าง 3 พื้นที่ต้นแบบ คือ จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดเลย และจังหวัดสกลนคร ที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กสศ. โดยทั้ง 3 พื้นที่ล้วนเริ่มต้นจากชมรมเล็ก ๆ ด้วยคนเพียงไม่กี่คน ส่วนใหญ่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือด้านข้อมูลข่าวสารเพื่อสิทธิประโยชน์ของคนพิการ ก่อนจะยกระดับขึ้นเป็นหน่วยจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ

ซึ่งปัจจัยความสำเร็จในการทำงานของทั้ง 3 พื้นที่ เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ของคณะทำงาน และการหนุนเสริมของทีมหนุนเสริมวิชาการ โครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)



7 กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ข้อมูล ณ วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2567

8 กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ

สมุทรสาคร: อาชีพเกษตรกรรมและความเข้าใจธรรมชาติของพื้นที่

บทบาทหน้าที่ของชมรมผู้ปกครองคนพิการทางสติปัญญาจังหวัดสมุทรสาคร คือ ให้คำแนะนำและปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐาน สวัสดิการ และการบริการที่คนพิการควรได้รับ ให้แก่สมาชิกของชมรม ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวคนพิการหรือคนพิการให้สามารถเข้าถึงสิทธิที่พึงมี ไม่เสียสิทธิของตนเองในด้านต่าง ๆ

โดยชมรมฯ มีการขับเคลื่อนงานต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี 2561 แต่ก็ยังคงเป็นการทำงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิและสวัสดิการเท่านั้น จนกระทั่งปี 2564 ชมรมฯ มีโอกาสรู้จักกับโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กศศ. ที่มีแนวคิดการใช้ฐานทุนชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะอาชีพให้แก่ผู้ด้อยโอกาสและผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ชมรมฯ จึงเห็นเป็นโอกาสดีที่จะพัฒนาทักษะอาชีพให้แก่ครอบครัวคนพิการทางสติปัญญา

พัฒนาอาชีพเพื่อพัฒนากักขะคนพิการทางสติปัญญา

นางสาวพิมพ์ใจ พันวินิต ผู้รับผิดชอบโครงการฯ เล่าว่า เป้าหมายปีแรก ต้องการพัฒนาทักษะอาชีพให้แก่ครอบครัวคนพิการทางสติปัญญา ซึ่งเป็นอาชีพที่สอดคล้องกับข้อจำกัด เช่น อาชีพที่สามารถทำควบคู่กับการดูแลคนพิการในบ้านได้ หรือเป็นอาชีพที่ไม่ใช้พื้นที่มาก เพราะผู้ร่วมเรียนรู้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง มีพื้นที่ในการประกอบอาชีพค่อนข้างจำกัด จนได้ข้อสรุปเป็นอาชีพที่นำความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์มาประยุกต์ใช้ เช่น การปลูกผักสลัด และการผลิตภาชนะจากเศษวัสดุเหลือใช้ในชุมชน เช่น กาบกล้วย กาบหมาก เป็นต้น



โดยชมรมฯ แบ่งพื้นที่การทำงานเป็น 2 โซน คือ 1. กรุงเทพมหานคร เน้นอาชีพปลูกผักสลัด ถึงแม้จะมีพื้นที่จำกัด แต่ยังคงปลูกในรั้วบ้านได้ ในระหว่างกระบวนการเพาะปลูกยังเป็นการฝึกสมรรถนะทางร่างกาย และเสริมสร้างพัฒนาการให้แก่คนพิการทางสติปัญญาได้ เช่น การฝึกหยิบจับ ช่วยหยอดเมล็ดพันธุ์ ผัก รดน้ำให้ตรงเวลา 2. สมุทรสาคร เป็นพื้นที่ที่มีเศษขยะจากธรรมชาติ เช่น กาบกล้วย กาบหมาก เหลือทิ้งเป็นจำนวนมาก จึงนำมาแปรรูปเพิ่มมูลค่าและช่วยลดปริมาณขยะในชุมชน และปลูกผักสลัดควบคู่กันไป โดยมีการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายหน่วยงานภายในจังหวัด คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสาคร มาร่วมถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ให้แก่ผู้ร่วมเรียนรู้

สร้างกลไกเชื่อมโยงคนทำงาน

สำหรับการทำงานในปีที่ 2565 ชมรมา มีเป้าหมายในการยกระดับการทำงานใน 2 เรื่อง คือ 1. พัฒนาทักษะอาชีพให้สามารถสร้างรายได้เพิ่มมากขึ้น 2. สร้างกลไกคณะทำงานโดยมีการออกแบบและพัฒนาการทำงานเป็น 2 ส่วน คือ สร้างกลไกคณะทำงานในพื้นที่ 3 โซน ได้แก่ กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม เนื่องจากจำนวนผู้ร่วมเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น และสร้างคณะทำงานใน 3 พื้นที่ให้เป็นผู้นำชุมชน เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงาน เช่น การพัฒนาศักยภาพการทำงานของคณะทำงาน ติดตั้งเครื่องมือติดตามหนุนเสริมผู้ร่วมเรียนรู้

ส่วนการพัฒนาทักษะอาชีพ จะเน้นอาชีพที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของทั้ง 3 พื้นที่ที่เป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ได้แก่ การทำเบเกอรี่ การทำผ้ามัดย้อม การสานเส้นพลาสติก และการเพาะเห็ด โดยเฉพาะอาชีพการเพาะเห็ดที่ชมรมและผู้ร่วมเรียนรู้ได้สรุปแนวทางการทำงานร่วมกัน จนเกิดการพัฒนาเป็น “กองทุน” ที่มีการบริหารจัดการเงินที่ชัดเจน

ศูนย์การเรียนรู้เพื่อบุคคลพิเศษ

ปี 2566 ซึ่งเป็นช่วงการขยายผลการการทำงาน การขับเคลื่อนงานในปีจึงไม่ใช่แค่เรื่องอาชีพเหมือนที่ผ่านมา ชมรมา วางแผนการทำงานครอบคลุมไปถึง “การจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นเพื่อคนพิการ” ผ่านโครงการยกระดับการเรียนรู้และพัฒนาทักษะอาชีพให้ผู้พิการและครอบครัวสู่การเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อบุคคลพิเศษทางชมรมา พบว่า บางอาชีพยังไม่ตอบโจทย์ข้อจำกัดของผู้ร่วมเรียนรู้ จึงต้องค้นหาทักษะอาชีพที่สอดคล้องและเหมาะสมกับผู้ร่วมเรียนรู้ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ที่อยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ที่มีพื้นที่จำกัด และสภาพอากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก จนเกิดเป็นทักษะอาชีพใหม่ คือ การชงกาแฟและเครื่องดื่ม ซึ่งเป็นอาชีพที่ได้รับความนิยม โดยเฉพาะในสังคมเมืองที่มีผู้บริโภคกาแฟเป็นประจำ มีการเชื่อมโยงเครือข่ายกับสถานประกอบการในจังหวัดสมุทรสงคราม ให้มาเป็นผู้ถ่ายทอดเทคนิคการชงกาแฟและเครื่องดื่ม ผู้ร่วมเรียนรู้บางส่วนได้นำทักษะนี้ไปประกอบอาชีพจริง โดยใช้พื้นที่ภายในบ้านของตนเอง





เปิดขายทั้งรูปแบบออนไลน์และรับออเดอร์ในหมู่บ้าน ซึ่งอาชีพนี้คนพิการทางสติปัญญาสามารถทำร่วมกับ ครอบครัวได้ จากตัวอย่างของ **น้องบุน นายณฐกฤต ลิ้มปาวิภากร** ที่สามารถขงเครื่องดื่มเพื่อหารายได้ แสดงให้เห็นว่า คนพิการก็มีศักยภาพ สามารถทำงานได้ เช่นเดียวกับคนทั่วไป เพียงแต่ต้องให้พื้นที่และให้โอกาส ในการเรียนรู้

นอกจากการจำหน่ายสินค้าในบ้านแล้ว ชมรมาฯ ยังได้เชื่อมโยงเครือข่ายกับ**สถาบันราชานุกูล** เป็นสถานที่ฝึกทักษะอาชีพการชงกาแฟ และยังเป็นพื้นที่จำหน่ายกาแฟและเบเกอรี่ทุกวันหยุดสุดสัปดาห์ ส่วนชุมชนได้รับความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสาคร ให้พื้นที่ในการออกบูธจัดจำหน่ายสินค้าภายใต้แบรนด์ **“ปัญญาปลูกฟาร์มสุข”** ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ภายใต้การผลิตของครอบครัวคนพิการทางสติปัญญา

เมื่อการพัฒนาทักษะอาชีพส่งผลให้แต่ละครอบครัวสามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้ด้วยตัวเองแล้ว ชมรมาฯ จึงยกระดับการทำงานด้วยการสร้าง **“ศูนย์การเรียนรู้เพื่อบุคคลพิเศษ”** โดยออกแบบหลักสูตรจากการดำเนินงาน 3 ปี ให้เหมาะสมกับคนพิการทางสติปัญญา ทั้งยังได้รวบรวมผู้ร่วมเรียนรู้หรือคนในชุมชนที่มีประสบการณ์ในการทำ Home School มาร่วมออกแบบศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ร่วมกัน

“ในปี 2567 ชมรมาฯ มีแผนจะพัฒนา “ศูนย์การเรียนรู้เพื่อบุคคลพิเศษปัญญาปลูกฟาร์มสุข” เป็นพื้นที่สร้างสรรค์และสร้างการเรียนรู้ พัฒนาทักษะชีวิตและทักษะอาชีพตามความสนใจและความถนัด เป็นรูปแบบการเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างเด็กพิเศษและครอบครัว”

Lifelong Learning ปัญญาปลูกฟาร์มสุข

บทสรุปจากการถอดบทเรียนการทำงานนำไปสู่การวางแผนการสร้างศูนย์การเรียนรู้เพื่อบุคคลพิเศษ ซึ่งในปี 2567 ชมรมาฯ มีแผนจะพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ฯ นี้ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ภายใต้ชื่อ **“ศูนย์การเรียนรู้เพื่อบุคคลพิเศษปัญญาปลูกฟาร์มสุข”** เป็นพื้นที่สร้างสรรค์และสร้างการเรียนรู้ พัฒนาทักษะชีวิตและทักษะอาชีพตามความสนใจและความถนัด เป็นรูปแบบการเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างเด็กพิเศษและครอบครัว ด้วยแนวคิด **“Smart Learning Space for Special Needs Children”** โดยมีคำสำคัญที่ชมรมาฯ ได้เรียนรู้จากการทำงานร่วมกับ กสศ. คือ **การเรียนรู้ตลอดชีวิต** นำมาปรับใช้กับการสร้างศูนย์การเรียนรู้ฯ ในเรื่องการพัฒนาตนเอง การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคใหม่ ให้เท่าทันและสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน เพื่อให้อยู่รอดในสังคมได้

“ในอนาคตเราอยากให้ศูนย์การเรียนรู้ฯ แห่งนี้สามารถออกไปรับรองทางการศึกษาให้เด็กได้ เพื่อวันหนึ่งเขาจะได้นำไปประกอบอาชีพในอนาคต” นางสาวพิมพ์ใจ กล่าวถึงเป้าหมายของการสร้างศูนย์การเรียนรู้เพื่อบุคคลพิเศษปัญญาปลูกฟาร์มสุข ที่ยังอยู่ในขั้นตอนดำเนินการ โดยจะเปิดตัวอย่างเป็นทางการในปี 2568 เพื่อให้ศูนย์การเรียนรู้ฯ แห่งนี้เป็นพื้นที่พิเศษเพื่อเด็กพิเศษทุกคนต่อไปในอนาคต

“ข้อค้นพบที่ทำให้การทำโครงการฯ ประสบผลสำเร็จ มี 3 เรื่อง คือ 1. หน่วยจัดการเรียนรู้ต้องมีส่วนได้ส่วนเสียกับพื้นที่ ที่ไม่ได้หมายถึงผลประโยชน์ แต่หมายถึงความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ โจทย์ที่มาร่วมกัน 2. หน่วยจัดการเรียนรู้ต้องมีต้นทุนความรู้มากกว่าผู้ร่วมเรียนรู้ และพร้อมที่จะเรียนรู้ 3. หน่วยจัดการเรียนรู้สามารถเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายคนทำงานทั้งในและนอกพื้นที่ ให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นกลไกขับเคลื่อนงาน เช่น อปท. ท้องถิ่น ท้องที่ และสถาบันการศึกษา เป็นต้น”

เป้าหมายร่วมแนวทางสู่ความสำเร็จ

นายคำรณ นิ่มอนงค์ ทีมหนุนเสริมวิชาการ ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก กล่าวถึง จุดเด่นในการทำงานของชมรมผู้ปกครองคนพิการทางสติปัญญาจังหวัดสมุทรสาคร ตลอด 3 ปีที่ผ่านมาว่า ในฐานะหน่วยจัดการเรียนรู้ ชมรมฯ มีเส้นทางการพัฒนาศักยภาพคณะทำงาน ผู้ปกครอง และลูกพิการอย่างเป็นขั้นตอน โดยปีแรกเน้นไปที่การเรียนรู้ของครอบครัวที่มีลูกพิการทางสติปัญญา ปีที่ 2 ยกระดับการเรียนรู้ไปสู่การพัฒนาทักษะอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ที่ตอบโจทย์วิถีชีวิตครอบครัวที่มีลูกพิการ ส่วนปีที่ 3 สร้างกลไกการทำงานใน 3 พื้นที่ คือ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม และกรุงเทพฯ ผ่านการฝึกทักษะอาชีพการเพาะเห็ด และการชงกาแฟหรือน้ำสมุนไพร ทั้งนี้ในอนาคตฯ ชมรมมีแผนจะจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ให้ผู้ปกครองและลูกพิการสามารถนำทักษะความรู้ที่ได้ไปเทียบโอนวุฒิการศึกษาต่อไป สำหรับข้อค้นพบจากการหนุนเสริมชมรมผู้ปกครองคือ ทั้งหน่วยจัดการเรียนรู้และผู้ร่วมเรียนรู้ต้องมีเป้าหมายเดียวกัน การทำงานจึงจะประสบผลสำเร็จ



ทั้งนี้ ผลจากการถอดบทเรียนหน่วยจัดการเรียนรู้มีข้อค้นพบ 3 เรื่องที่ทำให้การทำโครงการฯ ประสบผลสำเร็จ คือ 1. หน่วยจัดการเรียนรู้ต้องมีส่วนได้ส่วนเสียกับพื้นที่ ที่ไม่ได้หมายถึงผลประโยชน์ แต่หมายถึงความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ โจทย์ที่มาร่วมกัน 2. หน่วยจัดการเรียนรู้ต้องมีต้นทุนความรู้มากกว่าผู้ร่วมเรียนรู้ และพร้อมที่จะเรียนรู้ 3. หน่วยจัดการเรียนรู้สามารถเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายคนทำงานทั้งในและนอกพื้นที่ ให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นกลไกขับเคลื่อนงาน เช่น อปท. ท้องถิ่น ท้องที่ และสถาบันการศึกษา เป็นต้น

เลย: จุดประกายความยั่งยืน ด้วยการพัฒนาอาชีพคนพิการ

ชมรมเพื่อคนพิการจังหวัดเลยได้เล็งเห็นความสำคัญของ “อาชีพเกษตรกร” ในฐานะเป็น “เครื่องมือ” ในการพัฒนาทักษะชีวิตและวิชาชีพ แต่จะอย่างไรให้อาชีพนี้สร้างความยั่งยืนให้กับคนพิการได้ เพราะจังหวัดเลยมีคนพิการทั้ง 7 ประเภท มากกว่า 30,000 คน ด้วยเงื่อนไขด้านงบประมาณและคนทำงาน ทำให้ไม่สามารถขับเคลื่อนงานกับเครือข่ายคนพิการครอบคลุมได้ทั้งจังหวัด ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาให้นางมะโนลา พึ่งอำนาจ ลูกขึ้นมาสร้างงานสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และสร้างการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่นให้กับคนพิการอย่างเต็มตัว

นางมะโนลา อดีตผู้ร่วมเรียนรู้ที่ยกระดับตัวเองขึ้นมาเป็นหน่วยจัดการเรียนรู้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยการเข้าร่วมโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ภายใต้การสนับสนุนของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) มาตั้งแต่ปี 2563 เนื่องจากมีเป้าหมายต้องการลบคำว่า “รอ ขอ หวัง” ออกจากทัศนคติของคนส่วนใหญ่ที่มองว่าคนพิการไม่สามารถทำงานได้ได้แต่รอ ขอ และหวังให้คนอื่นสงเคราะห์เท่านั้น

รวมถึงต้องการสร้างความยั่งยืนให้คนพิการได้มีอาชีพและความเสมอภาคทัดเทียมกับคนทั่วไป เพราะที่ผ่านมาแม้จะเคยทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมพัฒนาอาชีพให้กับคนพิการในพื้นที่ แต่ก็ไม่สามารถสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้ โครงการจบงานก็จบ เธอจึงลุกขึ้นมาพัฒนาชมรมเพื่อคนพิการจังหวัดเลย และยกระดับขึ้นมาเป็นผู้รับผิดชอบโครงการฯ โดยส่งเสริมให้คนพิการทุกประเภทและครอบครัวเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์แทนเกษตรเคมี อาทิ เพาะกล้า ย้ายกล้า ทำปุ๋ยหมัก ผลิตสารชีวภัณฑ์ ฯลฯ เพื่อให้มีผลผลิตสำหรับบริโภคในครัวเรือน และจำหน่ายในตลาดท้องถิ่นผ่านการสร้างแบรนด์ให้กับผลิตภัณฑ์

ซึ่งผลจากการดำเนินงานในปีแรก ชมรมฯ สามารถพัฒนาให้คนพิการและผู้ดูแลคนพิการ ร้อยละ 80 มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถลดรายจ่ายในครัวเรือนด้วยการปลูกผักไว้บริโภค 500 - 1,000 บาทต่อเดือน บางรายมีรายได้เฉลี่ย 200 - 300 บาทต่อวัน จากการนำพืชผักที่เหลือจากการบริโภคออกวางขาย นอกจากนี้ยังทำให้คนพิการเกิดความภาคภูมิใจในตนเองและเป็นที่ยอมรับของชุมชน



พัฒนากายอุปกรณ์ เพื่อการประกอบอาชีพ

ต่อมาในปี 2564 เธอได้ค้นพบว่า คนพิการบางราย ยังมีอุปสรรคในการทำการเกษตร จึงคิดค้นนวัตกรรม การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นผ่าน “กายอุปกรณ์” อาทิ จอบ เสียม ให้เหมาะกับกลุ่มคนพิการแต่ละประเภท รวมถึงออกแบบ แปลงผักในลักษณะ Universal Design ให้เขาสามารถ ประกอบอาชีพได้ หรือปรับเปลี่ยนรูปแบบการปลูกจาก แปลงใหญ่เป็นการปลูกในกระถาง หรือถุงเพาะต้นกล้า เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพัฒนาทีมพี่เลี้ยงในพื้นที่ให้ลุกขึ้นมา ทำงานกับคนพิการ เป็นการพัฒนาขีดความสามารถด้าน การถ่ายทอดองค์ความรู้การทำเกษตรปลอดภัย และสร้าง พื้นที่การเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพการทำเกษตร ปลอดภัยสำหรับคนพิการในรูปแบบ “ศูนย์ฝึกอาชีพชมรม เพื่อคนพิการ” ในแต่ละพื้นที่ และแม้การทำเกษตรของ กลุ่มจะยังไม่ได้เป็นเกษตรอินทรีย์เต็มรูปแบบ แต่ก็ เป็นเกษตรปลอดภัยที่ได้รับมาตรฐาน LSF หรือ “Loei Safety Food” จากคณะกรรมการสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ (สช.) จังหวัดเลย

จากการทำงานในปี 2564 พบว่า ทั้ง 4 พื้นที่ เป้าหมาย ได้แก่ ตำบลท่าสะอาด ตำบลท่าสวรรค์ อำเภอนาคู และตำบลหนองผือ อำเภอท่าลี่ สามารถจัดตั้ง วิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์คนพิการได้ ส่วนตำบล น้ำสวย อำเภอเมือง ที่แม่เข้าร่วมโครงการฯ เป็นปีแรก ก็สามารถจัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพชมรมคนพิการในพื้นที่ได้ เช่นเดียวกัน ส่งผลให้แม่ในปีนั้นจะเกิดสถานการณ์ การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ก็ยังทำให้ คนในชุมชนสามารถอยู่ได้ เพราะมีกระบวนการพี่เลี้ยง คอยติดตามในพื้นที่ ทำให้ในปี 2565 เกิดการพัฒนา พี่เลี้ยงและสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อขับเคลื่อน การฝึกอาชีพให้คนพิการในพื้นที่ของตนเองต่อไป

โดยชมรมฯ รับบทบาทเป็นศูนย์การเรียนรู้หลักให้ ผู้ร่วมเรียนรู้ได้เข้ามาฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติจริงด้วย หลักสูตร Training of Trainer ถ่ายทอดความรู้เรื่องการ ทำเกษตรปลอดภัย การทำบัญชีเบื้องต้น การสนับสนุน เครื่องมือในการประกอบอาชีพ ความรู้และทักษะการ แปรรูปผลิตภัณฑ์ และการตลาดออนไลน์ ซึ่งหลังจาก ฝึกอบรม ผู้ร่วมเรียนรู้ต้องกลับไปลงมือทำงานในพื้นที่ ของตนเอง โดยมีพี่เลี้ยงติดตามและสนับสนุนการทำงาน อย่างใกล้ชิด

ขยายผลสู่คนพิการด้านสติปัญญา

แม้นางมะโนลาจะเข้าร่วมโครงการส่งเสริมโอกาส การเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เข้าสู่ปีที่ 4 แล้ว แต่เธอก็ยัง ค้นพบจุดอ่อนที่ต้องหาทางแก้ไขและพัฒนาอยู่เสมอ เช่น มี 4 ครอบครัวที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จในด้านอาชีพ และคนพิการก็ยังไม่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมมากนัก เนื่องจากอยู่ในความดูแลของผู้ปกครองที่มีอายุมากแล้ว อาทิ คุณตา คุณยาย ที่ยังเคยชินกับการผลิตแบบเดิมและ ขาดความต่อเนื่องที่จะสอนหรือฝึกคนพิการ นอกจากนี้ ยังพบว่า มีผู้ดูแลคนพิการจำนวน 10 คน สามารถพัฒนา ต่อยอดเป็นคณะทำงานประจำศูนย์เรียนรู้ได้ แต่อีก 30 คน ยังมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาทักษะต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องร่วมกับกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ใหม่

รวมถึงมีกลุ่มคนพิการด้านสติปัญญาและออทิสติก ที่ตกค้าง ยังไม่ได้รับการช่วยเหลือ หรือบางรายต้องฝึก ทำซ้ำ ๆ มากกว่าคนพิการทางด้านร่างกาย ดังนั้น ในปี 2566 ชมรมจึงจัดทำโครงการยกระดับศูนย์เรียนรู้และ พัฒนาทักษะอาชีพบำบัดเพื่อคนพิการเลย โดยมีการ ออกแบบการทำงาน 2 ระดับ คือ 1. พัฒนาผู้ปกครอง ให้ มีความรู้สามารถพัฒนากลุ่มคนพิการด้านสติปัญญาและ ออทิสติกได้ 2. พัฒนาระบบพี่เลี้ยง ซึ่งเดิมคณะทำงาน ออกแบบให้มีระบบพี่เลี้ยงทำหน้าที่ติดตามและหนุนเสริม

การทำงานไว้แล้ว แต่ในปีที่เลี้ยงต้องยกระดับตัวเองขึ้น เป็นวิทยากรและเป็นผู้ประสานงาน โดยมีการทำงานใน 2 พื้นที่เดิม ได้แก่ ตำบลเมือง อำเภอเมืองเลย และตำบล บ้านเพิ่ม อำเภอผาขาว และ 1 พื้นที่ใหม่ ได้แก่ ตำบล ท่าสะอาด อำเภอนาดูน โดยมีผู้ร่วมเรียนรู้เดิม 40 คน ผู้ร่วมเรียนรู้ใหม่ 40 คน

โดยปีนี้จะเน้นไปที่การหนุนเสริมพี่เลี้ยงในพื้นที่ เป็นหลัก และหนุนเสริมความรู้ต่าง ๆ อาทิ ทักษะการ เป็นพี่เลี้ยง (โค้ช) ทักษะการติดตามและการพัฒนารายบุคคล รวมถึงการพัฒนาทักษะอาชีพ การทำแผน อาชีพรายครอบครัว ทั้งยังเกิดเครือข่ายความร่วมมือ 22 เครือข่าย อาทิ ชมรมผู้ปกครองบุคคลออทิสติก จังหวัดเลย และชมรมผู้ปกครองคนพิการทางสติปัญญา จังหวัดเลย ในการร่วมกันพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพ ให้กับผู้ปกครองและคนพิการ โดยเฉพาะคนพิการด้าน สติปัญญาให้มากขึ้น

“ต้องยอมรับว่า การพัฒนาคนพิการด้านสติปัญญา และออทิสติกจะไม่สามารถทำได้ ถ้าไม่เริ่มต้นจากการ

พัฒนาครอบครัว เพราะพวกเขาไม่สามารถทำอะไรได้ด้วยตัวเองหากไม่มีครอบครัวช่วยเหลือ คอยฝึกให้เขาทำซ้ำ ๆ ทำบ่อย ๆ จนในที่สุดเขาก็จะทำได้ เราไม่ได้หวังเพียงว่า เขจะมีอาชีพที่สามารถเลี้ยงดูตัวเองได้เท่านั้น แต่เราหวังให้เขาใช้อาชีพเป็นเครื่องมือหนุนเสริมพัฒนาการ ด้านต่าง ๆ เพื่อที่จะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข” นางมะโนลา กล่าว

มากกว่าอาชีพคือสร้างกลไก “ระบบ พี่เลี้ยง” ขยายพื้นที่ความเสมอภาค ให้คนพิการ

ชมรมเพื่อคนพิการจังหวัดเลยได้ถอดบทเรียนจาก ประสบการณ์การทำงานกว่า 3 ปี โดยพบว่า คนพิการ มีการกระจายตัว ไม่มีแกนนำดูแลในแต่ละพื้นที่ ทำให้ ขาดความมั่นใจและไม่ได้รับการดูแลส่งเสริมให้เข้าถึง สวัสดิการเท่าที่ควร ทางชมรมฯ จึงสร้างกลไกการทำงาน “ระบบพี่เลี้ยง” ตั้งแต่การทำงานในปีที่ 2 เพื่อให้สามารถ



“การพัฒนาพี่เลี้ยงให้เป็นผู้นำแถวสอง ทำให้แต่ละพื้นที่เกิดความเข้มแข็งมากขึ้น รวมถึงเกิด “ศูนย์บริการ” ที่ช่วยพัฒนาทักษะและเตรียมความพร้อมให้คนพิการได้รับโอกาสในการทำงาน อีกทั้งคนพิการยังได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนมากขึ้น เนื่องด้วยพี่เลี้ยงได้เข้าไปสร้างความเข้าใจกับชุมชนว่า คนพิการก็มีศักยภาพที่จะทำงาน เรียนรู้ และเข้าสังคมได้ ขอแค่สังคมเปิดใจ เข้าใจ และยอมรับ”

เข้าถึงคนพิการในแต่ละชุมชนได้ ซึ่งทีมพี่เลี้ยงล้วนเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ที่ดูแลใกล้ชิดคนพิการ มีใจเสียสละ พร้อมจะแบ่งปันเวลาไปดูแลเพื่อน ๆ ในกลุ่ม โดยพี่เลี้ยงมาจากการคัดเลือกของภาคีคณะกรรมการของแต่ละชมรมที่ทำงานร่วมกับคนพิการในจังหวัดเลยทั้งสิ้น

เมื่อคัดเลือกพี่เลี้ยงได้แล้ว จะมีการเพิ่มเติมความรู้ให้กับพี่เลี้ยงอย่างสม่ำเสมอจากผู้เชี่ยวชาญ อาทิ แพทย์ นักกายภาพบำบัด ฯลฯ ด้วยการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความพิการแต่ละประเภท ทั้งยังพาพี่เลี้ยงฝึกพัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ อาทิ การสังเกตและควบคุมพฤติกรรม การฝึกกายภาพบำบัด การประเมินความสนใจในทักษะต่าง ๆ และการค้นหาตัวตน ฯลฯ เพื่อให้พี่เลี้ยงนำไปใช้ในพัฒนาศักยภาพคนพิการในพื้นที่ที่แต่ละคนรับผิดชอบต่อไป

การทำงานปีที่ 4 ชมรมฯ ได้ออกแบบศูนย์เรียนรู้เพื่อฝึกทักษะกระตุ้นพัฒนาการผู้ร่วมเรียนรู้ผ่าน “สวนบำบัด” ซึ่งจะพัฒนาทั้งกล้ามเนื้อเล็กและกล้ามเนื้อใหญ่ ฝึกทักษะภาษา ทักษะรูป รส กลิ่น เสียง และทักษะอาชีพด้านการเกษตร ให้สามารถทำงานไปด้วยกันได้ เพราะหากผู้ร่วมเรียนรู้อย่างไม่สามารถหยิบจับอะไรได้ เพราะกล้ามเนื้อไม่แข็งแรง และไม่สามารถเข้าสังคมได้ ก็จะไม่สามารถรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพได้ โดยการเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นอย่างอื่น ๆ จะได้รับการหนุนเสริมจากทีมพี่เลี้ยงที่ยกระดับเป็นเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ฯ มีการฝึกสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ทุกวันพุธและวันอาทิตย์ โดยหลังจากการอบรมแต่ละครั้งจะมีพี่เลี้ยงในแต่ละพื้นที่คอยติดตามและประเมินผลตามแผน



การพัฒนาพี่เลี้ยงให้เป็นผู้นำแถวสอง ทำให้แต่ละพื้นที่เกิดความเข้มแข็งมากขึ้น รวมถึงเกิด “ศูนย์บริการ” ที่ช่วยพัฒนาทักษะและเตรียมความพร้อมให้คนพิการได้รับโอกาสในการทำงานเหมือนกับคนทั่วไป อีกทั้งคนพิการยังได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนมากขึ้น เนื่องด้วยพี่เลี้ยงได้เข้าไปสร้างความเข้าใจกับชุมชนว่า คนพิการก็มีศักยภาพที่จะทำงาน เรียนรู้ และเข้าสังคมได้ ขอแค่สังคมเปิดใจ เข้าใจ และยอมรับ

“อาชีพเกษตรกร เลี้ยงสัตว์ และแปรรูป เรายังคงทำอยู่แต่สิ่งที่เพิ่มเติมคือ ความยั่งยืน จึงสร้างระบบพี่เลี้ยงให้ไปประจำศูนย์บริการในแต่ละชุมชน ซึ่งศูนย์บริการจะผลิตออกนอกผลมากกว่าการทำงานแค่ในโครงการฯ ทำให้คนพิการสามารถเข้าถึงแหล่งทุน และมีโอกาสในการทำงานตามมาตรา 35 ผลที่ได้คือ ปัจจุบันคนพิการในศูนย์บริการบางคนมีโอกาสดำรงงานประจำ ซึ่งเป็นอาชีพที่นอกเหนือจากในโครงการฯ” นางมะโนลา กล่าวทิ้งท้าย

สกลนคร: การจัดการเรียนรู้ผ่านกลไกการทำงานระดับครอบครัว สำหรับผู้ที่มีความต้องการพิเศษ

“ไม่อยากให้ใครด้อยค่าลูกเรา จึงต้องสร้างความมั่นคงและวางแผนอนาคตให้ลูก

“เรามีลูกพิการออทิสติก ช่วงแรกทำใจยอมรับไม่ได้ จมอยู่กับตัวเอง 7 ปี สุดท้ายพบว่า ไม่มีอะไรดีขึ้น ลูกเราก็จะแย่งง จึงเปิดใจและพัฒนาบ้านตัวเองจัดตั้งเป็นชมรมผู้ปกครองบุคคลออทิสติก และพัฒนาเป็นศูนย์บริการ เพื่อให้ลูกเราและคนที่มีลูกเป็นออทิสติกใช้พื้นที่แห่งนี้พัฒนาลูกของตนเอง”

ประโยคบอกเล่าของนางไทยวัน ชุมภูทอง ผู้รับผิดชอบโครงการสร้างอาชีพและรายได้อย่างยั่งยืนให้กับผู้พิการและครอบครัวในจังหวัดสกลนคร ปี 2566 โครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐานกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ซึ่งเธอยังมีอีกหนึ่งบทบาท คือ ประธานชมรมผู้ปกครองออทิสติกจังหวัดสกลนคร

นางไทยวัน เล่าถึงสถานการณ์การยอมรับความพิการของลูกในช่วงแรก ๆ ว่า ยากเกินกว่าที่คนเป็นแม่จะยอมรับได้ แต่ด้วยหัวใจคนเป็นแม่มันก็ต้องยอมรับให้ได้และต้องหาวิธีสร้างอนาคตให้ลูก พอเริ่มยอมรับได้ก็ตั้งหลักได้ว่า ถ้าจะทำ ต้องไม่ทำเฉพาะลูกเราคนเดียว แต่ต้องขยายโอกาสและเอื้อประโยชน์ให้กับลูกหลานคนพิการครอบครัวอื่น ๆ ในชุมชนด้วย จึงจัดตั้ง **“ชมรมผู้ปกครองบุคคลออทิสติกจังหวัดสกลนคร”** ขึ้น และพัฒนาให้กลายเป็น **“ศูนย์บริการ”** ในชุมชน

การมีลูกพิการ สิ่งแรกที่พ่อแม่ต้องทำ คือ **“ยอมรับ”** ความบกพร่องของลูกให้ได้ เมื่อยอมรับได้แล้ว กระบวนการต่อมาคือ **“การพัฒนาลูก”** เพราะบุคคลออทิสติกต้องการความเข้าใจและใส่ใจเป็นพิเศษ ฉะนั้นพ่อแม่และคนในครอบครัวต้องยอมรับและเชื่อมั่นในศักยภาพของคนพิการในครอบครัวของตนเอง

หลังผ่านกระบวนการฝึกพัฒนาการแล้ว พ่อแม่หรือครอบครัวจะเห็นการเปลี่ยนแปลงของลูก และค้นพบว่าพวกเขามีศักยภาพไม่แพ้คนทั่วไป ส่งผลให้เกิดการให้คุณค่าและการยอมรับ เมื่อมีพลังใจในการเลี้ยงดูลูกแล้ว พ่อแม่จะเริ่มมีแนวคิดอยากส่งต่อและสร้างโอกาส สร้างความเชื่อมั่นให้คนอื่น ๆ ยอมรับลูกของตนเอง และที่สำคัญไม่อยากให้ใครมาด้อยค่าลูก สิ่งนี้คือโจทย์สำคัญที่ต้องหาแนวทาง หรือวางแผนอนาคตเพื่อให้ลูกสามารถอยู่ในสังคมต่อไปได้



ใช้ “ต้นทุน” ที่มีเป็น “เครื่องมือ” พัฒนาบุคคลออทิสติก

ชมรมผู้ปกครองบุคคลออทิสติกจังหวัดสกลนคร มีประสบการณ์ในการส่งเสริมการฝึกพัฒนาการด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย การพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็ก กล้ามเนื้อมัดใหญ่ การดูแลสุขภาพกาย ใจ รวมถึงด้านการศึกษาพิเศษสำหรับบุคคลออทิสติก อีกทั้งยังมีหน่วยงานภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ช่วยสนับสนุนเป็นอย่างดี ในปี 2566 ชมรมฯ เริ่มต้นโครงการทำงานใหม่จากการพัฒนาด้านร่างกายและการเรียนรู้ไปสู่การพัฒนาอาชีพ ใช้พื้นที่สวนเกษตร

ในรั้วบ้าน 9 ไร่ เป็นพื้นที่กลางในการเรียนรู้ทักษะอาชีพ ใช้พืชอย่าง “**กรุงเขมา**” หรือ “**ใบหมาน้อย**” ซึ่งเป็นองค์ความรู้เดิมที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตสกลนคร ได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องการเพาะปลูก และขยายพันธุ์ได้

เมื่อมีโอกาสได้เข้าร่วมโครงการฯ กับ กสศ. จึงนำความรู้ดังกล่าวเป็นเครื่องมือพัฒนาอาชีพและทักษะด้านต่างๆ อาทิ การปรับตัวเข้าสู่สังคม การฝึกพัฒนาการกล้ามเนื้อ การฝึกหยาบจับ ควบคู่ไปกับการสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อขยายงานอย่างต่อเนื่อง

โดยเน้นการปลูกเพื่อเพิ่มปริมาณต้นกรุงเขมาให้มากขึ้น พร้อมกับหาแนวทางการต่อยอดแปรรูปกรุงเขมาให้เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบที่หลากหลาย อาทิ ไฟเบอร์มุงกรุงเขมา และจำหน่ายต้นพันธุ์ ภายใต้แบรนด์ “**Lucky Kids**” ซึ่งปัจจุบันทางชมรมฯ มีตลาดรับซื้อผลผลิต แต่ปริมาณต้นกรุงเขมาก็ยังมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด

ทำจริงและทำอย่างเข้าใจจึงได้รับการยอมรับ

ด้วยประสบการณ์การทำงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของ คนพิการและบุคคลออทิสติกของชมรมฯ ได้ขยายขยาย มาเป็นศูนย์บริการในปี 2564 ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อ คนพิการและครอบครัวในจังหวัดสกลนครเป็นวงกว้าง ทำให้ชมรมฯ ได้รับการยอมรับจากภาคีเครือข่ายในจังหวัด โดยหลายหน่วยงานได้เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาช่วยเหลือ บุคคลออทิสติกร่วมกับชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุน เรื่องงบประมาณ วัสดุ และทุนความรู้ ดังนี้

บริษัท ทรู คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) สนับสนุน เทคโนโลยีและนวัตกรรมให้การคัดกรองคนพิการด้วย ระบบ STS (ระบบสำรวจและคัดกรองคนพิการที่มีบัตร คนพิการ พัฒนาขึ้นโดยกลุ่มทรูปลูกปัญญา ร่วมกับมูลนิธิ ออทิสติกไทย สมาคมผู้ปกครองบุคคลออทิสติก (ไทย) และกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ทั้งยัง ให้ความสำคัญในเรื่องการตลาด โดยส่งเสริมด้านการทำ



“การทำงานเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการและบุคคลออทิสติก ไม่สามารถทำงานพัฒนาเพียงด้านใดด้านหนึ่ง แต่คนทำงานจะต้องมองให้รอบด้านและครอบคลุมทุกข้อจำกัดของคนพิการ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาศักยภาพด้านสุขภาพกาย ใจ การพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมและสอดคล้องกับข้อจำกัดของคนพิการ รวมถึงการสร้าง “พื้นที่กลาง” ให้พ่อแม่ที่มีลูกเป็นคนพิการและออทิสติกไว้พูดคุยแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน”

ตลาดออนไลน์ และร่วมพัฒนาแบรนด์ Lucky Kids ให้เป็นแบรนด์หลักของชมรมฯ เมื่อสมาชิกมีสินค้าก็สามารถวางจำหน่ายกับทางชมรมได้

ขณะที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร สนับสนุนองค์ความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การแปรรูป และมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครสนับสนุนระบบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์รอบศูนย์เรียนรู้ เป็นนวัตกรรมที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้ชมรมฯ ใช้สร้างการเรียนรู้ในเรื่องการเพาะปลูกพืช และต่อบัณฑิตเพื่ออบรมเกษตรกรและผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ นอกจากนี้ชมรมฯ ได้รับคัดเลือกให้เป็นต้นแบบในโครงการแก้ปัญหาความยากจนของมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ด้วยการส่งเสริมอาชีพการเกษตรด้วยการปลูกต้นทุเรียน

เมื่อมีสินค้าก็ย่อมต้องมองหาตลาดเพื่อรับรองและการันตีรายได้ ทางชมรมฯ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐทั้งในและนอกจังหวัด อาทิ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสกลนคร สนับสนุนความรู้ด้านการตลาดออนไลน์ โดยให้ทางชมรมฯ ร่วมออกบูธตามงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในจังหวัด สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) สนับสนุนอาคารอบรม และให้ใช้สถานที่จัดจำหน่ายสินค้าสำหรับคนพิการและผู้ด้อยโอกาส รวมถึงศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน จังหวัดสกลนคร ยังร่วมเป็นภาคีเครือข่าย และรับซื้อผลผลิตที่ผลิตโดยคนพิการและครอบครัว นำไปวางจำหน่ายในร้านขายของที่ระลึกที่ศูนย์ภูพานฯ



นอกจากหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนพัฒนาโครงการเกี่ยวกับทุเรียนดังกล่าวแล้ว ในการทำงานพัฒนาคนพิการหรือบุคคลออทิสติกจำเป็นต้องมีการพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต สุขภาพกายและใจ โดยมีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) เป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนงบประมาณ รวมถึงการอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ให้แก่คนพิการและบุคคลออทิสติก เช่น สนับสนุนงบประมาณในการจ้างเจ้าหน้าที่เพื่อช่วยเหลือในการฝึกพัฒนาการคนพิการและบุคคลออทิสติก พร้อมกับสนับสนุนค่าบริหารจัดการต่าง ๆ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่ายา เดือนละ 2,000 บาท นอกจากนี้สมาคมผู้ปกครองบุคคลออทิสติก สนับสนุนงบประมาณ 400,000 บาทต่อปี เพื่อพัฒนาศูนย์บริการและศูนย์ส่งเสริมทักษะบุคคลออทิสติกในชุมชน

เห็นได้ว่า การทำงานเพื่อพัฒนาศักยภาพคนพิการและบุคคลออทิสติก ไม่สามารถทำงานพัฒนาเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น แต่คนทำงานจะต้องมองให้รอบด้านและ

ครอบคลุมทุกข้อจำกัดของคนพิการ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาศักยภาพด้านสุขภาพกาย ใจ การพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมและสอดคล้องกับข้อจำกัดของคนพิการ รวมถึงการสร้าง “พื้นที่กลาง” ให้พ่อแม่ที่มีลูกเป็นคนพิการและออทิสติกไว้พูดคุยแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

กรณีตัวอย่างจากทั้ง 3 ตัวแบบที่ทำงานเพื่อช่วยเหลือคนพิการ แสดงให้เห็นว่า การทำงานพัฒนาคนพิการไม่สามารถทำสำเร็จได้ด้วยใครคนใดคนหนึ่ง แต่ต้องอาศัย “ใจและความร่วมมือ” จากภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่ รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณ องค์ความรู้ ซึ่งทั้งหมดทั้งมวลย่อมเป็น “กลไก” สำคัญที่จะทำให้การพัฒนาศักยภาพคนพิการและบุคคลออทิสติกสามารถบรรลุความสำเร็จตามที่ตั้งไว้ได้



“3 ใจ” ปัจจัยสำคัญหนุนเสริมการพัฒนาคนพิการ

ดร.ยุทธนา วงศ์โสภา ทีมหนุนเสริมวิชาการ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวว่า ผลจากการทำงานของทีมหนุนเสริมวิชาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือของหน่วยจัดการเรียนรู้ที่ขับเคลื่อนงานเกี่ยวคนพิการในมิติต่าง ๆ ค้นพบ 3 ปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การทำงานของหน่วยจัดการเรียนรู้บรรลุเป้าหมายได้คือ **1. หัวใจ ต้องมีใจอยากทำและต้องตั้งใจทำงาน** เพื่อพัฒนาศักยภาพหน่วยจัดการเรียนรู้และผู้ร่วมเรียนรู้ที่เป็นคนพิการได้อย่างแท้จริง **2. เข้าใจ บริบทพื้นที่** เข้าใจผู้ร่วมเรียนรู้และเข้าใจปัญหาข้อจำกัดต่างๆ เพื่อให้สามารถออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้ร่วมเรียนรู้ที่เป็นคนพิการได้ **3. ใส่ใจการออกแบบกระบวนการเรียนรู้** ที่มีความละเอียดอ่อนของผู้ร่วมเรียนรู้แต่ละคน โดยให้ความสำคัญกับผู้ร่วมเรียนรู้เป็นหลัก ไม่ใช่คนทำงาน ด้วยการวิเคราะห์ความแตกต่างและความต้องการเรียนรู้ของผู้ร่วมเรียนรู้ให้ชัดเจน อาทิ เครื่องมือ องค์ความรู้ ทักษะที่จำเป็นต่าง ๆ รวมถึงวิธีคิดเพื่อให้ผู้ร่วมเรียนรู้สามารถนำไปปรับใช้ต่อยอดในการดำรงชีวิตต่อไปในอนาคต ●



“การทำงานกับคนพิการไม่ใช่ “การสงเคราะห์” แต่คือ “การให้โอกาสอย่างเท่าเทียมในความเป็นมนุษย์” การที่เขามีโอกาสและรู้สึกดีกับตัวเอง เป็นสิ่งที่เรารับรู้ได้ เราจึงต้องทั้งรับรู้ ปรับ และเปลี่ยน ไม่ใช่เห็นใจ แต่ต้องเข้าใจ พร้อมทั้งจะเห็นเขาเป็นคนอย่างเท่าเทียมกัน”

ดร.สมชัย จิตสุชน

“ครอบครัวตื่นรู้”

บันไดขั้นแรกของการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น



หลายคนเชื่อว่า “การศึกษา” จะเป็นใบเบิกทางไปสู่ความสำเร็จ แต่ข้อมูลจากมาตรการขับเคลื่อนประเทศไทยเพื่อแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้กลายเป็นศูนย์ (Thailand Zero Dropout) พบว่า ในปี 2567 มีเด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาสูงถึง 1.02 ล้านคน และเสี่ยงหลุด (U.1 - U.3) กว่า 2.8 ล้านคน

สาเหตุส่วนใหญ่ 2 อันดับแรกมาจากความยากจน ร้อยละ 46.70 และปัญหาครอบครัวร้อยละ 16.14 โดยพบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างรายวัน ไม่มีงานประจำ สูงถึงร้อยละ 47.11

และที่น่าเศร้าไปกว่านั้นคือ มีหลายครอบครัวต้องจบชีวิตลงด้วยปัญหานี้สิน ความยากจน และไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรหลานได้ ซึ่ง กสศ. ได้พยายามแก้ปัญหาเหล่านี้ ด้วยการกระจายการทำงานไปยังหน่วยที่เล็กที่สุดคือ “ชุมชน” ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทยผ่านโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน มายาวนาน

กว่า 5 ปี เพราะเชื่อว่า หากเริ่มสร้างการเปลี่ยนแปลงจากจุดเล็ก ๆ ในชุมชน จะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงไปสู่วงกว้างได้ ซึ่งตลอดระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ได้ค้นพบองค์ความรู้สำคัญในการพัฒนาคน พัฒนาอาชีพด้วยการสร้างการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น คือ ต้องเริ่มต้นที่ “สถาบันครอบครัว”

นายสมพงษ์ หลีเคราะห์ หัวหน้าทีมหนุนเสริมวิชาการภาคใต้ กล่าวถึงการให้ความสำคัญในการทำงานกับ “ครอบครัว” ว่า ครอบครัวเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดที่สามารถจัดการเรียนรู้ให้กับบุตรหลานได้ โดย

กระบวนการเรียนรู้อาจเริ่มต้นจากพ่อแม่ หรือลูก และเชื่อมโยงไปสู่ทุกคนในครอบครัว ดังนั้น “ครอบครัวที่เรียนรู้” จึงเป็นบันไดขั้นแรกของการจัดการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่นที่ไม่ใช่ภาพฝัน หากแต่เป็นคำที่กระตุ้นความคิดให้ทุกคนได้ “ตื่นรู้” มองเห็นและตั้งรับกับสถานการณ์และความเป็นจริงของชีวิต ซึ่งแต่ละคนล้วนเผชิญกับเรื่องราวที่แตกต่างกัน แต่ทำอย่างไรให้สามารถอยู่ร่วมและอยู่รอดได้ตามฐานทุนชีวิตที่มีอยู่ด้วยความตื่นรู้

เพราะการเรียนรู้ไม่มีที่สิ้นสุด การปรับเปลี่ยนวิถีคิดในการทำงานร่วมกับการวิเคราะห์สถานการณ์และบริบทของผู้ร่วมเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และเข้าใจ จึงเป็นตัวแปรสำคัญที่จะเป็นความหวังและโอกาสให้เกิดความเสมอภาคทางความคิดและการใช้ชีวิตที่มาร่วมกับความสุขและโอกาสในการเข้าถึงสิ่งที่ตนเองพึงจะได้รับ และหนึ่งในนั้นก็คือ “การจัดการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่น” ที่ต้องเริ่มจากสถาบันครอบครัวที่ต้องลุกขึ้นมาตื่นรู้ในทุกมิติ เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุกด้าน ด้วยการสร้างอาชีพเพื่อลดต้นทุนชีวิตที่มีมูลค่าสูง จากมิติความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพ เศรษฐกิจ การเรียนรู้ ความสัมพันธ์ และด้านจิตใจ สู่การออกแบบกระบวนการที่นำไปสู่การพัฒนาทัศนคติในการประกอบอาชีพด้วยความตื่นรู้

ตื่นจากความไม่รู้ ด้วยการตื่นรู้

หลายพื้นที่ หลายชุมชน หลายวัฒนธรรม และหลายความเชื่อ ล้วนมีเรื่องราวและเอกลักษณ์ที่น่าสนใจผสมผสานอยู่ในพื้นที่ เช่นเดียวกับหน่วยจัดการเรียนรู้วิสาหกิจชุมชนธนาคารต้นไม้บือมิ่ง หน่วยจัดการเรียนรู้หนองใหม่ทีริเริ่มทำโครงการเพิ่มทักษะอาชีพการเกษตรทางเลือกเพื่อสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ในตำบลบือมิ่ง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางความคิด และสร้างการตื่นรู้ในสถานการณ์ที่ต้องปรับตัวไปพร้อมกับการสืบสานฐานทุนเดิมที่หลากหลาย

ในชุมชนมาต้อยอดเป็น “การสร้างการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่นฉบับตื่นรู้” ให้ผู้คนในพื้นที่ได้ยกระดับสู่การเป็นบุคคลครอบครัว ชุมชน ที่ตื่นรู้ด้วยความรู้

วิสาหกิจชุมชนต้นไม้บือมิ่ง เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของบัณฑิตและลูกหลานที่ได้รับโอกาสจากชุมชนในการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาในประเทศ เพื่อสร้างบัณฑิตคืนถิ่น ที่มี **สำนึกรักในบ้านเกิด** รวมทั้งยังได้รับการขับเคลื่อนงานจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) จังหวัดยะลา ร่วมกับสำนักงานเกษตรจังหวัดยะลา และองค์การบริหารส่วนตำบลบือมิ่ง ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนปลูกต้นไม้ สร้างป่า สร้างอาชีพ สร้างวิถีชีวิตดั้งเดิมผ่านการทำเกษตรกรรม เช่น การเลี้ยงผึ้งชันโรง แต่เมื่อเวลาผ่านไป ด้วยความที่ไม่เท่าทันในความรู้ ทำให้ขาดทักษะที่จำเป็นในการจัดการฐานทุนหรือทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง และคนในชุมชน

“กระบวนการสร้างการตื่นรู้ จึงเป็นเป้าหมายหลักของโครงการฯ ที่จะช่วยยกระดับความคิดและชีวิตผู้คนในชุมชนให้ได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ หรือสามารถจัดการตนเอง จัดการฐานทุนทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ ด้วยการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่นและเข้าใจต่อผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายในชุมชน” นายอุสมาน วายู ผู้รับผิดชอบโครงการฯ กล่าว



ทั้งนี้ ในโครงการฯ มีผู้ร่วมเรียนรู้ 50 คน แบ่งเป็น เกษตรกร 30 คน ผู้สูงอายุ 20 คน และผู้ร่วมเรียนรู้แบบ ครอบครัว 10 ครอบครัว ในพื้นที่ตำบลบือมั่ง จังหวัดยะลา

กายเปิด ใจเปิด สร้างการเรียนรู้ ปฏิบัติร่วมกันด้วยความเข้าใจ

นายอุสมาน เล่าว่า การทำงานในครั้งนี้มีการเตรียมความพร้อมหลัก ๆ 3 ส่วน คือ 1. การเตรียมความพร้อมคณะทำงาน 2. การเตรียมความพร้อมในกระบวนการเรียนรู้ 3. การเตรียมความพร้อมของผู้ร่วมเรียนรู้ โดยคณะทำงานต้องมีหลักคิดที่ตรงกันว่า “เปิดทั้งกาย เปิดทั้งใจ สร้างการเรียนรู้ ปฏิบัติร่วมกันด้วยความเข้าใจ เป็นพื้นที่ปลอดภัย ด้วยจิตใจที่สาธารณะ”

สำหรับการเตรียมความพร้อมคณะทำงานนั้น นายอุสมาน เล่าว่า เราสร้างแกนนำหรือกลุ่มผู้นำชุมชน เป็นกลไกสำคัญเพื่อขับเคลื่อนงานในพื้นที่ เพราะเป็นบุคคลที่คลุกคลีหรือเป็นคนที่คุณร่วมเรียนรู้เชื่อใจมากที่สุด เพื่อง่ายต่อการค้นหากลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้

ในการออกแบบกิจกรรม หน่วยจัดการเรียนรู้ได้ใช้หลักศาสนาอิสลามที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตประจำวัน มาเป็นตัวเชื่อมโยงการทำกิจกรรมได้อย่างกลมกลืน โดยเชิญผู้นำทางศาสนาเข้ามาร่วมในกระบวนการที่จะให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ตระหนักถึงชีวิตและจิตวิญญาณของการมีชีวิตอยู่ ว่าด้วยเรื่องความเชื่อของการทำงาน หรือการทำมาหากิน เพื่อเลี้ยงชีพตนเองหรือครอบครัว ให้อยู่ดีมีสุข มีรายได้ในการดำรงชีวิต ควบคู่ไปกับการเติมเต็มความรู้ทางวิชาการไม่จำเป็นการจัดการทำบัญชีครัวเรือน รายรับ-รายจ่าย ทักษะการเป็นผู้ประกอบการ และอื่น ๆ



นายอุสมาน กล่าวว่า “การใช้หลักศาสนาเข้ามาเป็นหนึ่งในกระบวนการ จะทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ทบทวนตนเอง มีสติ และตื่นรู้อยู่ตลอดเวลา รวมทั้งเป็นกิจกรรมที่ทำให้คนทุกช่วงวัยได้หลอมรวมเข้าด้วยกัน ด้วยหลักความเชื่อและความเคารพ นำมาซึ่งการสร้างบรรยากาศและสร้างนิเวศแวดล้อมที่ดีในการเรียนรู้ร่วมกัน”

ค้นหาตัวตน สร้างคนด้วยความเข้าใจ

อีกสิ่งที่หน่วยจัดการเรียนรู้ให้ความสำคัญ คือ “กระบวนการค้นหาตัวตน รู้จักและเข้าใจในตัวเอง” หลังจากให้ผู้ร่วมเรียนรู้วิเคราะห์ตนเองแล้ว จึงสรุปได้เป็น 5 อาชีพ คือ 1. กลุ่มกรรุดยาง 2. กลุ่มชันโรง 3. กลุ่มปลูกผัก 4. กลุ่มทุเรียน 5. กลุ่มช่าง และอื่น ๆ ที่ผู้ร่วมเรียนรู้สนใจ อาทิ ทักษะการขายของออนไลน์ แต่ด้วยความใส่ใจของคณะทำงานทำให้พบว่า ผู้ร่วมเรียนรู้บางคนเลือกอาชีพตามเพื่อน หรือเลือกอาชีพที่คิดว่าตัวเองถนัด โดยไม่ทันถึกคิดว่าฐานทุนที่บ้านของเขามีอะไรบ้าง ต่อยอดได้หรือไม่ หน่วยจัดการเรียนรู้จึงเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมเรียนรู้กลับไปทบทวนตัวเองอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบความรู้สึกและความต้องการของตนเอง

กระบวนการนี้ทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้หลายคนได้ค้นพบอาชีพใหม่ที่อยากจะเรียนรู้ควบคู่ไปกับฐานทุนเดิมที่มี จากนั้นจึงแบ่งกลุ่มตามอาชีพเพื่อให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้เรียนรู้ทักษะอาชีพในพื้นที่ต้นแบบ จากมิติความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพ เศรษฐกิจ การเรียนรู้ ความสัมพันธ์ และด้านจิตใจ เพื่อให้ผู้ร่วมเรียนรู้มีทัศนคติที่ดีในการประกอบอาชีพด้วยความตื่นรู้ โดยมีหน่วยงานในพื้นที่มาร่วมเป็นภาคีเครือข่าย ทั้งภาคเกษตรกรรม ภาคการพัฒนาชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพ.สต.) และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) มาร่วมขับเคลื่อนตามบทบาทภารกิจของแต่ละองค์กรไปด้วยกัน

นางสาวอาชียะ การ์ิง อายุ 28 ปี ผู้ร่วมเรียนรู้เล่าว่า ก่อนเข้าร่วมโครงการฯ อยู่บ้านเลี้ยงลูก ไม่มีงานทำ จึงลงทุนขายเสื้อผ้ามือสองหน้าบ้านอย่างคนไม่มีความรู้ จนต้องปิดร้านไป แต่โครงการฯ นี้สอนเรื่องการทำบัญชี รายรับ-รายจ่าย ทักษะการขายตลาดออนไลน์ รวมถึงการได้รับทุนสนับสนุนอุปกรณ์จำนวนหนึ่ง จึงนำความรู้ที่ได้มาลองเปิดร้านใหม่อีกครั้ง จากที่วันหนึ่งเคยขายได้เพียงวันละ 100 - 200 บาท ก็ขายได้มากขึ้น มีเงินออมให้ลูกเดือนละ 2,000 บาท แถมยังมีกิน มีเก็บความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ดีขึ้น



นางสาวชาวาตี มะเสาะ อายุ 29 ปี ผู้ร่วมเรียนรู้เล่าว่า โครงการฯ พาเราไปเรียนรู้ดูงานหลายอย่าง เดิมเราตัดเย็บเสื้อผ้าโดยรับงานมาทำที่บ้าน แต่ยังไม่สามารถออกแบบแพตเทิร์นได้ เมื่อหน่วยจัดการเรียนรู้ให้เราได้ลองค้นหาตัวเอง จึงอยากจะพัฒนาเรื่องนี้ต่อ ทำให้ได้เรียนรู้การสร้างแพตเทิร์นจากปราชญ์ชุมชน จนตอนนี้สามารถออกแบบแพตเทิร์นเองได้จากเดิมที่รับงานจากเจ้าแม่ได้เงินไม่มาก แต่ตอนนี้ได้รับลูกค้าเอง มีรายได้วันละ 350 บาท ได้ทั้งเพื่อน ได้ทั้งลูกค้า รู้สึกภูมิใจในตัวเองมาก อนาคตก็อยากเรียนรู้เรื่องการทำเบเกอรี่ เพื่อสร้างรายได้หลายช่องทาง ซึ่งเราอยากจะค่อย ๆ พัฒนาตนเองไปเรื่อย ๆ

แน่นอนว่าผลลัพธ์ปลายทางไม่ใช่แค่ผู้ร่วมเรียนรู้ที่เกิดการเปลี่ยนแปลง หากแต่หน่วยจัดการเรียนรู้และคณะทำงานก็เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน นายรุสดี ยาหะแม คณะทำงาน สะท้อนคิดในเรื่องนี้ว่า กศศ. ทำให้เขาและทีมตระหนักคิดได้ว่า ผู้ร่วมเรียนรู้เป็นโจทย์สำคัญที่หน่วยจัดการเรียนรู้ต้องแก้ไข หนวยาฯ จะต้องปรับตัวให้เข้าใจผู้ร่วมเรียนรู้มากที่สุด ให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้วางกรอบชีวิตและเลือกเดินไปบนเส้นทางตามความคิดของตัวเอง เราต้องเรียนรู้ที่จะปรับ ถ้าสิ่งที่ละทิ้งความเชื่อบางอย่างเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ หากเราก้าวข้ามความกลัวไปได้ แล้วเริ่มสร้างฐานรากที่เข้มแข็งตั้งแต่ต้น ก็จะทำให้เกิดการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืนในที่สุด

นายอุสมาน กล่าวปิดท้ายว่า ภาพฝันที่อยากเห็นคือ ทุกครอบครัวในชุมชนมีความสุข มีความเข้มแข็ง มีสุขภาพที่ดีได้ด้วยฐานชุมชน คนรุ่นใหม่และรุ่นเก่าในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน เกิดการพัฒนาต่อยอดสืบสานฐานทุนที่มีคุณค่า และวัฒนธรรมความเชื่อที่ดีงามให้คงอยู่ต่อไป รวมทั้ง “ชุมชนต้องอยู่รอด ท่ามกลางสถานการณ์ที่ผันเปลี่ยนไปให้ได้”

“ครอบครัวต้นรู้” สร้างทางเลือก เพิ่มทางรอดให้ชุมชน

ทางหุ้นส่วนสามัญจัดการภัยพิบัติจังหวัด นครศรีธรรมราช เป็นหน่วยจัดการเรียนรู้ของ กสศ. มาตั้งแต่ปี 2563 ผลจากการทำงานอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดผู้ประกอบการในชุมชน เกิดวิสาหกิจชุมชนที่เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะอาชีพหลายด้าน อาทิ การเลี้ยงผึ้งโพรง การเลี้ยงปลาตกและการแปรรูปปลาตก การจัดการน้ำในชุมชน

ก่อนที่ในปี 2565 ยุทธศาสตร์การทำงานไปที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ซึ่งก่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรมต่อบุคคลในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะการเปลี่ยนเยาวชนผู้หลงผิดให้กลายเป็นบุคคลต้นแบบที่สังคมยอมรับ เปลี่ยนความหมดหวังให้เป็นโอกาสเปลี่ยนจากผู้รับเป็นผู้ให้ ส่งต่อโอกาสกลับคืนสู่ครอบครัว ชุมชน และสังคม อยู่ดีมีสุขอยู่ร่วมกันได้ด้วยความเข้มแข็ง

ตลอดระยะเวลา 3 ปีของการทำงานบนฐานทุนชุมชน ทำให้ทางหุ้นส่วนสามัญจัดการภัยพิบัติจังหวัด นครศรีธรรมราชเห็นว่า “การเรียนรู้” จะเกิดขึ้นได้ “ครอบครัว” คือ ปัจจัยสำคัญ

ในปี 2566 จึงทำโครงการพัฒนากลไกสร้างครอบครัวต้นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานตำบลเกาะขันธ ประเภทโครงการต่อยอดและขยายผล เปลี่ยนบทบาทจากหน่วยจัดการเรียนรู้เป็น “ผู้สร้างการเรียนรู้” หรือ “โค้ช” เพื่อสร้างการตื่นรู้และตระหนักรู้ให้ภาคีเครือข่ายที่มาร่วมเป็นกลไกขับเคลื่อนงานในพื้นที่ตำบลเกาะขันธ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อให้เกิดกลไกสร้างครอบครัวต้นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งมีเกณฑ์หลัก 3 ข้อ คือ 1. ผู้ร่วมเรียนรู้ต้องไม่อด 2. ผู้ร่วมเรียนรู้ต้องไม่อับจนปัญญา 3. ผู้ร่วมเรียนรู้ต้องมีเพื่อน



จำโทโกเมศร์ ทองบุญชู ผู้รับผิดชอบโครงการฯ เล่าว่า ป็นขยายพื้นที่การทำงานเป็น 10 หมู่บ้าน ในตำบลเกาะขันธ อำเภอลำทะเมนชัย แบ่งพื้นที่เป็นโซนตั้งแต่ ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ มีจำนวนผู้ร่วมเรียนรู้ทั้งหมด 80 คน เป็นผู้ร่วมเรียนรู้เดิม 20 คน ผู้ร่วมเรียนรู้ใหม่ 60 คน และครอบครัวจำนวน 40 ครอบครัว ซึ่งการทำงานในครั้งนี้ใช้ องค์ประกอบของกลไก 4 เสาหลัก เพื่อสร้างครอบครัวชุมชน และสังคมให้กลายเป็นพื้นที่ต้นรู้ในการขับเคลื่อนการทำงานเชิงยุทธศาสตร์ ได้แก่

1. ภาคท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
2. ภาคท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลที่มาร่วมเป็นหน่วยจัดการเรียนรู้ย่อยในแต่ละพื้นที่ เพื่อค้นหาผู้ร่วมเรียนรู้ตัวจริงในพื้นที่ รวมทั้งเป็นหัวขบวนในการขับเคลื่อนประสานการทำงานกับผู้ร่วมเรียนรู้ไปจนถึงการติดตามหนุนเสริมโครงการฯ

3. กลุ่มผู้นำชุมชนและปราชญ์ชุมชน ที่ส่วนหนึ่งเป็นผลผลิตจากการดำเนินโครงการฯ ที่ผ่านมามีหน้าที่สนับสนุนและร่วมจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐานให้กับผู้ร่วมเรียนรู้ได้อย่างตอบโจทย์บริบทชีวิต และมีความยืดหยุ่น

4. ข้าราชการ ด้วยภารกิจที่สอดคล้องกันทำให้การทำงานสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นระบบ และเกิดความเข้มแข็งขึ้นระหว่างหน่วยงานและชุมชน

ครอบครัว = พื้นที่ปลอดภัย สภาพแวดล้อมที่เป็นใจ

จากประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมา คณะทำงานมีฐานคิดการทำงานโครงการฯ ในปีนี้คือ **“ครอบครัวต้องเป็นพื้นที่ปลอดภัยให้ได้”** เพราะการสร้างการเปลี่ยนแปลงต้องเริ่มต้นจากภายในของตนเอง และนิเวศรอบตัวครอบครัว ชุมชน สังคม ที่เปรียบเสมือนประตูบานแรกที่จะทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้ยอมเปิดใจและเปิดรับการพัฒนาซึ่งในประเด็นนี้ จำโทโกเมศรี บอกว่า การทำงานกับเด็กและเยาวชนไม่ยากเท่ากับการทำงานกับนิเวศรอบตัวเด็ก แม้ปัจจุบันครอบครัวอาจจะไม่ใช่พื้นที่ปลอดภัยสำหรับเขาแต่เราในฐานะที่เป็นคนในชุมชนก็ควรเป็นครอบครัวหรือพื้นที่ปลอดภัยให้เขาแทนได้

เมื่อมีฐานคิดในการทำงานชัดเจน คณะทำงานจึงออกแบบให้มีพื้นที่กลางให้เด็กและเยาวชนได้แสดงตัวตนเพื่อให้นิเวศรอบตัวของเขา อันหมายถึง คนในครอบครัว ชุมชน และสังคมนรอบข้างได้เห็นถึงคุณค่าและศักยภาพของผู้ร่วมเรียนรู้ ผ่านการทำกิจกรรม

จิตสาธารณะในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการทำฝายกันน้ำ การให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้มีส่วนช่วยหาวัตถุดิบเพื่อใช้ในการนุญ ประเพณีของชุมชน ฯลฯ รวมทั้งดึงความสามารถหรือศักยภาพของเด็กและเยาวชนออกมาให้คนในชุมชนได้เห็น และเกิดการยอมรับในที่สุด

เช่นกรณีของ **“เอ็ม”** นายอนันต์ สงค์คง อายุ 28 ปี ผู้ร่วมเรียนรู้ที่ยกระดับขึ้นมาเป็นแกนนำขับเคลื่อนเรื่องเด็กและเยาวชนนอกกระบวนการศึกษาที่พลาดทำให้กับยาเสพติด โดยเอ็ม บอกว่า เราย้อนกลับไปแก้ไขอดีตไม่ได้ แต่สิ่งที่เราทำได้คือ การเดินหน้าและทำวันนี้ให้ดีที่สุด **“พื้นที่กลางทางใจ”** เป็นสิ่งสำคัญสำหรับเด็กและเยาวชนที่ถูกผลักออกจากสังคม พวกเขาต้องการการยอมรับและการให้โอกาสโดยไม่ตัดสิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนในครอบครัว เมื่อเขาได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อก็จะสามารถเปลี่ยนแปลงเหมือนผมได้ในที่สุด

แม้ฐานคิดการทำงานเน้นไปที่ครอบครัว แต่ก็รู้ว่าครอบครัวจะตื่นรู้ได้ ต้องมีกินและมีใช้ก่อน ห้างหุ้นส่วนสามัญจัดการภัยพิบัติจังหวัดนครศรีธรรมราช จึงมีโจทย์



พิเศษให้กับผู้ร่วมเรียนรู้ คือ 1. ผู้ร่วมเรียนรู้ต้องปลูกผักไว้บริโภคในครัวเรือน 2. เลี้ยงสัตว์ที่แปลงเป็นเงินได้ อาทิ การเลี้ยงไก่ไข่ ปลาตก เพื่อนำไปประกอบอาหาร เหลือกก็นำไปขายสร้างรายได้ 3. ทำสมุดจดบันทึกชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะองค์ความรู้ที่ได้รับจากการทำกิจกรรมเสริมทักษะอาชีพ เพื่อสร้างองค์ความรู้ทั้งเก่าและใหม่ที่เกิดขึ้นผ่านการลงมือปฏิบัติ รวมถึงบันทึกรายรับ-รายจ่าย และจัดทำบัญชีครัวเรือน

4 เสาหลัก กลไกขับเคลื่อนการทำงานแบบองค์รวม

ด้วยกระบวนการคิดและประสบการณ์จากการทำงานเดิม จำโทโกเมศรีและคณะทำงานออกแบบให้กลไก 4 เสาหลักทำหน้าที่เหมือนหน่วยจัดการเรียนรู้ไปสำรวจกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ในแต่ละหมู่บ้านของตนเอง ที่แบ่งไว้เป็นโซน คือ โซนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพื่อศึกษาข้อมูลตัวตน ศึกษาชีวิต ศึกษานิเวศรอบตัว ครอบครัว ชุมชน สังคม ระบบเศรษฐกิจ ระบบสุขภาพ อนามัย สภาพแวดล้อมว่าเป็นอย่างไร จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามบทบาทหน้าที่ของตนเองในการทำงาน ซึ่งได้กลายเป็นการรวมพลังสร้างความเข้มแข็งระหว่างภาคชุมชนและภาควิชาการ



เมื่อใจเปิดก็กลายเป็นพลังระเบิดให้เกิดการขับเคลื่อนไปสู่ระบบการทำงานของแต่ละหน่วยงานด้วยความภาคภูมิใจ อาทิ การเลี้ยงไก่ ผู้ร่วมเรียนรู้ไม่ต้องซื้อวัคซีน แต่ปศุสัตว์จะมาทำวัคซีนไก่ให้ ขณะที่การเลี้ยงปลาตก หน่วยงานด้านประมงมาช่วยดูแล การปลูกผักก็มีหน่วยงานด้านการเกษตรในพื้นที่มาให้ความรู้เรื่องการปลูกผักอินทรีย์และสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ **ผลิตภัณฑ์จากผัสดำรง**ได้อาจารย์จากมหาวิทยาลัยมาร่วมออกแบบบรรจุภัณฑ์และพัฒนามาตรฐานเพื่อจำหน่ายในตลาดออฟไลน์และออนไลน์

“อย่างเอ๋มที่เป็นแกนนำเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ก็ต้องออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้ร่วมเรียนรู้จากสิ่งที่เอ๋มได้ไปสำรวจและวิเคราะห์มา ทำให้การทำงานขับเคลื่อนไปทั้งองค์ภาพพจนเกิดผลลัพธ์และเกิดกลไกการสร้างครอบครัวต้นรู้ ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ นั่นคือ ไม่อดไม่อับจนปัญญา และที่สำคัญคือ มีเพื่อนไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว”

ยกระดับครอบครัว (ร่วม) สร้างกลไกครอบครัวต้นรู้

จำโทโกเมศรี เล่าว่า ขณะนี้เขาพยายามยกระดับผู้ร่วมเรียนรู้เดิมให้กลายเป็น “กลไกขับเคลื่อนการทำงาน” ที่มีความถนัดเฉพาะด้าน สามารถส่งต่อการเรียนรู้ให้ผู้อื่นได้แบบเอ๋ม ซึ่งตอนนี้ในโครงการฯ มีอยู่หลายคน เพราะมีแนวคิดที่ว่า เมื่อเขาได้รับโอกาสแล้วก็ควรส่งต่อโอกาสกลับคืนสู่สังคม ด้วยการมาร่วมสร้างกลไกครอบครัวต้นรู้ไปด้วยกัน

เช่นเดียวกับ นางณฐอร บ้านกาล อายุ 46 ปี ผู้ร่วมเรียนรู้เดิม ที่ผันตัวเองจากผู้รับสู่ผู้ให้ ด้วยการเป็นผู้สร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่ปลอดภัยให้กับลูกชายที่พิการ โดยใช้ฐานทุนที่มีในการศึกษาหาความรู้ และหาช่องทาง

การสร้างทักษะอาชีพตามความต้องการของตนเองและลูกชาย จากแม่ผู้ให้โอกาสลูก กลายเป็นวิทยากรให้ความรู้ขยายโอกาสสู่ผู้อื่นในชุมชน ใช้บ้านเป็นพื้นที่กลางสำหรับการเรียนรู้ ให้คนที่สนใจได้เข้ามาเรียนรู้ทักษะอาชีพที่เริ่มต้นจากฐานทุน นิเวศรอบตัว ครอบครัว และชุมชน

นางณฐอร เล่าว่า โครงการฯ นี้ทำให้เธอได้เรียนรู้ที่จะมีอาชีพ และสร้างทางเลือกให้กับชีวิตที่มีข้อจำกัดจากตอนแรกที่เป็นเพียงลูกจ้าง ไม่มีเวลาอยู่กับลูกชาย เริ่มต้นอาชีพจากเงินทุน 2,500 บาท ขยายเป็น 5 อาชีพที่สอดคล้องกับฐานทุนและนิเวศรอบตัว ไม่ว่าจะเป็นการเพาะเห็ด เลี้ยงกบ เลี้ยงปลาตุ๊ก เลี้ยงไก่ และเลี้ยงผึ้งโพรง เป็นพื้นที่เรียนรู้ที่สร้างขึ้นร่วมกับลูกชาย จนมีรายได้รายวัน รายเดือน และรายปี จากผู้รับในวันนั้น สู่ผู้ให้ในวันนี้ โดยส่งต่อโอกาสดี ๆ ให้กับผู้อื่น เป็นอีกหนึ่งความสุขทางใจที่ไม่คิดว่าจะเกิดขึ้นกับเธอ

นางปรีดา ภิรมย์ อายุ 59 ปี ผู้ร่วมเรียนรู้ เล่าว่า ก่อนเข้าร่วมโครงการฯ เธอมีอาชีพรับจ้างทั่วไป โดยต้องดูแลคนทั้งครอบครัว รายได้ไม่พอใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ต้องยอมอดเพื่อให้หลานมีเงินไปโรงเรียน ต้องดูแลสามีที่พิการและลูกชายที่หลงผิดไปกบยาเสพติด เมื่อได้เข้าร่วมโครงการฯ พร้อมกับลูกชาย ทำให้เธอมีอาชีพ มีรายได้ และมีอาหารไว้บริโภคครอบครัว ไม่ต้องอดมื้อกินมื้อ ทั้งยังทำให้ความสัมพันธ์กับลูกดีขึ้น

“เมื่อก่อนลูกชายไม่ทำอะไรเลย ตอนนั้นเขามาช่วยให้อาหารไก่ เลี้ยงปลาตุ๊ก รดน้ำต้นไม้ เราพยายามสู้เพื่อครอบครัวมาตลอด ถ้าไม่ได้รับโอกาสในการเรียนรู้เพื่อสืบทอดอย่างถูกวิธีด้วยความรอบรู้และปรับตัวให้เท่าทันชีวิตคงจะไม่มีความสุขมากมายขนาดนี้ ตอนนั้นหวังแค่ขอให้ครอบครัวได้กินข้าวครบทุกมื้อพร้อมหน้าพร้อมตาก็น่ามีความสุขแล้ว”

นางวาสนา คงเนียม อายุ 44 ปี ผู้ร่วมเรียนรู้ เล่าว่า ด้วยข้อจำกัดที่พิการทางการมองเห็น จึงเข้าร่วมกิจกรรมพร้อมกับลูกสาว ตอนไปเรียนรู้ทักษะอาชีพการเลี้ยงไก่ แม้ตาจะมองไม่เห็นแต่ก็สัมผัสได้ถึงพลังแรงใจที่เพื่อนส่งมาให้ ทั้งยังมาช่วยทำเล้าไก่ให้ที่บ้าน เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน ไม่เพียงเท่านั้น ยังทำให้เธอกับลูกสาวมีกิจกรรมทำร่วมกัน สิ่งที่ได้มากกว่าตัวเงินคือการมีอาหารกิน มีทักษะ มีความรู้ มีเพื่อนร่วมทางที่เข้าใจ และความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวดีขึ้น รู้สึกมีความสุขมาก”



โครงการพัฒนากลไกสร้างครอบครัวต้นรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานตำบลเกาะขันธุ์ เป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ทำงานต่อเนื่องของหน่วยจัดการเรียนรู้ทางหุ้นส่วนสามัญจัดการภัยพิบัติจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มองเห็นว่า “หัวใจ” สำคัญในการทำงานกับผู้ร่วมเรียนรู้ อย่างยั่งยืน คือ การดึงกลไกของหน่วยงานในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการหนุนเสริมชีวิตผู้คนให้อยู่ดีมีสุขได้อย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากสถาบันครอบครัวที่เล็กที่สุด ขยายไปยังชุมชน และสังคมรอบตัวให้ต้นรู้ อยู่ร่วมและอยู่รอดบนฐานทุนชุมชน

“พ่อแม่ผู้ปกครอง หรือคนในชุมชนต้องเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับการศึกษาหรือการเรียนรู้ใหม่ การอบรมหรือฝึกทักษะอาชีพในปัจจุบันจะไม่ใช่แค่เรื่องอาชีพอีกต่อไป หากแต่เป็นการเรียนรู้ในการค้นหาตัวเองให้เจอ”

“เกิดใหม่ ทำใหม่” เรียนรู้เพื่อปรับตัว

นายสมพงษ์กล่าวว่า ด้วยสถานการณ์ที่ผันผวนและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา บางครั้งหน่วยจัดการเรียนรู้ที่อยู่ในพื้นที่ไม่สามารถทำงานตามแผนที่วางได้ บางงานต้อง **“เกิดใหม่และต้องทำใหม่”** การศึกษาหรือการเรียนรู้ก็เช่นกัน ต้องปรับเปลี่ยนให้อยู่รอดได้ตามสถานการณ์ชีวิตของผู้คน จึงต้องร่วมกันสร้างความเข้าใจเพื่อเป็น **“พื้นที่ปลอดภัย”** ให้กับเขา เรื่องบางเรื่องไม่ใช่เขาไม่รู้ว่สิ่งนี้มีอยู่ในชุมชน หากแต่เป็นทัศนคติและสิ่งที่เขาคิดต่อการมีอยู่ของอาชีพนั้น ๆ

“พ่อแม่ผู้ปกครอง หรือคนในชุมชนต้องเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาหรือการเรียนรู้ใหม่ การอบรมหรือฝึกทักษะอาชีพในปัจจุบันจะไม่ใช่แค่เรื่องอาชีพอีกต่อไป หากแต่เป็นการเรียนรู้ในการค้นหา



ตัวเองให้เจอ ส่วนใหญ่เราส่งเสริมทักษะอาชีพ (Hard Skills) ให้แก่เขา แต่สิ่งที่อยากเห็นคือ เราสามารถเปลี่ยน Hard Skills ให้เป็น Soft Skills ได้ เพราะเป็นสิ่งที่นำไปปรับใช้ได้กับทุกเรื่องในชีวิต และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน”

ดังนั้น หัวใจสำคัญของการหนุนเสริมให้ครอบครัวสามารถออกแบบอาชีพของตนเองได้ อาจเริ่มต้นจากการชวนเขาคิดว่า ในแต่ละวันเขากินอะไร แล้วเลือกทำสิ่งนั้นให้ดี มีคุณภาพ ทำเพื่อกินและนำไปสู่การจำหน่าย ไม่ใช่มุ่งทำเพื่อจำหน่ายโดยหวังว่าจะนำเงินที่ได้มาใช้จ่ายในการดำรงชีพเพียงอย่างเดียว

ฉะนั้น การออกแบบอาชีพ ต้องอยู่บนมิติของการสร้างการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำเพราะสุดท้ายแล้วเขาไม่ได้รู้แค่เรื่องอาชีพ แต่ยังได้ทักษะชีวิตติดตัวที่สำคัญคือ ได้ทักษะการเอาตัวรอดในสถานการณ์ที่ผันผวนปรวนแปรไม่แน่นอนในปัจจุบัน การสร้างการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐานก็เช่นกัน ควรเริ่มต้นจากหน่วยจัดการเรียนรู้เล็ก ๆ อย่างครอบครัวหรือชุมชนรอบบ้านเพื่อให้เขามีกิน มีกิน มีของ มีขาย และมีกลุ่ม (มีเพื่อน) เช่นนั้นการออกแบบกระบวนการจึงต้องเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ โดยค้นหาว่า ทักษะพื้นฐานที่ควรมีและความรู้ที่จำเป็นของมนุษย์ทุกคนคืออะไร ●

นวัตกรรมการสร้างการเรียนรู้ ที่ยึดหยุ่นบนความหลากหลาย



โลกปัจจุบันเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ซับซ้อน และเปราะบางมากขึ้น มนุษย์จึงไม่สามารถทำงานหรือเรียนรู้แบบเดิมได้อีกต่อไป เมื่อโลกเปลี่ยน งานจึงเปลี่ยน ความต้องการทักษะใหม่ ๆ ก็เปลี่ยนตาม ดังตัวอย่างของ 3 ชุมชนปกาเกอะญอที่พยายาม “เรียนรู้เพื่ออยู่รอดและอยู่ร่วม” ให้ได้ในยุคปัจจุบัน

เรียนรู้เพื่ออยู่รอดของคนในชุมชน บ้านแม่แดดน้อย

ความสำเร็จจากการทำโครงการพัฒนาอาชีพของกลุ่มสตรีปกาเกอะญอผู้ด้อยโอกาสและขาดแคลนทุนทรัพย์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ปี 2562 โดยวิสาหกิจชุมชนสินค้าแม่แดดน้อย ภายใต้การนำของ “แม่หลวงเปิ้ล” นางอานันต์ศรี แก้วเลิศตระกูล ทำให้สตรีปกาเกอะญอที่เคยอยู่อย่างสิ้นหวังจนกลายเป็น “โรคซึมเศร้า” กลับมามีชีวิตใหม่จากการรวมกลุ่มกันทอผ้า และพัฒนาผลิตภัณฑ์ซีก-ล้างภายใต้แบรนด์

“เดปอญู” จนกลายเป็นอาชีพที่สร้างรายได้เลี้ยงครอบครัว และนำมาซึ่ง “ความสุข” ของคนในชุมชน

“ผลที่เกิดขึ้นจะเรียกว่าความสำเร็จก็ได้ แต่ถ้าจะให้สมบูรณ์กว่านั้น เราต้องพัฒนาในทุก ๆ มิติ ทั้งเรื่องอาชีพ สังคม ชุมชน เพราะจากโครงการฯ ในปีแรก “ผล” เกิดขึ้นที่คนกลุ่มเดียวคือ กลุ่มสตรี แต่บ้านแม่แดดน้อย ยังมีอีกหลายกลุ่มที่ต้องการโอกาสเช่นกัน ในฐานะผู้นำเราต้องให้ความสนใจกับคนทุกกลุ่ม”

ถึงจะไม่เรียกว่าความสำเร็จโดยสมบูรณ์ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นก็เพราะการทำงานอย่างจริงจังของแม่หลวงเปิ้ล และคณะทำงาน ซึ่งเริ่มตั้งแต่รับรู้สภาพปัญหาของพื้นที่ แสวงหาโอกาสและแนวทางในการช่วยเหลือและพัฒนา ซึ่ง “โอกาส” ที่แม่หลวงเปิ้ลคว้าไว้ได้ในขณะนั้นคือ การเข้าร่วมโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กสศ. ที่เป็นความหวังและโอกาสในการนำพาคนในชุมชนออกจากวังวนแห่งความทุกข์ และโอกาสที่คว้าไว้ในครั้งนั้น ได้นำพาคนในชุมชนเรียนรู้จนสามารถอยู่รอดได้ในที่สุด



แม่หลวงเปิ้ล ถอดบทเรียนการทำงานตลอดระยะเวลา 4 ปีของการทำงานว่า เป็นเหมือนกิจงานวิจัย เพราะเป็นการทำงานอยู่บนพื้นฐาน “ข้อมูลและความรู้” ด้วยเป้าประสงค์ของโครงการฯ คือ การใช้ชุมชนเป็นฐาน คณะทำงานจึงต้องศึกษาข้อมูลชุมชนว่า ฐานทุนสำคัญของชุมชนมีอะไรบ้าง และฐานทุนชุมชนจะสามารถแก้ไขปัญหของชุมชนได้อย่างไร ด้วยวิธีการแบบไหน โดยคนในชุมชนต้องลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

ปี 2562 เกิดผลิตภัณฑ์ภายใต้แบรนด์ “เดปอญ” หลายชนิด อาทิ ผ้าทอ ผลิตภัณฑ์จักผ้า สบู่ และผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร นอกจากนี้ยังได้ความรู้ ได้ภาคีเครือข่ายคนทำงาน และที่สำคัญคือ ได้ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกลับคืนมา

ปี 2563 ยกระดับการทอผ้าปาเกะญอ และเกิดทักษะอาชีพการทำเกษตรอินทรีย์ ที่ช่วยลดรายจ่ายสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

ปี 2564 เกิดสวัสดิการชุมชนเดปอญ ที่เป็นการจัดการออมทรัพย์ของชุมชนและการจัดการหนี้สินครัวเรือน การจัดการสวัสดิการ เกิด แก่ เจ็บ ตาย การออมในรูปแบบที่เหมาะสมกับชุมชน และการจัดการรายจ่ายให้สมดุลกับรายได้ ที่ส่งผลให้ชุมชนพลิกฟื้นตัวเองขึ้นมาจากชุมชนที่มีรายได้น้อยกลายเป็นชุมชนที่มีเงินออมรวมกันมากกว่า 2 ล้านบาท

แม่หลวงเปิ้ล ย้ำว่า หัวใจสำคัญที่ทำให้การทำโครงการฯ ประสบผลสำเร็จ คือ การกำหนดเป้าหมายร่วมกัน นำปัญหาของทุกคนมารวมกัน จัดกลุ่มปัญหา ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การแก้ปัญหา กลุ่มต่าง ๆ มีการติดตามประเมินผลผู้ร่วมเรียนรู้อย่างใกล้ชิดให้เขารู้สึกว่า มีเพื่อนคอยอยู่เคียงข้างตลอดเวลา

3ปีของการเรียนรู้เพื่อให้คนชุมชนบ้านแม่แดดน้อยอยู่รอดได้ ก่อให้เกิดผลเชิงประจักษ์ในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ คือ คนในชุมชนมีรายได้ลดรายจ่ายจากผลิตภัณฑ์เดปอญ ด้านสังคม คือ มีระบบสวัสดิการออมทรัพย์สำหรับคนในชุมชน ระบบความสัมพันธ์ของ



คนในชุมชนดีขึ้น **ด้านการเรียนรู้** คนในชุมชนสามารถพัฒนาตนเองจากผู้รับการเรียนรู้ไปสู่ผู้ถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยเหตุนี้ ในปี 2566 แม่หลวงเปิ้ลจึงทำ**โครงการผ้าทออาชีพ และสวัสดิการชุมชนเดปอู่การขยายผลสู่ครอบครัวสตรีปกาเกอะญอบ้านสันม่วง** เพื่อส่งต่อความเข้มแข็งและการสร้างรายได้จากชุมชนสู่ชุมชน

จากบ้านแม่แดดน้อย...สู่บ้านสันม่วง

ระยะเวลาเพียง 3 ปี จากการทำงานอย่างเอาใจจริงเอาใจ การได้รับการสนับสนุนทั้งองค์ความรู้และงบประมาณจากแหล่งทุน จนทำให้ชุมชนเล็ก ๆ อย่างบ้านแม่แดดน้อยมีสินค้าภายใต้แบรนด์ของตัวเอง คนในชุมชนมีรายได้เพิ่ม ปัญหาความขัดแย้งลดลง ทำให้แม่หลวงบานเย็น มาลีชาวไทใหญ่บ้านสันม่วง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่ เข้าไปค้นหาข้อมูลและวิธีการทำงานเพื่อนำมาปรับใช้กับชุมชนตนเอง

“เรารับรู้ปัญหาของชุมชนมาโดยตลอด โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจในครัวเรือน ชาวบ้านไม่ยิ้มแย้มแจ่มใสเหมือนเคย ในฐานะผู้นำชุมชนก็ต้องหาแนวทางมาช่วยแบ่งเบาภาระพวกเขา แต่เรายังไม่มีความรู้ความเข้าใจ โดยเฉพาะกระบวนการทำงานต่าง ๆ เรารู้ปัญหาแต่เราไม่รู้วิธีแก้” แม่หลวงบานเย็น เล่าย้อนถึงจุดเริ่มต้นของการทำโครงการผ้าทออาชีพและสวัสดิการชุมชนเดปอู่การขยายผลสู่ครอบครัวสตรีปกาเกอะญอบ้านสันม่วง

แม่หลวงบานเย็น บอกว่า กลุ่มผู้หญิงส่วนใหญ่มีความสนใจ อยากเรียนรู้ และพัฒนาตนเองเพื่อสร้างอาชีพและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการทอผ้า ย้อมผ้า ปักผ้า การตัดเย็บ และการออกแบบการแปรรูปอาหาร เช่น น้ำพริก แคบหมู รวมทั้งรูปแบบการบริหารจัดการกลุ่ม ตลอดจนพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชนเพื่อดูแลคนในชุมชน เหมือนกับที่บ้านแม่แดดน้อย

เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นในบ้านสันม่วงคล้ายคลึงกับที่เคยเกิดขึ้นที่บ้านแม่แดดน้อย คือ ชุมชนมีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย แต่ที่หนักกว่าคือ กลุ่มผู้หญิงกำลังตกอยู่ในภาวะเครียด เพราะขาดรายได้ บางคนเริ่มคิดฆ่าตัวตาย จึงชวนแม่หลวงเปิ้ลและคณะทำงานมาช่วยพัฒนาทักษะอาชีพเพื่อให้ชุมชนมีรายได้ ไม่เครียด และมีเงินออม

สำหรับกระบวนการทำงาน แม่หลวงบานเย็น ถอดความรู้มาจากแม่หลวงเปิ้ล เช่น การรวมกลุ่มสตรีที่สนใจเข้ามาเป็นคณะทำงาน จัดเวทีประชุมเพื่อให้คนในชุมชนสำรวจความต้องการของตนเองที่ต้องตั้งอยู่บน**ฐานทุนของชุมชน** ซึ่งพบว่า มีหลายอาชีพที่เขาสงสัย คือ การทอผ้า เลี้ยงหมู และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ จึงแบ่งผู้ร่วมเรียนรู้ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มเลี้ยงหมู 20 คน 2. กลุ่มทอผ้า 20 คน 3. กลุ่มแปรรูปน้ำพริก 20 คน เพื่อให้ตอบโจทย์ชีวิตของผู้ร่วมเรียนรู้ จากนั้นชวนกันวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ต้นทุน และความเป็นไปได้ ตัวอย่างเช่น เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้เลี้ยงหมูแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน จนได้ข้อสรุปว่า หมูพอมเพราะกินอาหารไม่ดี ไม่ถูกสุขลักษณะ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการคิดสูตรอาหารหมู โดยมีเงื่อนไขคือ ใช้วัตถุดิบหลักในชุมชน นำผลผลิตทางการเกษตร เช่น พักทอง ข้าวโพด ที่ขายไม่ได้ราคามาผสมกับหยวกกล้วยให้หมูกิน ทดลองเลี้ยง 1 สัปดาห์ พบว่าหมูขุนร่วง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหมูมีสุขภาพดีขึ้น

โดยต่อมาเรียกอาหารหมูสูตรใหม่นี้ว่า **“สูตรเซเซ”** และจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งซื้อลูกหมูตัวเมียจำนวน 20 ตัวให้ผู้ร่วมเรียนรู้นำไปเลี้ยงที่เหลือนำไปซื้อเครื่องสับหยวกกล้วย และเครื่องโม่อาหารหมูเพื่อลดระยะเวลาและลดการใช้แรงงาน ทำให้ผลิตอาหารหมูได้ในปริมาณมากเพียงพอกับความต้องการของผู้เลี้ยง **สำหรับอาหารหมูที่ได้นอกจากขายให้กับสมาชิกกลุ่มในราคาถูก ยังขายให้กับคนในชุมชน และชุมชนข้างเคียง ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่ม**

ส่วนกลุ่มทอผ้า ได้ทดลองนำวัสดุจากธรรมชาติ มาทำสีย้อมที่เป็นอัตลักษณ์ของบ้านสันม่วง เช่น สีอิฐ หรือ สีหมากสุก และทดลองออกแบบเป็นย้อม กระเป๋ ผ้าพันคอ

กลุ่มแปรรูปน้ำพริก มีการทดลองทำน้ำพริกลาบ โดยใช้ความโดดเด่นของพริกกระเหรี่ยงมาเป็นจุดขาย แต่ยังคงปัญหาเรื่องการตลาด ผู้ร่วมเรียนรู้จึงทำแคมเปญ **“น้ำพริกจิตอาสา”** เป็นวัตถุดิบประกอบอาหารในช่วงที่มีงานบุญ เพื่อให้คนในชุมชนได้ทดลองบริโภค โดยมีแผนจะพัฒนาให้เป็นสินค้าสร้างรายได้ในอนาคต

การเลี้ยงหมู การย้อมผ้า การเกิดขึ้นของกลุ่มน้ำพริกลาบ แสดงให้เห็นว่า ชุมชนมีต้นทุนมากพอที่จะนำมายกระดับและต่อยอดการพัฒนาอาชีพ เพียงแต่สิ่งที่ยังขาด คือ **“กระบวนการขวนคิด”** และ **“พาทำ”**

กล่าวได้ว่า กระเป๋ เสื้อ ผ้าพันคอ ย้อม น้ำพริกลาบ และสูตรอาหารหมู เป็นผลผลิตจากการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพของชาวบ้านสันม่วง และการคิดค้นสูตรอาหารหมูถือเป็นกิจกรรมนำร่องที่ทำให้ชาวบ้านสามารถคิดเชื่อมโยงไปสู่เรื่องอื่น ๆ ได้ เช่น น้ำพริกลาบ แม้จะยังไม่สำเร็จในด้านรายได้ แต่ความสำเร็จเกิดขึ้นแล้วที่ตัวคน กล่าวคือ คนสามารถคิดเชื่อมโยงกับต้นทุนที่มีอยู่

เหล่านี้คือเรื่องราวตัวอย่างการส่งต่อความรู้จากบ้านแม่แดดน้อยไปสู่อำเภอสันม่วง เพื่อให้ทุกคนอยู่รอดและอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

บ้านห้วยอีค่างกับการยกระดับงานจากฐานทุนเดิม

เพราะต้องการยกระดับการทำงานจากฐานทุนเดิม คือ การขับเคลื่อนงานด้านการเข้าถึงบริการสุขภาพของผู้หญิงปกากะญอ และการใช้ประโยชน์จากป่าไปสู่การพัฒนาทักษะอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัว **วิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือย้อมสีธรรมชาติเชซูใหม่ Che Su Mo**

จังหวัดเชียงใหม่ นำโดยนางหน่อแอริ ทุ่งเมืองทอง จึงทำโครงการพัฒนาศักยภาพและทักษะการทำอาชีพบนฐานวัฒนธรรมปกากะญอ เช ซู ใหม่ (Che Su Mo)

นางหน่อแอริ บอกว่า ในช่วงแรกที่ทำโครงการฯ ผู้ร่วมเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงวัยกลางคน จากนั้นก็เริ่มมีกลุ่มผู้สูงอายุ และเยาวชนเข้าร่วม และสุดท้ายขยายไปสู่กลุ่มเปราะบางโดยเฉพาะกลุ่มคนด้อยโอกาส กระบวนการเรียนรู้เริ่มต้นด้วยการให้ผู้ร่วมเรียนรู้ทำ **ปฏิทินฤดูกาลว่ามีอะไรบ้าง จนได้อาชีพสำหรับนำมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผ้าทอมือย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มแปรรูปผักผลไม้ และกลุ่มสมุนไพร**



ส่วนการทำงาน คณะทำงานออกแบบการทำงานเป็น 2 ระดับ คือ 1. คณะทำงานกลางที่เป็นแกนนำชุมชน 5 คนใน 5 พื้นที่ ทำหน้าที่เชื่อมต่อการทำงานระหว่างวิสาหกิจชุมชนฯ กับแกนนำย่อยในพื้นที่อีก 5 คน ทำหน้าที่ประสานงานกับผู้ร่วมเรียนรู้ในพื้นที่ ส่งผลให้การทำงานเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว และทำให้การเรียนรู้ของทั้ง 3 กลุ่มสามารถเชื่อมต่อกันได้ง่ายขึ้น โดยกระบวนการเรียนรู้ของทั้ง 3 กลุ่ม ตั้งต้นจากฐานความรู้ในชุมชน แต่หากเป็นความรู้ใหม่ก็จะประสานให้นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญเข้ามาหนุนเสริม



นางหน่อแอริ บอกว่า โครงการฯ นี้เปิดโอกาสให้หน่วยจัดการเรียนรู้ที่อยู่ใกล้ชิดชุมชนเป็นคนออกแบบการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้ในชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพตัวเองได้เต็มที่ สิ่งไหนทำได้ หรือทำไม่ได้ก็จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

โครงการฯ นี้ทำให้คณะทำงานเห็นว่า “วิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือย้อมสีธรรมชาติเชซูโมใหม่ Che Su Mo” เป็น “พื้นที่ปลอดภัย” ที่สามารถรองรับกลุ่มเด็กเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษา

“เด็กชาติพันธุ์หลายคนที่ไม่ค่อยเก่ง สื่อสารไม่ค่อยคล่อง เมื่อหลุดออกจากระบบแล้วกลับสู่ชุมชนเขาจะมีภาวะทางจิตใจ เช่น เครียด ซึมเศร้า การมีพื้นที่เรียนรู้ของทั้ง 3 กลุ่ม ก่อให้เกิด “พื้นที่กลาง” สำหรับเด็กเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษา หรือกลุ่มผู้หญิงที่อยู่ในภาวะซึมเศร้าได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนทุกข์สุขกัน หากวัดผลด้านสุขภาพถือว่า ตอบโจทย์โครงการฯ แต่ในด้านเศรษฐกิจยังไม่เกิดผลลัพธ์ตัวเลขเชิงประจักษ์ แต่เห็นได้ว่าคนในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงและกลุ่มเด็กเปราะบางสามารถพึ่งพาตัวเองได้

นางหน่อแอริ บอกว่า 1 ปีของการทำงาน แม้จะยังไม่เกิดผลชัดเจน แต่สิ่งดี ๆ ที่วิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือย้อมสีธรรมชาติเชซูโมใหม่ Che Su Mo ได้รับ คือ 1. การมี

พื้นที่กลางสำหรับสื่อสารกับภาคีที่จะขับเคลื่อนงานร่วมกัน 2. เป็นพื้นที่สร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้กับป่าในชุมชนผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้จากฐานสู่รุ่นที่สามารถต่อยอดเป็นอาชีพได้ 3. เกิดตลาดนัดชุมชนทุกวันเสาร์ที่คนในชุมชนใช้เป็นพื้นที่ซื้อขายสินค้าเพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย 4. เกิดพื้นที่ปฏิบัติการผ้าทอมือที่คนทั้งในและนอกชุมชนโดยเฉพาะชุมชนใกล้เคียงได้มาเรียนรู้ร่วมกัน 5. มีทีมหนุนเสริมวิชาการเป็นเพื่อนร่วมทางที่คอยหนุนเสริมเติมเต็มความรู้และช่วยแก้ปัญหาระหว่างการทำโครงการฯ

“คิดได้ วางแผนได้ อ่านได้ ทำได้”

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิธาน พัฒนาไพรวัลย์ หัวหน้าทีมหนุนเสริมวิชาการภาคเหนือและตะวันตก โครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ที่นำไปสู่ “อาชีพ” เป็น “เครื่องมือ” สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม แต่การจะเกิดการเรียนรู้เช่นนี้ได้ ต้องผ่านกระบวนการ 1. วิเคราะห์ตนเอง วิเคราะห์ชุมชน วิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก รู้เขา รู้เรา เป็นฐานต่อยอดการพัฒนาและสร้างการเรียนรู้ 2. การออกแบบการเรียนรู้ที่มีคุณภาพโดยใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ ที่มีการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันอย่าง



การออกแบบการเรียนรู้มีการนำแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” มาใช้ ซึ่งหมายถึงการออกแบบการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์บนฐานนิเวศวัฒนธรรม ลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การผลิตที่คำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนในสิ่งที่มีและสิ่งที่ขาด มีการซื้อขายอย่างเคารพคุณค่า ไม่ตามกระแส บริโภคและใช้เท่าที่จำเป็นต่อชีวิต นั่นคือ รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อสังคม และรับผิดชอบต่อสรรพสิ่ง

เข้มแข็ง โดยมีหัวใจสำคัญ 4 เรื่อง คือ **“คิดได้ วางแผนได้ อ่านได้ ทำได้”** สิ่งที่เรากำลังทำคือ การส่งเสริมโอกาสทางการเรียนรู้เพื่อให้ผู้คนก้าวพ้นจากกับดักความยากจน และเชื่อว่า การศึกษาหรือการเรียนรู้จะทำให้ผู้คนได้ **“ตื่นรู้”** รู้ถึงสิทธิ รู้ถึงวิธีการในการยกระดับเพื่อให้ตนเองและชุมชนได้รับความเสมอภาคอย่างเท่าเทียม

สำหรับการออกแบบการเรียนรู้มีการนำแนวคิด **“เศรษฐกิจพอเพียง”** มาใช้ ซึ่งหมายถึงการออกแบบการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์บนฐานนิเวศวัฒนธรรม ทั้งนี้จากการเรียนรู้และถอดบทเรียนร่วมกัน พบลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การผลิตที่

คำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนในสิ่งที่มีและสิ่งที่ขาด มีการซื้อขายอย่างเคารพคุณค่า ไม่ตามกระแส บริโภคและใช้เท่าที่จำเป็นต่อชีวิต นั่นคือ รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อสังคม และรับผิดชอบต่อสรรพสิ่ง

ชุมชนบ้านแม่แดดน้อย และบ้านสันม่วง อำเภอกลายนิวัฒนา และบ้านห้วยอีค่าง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็น 3 พื้นที่ที่ตัวแบบการเรียนรู้ที่นำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เพื่อให้คนในชุมชนอยู่รอดและอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน ●



“คนทำงานพัฒนาเด็กและครอบครัวต้องให้ความสำคัญกับคุณค่า ความหมายที่แท้จริงของการศึกษาว่า ต้องทำให้เด็กเยาวชนมีเป้าหมายในชีวิต เติบโตอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถเชื่อมโยงกับผู้คน และธรรมชาติรอบตัว มีศักยภาพในการพัฒนาและพึ่งพาตนเองได้ เห็นคุณค่าในตัวเอง ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นการศึกษารูปแบบเดียว แต่ต้องมีหลายรูปแบบเพื่อตอบโจทย์ชีวิตที่ซับซ้อนของเด็ก”

รองศาสตราจารย์ ดร.ลือชัย ศรีเงินยวง

การพัฒนาหลักสูตร บนฐานภูมิปัญญาและภาคีเครือข่าย



ปี 2563 ทั่วโลกประสบกับภาวะวิกฤตจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ไม่เว้นแม้แต่วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าฝ้ายเชิงดอย ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่เคยพึ่งพิงชุมชนที่ผลิตสินค้าไม้กันต่อความต้องการของตลาด แต่หลังจากเผชิญกับการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 รายได้ที่เคยมีกลับกลายเป็นศูนย์ ย่ำแย่ถึงขั้นติดลบ และมีหนี้สินเกือบล้านบาท

วิกฤตในครั้งนั้นได้กลายเป็น “โอกาส” ให้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าฝ้ายเชิงดอย ลูกขึ้นมา “ยกคน ยกงาน ยกความรู้” เรื่องการผลิตผ้าของตนเอง จนนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรร่วมกับศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอจอมทอง สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเก็บเป็น “องค์ความรู้” และส่งต่อโอกาสการเรียนรู้ให้กับบุคคลอื่นต่อไป

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าฝ้ายเชิงดอยได้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ปี 2563 - 2566 มีนางสาวทัศนีย์ ยานะโส เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ

ยกคน ยกงาน กอผ้าจกล้านนา

การทำงานระหว่างปี 2563 - 2565 วิสาหกิจชุมชน กลุ่มผ้าฝ้ายเชิงดอยมุ่งเป้าไปที่การ Upskill - Reskill ให้กับผู้ร่วมเรียนรู้

Upskill กลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ที่ทอผ้าไม่เป็นและ **ไม่มีความรู้เรื่องผ้า** แต่ต้องการเรียนรู้การทอผ้าพื้นฐาน เพื่อนำไปประกอบเป็นอาชีพเสริมในกรณีที่มียานทำอยู่แล้ว และสร้างรายได้เพื่อความอยู่รอดในกลุ่มผู้ว่างงาน

Reskill กลุ่มที่ทอผ้าเป็น **มีความรู้** เพียงแต่ยังไม่รู้ เท่าทันสถานการณ์ ไม่ทันต่อความต้องการของกลุ่มลูกค้า ยังคงผลิตชิ้นงานแบบเดิม

กระบวนการ Upskill – Reskill ให้กับผู้ร่วมเรียนรู้ เริ่มตั้งแต่การปลูกฝ้าย ปลูกคราม ปั่นฝ้าย กลิ้งฝ้าย ย้อมคราม ย้อมหิน การอัดฝ้าย (กระบวนการทำเส้นฝ้าย) การปั่นด้าย การทอผ้าด้วยกี่ธรรมดา กี่กระตุก กี่ตะกอก ไปจนถึงการทอจกล้านนา ทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้สามารถ พัฒนาฝีมือไปอีกขั้น ทั้งยังพบว่าหลายคนมีศักยภาพ ในการเป็นครูภูมิปัญญาด้านการทอผ้า นอกจากนี้ยังเกิด กลุ่มผู้ปลูกคราม ปลูกฝ้าย ซึ่งในอนาคตเมื่อได้ผลผลิตแล้ว

สามารถนำวัตถุดิบส่งขายให้กับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าฝ้าย เชิงดอยได้อีกทางหนึ่ง

จากเริ่มแรกที่มุ่งหวัง Upskill – Reskill ให้การทอผ้า เป็นกิจกรรมหารายได้เสริมให้ชาวบ้านที่ว่างจากการทำไร่ ทำสวน แต่เมื่อดำเนินงานไปได้ระยะหนึ่ง คณะทำงาน พบว่า หากมีการฝึกฝนอย่างจริงจัง เรียนรู้อย่างรอบด้าน ทั้งเรื่องฝ้าย เรื่องสีธรรมชาติ เรื่องการทอ และเรื่อง การตลาด จากอาชีพเสริมก็สามารถเป็นอาชีพหลักได้

“ถ้ามองด้วยตาจะเห็นรอยยิ้ม เห็นความสุขของ การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม แต่ถ้ามองลึกลงไปเราจะเห็น ความพยายามที่จะทำให้เกิดขึ้นงาน พอเขาทำได้ เขาก็จะ มาบอกว่าได้แล้ว เขาก็ยิ้ม อย่างน่องที่ซาพิการ ก่อนจะ มาร่วมโครงการฯ เขาอยู่บ้านเฉย ๆ ไม่มีใครพูดคุยด้วย แต่พอมาร่วมฝึกอาชีพกับเรา แค่อัดฝ้ายได้ก็ดีใจมาก มันเป็นเรื่องยิ่งใหญ่สำหรับเขา เกิดเป็นความภาคภูมิใจ และอึ้งอัมในหัวใจ”

ดังตัวอย่างของ **นางแสงเอ๋ย นันตะภูมิ อายุ 70 ปี** เล่าว่า ก่อนหน้านี้มีอาชีพทำตุ้ง แต่พอเกิดวิกฤตโควิด-19 ทำให้ไม่มีคนจ้าง จึงเริ่มหัดทอผ้า ผ่านมา 4 เดือน สามารถ





ทอผ้าได้แล้ว 10 ผืน เป็นลายพื้นฐาน ขายได้ราคาผืนละ 300 บาท

“คิดว่าเป็นรายได้ที่ดี เพราะอยู่เฉย ๆ ก็ไม่มีรายได้ แก่แล้วไม่มีคนจ้างงาน ทอผ้าพอได้เลี้ยงตัวเอง ที่สำคัญญาติที่มีเพื่อนคุยทั้งวัน ไม่เหงา”

เช่นเดียวกับ **นางไผ่ จันทร์สม อายุ 60 ปี อาชีพเกษตรกร ผู้ร่วมเรียนรู้** บอกว่า เคยรับจ้างทอผ้ามาบ้าง แต่พอยิ่งแก่ตัวก็ยิ่งทำไม่ไหว การได้มาอบรมการทอจกคิดว่าเหมาะกับคนแก่เพราะไม่ต้องใช้แรงเยอะ ตอนเรียนอาจจะยากหน่อย แต่พอเรียนรู้ไปเรื่อย ๆ ก็ไม่ยากแล้ว ทอจกล้านนาได้ 14 - 15 ผืน ระยะเวลาการทอก็ขึ้นอยู่กับลวดลาย ถ้ายากหน่อยก็ประมาณ 3 วัน ส่วนที่ง่ายหน่อย 2 วันครึ่งก็ได้แล้ว

“ตอนยังไม่เก่งขายได้ผืนละประมาณ 500 บาท แต่พอฝีมือดีขึ้นก็ขายได้ราคาสูงขึ้นถึงผืนละ 1,000 บาท จากเมื่อก่อนกว่าจะทอได้แต่ละผืนใช้เวลาเกือบครึ่งเดือน และยังใช้แรงในการทอเยอะ ถ้าเมื่อก่อนคิดเป็นวันจะได้ประมาณวันละ 150 บาท แต่ตอนนี้ได้วันละประมาณ 200 บาท แต่เหนื่อยน้อยลง ถ้ามีแรงก็จะทอต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะทอไม่ไหวดีกว่าอยู่เฉย ๆ เป็นภาระของลูกหลาน”

วันนี้นอกจากแม่ไผ่จะพัฒนาฝีมือจนได้รับการยอมรับแล้ว ยังถูกวางตัวให้เป็นวิทยากรแกนนำอีกด้วย

จากจุดที่ติดลบแทบมองไม่เห็นหนทางข้างหน้า เรื่องราวเหล่านี้แทบไม่มีทางเป็นไปได้เลย หากวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าฝ้ายเชิงคอยไม่ลุกขึ้นมามองหาโอกาส และพลิกบทบาทตัวเองมาเป็นผู้สร้างโอกาส แทนที่จะปล่อยให้เวลาผ่านไป แต่กระนั้นหากไม่ได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย ความสำเร็จก็คงเป็นเรื่องยาก โดยเฉพาะเทศบาลสเบเตียะ และ สกร. ซึ่งเข้ามาร่วมคิดร่วมทำตั้งแต่ต้น

“นอกจากแหล่งทุนอย่าง กสศ. และทีมพี่เลี้ยง ก็มีเทศบาลสเบเตียะ และ สกร. ที่หมั่นเปิดประเด็น จุดไฟให้ ทีมทำงานคิดต่อ เตือนเมื่อเห็นหนทางมืดมน เพราะมีบางเรื่องที่เราไม่ถนัด ก็มีผู้รู้มาช่วยบอก ช่วยสรุปบทเรียน เรามีประสบการณ์กับชุมชน แต่เราไม่มีประสบการณ์เรื่องการออกแบบกระบวนการ ที่ผ่านมามีการอบรมที่ไหนหน่วยงานต้องการชาวบ้านเราก็ประสานให้ อบรมเสร็จก็จบ แต่ทำงานกับ กสศ. เราต้องคิดเอง หาความรู้เอง คิดกระบวนการเอง เรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียนรู้ ได้ลงลึกในรายละเอียดมากขึ้น” นางสาวทัศนุภาณ์ กล่าว

ยกความรู้พัฒนาหลักสูตร การทอผ้าจกล้านนา

ตลอดระยะเวลา 3 ปีของการดำเนินโครงการฯ นางสาวทัศนุภาณ์ บอกว่า วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าฝ้ายเชิงคอยสามารถยกระดับคนจากผู้ร่วมเรียนรู้เป็นปราชญ์ เป็นวิทยากรประจำแหล่งเรียนรู้และในปีที่ 4 คณะทำงานยกระดับการทำงานจากตำบลบ้านสบเตี๊ยะใน 5 หมู่บ้าน ไปอีก 2 ตำบล 3 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นพี่น้องปกากะญอ คือ

1. ตำบลบ้านหลวง ในพื้นที่บ้านเมืองอ่างและบ้านขุนยยะ
2. ตำบลบ้านแปะ ในพื้นที่บ้านขุนแปะ โดยสามารถยกระดับรายได้ให้พี่น้องปกากะญอ จากอาชีพเสริม กลายเป็นอาชีพหลัก ส่วนที่บ้านขุนยยะได้มีการจัดตั้ง

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้น ชื่อว่า “กลุ่มทอผ้าและย้อมสีธรรมชาติบ้านฮากเกียะ”

นอกจากนี้ยังมีการยกระดับความรู้ร่วมกับศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งนางสาวทัศนีย์ บอแก้ว คณะทำงานคิดเรื่องการจัดทำหลักสูตรมาตั้งแต่ปีแรก โดยร่วมกับเทศบาลตำบลสบเตี๊ยะ และ ศ.สกร.อำเภอจอมทอง เนื่องจากทั้งสองหน่วยงานเป็นคณะทำงานที่รับรู้และเข้าใจกระบวนการทำงานของหน่วยฯ มาโดยตลอด เมื่อได้หลักสูตรแล้วก็นำไปทดลองที่บ้านห้วยน้ำอุ่นที่โดดเด่นเรื่องการปักผ้า และบ้านห้วยน้ำปี ที่โดดเด่นเรื่องการย้อมและการทอ แต่ก็ประสบปัญหา เพราะเป็นหลักสูตรที่นำความคิดเราไปใส่ให้เขา จึงต้องมาปรับหลักสูตรใหม่ โดยหารือกับนางสาวณัชชา ศรสัมฤทธิ์ อดีตผู้อำนวยการ ศ.สกร.อำเภอจอมทอง และคณะครูทุกท่านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรใหม่อีกครั้ง

ด้วยเหตุนี้ การทำงานในปีที่ 4 วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าฝ้ายเชิงคอย จึงตั้งเป้าหมายว่าจะต้องพัฒนาหลักสูตรการทำผ้าจากล้านนาและการย้อมสีธรรมชาติ ให้ได้รับการรับรองหลักสูตรจากกรมส่งเสริมการเรียนรู้

“ปีที่ 4 นางออมสิน บุญวงศ์ ผู้อำนวยการ ศ.สกร.อำเภอจอมทองย้ายมาพอดี จึงมีการสานต่องานโดยนำคณะครูมาช่วยปรับหลักสูตรใหม่เป็น หลักสูตรการทำผ้าจากล้านนา ที่ผสมผสานงานของบ้านเชิงคอยกับงานของหมู่บ้านในพื้นที่ขยายผล โดยหลักสูตรจะสอนทอผ้า 2 ลาย ซึ่งเป็นลายบังคับ โดยลายแรก คือ ลายเชิง หรือลายแป้นน้ำย้อย ลายที่สอง คือ ลายช้าง ที่มีความเป็นสากล ส่วนลายประกอบอื่น ๆ ให้ใช้ลายที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของพี่น้องชุมชนขยายผล และเมื่อการทำหลักสูตรมาจากการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมออกแบบของผู้ร่วมเรียนรู้ทุกคน โดยไม่มีการยึดยึดความรู้เหมือนที่ผ่านมา การพัฒนาหลักสูตรจึงประสบผลสำเร็จด้วยดี”



ขยายผลความรู้สู่หลักสูตรท้องถิ่นกับ สกร.

“ของบักก็เงเน่า ของบ่เล่าก็เงลิ้ม” เป็นคำกล่าวของนางออมสิน ที่มองเห็นโอกาสในการส่งต่อความรู้เรื่องการทอผ้าจากล้านนาให้บุคคลทั่วไปได้เข้ามาเรียนรู้ ประกอบกับเห็นว่า การพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวสอดคล้องกับภารกิจของ สกร. ในการเป็นสถาบันการศึกษาที่สร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับคนทุกช่วงวัย หากไม่สานต่อหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นก็เลือนหายไป

จากแนวคิดดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรร่วมกัน 2 หลักสูตร คือ 1. หลักสูตรการทอผ้าจากล้านนา จำนวน 40 ชั่วโมง 2. หลักสูตรการย้อมสีธรรมชาติ ที่ยกระดับเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ได้รับการยอมรับจากภาคีเครือข่ายและได้บรรจุเข้าอยู่ในระบบ C-smart ของสำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดเชียงใหม่ ที่นำไปใช้ได้กับทุกพื้นที่ในจังหวัดเชียงใหม่

ทั้งนี้ ทั้ง 2 หลักสูตรเน้นไปที่การสร้างทักษะอาชีพเพื่อการมีงานทำ โดยมีการบูรณาการสาระความรู้ทางทฤษฎี ควบคู่กับการปฏิบัติจริง สามารถนำทักษะที่ได้ไปประกอบอาชีพและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เป็นหลักสูตรที่ยึดหลักความสอดคล้องกับความต้องการ

และความจำเป็นของผู้ร่วมเรียนรู้ ตามสภาพบริบทชุมชน และสังคม มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียน เป็นสำคัญ

ขณะที่วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าฝ้ายเชิงคดอยยกระดับ เป็นแหล่งเรียนรู้ของตำบล โดยปราชญ์ชุมชนได้รับการ ยอมรับและได้รับใบประกาศนียบัตรรับรองในการเป็น ปราชญ์ผู้ถ่ายทอดความรู้ประจำแหล่งเรียนรู้จากเทศบาล ตำบลสบเตี๊ยะ ส่วนสำนักงานเกษตรอำเภอจอมทอง รับขึ้นทะเบียนวิสาหกิจชุมชนบ้านขุนยะ และบ้านเมืองอาจ

ก้าวต่อไปของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าฝ้ายเชิงคดอย คือ การนำจุดเด่นผ้าทอของแต่ละชุมชนมาร้อยเรียงเป็น ชิ้นงานที่มีการผสมผสานระหว่างผ้าทอพื้นเมือง และ ผ้าทอชนเผ่า ร้อยรัดชุมชนเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และขยายหลักสูตรไปสู่สถาบันการศึกษา เช่น วิทยาลัย การอาชีพจอมทอง รวมทั้งหนุนเสริมให้ผู้ร่วมเรียนรู้ใน พื้นที่ขยายผลทั้ง 3 หมู่บ้านเกิดความเข้มแข็ง สามารถ ขับเคลื่อนต่อไปได้ด้วยตัวเอง และส่งต่อโอกาสให้กับคนที่ ยังขาดโอกาสในพื้นที่ต่อไป ●

ยกคน ยกงาน ยกความรู้

นางสาวดวงใจ สิริใจ ทีมหนุนเสริมวิชาการ ภาคเหนือ กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าฝ้ายเชิงคดอย เป็นหน่วยจัดการเรียนรู้ที่นำร่องการดำเนินโครงการใน รูปแบบ “หน่วยขยายผล” การทำงานในปีนี้ได้ขยายผล การทำงานออกไปยังพื้นที่ใหม่ 3 พื้นที่ คือ บ้านเมืองอาจ บ้านขุนยะ (ห่อมบ้านฮากเกียะ) และบ้านขุนแปะ ซึ่งเป็น ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีองค์ความรู้เรื่องการทอผ้าและ ย้อมผ้าสีธรรมชาติ แต่ยังขาดโอกาสในการเสริมทักษะและ การเรียนรู้อีกหลายด้าน สิ่งที่โดดเด่นของหน่วยขยายผล คือ 1. การเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่ เข้ามาร่วมขับเคลื่อนงาน ทั้งในบทบาทคิดร่วม ทำร่วม สนับสนุนร่วม เช่น ศ.สกร.อำเภอจอมทอง เทศบาลสบเตี๊ยะ

สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชน เป็นต้น 2. การยกระดับการทำงาน 3 ยก คือ ยกคน ด้วยการพัฒนาศักยภาพผู้ร่วมเรียนรู้เดิมให้เป็นแม่ครูและปราชญ์ชุมชน เพื่อถ่ายทอดความรู้หลักสูตรท้องถิ่น และวิทยากรแหล่ง เรียนรู้ชุมชน ยกงาน ขยายผลการเรียนรู้และสนับสนุน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพให้กับพื้นที่ขยายผล ยกความรู้ นำ หลักสูตรท้องถิ่นการทอผ้าและย้อมผ้าเข้าสู่ระบบ C-Smart ของ ศ.สกร. จังหวัดเชียงใหม่ และมีประกาศนียบัตรรับรอง ผู้ที่เรียนจบหลักสูตร 3. การออกแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น โดยคำนึงถึงทุนเดิมในพื้นที่ และความต้องการของ ผู้ร่วมเรียนรู้เป็นหลัก



“หน่วยจัดการเรียนรู้เป็นจุดคานงัดสำคัญที่จะทำให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จ เพราะทุกคนคือผู้ให้โอกาสที่จะทำให้ผู้ด้อยโอกาสได้รับ โอกาสที่ดีขึ้นด้วยการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและยกระดับคุณภาพชีวิต โดยที่ เราไม่ได้เข้าไปสงเคราะห์ แต่เราให้ความรู้และวิธีการ”

นายโชคชัย ลิ้มประดิษฐ์

ร่วมคิด ร่วมสร้าง
ความเสมอภาคทางการศึกษา

“ลีโมเดล” กลไกการทำงานระดับอำเภอ ผ่านการจัดเรียนรู้ทุกช่วงวัย



**จังหวัดลำพูนมีสถิติคนฆ่าตัวตายมากที่สุดอันดับ 1 ของประเทศ เป็นข่าวช็อกส่งท้ายปีสำหรับ
ชาวลำพูนมาโดยตลอด แม้บางปีจะมีจังหวัดอื่นแย่งอันดับไปบ้าง แต่กระนั้น สถิติการฆ่าตัวตาย
ของคนในจังหวัดก็ไม่เคยลดลง**

ทั้งนี้ มีการวิเคราะห์กันว่า สาเหตุมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ เพราะลำพูนเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมวัยแรงงานต้องเข้าไปทำงานในเมือง อยู่หอพัก เกิดภาวะซึมเศร้า เหนง ว่าเหว่ จึงนำไปสู่การฆ่าตัวตายในที่สุด หรือแม้แต่คนที่อยู่ในชุมชน การขาดที่ปรึกษา ขาดโอกาสในการพัฒนาตนเองเพื่อตั้งรับกับสถานการณ์ใหม่ก็เป็นปัจจัยเสริมให้เกิดการฆ่าตัวตายด้วยเช่นกัน

นายชิวัน ชันธรรม หัวหน้าทีมหนุนเสริมวิชาการภาคเหนือ โครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ระบุว่า นอกจากจังหวัดลำพูนมีคนฆ่าตัวตายเป็นอันดับหนึ่งแล้ว เมื่อปี 2564 ตัวเลขสูงสุดยังอยู่ที่

อำเภอลี่ ซึ่งมีจำนวนคนฆ่าตัวตายมากถึง 27 คน (ที่มา: สำนักงานสาธารณสุขอำเภอลี่)

คำถาม คือ เกิดอะไรขึ้น เหตุใดจึงมีคนฆ่าตัวตายมากถึงเพียงนี้ ซึ่งคำตอบที่ทีมงานพอจะรวบรวมได้จากทั้งเอกสาร และการสัมภาษณ์พูดคุยกับคนในพื้นที่พบว่า สาเหตุของการฆ่าตัวตายมีด้วยกันหลายปัจจัย แต่หนึ่งในนั้นปัจจัยสำคัญคือ เศรษฐกิจ

ดังนั้น หากสามารถจัดการหรือคลี่คลายปัญหาด้านเศรษฐกิจในชุมชน เพื่อให้คนที่ออกไปทำงานนอกชุมชน กลับเข้ามาทำงานในชุมชนตนเอง และคนในชุมชนได้มีโอกาสเข้าถึงความรู้ และแนวคิดใหม่ ๆ เรื่องอาชีพ

“แต่ละโครงการก่อให้เกิด “ต้นทุน” สำคัญในพื้นที่ ทั้งทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนความรู้ ที่นำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น และทำให้ยู่รอดในสังคมที่สลับซับซ้อนได้ด้วยการรู้จักตัวเอง ครอบครัว สังคม นำไปสู่การมีกิน มีกิน มีกลุ่ม มีของ มีขาย เหลือสิ่งอื่นใด ยังสามารถยกงานให้ต่อยอดไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในพื้นที่”

เห็นโอกาส หรือเห็นช่องทางในการสร้างรายได้ ตลอดจนการมีพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปรึกษาปัญหา ช่วยกันหาคำตอบ หรือทางออก ย่อมจะเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะช่วยลดอัตราการฆ่าตัวตายของคนในจังหวัดลำพูน เพราะเมื่อคลี่คลายปัญหาแรกได้แล้ว ปัญหาที่สองก็ไม่จำเป็นต้องเข้าไปทำอะไร

สะสมต้นทุน ผ่าน 3 โครงการคุณภาพ

ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ปี 2563 เป็นต้นมา อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กสศ. 3 หน่วยงาน คือ 1. วิชาทกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุบ้านก้อทุ่ง 2. วิชาทกิจชุมชนคนพอเพียงแวนนาริน 3. วิชาทกิจชุมชนสุขศิริ ซึ่งแต่ละโครงการก่อให้เกิด “ต้นทุน” ที่สำคัญในพื้นที่ ทั้งทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนความรู้ ที่สามารถรวมพลังไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นในพื้นที่ และทำให้คนเรียนรู้ที่จะอยู่รอดในสังคมที่สลับซับซ้อนได้ ด้วยการรู้จักตัวเอง ครอบครัว สังคม นำไปสู่การมีกิน มีกิน มีกลุ่ม มีของ มีขาย เหลือสิ่งอื่นใด ยังสามารถยกงานให้ต่อยอดไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในพื้นที่

วิชาทกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุบ้านก้อทุ่ง: เปลี่ยนโรงเรียนร้างให้เป็นศูนย์เรียนรู้

บ้านก้อทุ่ง เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ในตำบลก้อ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน แต่เดิมคนในชุมชนนิยมปลูกข้าวโพด ปลูกฝ้ายเพื่อทอผ้าสำหรับใช้ในครัวเรือน กระทั่งปี 2558 ชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนโรงเรียนบ้านก้อทุ่ง ซึ่งเป็น “โรงเรียนร้าง” สู่การเป็น “ศูนย์กลางกิจกรรมภูมิปัญญา และการทอผ้า” ของผู้สูงอายุในชุมชน และยกระดับเป็น “วิชาทกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุบ้านก้อทุ่ง” โดยมีผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม คือ ฝ้ายสามสี

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเริ่มต้นจากการที่ “แม่ติ่ม” นางกัลยาณี รุ่งหนุ่ม เห็นว่า คนเฒ่าคนแก่ในชุมชนเริ่มเหงาหงอย ขาดชีวิตชีวา หลายครอบครัวมีภาระค่าใช้จ่าย ต้องดูแลคนในครอบครัว จึงพยายามนำความรู้ด้านการทอผ้ามาถ่ายทอดให้กับสมาชิกกลุ่ม แต่การถ่ายทอดความรู้ยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร จึงไม่สามารถส่งต่อองค์ความรู้ให้กับสมาชิกกลุ่มได้ อีกทั้งช่วงแรกยังมีสมาชิกเพียงไม่กี่คน การทำงานจึงไม่ประสบความสำเร็จ

ปี 2564 วิชาทกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุบ้านก้อทุ่งจึงเข้าร่วมโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กสศ. เพราะอยากให้ชาวบ้านฝึกทอผ้าเพื่อสร้างรายได้ โดยมีนางสาวณรรดา เกลื่อนเพชร เป็นผู้รับผิดชอบโครงการฯ ใช้การทอผ้าเป็นเครื่องมือพาคนในชุมชนเรียนรู้



เธอได้ทบทวนจุดเริ่มต้นการทำงานว่า ขณะนั้นชาวบ้านซึ่งเป็นพ่อ ๆ แม่ ๆ ขาดการรวมกลุ่ม หลายคนอยู่บ้านเฉย ๆ เหนง ๆ บางคนมีภาระต้องดูแลครอบครัวแต่ไม่มีรายได้ แม่ของเธอเป็นช่างทอผ้าจึงอยากช่วยแบ่งเบาภาระ และถ่ายทอดทักษะอาชีพการทอผ้าให้กับคนอื่น ๆ

สำหรับกิจกรรมการพัฒนาทักษะอาชีพ เนื่องจากผู้ร่วมเรียนรู้มีความถนัดไม่เหมือนกัน คณะทำงานจึงแบ่งกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ตามความถนัด เช่น การเย็บผ้าด้วยมือ การทำผ้ายืนมือ การทอพื้นฐาน การทอยกดอกสำหรับผู้ทีทอผ้าเป็นและต้องการยกระดับทักษะตนเอง โดยมีวิทยากรเป็นปราชญ์ชุมชน และอาจารย์จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ ที่เชี่ยวชาญเรื่องแพชั่นและการตัดเย็บ

นางสาวณรรดา บอกว่า ผลการดำเนินงานในปีแรกอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ผู้ร่วมเรียนรู้ได้รู้ว่าตัวเองถนัดอะไร ไม่ถนัดอะไร ส่วนหน่วยจัดการเรียนรู้ก็เข้าใจบทบาทหน้าที่ โดยเฉพาะการประสานงานกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เข้าใจกระบวนการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้ร่วมเรียนรู้ที่สำคัญคือเห็นแนวทางการยกระดับในปีต่อไป โดยเฉพาะเรื่องระบบบริหารจัดการงบประมาณ และรายได้จากการขายสินค้า

ความสำเร็จในปีแรกนำไปสู่การยกงานต่อยอดในปีที่สองและปีที่สาม โดยกระบวนการเรียนรู้เริ่มจากการต่อยอดทักษะเดิม คือ ยกระดับการทอผ้าให้ดีขึ้น

และ**เติมทักษะใหม่** ด้านการปัก การด้น การตัดเย็บ และการแปรรูปผ้าทอให้เป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบอื่น ๆ นอกจากผ้านุ่ง ผ้าพันคอ มีการพาผู้ร่วมเรียนรู้ออกไปศึกษาดูงานเพื่อเปิดวิสัยทัศน์และกระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังสร้างความเชื่อมั่นให้กลุ่มลูกค้าและผู้ร่วมเรียนรู้โดยการยื่นขอตรารับรองมาตรฐานสินค้า และตรารับรองมาตรฐานการประกอบการ อีกทั้งยังสร้างตลาดให้กับกลุ่มผู้ประกอบการ โดยหาช่องทางจำหน่ายสินค้าทั้งออฟไลน์และออนไลน์ ส่งผลให้สินค้ามีความประณีตมากขึ้น เกิดผลิตภัณฑ์จากผ้าผ้ายทอมือหลากหลายชนิด สามารถจำหน่ายในตลาดที่หลากหลายได้ราคาสูงขึ้น ขายสินค้าได้มากขึ้น รายได้ก็เพิ่มขึ้น และผู้ร่วมเรียนรู้บางคนยังได้รับการยกระดับขึ้นเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ หรือวิทยากรอีกด้วย

อีกทั้งยังได้ยกระดับวิสาหกิจชุมชนสู่ “ศูนย์เรียนรู้บ้านก้อทุ่ง” มีหน้าที่เชื่อมร้อยคนในชุมชนและภาคีเครือข่าย เพื่อสร้างพื้นที่กลางให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เนื่องจากที่ผ่านมาเป็นการทำงานเฉพาะในกลุ่มผ้าทอ ในขณะที่บ้านก้อทุ่งยังมีอีกหลายกลุ่มอาชีพที่ต้องการการยกระดับเช่นกัน

“ปัญหาของชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ ไม่แตกต่างจากกลุ่มผ้าทอ รายได้ไม่พอรายจ่าย ขาดแรงจูงใจในการใช้ชีวิต โดยเฉพาะผู้สูงอายุมักมีความคิดว่าตัวเองแก่แล้วไม่มีอะไรดีแล้ว นำไปสู่การเกิดภาวะซึมเศร้าได้ในอนาคต”



“เราอยากให้พื้นที่แห่งนี้มีมากกว่ากลุ่มทอผ้า อยากพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้อาชีพด้านอื่น ๆ เพราะบ้านก้อทุ่งไม่ได้เด่นเฉพาะเรื่องผ้า เรามีงานหัตถกรรมอีกหลายอย่าง มีการแปรรูปปลา เพราะพื้นที่อยู่เหนือเขื่อน มีปลามาก มีงานจักสานฝีมือดี มีกลุ่มทำน้ำสมุนไพร จึงอยากพัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้บ้านก้อทุ่ง เพื่อให้ทุกคนทั้งในและนอกชุมชนได้มาใช้ประโยชน์ร่วมกัน” นางสาวณรรดา กล่าว

กระบวนการทำงานก่อให้เกิดอาชีพ 3 กลุ่ม ได้แก่ การทอผ้า การแปรรูปปลา และการจักสาน เกิดเป็นรายได้หลายทาง แม้จะไม่สูงมาก แต่ก็ทำให้กลุ่มอื่น ๆ มองเห็นช่องทางสร้างรายได้ จนเกิด “ตลาดภายในชุมชน” ทั้งยังเกิดการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายภาครัฐที่สนับสนุนพื้นที่สำหรับออกบูธจำหน่ายสินค้าให้แก่ผู้ร่วมเรียนรู้ ซึ่งเป็นฐานสร้างรายได้ที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต ปัจจุบันกลุ่มประกอบการของผู้ร่วมเรียนรู้ยังมีตลาดค้าปลีก คู่ค้าส่ง และตลาด CSR

จากโรงเรียนร้างที่ถูกยุบ ที่ดูไร้ค่า ไร้ความหมาย กลับได้รับการเพิ่มคุณค่า ยกระดับขึ้นเป็น “ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน” สถานที่ที่ทุกคนใช้เป็นพื้นที่กลางในการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนเป็นที่ศึกษาดูงาน ทั้งงานทอผ้าและงานหัตถกรรมอื่น ๆ ในชุมชน โดยมีแม่ ๆ คนทอผ้าเป็นวิทยากรหลักถ่ายทอดความรู้

อีกทั้งสถานที่แห่งนี้ยังได้รับการสนับสนุนงบประมาณตามภารกิจของหน่วยงานต่าง ๆ

วิสาหกิจชุมชนคนพอเพียงแวนนาริน: นวัตกรรม Vannarin พัฒนเกษตร 4.0

เกษตรกรบ้านแวนนารินส่วนใหญ่ทำนาและทำการเกษตรเชิงเดี่ยว อาทิ ลำไย ข้าวโพด ซึ่งระบบน้ำที่ใช้ในชุมชนยังคงทำแบบง่าย ๆ โดยการต่อท่อ PVC หรือลากสายยางไปยังแปลงปลูก จนกระทั่งในปี 2561 มีปัญหาฝนทิ้งช่วง ทำให้ขาดแคลนน้ำ เมื่อชาวสวนลำไยสูบน้ำมาใช้ในปริมาณมาก จึงส่งผลกระทบต่อกลุ่มชาวนาโดยตรง ซึ่งปัญหานี้เรื้อรังมายาวนาน แม้ชาวบ้านจะพยายามหาทางออกร่วมกัน แต่ก็ยังไม่พบวิธีที่ตรงกับความต้องการ

ปัญหานี้คือโจทย์ที่ “วิสาหกิจชุมชนคนพอเพียงแวนนาริน” ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่หวนคืนสู่ถิ่นเพื่อนำความรู้มาใช้พัฒนาชุมชน มีกิจกรรมหลัก ๆ คือ การส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกผักปลอดสารเคมี โดยพัฒนาระบบ Vannarin Intelligent Irrigation System นวัตกรรมที่ทำให้เกิดการใช้น้ำอย่างรู้คุณค่าและตอบโจทย์ความต้องการของพืช ความสำเร็จดังกล่าวนำมาสู่แนวคิดการขยายผลองค์ความรู้ Vannarin Platform ไปสู่ชุมชนด้วยการทำโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน กสศ. ในปี 2563 และทำงานต่อยอดในปี 2565 และปี 2566

คณะทำงานเริ่มต้นจากการสำรวจข้อมูลพฤติกรรม การใช้น้ำและพื้นฐานการใช้เทคโนโลยี ทำให้ค้นพบความแตกต่างของเกษตรกร จึงแบ่งเกษตรกรเป็น 3 กลุ่ม คือ เกษตร 1.0 เป็นเกษตรกรปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่างลำไย ระบบน้ำใช้ท่อ PVC กับสายยางเพียงอย่างเดียว ส่วน เกษตร 2.0 เริ่มมีการใช้สปริงเกอร์ แต่เป็นแบบหัวใหญ่

หรือแบบผีเสื้อ **เกษตร 3.0** ใช้ระบบสปริงเกอร์แบบประหยัดน้ำ แต่ยังไม่มียุคเทคโนโลยีที่จะก้าวไปสู่การเป็น **เกษตร 4.0** ได้ จึงเริ่มทำงานกับกลุ่มเกษตร 3.0 ชวนมาร่วมเรียนรู้ระบบน้ำแบบมินิสปริงเกอร์ที่เปิด-ปิดเองได้ ทำให้ผู้สูงอายุรดน้ำผักได้สะดวกสบายขึ้น แล่นประหยัดน้ำประหยัดไฟ

นอกจากนี้ยังมีการนำ **เทคโนโลยี IoT (Internet of Thing)** เข้ามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการน้ำและยกระดับการสร้างเกษตร 4.0 และยังขับเคลื่อนให้เกิด **“นวัตกรรมสังคม”** ด้วยการดึงเยาวชนและกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่มาร่วมเรียนรู้และพัฒนาระบบ Vannarin ซึ่งเป็นระบบการเชื่อมต่อกับอุปกรณ์การให้น้ำของเกษตรกร และออกแบบให้ส่งการด้วยระบบ IoT ควบคุมการเปิด-ปิดน้ำอัตโนมัติ ทั้งยังกำหนดปริมาณการสูบน้ำได้เท่าที่จำเป็น ระบบให้น้ำอัตโนมัติที่โครงการฯ และผู้ร่วมเรียนรู้ร่วมกันพัฒนาขึ้นนี้มีการนำไปติดตั้งเพื่อควบคุมการทำงานของวาล์วและปั้มน้ำที่แปลงเกษตรรวมของกลุ่ม เพื่อเป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน โดยมีคณะทำงานและเยาวชนช่วยกันถ่ายทอดความรู้การใช้งานให้แก่ผู้ร่วมเรียนรู้ รวมทั้งคอยดูแลแก้ปัญหาให้ใช้งานได้ดี โดยปรับให้ใช้ได้กับอุปกรณ์เดิมที่มีอยู่ ไม่ต้องคอยเปิด-ปิดวาล์วน้ำ แต่ให้ระบบทำหน้าที่แทน สามารถสั่งการจากมือถือได้ เป็นการนำเทคโนโลยีเข้าไปช่วยให้การรดน้ำมีความสะดวกขึ้น และ



ไม่ใช้น้ำเกินความจำเป็น ซึ่งในอนาคตวางแผนพัฒนาระบบให้ดียิ่งขึ้น อาจจะมีการติดตั้งเซนเซอร์ช่วยควบคุมการให้น้ำตามความต้องการของพืชได้อย่างแม่นยำ

การนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ทุกวันนี้ผู้ร่วมเรียนรู้สามารถพัฒนาระบบการให้น้ำของตนเอง มีการติดตั้งระบบมินิสปริงเกอร์ในสวนลำไย แปลงปลูกข้าวโพด และมันฝรั่งเพิ่มขึ้น รวมทั้งยังเริ่มหันมาปลูกพืชผสมผสานมากกว่าพืชเชิงเดี่ยว

การผสมผสานนวัตกรรมเทคโนโลยีเกษตรแม่นยำมาปรับใช้ในชุมชน ไม่เพียงทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้ลดต้นทุนค่าไฟและการใช้น้ำมากถึงร้อยละ 50 แต่ยังช่วยให้เกษตรกรมีเวลาเพิ่มขึ้น เนื่องจากไม่ต้องคอยดูแลให้น้ำในสวนแบบเดิม โดยนำเวลาว่างมาปลูกพืชผสมผสานสร้างรายได้เพิ่มเฉลี่ยมากกว่า 1,000 บาทต่อเดือน ขณะที่บางกลุ่มแม้จะปลูกพืชไว้ในครัวเรือน ก็ยังช่วยลดค่าใช้จ่ายจากการซื้อผักได้สัปดาห์ละ 200 บาท ที่สำคัญแปลงปลูกผักของกลุ่มได้กลายเป็น **“ศูนย์นวัตกรรมเกษตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน”** เปิดให้คนในและนอกชุมชนได้เข้ามาศึกษาดูงาน สร้างความภาคภูมิใจให้ผู้ร่วมเรียนรู้เป็นอย่างมาก

สำหรับการต่อยอด วิทยาทกิจชุมชนคนพอเพียง แวนนารินมีความฝันอยากจะทำนาชุมชนบ้านแวนนารินให้เป็น **“เมืองนวัตกรรมด้านการเกษตร”** ภายใต้ชื่อ

“Silicon VAN LI หรือ ซิลิคอน แวนลี” โดยตั้งเป้าว่า ในอีก 5 ปีข้างหน้าที่นี่จะต้องเป็น “ซิลิคอน แวนลี” ที่แปลงมาจาก Silicon Valley ของต่างประเทศ ซึ่งมีกลุ่มสตาร์ทอัพที่มีชื่อเสียงอยู่ร่วมกัน และที่นี่จะกลายเป็นเมืองที่มีนวัตกรรมด้านการเกษตร ซึ่งภาพฝันที่วาดหวังไว้ใกล้จะเป็นจริง เนื่องจากโครงการฯ ได้เตรียมคน เตรียมความรู้ และเตรียมพื้นที่ไว้รองรับ “เรามีความรู้ มีที่ปฎิษามิ่ช่วงชุมชน มีเยาวชน มีทรัพยากรในชุมชนที่พอจะยกระดับตัวเองขึ้นเป็นเมืองแห่งนวัตกรรมได้”

ปัจจุบัน ซิลิคอน แวนลี เป็นสถานที่ศึกษาดูงาน และถ่ายทอดความรู้ให้เด็กเยาวชนและเกษตรกรที่สนใจเทคโนโลยี IoT ได้เข้ามาเรียนรู้ และนำความรู้ไปต่อยอดเพื่อสร้างรายได้ในอนาคต

วิสาหกิจชุมชนสุขศิริ: องค์กรความรู้ที่ “กินได้”

วิสาหกิจชุมชนสุขศิริ ตำบลป่าไผ่ เป็นอีกหนึ่งชุมชนต้นแบบด้านการจัดทำตลาดออนไลน์ ซึ่งปัจจุบันสามารถสร้าง “ครีเอเตอร์ชุมชน” นับสิบครัวเรือน มีองค์ความรู้ที่โดดเด่นคือ ชุมชนสามารถคิดค้นหลักสูตรอาชีพต่าง ๆ อาทิ การทอผ้า การทำขนม การจักสาน โดยจัดการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ นับเป็นชุมชนแห่งแรกที่มี “ผลิตภัณฑ์” เป็น “องค์ความรู้” และขายผ่านตลาดออนไลน์

องค์ความรู้และภูมิปัญญาในอดีต ล้วนแล้วแต่ได้มาจากการสั่งสมประสบการณ์อันยาวนาน ทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว แต่ความรู้และภูมิปัญญาที่ ๆ จากหลายชุมชนไม่เป็นที่รู้จัก เพราะคนในชุมชน ไม่มีความรู้ในด้านการผลิตสื่อที่ดี

ในพื้นที่สุขศิริ ก็เช่นกัน หลายครอบครัวมีความรู้ภูมิปัญญาด้านอาชีพต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน แต่ก็ค้าขายกันอย่างเงียบ ๆ แม้จะมีการสนับสนุนจาก

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ก็เป็นการสนับสนุนด้านอุปกรณ์เครื่องมือ วัตถุดิบ หรือการพาไปออกบูธจัดแสดงสินค้าเป็นครั้งคราว

กระทั่งในปี 2566 วิสาหกิจชุมชนสุขศิริ มีโอกาสทำโครงการเพาะกล้าครีเอเตอร์ชุมชนสร้างคนต่อยอดภูมิปัญญา เพื่อส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ พัฒนาอาชีพ และยกระดับผู้ร่วมเรียนรู้ที่ไม่มีรายได้ และขาดการส่งเสริมอาชีพ ทั้ง 3 ช่วงวัย ได้แก่ เยาวชน คนหนุ่มสาว และผู้สูงอายุ รวม 55 คน

“ตอนลงพื้นที่ได้รับข้อมูลเบื้องต้นจากผู้นำชุมชนในตำบลว่า มีเด็กเยาวชนที่ไม่ได้เรียนหนังสือมีคนว่างงานและผู้สูงวัยอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ใกล้กัน บางคนเป็นเครือญาติ เป็นเพื่อนบ้านกัน การทำงานน่าจะไมยากมากนัก จึงประสานกับผู้นำชุมชนเพื่อขอข้อมูลเด็กเยาวชนและคนในชุมชนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์และด้อยโอกาสจากนั้นทีมงานจึงลงพื้นที่จัดเวทีพูดคุยเพื่อให้รู้สถานการณ์ปัญหาและความต้องการของผู้ร่วมเรียนรู้” นางกัญญา ชาวโสม ผู้รับผิดชอบโครงการฯ กล่าว

ดังนั้น แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้จึงมาจากสภาพปัญหาและความต้องการของผู้ร่วมเรียนรู้ที่อยากพัฒนาอาชีพของตัวเอง สามารถยกระดับเป็นอาชีพที่ทำในครอบครัว และมีรายได้อย่างแท้จริง

และเนื่องจากต้องการสร้างครีเอเตอร์ชุมชนการเรียนรู้ส่วนใหญ่จึงเป็นไปเพื่อพัฒนาสินค้าให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพื่อสร้างตัวตนในอาชีพของตัวเอง และเรียนรู้การใช้ช่องทางดิจิทัลเป็นแนวทางการสื่อสารกับผู้คนที่ไม่รู้จักแบบไม่จำกัด ทั้งยังเป็นวิธีที่มีต้นทุนต่ำ เหมาะกับยุคสมัยนี้

ทั้งนี้ กระบวนการออกแบบการจัดการเรียนรู้จะให้คนทั้ง 3 กลุ่มมาทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะทักษะการจับประเด็น การดึงจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ การเลือกใช้สื่อ การเขียนเนื้อหาเพื่อการนำเสนอ กำหนดช่องทาง

การสื่อสาร กำหนดช่วงเวลา และกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ของสินค้าที่จะนำเสนอ เหล่านี้ล้วนเป็นกระบวนการทำงานที่ซับซ้อน แต่ผู้ออกแบบกระบวนการจะไม่สื่อสารการเรียนรู้ออกไปตรง ๆ แต่จะเรียกการเรียนรู้เหล่านี้ว่า คอนเทนต์ครีเอเตอร์ เพราะเป็นคำที่เข้าใจง่าย โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ ที่เข้าใจ และใช้สื่อโซเชียลมีเดียเป็นประจำ

“พอบอกว่าจะมีการเรียนรู้เรื่องคอนเทนต์ครีเอเตอร์ เด็กจะสนใจ เพราะเขาคิดว่าเป็นทักษะที่เขาน่าจะนำไปใช้ได้ ส่วนคนวัยแรงงานจะเป็นฝ่ายปฏิบัติการ นำความรู้เกี่ยวกับอาชีพไปเชื่อมโยงกับคอนเทนต์ครีเอเตอร์เพื่อเพิ่มช่องทางการตลาด กลายเป็นภาพการทำงานร่วมกันของคนสองวัย” นางกัลยา กล่าว

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเริ่มต้น ทุกคนจะกลัวการใช้เครื่องมือ ปฏิเสธการใช้โทรศัพท์มือถือ การสื่อสารออนไลน์ และแอปพลิเคชันต่าง ๆ นางกัลยาจึงแก้ปัญหาด้วยการหาผู้รู้มาแนะนำเรื่องการใช้เครื่องมือสื่อสารที่ถูกต้อง และสอนให้รู้เท่าทันโซเชียลมีเดีย (Media Literacy)

จากการทำงาน พบว่า น้อง ๆ เยาวชนเกิดความสุข แต่ยังไม่ค่อยกล้าพูด ขี้อาย ถนัดงานเบื้องหลัง ไม่มั่นใจว่าจะเล่าเรื่องงานฝีมืออย่างไร จึงขอเป็นช่างภาพ คนตัดต่อ และอำนวยความสะดวกเตรียมอุปกรณ์

ส่วนผู้ใหญ่ที่มีองค์ความรู้ด้านการสานกระเป่าทอผ้า ปกาเกอญอ ทำขนม ฯลฯ ก็ได้เรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ ในการผลิต ทำให้องค์ความรู้ที่มีอยู่สามารถกินได้ เลี้ยงตัวรอด ทั้งยังเก็บเป็นมรดกไว้ให้ลูกหลานได้ด้วยการจัดทำหลักสูตรออนไลน์เปิดสอนเป็นคอร์สเรียน

แม้การทำงานร่วมกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่จะมีเรื่อง “ช่องว่างระหว่างวัย” แต่การได้พบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็น และยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ก็ทำให้คนสองวัยกลายเป็น “ทีมงาน” ที่ดี และมีประสิทธิภาพ ในระยะเวลาต่อมา รวมถึงในอนาคตยังวางแผนต่อยอดงานให้มีชีวิตชีวาสำหรับเด็ก ๆ มากขึ้นด้วยการสร้างพื้นที่

ปลอดภัยให้เด็ก ๆ ในชุมชน “เพราะในการทำงานไม่สามารถพัฒนาแค่พ่อแม่ แล้วทิ้งลูกหลานไว้ข้างหลังได้” ดังนั้นจึงจะต้องออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้ครอบคลุมและสามารถทำร่วมกันได้ทั้งครอบครัว

ส่งต่อคุณค่า ความหมาย และโอกาส เพื่อคนเมืองลี จังหวัดลำพูน

นายชิวัน ชันธรรม หัวหน้าทีมทุนเสริมวิชาการ ภาคเหนือ กล่าวว่า ผลจากการขับเคลื่อนงานของทั้ง 3 หน่วยจัดการเรียนรู้ได้ก่อให้เกิดการยกระดับชีวิตผู้คนในเมืองลีให้อยู่ดีมีสุข ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ทั้งยังขยายผลไปถึงชุมชนรอบข้าง เพื่อเป็นรากฐานที่เข้มแข็งที่สามารถหลอมรวมคนทุกช่วงวัยให้อยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก

ในส่วนวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ บ้านก้อทุ่ง มีความโดดเด่นด้านบริหารจัดการกลุ่มทอผ้า สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับคนด้อยโอกาสในชุมชนนับสิบครัวเรือน ปัจจุบันบ้านก้อทุ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการทอผ้า การย้อมผ้า ตลอดจนระบบบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ส่วนวิสาหกิจชุมชนคนพอเพียงแวนนาริน หรือ “Silicon VAN LI” โดดเด่นในด้านเทคโนโลยี IoT (Internet of Thing) วิสาหกิจชุมชนสุขสิริ โดดเด่นเรื่อง “องค์ความรู้” ที่สามารถกินได้ ขายได้ รายได้งาม

ทั้ง 3 พื้นที่ต่างใช้ “อาชีพ” เป็น “เครื่องมือ” ในการสร้างการเรียนรู้ที่ไม่ได้เรียนรู้แค่อาชีพ แต่ทั้ง 3 หน่วยจัดการเรียนรู้ยังสามารถยกงานต่อยอดไปสู่การเป็นต้นทุนที่ทรงพลังในพื้นที่ ทั้งพลังคน พลังความรู้อุดหนุนสร้างแหล่งเรียนรู้ที่สามารถนำไปต่อยอดและพัฒนาพื้นที่อื่น ๆ ในอำเภอลี อันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนในระยะยาว

สิ่งที่น่าสนใจคือ แม้ทั้ง 3 พื้นที่จะมีผู้ร่วมเรียนรู้ที่แตกต่างกัน แต่กระบวนการเรียนรู้ทำให้คนในแต่ละช่วงวัยมีศักยภาพในการเรียนรู้สูงมาก แม้จะเป็นผู้สูงอายุก็ตาม ทั้งยังได้เห็นความสามารถในการทำงานร่วมกันของคนต่างวัย โดยเฉพาะวิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุบ้านก้อทุ่ง มีผู้ร่วมเรียนรู้เป็นกลุ่มพ่อแม่หรือผู้สูงอายุที่มีใจรักการเรียนรู้และอยากพัฒนาทักษะความสามารถด้านการทอผ้าของตัวเอง



วิสาหกิจชุมชนคนพอเพียงแวนนาริน ผู้ร่วมเรียนรู้ร้อยละ 80 เป็นคนรุ่นใหม่ที่อยู่ในและนอกระบบการศึกษา เมื่อได้รับการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยี IoT หรือ Internet of Thing ก็สามารถนำไปต่อยอดเรื่องอาชีพ ปัจจุบันมีเยาวชนหลายคนสามารถคิดค้น และติดตั้งเครื่องมือน้ำอัตโนมัติ เพื่อแก้ปัญหาการใช้น้ำและเวลาในการทำเกษตรได้ ส่งผลให้ครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์และมีเวลาให้กันมากขึ้น

ส่วนวิสาหกิจชุมชนสุขสิริ แม้เพิ่งเริ่มทำงานได้เพียง 1 ปี มีผู้ร่วมเรียนรู้ทุกเพศทุกวัย ความแตกต่างดูเหมือนจะเป็นเรื่องยากสำหรับกระบวนการออกแบบการเรียนรู้ แต่ด้วยวิธีการเรียนรู้ที่ “ยืดหยุ่น” กล่าวคือ ผู้ร่วมเรียนรู้สามารถออกแบบการเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง สามารถกำหนดเป้าหมายได้เองว่า ต้องการเรียนรู้เรื่องอะไร

ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินภารกิจได้ตามเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความแตกต่างเรื่อง “ผู้ร่วมเรียนรู้” แต่ทั้ง 3 พื้นที่มีสิ่งที่เหมือนกัน คือ “การออกแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น” กล่าวคือ ทีมหนุนเสริมทางวิชาการ คณะทำงาน รวมทั้งหน่วยจัดการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้แต่ละพื้นที่ออกแบบการเรียนรู้ ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ กำหนดเงื่อนไข ระยะเวลา เป้าหมาย ไปจนกระทั่งกำหนด “ผู้ให้ความรู้” ได้ด้วยตัวเอง

แนวคิดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อให้ผู้เรียนมีอิสระในการเรียนรู้ และสามารถบริหารจัดการตนเองได้ ผู้เรียนสามารถตัดสินใจได้ว่า จะเรียนอะไร เรียนอย่างไร เมื่อไร และที่ไหนก็ได้ ตามความสนใจ ตามศักยภาพและความถนัดของตนเอง โดยเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ทำให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถในการเลือกและวิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศ รู้จักวางแผนการใช้สารสนเทศให้เกิดประโยชน์และตรงกับความต้องการมากที่สุด

กลไกอำเภอ “สะพานเชื่อมโอกาส” การเรียนรู้ของคนทุกช่วงวัย

บทเรียนของ 3 วิสาหกิจชุมชนในอำเภอที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ทำให้เห็นว่า หากชุมชนได้มีการทดลองเรียนรู้ร่วมกัน ทำมาหากินไปด้วย เรียนรู้ไปด้วย จะทำให้เกิดกระบวนการคิดอย่างครบวงจร ช่วยให้เกิดการพัฒนาอาชีพ สุดท้าย ชุมชนจะมีกิน มีกิน มีกลุ่ม มีของ มีขาย ซึ่งเป็นข้อพิสูจน์ว่า สิ่งที่ดี กศศ. ให้การสนับสนุน คือ การให้ “เครื่องมือ” และ “ความรู้” ในการทำมาหากิน จะทำให้ชาวบ้านสามารถพัฒนาและยกระดับการทำงานจากฐาน

ความรู้และทรัพยากรของชุมชนได้ และความรู้นี้จะเปลี่ยนเป็นโอกาสที่ส่งต่อกันอย่างไม่มีที่สิ้นสุด กรณีเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ หน่วยจัดการเรียนรู้และหน่วยงานสนับสนุนเชื่อมั่นว่า หากชาวบ้านเป็นคนทำและหน่วยงานต่าง ๆ เป็นคนหนุน ความสำเร็จก็จะเกิดขึ้น เหมือนเช่นทั้ง 3 พื้นที่ต้นแบบ ที่กำลังจะขยายผลการทำงานจากระดับชุมชนไปสู่ระดับตำบล และอำเภอในอนาคต

นายชีวัน กล่าวว่า การให้หน่วยจัดการเรียนรู้ในอำเภอเดียวกันมาประชุมร่วมกัน จะทำให้คนทำงานเห็นทรัพยากร เห็นคน เห็นความรู้ เพราะทั้งหมดคือ ฐานทุนสำคัญที่จะนำไปสู่การยกระดับการทำงาน โดยเฉพาะการมีวงแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน ซึ่งหวังว่าในอนาคตจะมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่ดีต่อกันเช่นนี้ในทุกพื้นที่มากยิ่งขึ้น

แต่การจะขยายผลการทำงานให้กว้างขึ้นเหนือระดับชุมชน หมู่บ้าน และตำบล ต้องมีกลไกหรือคณะทำงานในการขยายผลเป็นองค์ประกอบสำคัญ ซึ่ง**นายประเชิด สมองดี** นายอำเภอสี จังหวัดลำพูน ได้กล่าวเสมือนเป็นสัญญาประชาคมไว้ในเวที Little Big Communities Talks ที่จัดขึ้น ณ บ้านก้อทุ่ง ว่า ตลอดหลายปีที่ผ่านมา คนเมืองลี้ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า สามารถพัฒนาและขับเคลื่อนเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยทุนมนุษย์และทุนความรู้ที่ได้สร้างร่วมกันมา

“ผมเพิ่งย้ายมาใหม่ และได้เข้าร่วมฟังทุก ๆ ครั้งที่มีการนำเสนอผลการดำเนินงานของทั้ง 3 พื้นที่ ได้เห็นหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า คุณภาพชีวิตของพวกเขาดีขึ้น ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีเกิดขึ้นจากการร่วมแรงร่วมใจ

ทำไปด้วยกันอย่างต่อเนื่อง และจะเป็นการดีหากนับจากนี้ เราจะร่วมกันขับเคลื่อนและก้าวเดินไปด้วยกัน ดังนั้นสำหรับผมในบทบาทนายอำเภอของอำเภอเป็นสะพานเชื่อมโอกาสเพื่อให้เกิดการปฏิบัติจริง สามารถพัฒนากลไกการทำงานที่จะนำไปสู่การสร้างโมเดลต้นแบบในการยกระดับกลไกจัดการเชิงพื้นที่ระดับอำเภอในเชิงรูปธรรมต่อไป”

ทั้งนี้ จังหวะก้าวต่อไปของการสร้างโอกาสเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตคนเมืองลี้ ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันค้นหาแนวทาง รูปแบบ ตลอดจนค้นหาชุมชนเป้าหมายที่กลุ่มเครือข่ายจะลงไปช่วยกันพัฒนา และยกระดับคุณภาพชีวิต เพื่อให้คนเมืองลี้หลุดพ้นจากกับดักความยากจน ลดตัวเลขการฆ่าตัวตาย และที่สำคัญคือ ทำให้คนลี้ลุกขึ้นมากำหนดแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตัวเองได้

นับเป็นความท้าทายของทีมหนุนเสริมวิชาการภาคเหนือ ที่นำโดย นายชีวัน ชันธรรม และนายอำเภอเมืองลี้ รวมทั้งหน่วยจัดการเรียนรู้ 3 พื้นที่ คือ **วิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุบ้านก้อทุ่ง วิสาหกิจชุมชนคนพอเพียงแวนนาริน และวิสาหกิจชุมชนสุขสิริ** ที่จะนำองค์ความรู้และประสบการณ์การทำงานของแต่ละชุมชนมาทำให้เกิดประโยชน์กับชุมชนและตำบลอื่น ๆ ได้อย่างไร

อย่างไรก็ตาม ขณะนี้สิ่งที่ทุกคนเห็นตรงกันคือ “ต้องขยายผล” ตลอดจนผลักดันให้เกิดเป็น “ลี้โมเดล” เพื่อที่จะใช้เป็น “ตัวแบบ” ในการขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ และหากเป็นไปได้ คือ ต้องขยายผลครอบคลุมทั้งจังหวัดลำพูน ●

“นครพนมโมเดล”

ตัวแบบการจัดการ Zero Dropout



ตัวเลขเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษาจำนวน 1.02 ล้านคน ที่รัฐบาลประกาศเมื่อต้นปี 2567 ที่ผ่านมา และต่อมาเกิดเป็นนโยบายขับเคลื่อนประเทศไทยเพื่อแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้กลายเป็นศูนย์ หรือ Thailand Zero Dropout ที่เป็นความร่วมมือของ 11 หน่วยงาน

หากย้อนมองไปที่จุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษา จังหวัดนครพนม ถือเป็นหนึ่งในจังหวัดตัวแบบที่ทำงานด้านนี้มาตั้งแต่ปี 2563

“เราทำงานโดยพยายามเปลี่ยนชุดความคิดของระบบการศึกษาว่า การศึกษาไม่จำเป็นต้องอยู่ในระบบการศึกษาเท่านั้น สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนก็สามารถจัดการศึกษาได้” คือ คำบอกเล่าถึงจุดเริ่มต้นการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาลูกหลานนอกระบบของนายวิฑิต เต็มผลบุญ เลขาธิการมูลนิธิส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชน หรือ ชีวายเอฟ (Children and Youth Development Foundation: CYF)

Mission 1 เด็กในสถานพินิจ ต้องได้รับวุฒิการศึกษาภาคบังคับ

สืบเนื่องจากปี 2563 - 2564 ชีวายเอฟพบข้อมูลสำคัญ คือ ประเทศไทยมีเด็กนอกระบบการศึกษาประมาณ 3,000 - 4,000 คน ที่กลายเป็นโจทย์ตั้งต้นในการทำงานแก้ปัญหาเด็กนอกระบบในหลายพื้นที่ รวมถึงริเริ่มแนวคิดพัฒนาโรงเรียนมือถือใช้พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา 8 จังหวัดนำร่อง ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และหนึ่งในนั้นคือ จังหวัดนครพนม ที่ถูกมองว่าเป็นพื้นที่ที่มีความท้าทายสูง

“นครพนมเป็นจังหวัดที่มีความท้าทายคนทำงาน เรื่องการบูรณาการเครือข่ายการทำงานด้านเด็กนอกระบบ ด้วยระบบราชการที่แข็งตัว การเชื่อมโยงการทำงานใน ลักษณะเครือข่ายจึงเป็นไปได้ยาก แต่ด้วยความท้าทายนี้ คณะทำงานมองว่า หากสามารถนำร่องในจังหวัดนครพนม ได้สำเร็จ การทำงานในจังหวัดอื่น ๆ ก็ไม่น่าจะยาก”

เมื่อเห็นโจทย์และเป้าหมายการทำงานชัด ปี 2564 ชีวายเอฟพร้อมมือกับกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ดำเนินโครงการสนับสนุนการพัฒนาครู และเด็กนอกระบบการศึกษา โดยเครือข่ายเชิงพื้นที่: ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัดนครพนม) ร่วมกับ ศึกษาธิการจังหวัดนครพนม (ศรจ.) สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดนครพนม และภาคีเครือข่ายพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาจังหวัดนครพนม ซึ่งเป้าหมายการทำงานระยะแรกมุ่งเป้าไปที่การแก้ไข ปัญหาเด็กนอกระบบให้ได้รับวุฒิการศึกษาภาคบังคับ

แม้จะมีข้อมูลตัวเลขเด็กนอกระบบชัดเจน แต่เมื่อวิเคราะห์ลึกลงถึงปัญหา กลับพบว่า เป็นการทำงานที่ยากพอสมควร เพราะในจำนวนดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นเด็ก แขนงลอย (เด็กที่ยังมีรายชื่ออยู่ในระบบการศึกษา) แต่ โรงเรียนไม่สามารถคัดชื่อออกได้ เนื่องจากอายุไม่ถึง 15 ปี การตามหาตัวเด็กให้พบจึงเป็นเรื่องยาก ขณะที่เด็ก นอกระบบส่วนหนึ่งอยู่ในสถานพินิจฯ และเมื่อเจาะลึกลง ไปในข้อมูลของสถานพินิจฯ พบว่า ร้อยละ 90 เป็นเด็ก นอกระบบการศึกษา เมื่อเด็กกลุ่มนี้พ้นโทษออกไปแล้ว ร้อยละ 20 มักกระทำความผิดซ้ำกลับเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม คณะทำงานชีวายเอฟจึงนำเรื่อง “วุฒิการศึกษา” มาเป็น “เครื่องมือ” เพื่อให้เด็กกลุ่มนี้ก้าวข้ามวังวนปัญหาได้ ในที่สุด

นายวิฑิต เล่าถึงแนวคิดว่าการเปลี่ยนสถานพินิจฯ ให้เป็นสถานศึกษา ไม่ใช่พื้นที่เพื่อควบคุมหรือลงโทษ เป็นการปรับทัศนคติให้เด็กรู้ว่าเขามีสิทธิที่จะเรียน

มีโอกาสที่จะได้รับวุฒิการศึกษา พอออกจากที่แห่งนี้ไป พวกเขาสามารถนำวุฒิการศึกษาไปเทียบโอนหน่วยกิต เพื่อกลับไปเรียนต่อที่โรงเรียนเดิม หรือโรงเรียนใหม่ได้ เราส่งครูภาษาอังกฤษ 1 คน ครูคณิตศาสตร์ 1 คน และ ครูภาษาไทย 1 คน เข้าไปสอนเด็กสัปดาห์ละ 2 วัน ที่กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดประตูเข้าไปทำงานกับ สถานพินิจฯ

“รุ่นแรกมีเด็กสมัครใจเรียนจำนวน 52 คน ได้รับ วุฒิการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 8 คน เราได้เชิญศึกษาธิการจังหวัดนครพนมเป็นประธานมอบ วุฒิการศึกษาให้กับเด็ก ๆ เพื่อให้กระทรวงศึกษาธิการ เห็นว่า การศึกษาในระบบอาจไม่ตอบโจทย์สำหรับเด็ก ทุกคน ขณะเดียวกันกระบวนการนี้ยังช่วยปรับมุมมอง คนทำงานในสถานพินิจฯ ด้วยว่า ทุกพื้นที่ที่สามารถสร้าง การเรียนรู้ให้เด็กได้ เพื่อที่พวกเขาเหล่านั้นจะได้ไม่ต้อง วนเวียนอยู่กับการกระทำความผิดซ้ำแล้วซ้ำเล่า”

รุ่นแรกมีเด็กที่ได้รับวุฒิการศึกษา 8 คน ในจำนวนนี้ มี 7 คน นำวุฒิการศึกษาไปศึกษาต่อในระดับ ปวช. ทำให้เจ้าหน้าที่สถานพินิจฯ เกิดความเชื่อมั่นมากขึ้นว่า แนวทางนี้เป็นการสร้างโอกาสให้เด็กในสถานพินิจฯ มี อนาคตที่ดีขึ้น และรุ่นที่ 2 มีเด็กได้รับวุฒิการศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 25 คน

จากแนวคิดที่ต้องการให้เด็กและเยาวชนในสถาน พินิจฯ ได้รับวุฒิการศึกษาเพื่อสร้างโอกาสและทางเลือก ในชีวิต เพื่อลดการกระทำความผิดซ้ำ ได้ก่อให้เกิดการทำงาน ร่วมกันระหว่าง CYF สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและ เยาวชนจังหวัดนครพนม และ กสศ. และขยายขยายไปสู่ ความร่วมมือกับกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ในเวลาต่อมา โดยมีการจัดทำบันทึกข้อตกลงร่วม (MOU) เพื่อขยายผลการดำเนินงาน โดย CYF ได้จัดตั้งสมาคม ศูนย์การเรียนรู้ รวบรวมศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งโดยองค์กร ชุมชน และองค์กรเอกชนที่ใจถึงฟังได้ อาทิ ศูนย์การเรียนรู้



เจนต์ เทเรซา เซาท์เทิร์น ศูนย์การเรียนรู้เซนต์ยอห์นบอสโก อุบลรัตน์ ศูนย์การเรียนรู้สยามวิทยาลัย ศูนย์การเรียนรู้เดวิดซ์ คอลลินส์ คริสเตน และศูนย์การเรียนรู้ CYF เข้ามาเป็นแนวร่วมในการออกแบบการเรียนรู้ การประเมิน และการแลกเปลี่ยนครูโดยเรียนผ่านระบบ Zoom ร่วมกันทุกวันพุธ

Mission 2 กสวuu Set Zero Dropout

ข้อค้นพบจากการขับเคลื่อนงานร่วมกับสถานพินิจ ทำให้คณะทำงานพบข้อมูลสำคัญ คือ การหยุดวงจรก่อนที่เด็กจะหลุดออกจากระบบ โดยพบว่า เด็กคนหนึ่งจะไม่หลุดออกจากระบบการศึกษาง่าย ๆ หากเขาเหล่านั้นได้รับการดูแลติดตามอย่างใกล้ชิด

“ก่อนเด็กจะหลุดออกจากระบบการศึกษา มักจะเริ่มจากการติด 0 ติด ร. มาเรียนบ้างไม่มาบ้าง เด็กเหล่านี้ยังมีชื่ออยู่ในระบบการศึกษา เราเรียกเด็กกลุ่มนี้ว่า เด็กแขวนลอยเป็นกลุ่มเสี่ยงหลุด ครูในโรงเรียนรู้เขตพื้นที่การศึกษาก็รู้ แต่กระทรวงศึกษาธิการมักจะไม่เห็นข้อมูลนี้ เพราะชื่อเด็กยังค้างอยู่ในระบบการศึกษา แต่ตัวเด็กไม่อยู่แล้ว ดังนั้นเราต้องขยายขอบเขตการทำงานไปที่กลุ่มเด็กเสี่ยงหลุดในโรงเรียน”

เมื่อต้องแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ คณะทำงานจึงวางยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนงานใหม่ภายใต้ชื่อ “นครพนมโมเดล” โดยตั้งเป้าหมายภายใน 3 ปี นครพนมต้อง Set Zero Dropout

ดังนั้นนอกจากส่งเสริมการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ก็ขยายขอบเขตการทำงานกับเด็กต้นน้ำและกลางน้ำ นั่นคือเด็กในระบบการศึกษาที่ “เสี่ยงหลุด” ออกจากระบบ และ “เด็กแขวนลอย” แต่การทำงานกับเด็กที่เสี่ยงหลุดและเด็กแขวนลอยเป็นเรื่องยากที่จะพบตัวเด็ก เนื่องจากข้อมูลของแต่ละหน่วยงานไม่เชื่อมโยงกัน จึงนำไปสู่ “การเชื่อมโยงข้อมูลระดับจังหวัด” ซึ่งเป็นที่มาของการขยายเครือข่ายการทำงานเดิมจาก 11 หน่วยงาน เป็น 24 หน่วยงานที่ร่วมกัน MOU เป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อร่วมกันตัดวงจรเด็กนอกระบบและสร้างโอกาสทางการศึกษา พัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน ลดความเหลื่อมล้ำ ขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ในปี 2566

“การทำงานกับเด็กเสี่ยงหลุดที่มาเรียนบ้างไม่มาเรียนบ้าง ให้กลับมาเรียนยังพอเป็นไปได้ แต่การทำให้เด็กที่หลุดออกจากระบบไปแล้วกลับมาเรียนเป็นเรื่องยาก แนวคิดเรื่อง 1 โรงเรียน 3 รูปแบบจึงเป็นหนทางที่เราคิดได้ในตอนนั้น ทำให้การเรียนรู้เหมาะสมกับผู้เรียนมากที่สุด เพราะเห็นแล้วว่า ปัญหาที่เด็กหลุดออกจากระบบมีหลายสาเหตุ ส่วนหนึ่งคือ การเรียนในระบบไม่ตอบโจทย์เด็กทุกคน จึงนำแนวคิดโรงเรียนมือถือ หรือ Mobile School ซึ่งก่อนหน้านี้มีการออกแบบไว้มาทดลองใช้จริง เพื่อท้ายที่สุดแล้วเด็กเหล่านี้จะได้รับวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ทำให้เด็กที่จะเข้าไปสู่กระบวนการยุติธรรมลดน้อยลง” นายวิฑิต กล่าว

Mission 3 โรงเรียนต้นแบบ... ตำบลต้นแบบ...สู่การขยายผลระดับภาค

สำหรับโรงเรียนมือถือที่นำมาใช้กับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในจังหวัดนครพนม เป็นเวอร์ชันแรกที่เป็นระบบออนไลน์ โดยมีหลักสูตรท้องถิ่นรองรับเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จากเรื่องราวใกล้ตัว ซึ่งได้นำไปทดลองใช้กับเด็กนอกระบบในตำบลพิมาน อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม จำนวน 10 คน และเด็กในสถานพินิจฯ จังหวัดนครพนม ที่เรียนไม่จบ (ถูกปล่อยตัวออกไปก่อน) โดยเด็กใช้โรงเรียนมือถือเชื่อมต่อแอปพลิเคชันกับครูในสถานพินิจฯ ทำให้ครูสามารถติดตามความเคลื่อนไหวของเด็กที่พ้นโทษออกไป และกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้จนกระทั่งจบหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับ

“เราเห็นข้อมูลเด็กแขวนลอยตั้งแต่ปีแรกแล้วว่า ใน 1 โรงเรียนมีเด็กกลุ่มนี้ประมาณร้อยละ 8-10 กล่าวคือเด็กในระบบ 100 คน จะมี 2-3 คนที่เป็นเด็กแขวนลอย เราต้องตัดวงจรเด็กเสี่ยงหลุดให้เร็วที่สุด จึงคิดว่าต้องทำต้นแบบ 1 โรงเรียน 3 รูปแบบควบคู่ไปกับการสร้างตำบลต้นแบบให้เห็นเป็นรูปธรรมก่อน แล้วค่อยขยายไปสู่ระดับจังหวัด เพราะหากทำแค่ระดับตำบล ก็ไม่มีอะไรมายืนยันได้ว่า จำนวนเด็กแขวนลอยหรือเด็กเสี่ยงหลุดในโรงเรียนจะไม่เข้ามาเติมตัวเลขเด็กนอกระบบได้ ดังนั้นการทำตำบลต้นแบบต้องทำควบคู่ไปกับโรงเรียนต้นแบบในทุกพื้นที่ ที่จึงจะสามารถ Set Zero Dropout ได้”

สำหรับตำบลต้นแบบนั้น นายวิฑิต เล่าว่า บทบาทของตำบลนอกจากทำหน้าที่ค้นหา ติดตาม ช่วยเหลือ และส่งต่อยังต้องมีส่วนร่วมในการออกแบบและจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อเป็นทางเลือกในการเรียนรู้ให้กับเด็กในพื้นที่ทั้งในและนอกระบบการศึกษา ด้วยการนำทุนทรัพยากรในพื้นที่เข้ามาบูรณาการ อาทิ ประวัติศาสตร์ชุมชน สินค้าชุมชน การประกอบอาชีพ ประเพณีวัฒนธรรม ศิลปะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงความรู้และ

“แนวคิด 1 โรงเรียน 3 รูปแบบจึงเป็นหนทางที่เราคิดได้ในตอนนั้น ทำให้การเรียนเหมาะสมกับผู้เรียนมากที่สุด เพราะเห็นว่า ปัญหาที่เด็กหลุดออกจากระบบมีหลายสาเหตุ ส่วนหนึ่งคือ การเรียนในระบบไม่ตอบโจทย์เด็กทุกคน จึงนำแนวคิดโรงเรียนมือถือ หรือ Mobile School ซึ่งก่อนหน้านี้มีการออกแบบไว้มาทดลองใช้จริง เพื่อท้ายที่สุดแล้วเด็กเหล่านี้จะได้รับวุฒิการศึกษาภาคบังคับ ทำให้เด็กที่จะเข้าไปสู่กระบวนการยุติธรรมก็น้อยลง”

เทคโนโลยีใหม่ใกล้ตัวที่เด็กสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทักษะของตัวเองได้มากที่สุด

การทำโรงเรียนต้นแบบ ตำบลต้นแบบด้านการศึกษา เป็นการกระจายอำนาจทางการศึกษารูปแบบหนึ่ง นั่นคือ เป็นการคืนการจัดการศึกษาให้ชุมชน ดังนั้น อบต. ในฐานะหน่วยงานพื้นที่จึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมออกแบบการเรียนรู้ โดยแต่ละวิชาจะต้องกินได้ หมายถึง เด็กสามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้ง่าย สามารถเรียนกับผู้รู้ตัวจริงเสียงจริง วิชาที่เกิดขึ้นแล้วในจังหวัดนครพนมคือ วิชาปั้นหม้อ ที่ตำบลโนนตาล ซึ่งเป็นสินค้าโอท็อปขึ้นชื่อของตำบล เมื่อเด็กเรียนรู้แล้วสามารถนำทักษะนี้ไปประกอบอาชีพโดยไม่ต้องทิ้งถิ่นฐานไปทำงานนอกพื้นที่ บทบาทของ CYF คือ การถอดองค์ความรู้ให้สามารถเชื่อมโยงกับ 8 สารวิชา โดยผนวกเข้าไปอยู่ในโรงเรียนมือถือ ในขณะที่พื้นที่เองก็ต้องทำให้เกิดวิชาแบบนี้ขึ้นอย่างน้อย 1 ตำบล 1 วิชา และหากทำได้ทั้งจังหวัด นั่นหมายความว่า จังหวัดนครพนมจะมีหลักสูตรท้องถิ่นมากถึง 99 วิชา

ผลของการทำโรงเรียนต้นแบบ ตำบลต้นแบบของจังหวัดนครพนมที่มีองค์การบริหารส่วนตำบลพิมาน และองค์การบริหารส่วนตำบลโนนตาลเป็นพื้นที่นำร่องพบข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังนี้ **อบต.พิมาน สามารถช่วย**

เด็กนอกระบบการศึกษาจำนวน 86 คน ให้กลับเข้าสู่ระบบการศึกษา รวมถึงออกแบบการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ชีวิต จนกระทั่งมีเด็กจำนวน 30 คน ได้รับวุฒิการศึกษาภาคบังคับ และอีก 56 คน อยู่ในระหว่างการศึกษา ส่วนหลักสูตรท้องถิ่นที่เด็กเยาวชนในตำบลพินามต้องการเรียนรู้ คือ การถ่ายภาพและตัดต่อคลิปวิดีโอ ที่ อบต.พินาม ออกแบบให้เด็กเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในพื้นที่ เมื่อเรียนจบสามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพได้

เมื่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) เห็นรูปธรรมความสำเร็จชัดเจน จึงเกิดแนวคิดที่จะขยายผลการดำเนินงานไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ดังนี้ ภาคเหนือที่จังหวัดตาก ภาคกลางที่จังหวัดกาญจนบุรี ภาคตะวันออกที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ภาคใต้ที่จังหวัดปัตตานี และสงขลา

3 ปีของการขับเคลื่อนงาน “นครพนมโมเดล” ทำให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมของหน่วยงานและภาคีเครือข่ายทั้งหมด ปี 2567 คณะทำงานจึงส่งต่องานนี้ให้จังหวัดนครพนมเป็นผู้รับผิดชอบ ให้แต่ละท้องถิ่นบริหารจัดการโดยมี อบต.พินามเป็นพี่เลี้ยง ร่วมกับภาคีเครือข่ายที่มีการทำ MOU ร่วมกันระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม 24 หน่วยงาน ภายใต้สโลแกน “นครเรืองแสง”

วันนี้ นครพนมต้องลุกขึ้นมาเป็นแกนนำหลักพาเด็กและเยาวชนก้าวข้ามปัญหาต่าง ๆ ด้วยตัวเอง จุดดวงไฟที่อับแสงให้เรืองรองขึ้นทั่วทั้งเมือง แม้ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะทำให้สำเร็จภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว แต่ก็เชื่อว่าจะเป็นไปไม่ได้ เพราะตลอดระยะเวลา 3 ปี จังหวัดนครพนมอาจจะเริ่มต้นด้วยหัวใจและสองมือของคนเพียงไม่กี่คน แต่ระหว่างทางผู้คนในเมืองแห่งนี้ต่าง “รวมใจ” เข้ามาร่วมจับมือกันไปบนเส้นทางของการสร้างความเปลี่ยนแปลงนี้ไม่น้อย

และนับจากนี้ ภาควิชาการที่นำโดยมหาวิทยาลัยนครพนมจะเข้ามาเป็นแกนนำหลักขับเคลื่อนงานร่วมกับตำบลในการออกแบบหลักสูตรท้องถิ่น สนับสนุนให้ทุกตำบลสามารถจัดการศึกษาให้กับเด็กทั้งในและนอกระบบได้ด้วยตัวเอง ขณะที่ศึกษาธิการจังหวัดเข้ามาเป็นแกนนำในการเชื่อมโยงฐานข้อมูล มีภาคีเครือข่ายอย่างน้อย 24 หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม เข้ามายูอยู่ใน “วงเติมฝัน” นำปัญหาเด็กและเยาวชนในจังหวัดมาหารือและร่วมกันหาทางออก

จะอีกกี่คำคืนที่มีมิติ คณะทำงานทุกคนเชื่อมั่นว่า นครพนมจะค่อย ๆ จุดดวงไฟให้เมืองแห่งนี้เปล่งแสงขึ้นทีละดวง กระทั่งระยะยาวไปทั่วจังหวัดได้ในไม่ช้า ●



“เด็กส่วนใหญ่เมื่อเข้าไปอยู่ในสถานสงเคราะห์ ไม่สามารถเรียนรู้ร่วมกับคนอื่นได้ สิ่งที่เราทำคือ “สร้างนิเวศการเรียนรู้ใหม่” โดยร่วมมือกับกรมส่งเสริมการเรียนรู้ และโรงเรียนประชานิธิ ให้พี่เลี้ยงของเด็กซึ่งเป็นคนที่เขารู้สึกปลอดภัยมาร่วมเป็นครูและโค้ชให้เด็ก”

นายอนุช ชาญกุล รองอธิบดีกรมกิจการเด็กและเยาวชน

การเรียนรู้เปลี่ยนชีวิต

สานฝัน สร้างโอกาส “เยาวชนที่ก้าวพลาด”



ข้อมูลจากกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม พบว่า ระหว่างปี 2561 - 2565 มีเด็กและเยาวชนช่วงอายุ 12-18 ปี กระทำความผิดรวม 134,747 คดี โดยในปี 2565 มีเด็กและเยาวชนกระทำความผิด จำนวน 12,192 คดี เป็นเพศชาย ร้อยละ 90.49 เพศหญิง ร้อยละ 9.51

เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษามากที่สุด ร้อยละ 51.72 รองลงมา เป็นระดับประถมศึกษา ร้อยละ 17.57 โดยจำแนกตามฐานความผิดหลัก พบว่า เด็กและเยาวชนกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษเป็นอันดับ 1 ร้อยละ 40.07 ไม่ว่าจะเป็นการผลิต จำหน่าย การเสพ และมีไว้ในครอบครอง รองลงมาเป็นความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย

โดยภาพรวมการกระทำผิดนั้นเกิดจากยาเสพติดเป็นหลัก จึงทำให้เกิดการกระทำผิดต่อเนื่องไปยังการกระทำผิดอื่น ๆ ซึ่งมีสถิติที่ถือว่า เป็นตัวเลขที่ค่อนข้างสูง เพราะจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต เนื่องจากเด็กและเยาวชนที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ส่วนหนึ่งต้องเข้าไปอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ซึ่งปกติพวกเขาเหล่านั้นต้องได้รับการศึกษา ได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพ และทักษะชีวิต เตรียมรับไม่ต่อจากผู้ใหญ่

ไม่เฉพาะการสูญเสียโอกาสในการพัฒนาตนเองของเด็กและเยาวชน ผลของการกระทำผิดยังสร้างความเสียหายในหลายประเด็น อาทิ ด้านความปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ยังไม่รวมถึงรัฐต้องสูญเสียงบประมาณปีละหลายพันล้านบาทเพื่อสนับสนุนการกิจกรรมทางกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชน ซึ่งหากเราสามารถแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมไม่ให้เกิดซ้ำได้ รัฐจะสามารถลดงบประมาณส่วนนี้ได้ 76,612 บาท ต่อ 1 คน หรือหากป้องกันไม่ให้เกิดและเยาวชนกระทำผิด รัฐจะประหยัดงบประมาณได้ถึงปีละ 168,157,525.32 บาท

เพื่อน ครอบครัว ชุมชน แรงพลัก เยาวชนเข้าสู่สถานพินิจฯ

ตัวเลขเด็กและเยาวชนจำนวน 30,000 คนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมนับว่าไม่น้อย และงบประมาณที่รัฐต้องสูญเสียไปกว่าพันล้านก็ไม่น้อยเช่นกัน

คำถามสำคัญคือ อะไรเป็นสาเหตุที่ผลักดันเด็กและเยาวชนเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ประเทศไทยจะแก้ไขปัญหานี้อย่างไร เพื่อไม่ให้เด็กและเยาวชนต้องเสี่ยงต่อการก่ออาชญากรรมซ้ำแล้วซ้ำเล่า ซึ่ง**โครงการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาดำเนินการโดยกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และมูลนิธิปัญญากัลป์** อาจจะเป็นอีกหนึ่งคำตอบของแนวทางแก้ปัญหา ที่แม้จะเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายทางเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำที่สำคัญคือ เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนในสถานพินิจฯ ได้มองเห็นเป้าหมายปลายทางชีวิตของตนเอง

โครงการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เกิดขึ้นจากการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่างกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) และกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม โดยมีวัตถุประสงค์คือ การหาความรู้ในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษา และพัฒนาความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพตามความถนัดและความสนใจ รวมถึงร่วมกันพัฒนารูปแบบการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

โดยมี 3 ยุทธศาสตร์สำคัญ คือ 1) การพัฒนารูปแบบและนวัตกรรมการแก้ไขปัญหาคดีเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในกระบวนการยุติธรรม 2) การพัฒนารูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของเด็กและเยาวชน และ 3) การพัฒนากลไกบูรณาการความร่วมมือในการเฝ้าระวังคุ้มครองเด็กระดับพื้นที่ตำบล โดยมีแผนขับเคลื่อน 6 แผนงาน คือ 1) แผนงานด้านพัฒนาบุคลากรให้เป็นนักจัดการเรียนรู้ 2) แผนงานด้านการพัฒนาระบบการจัดการศึกษาทางเลือก (นอกระบบและตามอัธยาศัย) ร่วมกับภาคีเครือข่าย 3) แผนงานด้านการส่งเสริมการเป็นผู้ประกอบการผ่านสัมมาชีพ 4) แผนงานด้านการสร้างเสริมทักษะชีวิตและสมรรถนะที่สำคัญและจำเป็นต่อเด็กและเยาวชน 5) แผนงานด้านการบูรณาการความร่วมมือการขับเคลื่อนกลไกเฝ้าระวังคุ้มครองเด็ก และ 6) แผนงานด้านการจัดการฐานข้อมูลและการวิจัย

อย่างไรก็ตาม ผลจากการวิจัยที่ได้จากการระดมความเห็น ทั้งปัญหา เหตุแห่งปัญหา รวมถึงความต้องการจากกลุ่มเยาวชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน พบปัจจัยสำคัญหลายประเด็น อาทิ **ผู้ใหญ่มองว่า** เด็กติดเกม ติดมือถือ ชอบทะเลาะวิวาท ชอบมั่วสุม สร้างความเดือดร้อนรำคาญ หนีเรียน ขี้เกียจเรียน ลักขโมย

จับกลุ่มเสียงดังรบกวนชาวบ้าน สร้างปัญหาให้ครัวเรือน ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ตี้มเหล้า ไม่ทำงาน นอนดึก ขับรถเสียงดัง ฯลฯ

ขณะที่เด็ก บอกว่าปัญหาในโรงเรียนที่ทำให้ไม่อยากไปเรียน คือ ถูกบูลลี่ โดนเหยียด ถูกกลั่นแกล้ง

สำหรับปัญหาที่เกิดในครอบครัว เด็กส่วนใหญ่บอกว่า พ่อแม่ทะเลาะกัน พ่อแม่ ไม่ได้รับความอบอุ่นจากครอบครัว บางรายถูกล่วงละเมิดทางเพศ

เหล่านี้คือ **“เหตุ”** ที่ทำให้เด็กเยาวชนต้องถอยไปจนสุดกำแพง ท้ายที่สุดก็ระบายออกมาในรูปของ **“ความรุนแรง”** เท่าที่วัยรุ่นคนหนึ่งจะสามารถทำได้ และกลายเป็นคดีอาชญากรรมในที่สุด

ออกจากห้องบังก็ยิ่งเจอปัญหาเดิม ๆ

การขาด **“ระบบรองรับเด็ก”** ที่ดี ทำให้หลายคนต้องกลับไปอยู่สถานที่เดิม สภาพแวดล้อมเดิม ๆ จนท้ายที่สุดวงจรก็หมุนวนกลับมาดังเดิม คือ สถานพินิจฯ

จากงานวิจัยระบุว่า แม่เด็กและเยาวชนเหล่านี้จะออกจากสถานพินิจฯ ไปแล้ว แต่ยังคงเผชิญกับสภาพแวดล้อม ครอบครัว ชุมชนที่ผลึกใส กล่าวโทษว่าสาเหตุเกิดจากตัวเด็กเองที่ไม่รักดี ไม่สามารถพัฒนาได้ ทำให้หลายคนไม่สามารถกลับไปศึกษาต่อที่โรงเรียนเดิม หรือใช้ชีวิตในครอบครัวและชุมชนได้ การกระทำความผิดซ้ำจึงเป็นทางออกเดียวที่เด็กมีอยู่ แต่แท้จริงแล้วปัญหาคืออะไรกันแน่ อยู่ที่เด็กหรืออยู่ที่ใคร?

ในสังคมไทยมีเด็กและเยาวชนหลายคนที่ไม่ได้รับการโอกาสในชีวิตที่ดีนัก จุดเริ่มต้นมาจากพ่อแม่ไม่ได้รับการศึกษา ไม่ได้เรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็น ไม่ว่าจะเป็นทักษะชีวิตหรืออาชีพ พ่อไม่มีอาชีพก็ไม่มีรายได้ เมื่อมีลูกก็ไม่สามารถเลี้ยงดูได้ บ้างก็แยกทาง ปล่อยปละละเลยลูกให้อยู่กับปู่ย่าตายาย และเมื่อลูกของเขามีลูก ก็เดินตาม

รอยพ่อแม่ตัวเอง เกิดเป็นวงจรปัญหาไม่จบสิ้น ดังข้อมูลพบว่า ร้อยละ 68.67 ของคดีทั้งหมด ผู้กระทำความผิดมีได้อาศัยอยู่กับบิดา มารดา หรือบิดา มารดาแยกกันอยู่ และร้อยละ 66.89 เป็นเด็กยากจน และไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษา โดยมีทั้งทำงานและว่างงาน

ในเมื่อระบบนิเวศรอบตัวเด็กและเยาวชนเป็นเช่นนี้ ไม่มีแม้แต่ใครคอยรับฟัง แต่หารู้ไม่ว่า **“เพื่อน”** อาจเป็นโลกทั้งใบที่เขาได้อยู่ ต่างคนต่างยังไม่มีวุฒิภาวะมากพอ แต่กลับต้องมาพึ่งพาอาศัยกันและกัน ไม่มีใครคอยชี้แนะ เช่นนี้แล้วเรายังจะโทษที่ตัวเด็กอยู่อีกหรือ สังคมควรหันมาตั้งคำถามกับตัวเองว่า เราจะละเลยอนาคตของชาติไปถึงเมื่อไร แทนที่จะโทษว่าใครผิด หรือคิดว่าเด็กหมดโอกาสกลับตัวเพียงเพราะเขาเคยอยู่ในสถานพินิจฯ เราควรหันมาร่วมมือกันหยุดวงจรนี้ เพราะความจริงเบื้องหลังกำแพงที่ทุกคนตีตราันต่างแวดล้อมไปด้วยความรู้งมมาย

เปลี่ยนจาก “โรงเรียนดัดสันดาน” เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ (Learning Space)

“โรงเรียนดัดสันดาน” คือ ชื่อเรียกสถานพินิจฯ ในอดีต ภายใต้โครงการฯ นี้มีการกำหนดทิศทางการโรงเรียนดัดสันดานให้เป็น **“พื้นที่แห่งการเรียนรู้” (Learning Space)** พร้อมทั้งสร้างโอกาสใหม่ผ่านกระบวนการจัดการศึกษาที่มีความหลากหลายและยืดหยุ่น และพัฒนาสมรรถนะของเด็กและเยาวชนที่อยู่ในความดูแลด้วยหลักสูตรทางเลือกที่นำไปสู่ทางรอด 3 แกนวิชาหลัก คือ วิชาการ วิชาชีพ และวิชาชีวิต ซึ่งเป็นการทำงานร่วมระหว่างกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มูลนิธิปัญญากลับ ศูนย์การเรียนรู้ชีวะเอฟ (CYF) และกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

เป้าหมายคือ เกิดการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับ เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม และเชื่อมโยงการทำงานอย่างเป็นระบบตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยมีพื้นที่นำร่อง 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเขต 5 อุบลราชธานี 2) สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในพื้นที่เขต 5 ประกอบด้วย อุบลราชธานี สกลนคร มุกดาหาร โยธธร อำนาจเจริญ นครพนม และศรีสะเกษ 3) หน่วยงานในสังกัดกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในพื้นที่เขต 5 โดยมีกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ ได้แก่ 1) เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จำนวน 200 คน ซึ่งเป็นเด็กกลุ่มเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษาที่อยู่ภายใต้การควบคุมของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเขต 5 อุบลราชธานี 2) ผู้บริหารหน่วยงานสังกัดกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จำนวน 30 คน 3) เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม (ครูนอกระบบการศึกษา) จำนวน 90 คน

เปลี่ยนผู้ควบคุม เป็นครูนักจัดการเรียนรู้

เมื่อต้องการปรับเปลี่ยนพื้นที่ในสถานพินิจฯ เป็น Learning Space เน้นอนว่า บุคลากรและเจ้าหน้าที่ต้องเปลี่ยนบทบาทตัวเองให้เป็นนักจัดการเรียนรู้ ในการเป็นผู้สนับสนุนและบริหารการจัดการศึกษาให้เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ส่วน

ครูต๋อยอด คือ ผู้บริหารที่มีส่วนร่วมในการคิด ออกแบบ เสริมแรง มีการกำหนดทิศทางและการต๋อยอดเชิงนโยบาย

ครูนักจัดการเรียนรู้ คือ ครูนักสังคม นักจิตวิทยา และนักฝึกวิชาชีพ ซึ่งสามารถอำนวยความสะดวกการเรียนรู้และสร้างการเรียนรู้ใหม่

ครูข้ามขอบ คือ ครูที่สามารถถ่ายทอดการเรียนรู้ไปยังหน่วยอื่น ๆ ได้



ครูเสริมพลัง คือ ครูบริบาล เป็นครูผู้เสริมอำนาจภายใน เสริมพลังให้เด็กและเยาวชน

หลังสร้าง **“นักจัดการกระบวนการเรียนรู้”** ขั้นตอนต่อมาจึงเป็นการกำหนด **แผนงานด้านการพัฒนาระบบการจัดการศึกษาทางเลือก (นอกระบบและตามอัธยาศัย)** โดยทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายการสนับสนุนด้านการศึกษา ซึ่งสามารถจัดการศึกษากับเด็กและเยาวชนที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมได้ 4 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีการจัดการศึกษา สำหรับเด็กและเยาวชนที่อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ให้สามารถเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นได้

ส่วนที่ 2 เป็นการศึกษาที่มีอยู่ในระบบสายสามัญ ทั้งในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ส่วนที่ 3 การศึกษาในหน่วยวิชาชีพ มีการฝึกวิชาชีพระยะสั้นจากสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน เป็นการยกระดับฝีมือแรงงานให้ได้รับการยอมรับ

ส่วนที่ 4 การศึกษาทางเลือกที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ จุดเด่นของศูนย์การเรียนรู้ คือ การเข้ามาช่วยแก้ปัญหาเรื่องระยะเวลาและการเทียบโอนหน่วยกิต ทำให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงโอกาสที่ทันเวลา

กระบวนการศึกษาทั้งหมดที่มีการจัดการศึกษาในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน และสถานพินิจฯ เน้นไปที่การทำแผนการเรียนรู้และแผนชีวิตรายบุคคล

ซึ่งการจัดการศึกษาทั้งหมดทำให้เห็นการศึกษาตามฐานสมรรถนะ การจัดการศึกษาที่ใช้ฐานประสบการณ์ ฐานอาชีพ การใช้โครงงานเป็นฐาน การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้การดำเนินชีวิตประจำวัน โดยกระบวนการทำงานมีฐานข้อมูลรายบุคคล ฐานความรู้ ศักยภาพในการเรียนรู้ ให้เด็กและเยาวชนได้ออกแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีครูที่สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม และตอบสนองความต้องการของเด็กและเยาวชน โดยเน้นการศึกษาที่เด็กและเยาวชนเป็นเจ้าของ

มีเด็กและเยาวชนที่ได้เรียนในศูนย์การเรียนรู้ โดยการสนับสนุนจากโครงการฯ จำนวน 200 คน จากศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน และสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เขต 5 ทั้ง 7 จังหวัด และมีผู้ที่สำเร็จการศึกษา จำนวน 200 คน ซึ่งมีสมาคมเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ทั่วประเทศ เป็นหน่วยจัดการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชน มีการเรียนรูปแบบออนไลน์ที่ครูประจำหน่วยสามัญเป็นผู้อำนวยความสะดวก โดยมีการจัดงานมอบวุฒิบัตรเพื่อสร้างกำลังใจให้เด็กและเยาวชน อีกทั้งกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ยังให้ความสำคัญในการศึกษาเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนผ่านการจัดทำห้องเรียนเสมอภาค ซึ่งเป็นห้องเรียนต้นแบบที่ใช้ในการเรียนผ่านออนไลน์ของเด็กและเยาวชน ในกระบวนการยุติธรรม เพื่อที่จะให้ได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ●

เส้นทาง....ชีวิตใหม่

ความหวัง ความฝัน และโอกาสของคนหลังกำแพง



เรือนจำกลางอุดรธานี มีผู้ต้องโทษทั้งสิ้นประมาณ 3,500 คน แบ่งเป็นผู้ต้องโทษชายประมาณ 3,000 คน ผู้ต้องโทษหญิงประมาณ 400 คน โดยร้อยละ 90 มาจากคดียาเสพติด ส่วนใหญ่เป็นคนในจังหวัดอุดรธานี ทั้งนี้เรือนจำกลางอุดรธานีมีแนวคิดการพัฒนาผู้ต้องโทษเพื่อให้พวกเขากลับคืนสู่สังคม และอยู่ร่วมกับสังคมได้

เรือนจำกลางอุดรธานีได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี และบริษัท อັตลัษณ์ จำกัด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) ออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่นแก่ผู้ต้องโทษให้สามารถค้นพบโอกาส “ทางเลือก ทางรอด” เพื่อคืนความหวังและความฝันของคนหลังกำแพงให้สามารถนำทักษะความรู้ที่ได้รับไปใช้ประกอบอาชีพ และใช้ชีวิตในสังคมได้อีกครั้ง

ศ.คนกลับใจ

บริษัท อັตลัษณ์ จำกัด ได้ร่วมงานกับ กสศ. ตั้งแต่ปี 2563 ในโครงการเสริมสร้างทักษะอาชีพสำหรับแม่เลี้ยงเดี่ยว จังหวัดหนองบัวลำภู ก่อนที่ในปี 2565 ขยับการทำงานมาที่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดอุดรธานี ในโครงการสร้างอาชีพ เปลี่ยนแนวคิดพลิกชีวิตเด็กหลงทาง ซึ่งได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรมมากมาย อาทิ เกิดศูนย์การเรียนรู้ 5 สถานอาชีพ

ในสถานพินิจฯ คือ เกษตรกรรม เครื่องดื่ม เสริมสวย อาหารจานเดียว และของฝากที่ระลึก และที่สำคัญคือ ผลลัพธ์จากโครงการฯ นำไปสู่การทำบันทึกข้อตกลงร่วม (MOU) ระหว่าง 10 หน่วยงานในจังหวัด เพื่อดูแลช่วยเหลือ และส่งต่อเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้

ปี 2566 บริษัท อັตลักซ์ จำกัด ได้ขับเคลื่อนงานต่อไปยังผู้ต้องโทษในเรือนจำกลางอุดรธานีที่มีความพร้อม และเตรียมตัวปล่อยระยะเวลา 6-10 เดือน จำนวน 80 คน และผู้ต้องโทษเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ระยะเวลา 10 เดือน จำนวน 20 คน จากเรือนจำชั่วคราวโคกก่อง โดยมีแนวคิดสำคัญคือ **“ทำงานแบบเข้าถึง เข้าใจ และร่วมเรียนรู้จากคนในสังคมนอก”**

ด้วยวิธีคิดของการทำบริษัทเอกชน สิ่งที่คุณนุตา ดวงกมลสถานต์ ผู้รับผิดชอบโครงการฯ ให้ความสำคัญ คือเรื่องเศรษฐศาสตร์ การตลาด และรายได้ของผู้ต้องโทษ ซึ่งก่อนหน้านี้คณะทำงานเป็นเพียงวิทยากรอบรมความรู้ เรื่องต่าง ๆ ให้กับหน่วยงานรัฐและภาคเอกชนเท่านั้น แต่เมื่อเข้ามาฝึกทักษะอาชีพในเรือนจำ กลับมีคำถามมากมายว่า ทำแล้วยังไงต่อ? สินค้าจะไปไหน? ด้วยเหตุนี้ บริษัทจึงออกแบบกระบวนการทำงานอย่างครบวงจร ตั้งแต่ต้นน้ำ (ผลิต) กลางน้ำ (แปรรูป) และปลายน้ำ (ขาย) โดยใช้รูปแบบ **“ทำให้เร็ว ทำให้ไว เกิดงานให้ได้ และต้องได้เงิน”** เพราะหากให้ผู้ร่วมเรียนรู้ลงมือทำโดยไม่รู้



ผลลัพธ์ปลายทางจะทำให้เกิดความเบื่อหน่าย ฉะนั้นต้องทำให้เขาเห็นปลายทางเร็วที่สุด ให้เขาเห็นว่า มีงานรออยู่ตรงหน้าแล้ว พร้อมจะรับมือใหม่ เพื่อกระตุ้นให้เขาต้องการเรียนรู้ด้วยตัวเอง รวมถึงเปิดโลกอาชีพให้เห็นว่าแต่ละอาชีพสามารถต่อยอดไปด้านไหนได้บ้าง แล้วต้องลงทุนอย่างไรจึงจะได้ผลกำไรตอบแทน

กระบวนการทำงานจะเริ่มจากเปลี่ยนมุมมองของคนทำงานตั้งแต่ผู้บริหาร ใช้การตั้งคำถามเป็นตัวชี้นำ อาทิ มีเป้าหมายอย่างไร อยากให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านใด จากนั้นตั้งเป้าหมายร่วมกัน ช่วยตั้งต้นความคิด และช่วยออกแบบหลักสูตรให้งานเกิดผลสำเร็จ อาทิจานผ้าไม่จำเป็นต้องเริ่มเรียนจากแบบพื้นฐาน แต่สามารถทำตามความต้องการของลูกค้าเพื่อจะได้งานที่เร็วกว่า รวมถึงการคิดวางแผนการจัดซื้อ จัดหาอุปกรณ์ และสายพานอาชีพที่จะเกิดจากงานส่วนนี้ ส่วนผู้ร่วมเรียนรู้ในตอนแรกไม่มีใครคิดถึงอนาคตมากนัก ส่วนใหญ่คิดแค่ขอให้ได้ออกไปจากเรือนจำ ซึ่งคณะทำงานก็ต้องเปลี่ยนความคิดของพวกเขา ทำให้เขามองเห็นความสำคัญของการมีอาชีพ เช่น อาชีพนวดที่ตอนแรกไม่มีใครสนใจ แต่พอเขารู้ว่าไม่ต้องลงทุนอะไร ใช้เพียง 2 มือกับน้ำมันก็ได้เงินชั่วโมงละ 150 บาท ก็ทำให้เขาเกิดความสนใจ และจุดประกายการเป็นผู้ประกอบการให้กับกลุ่มผู้ต้องโทษ

ปัจจุบัน บริษัท อັตลักษณ์ จำกัด ได้จัดตั้งวิสาหกิจส่งเสริมคนทำดีสู่สังคมไม่จำกัด เพื่อให้ผู้ต้องโทษทั้งที่เข้าร่วมโครงการฯ หรือไม่เข้าร่วมโครงการฯ และผู้ที่มีใจอยากจะเป็นสมาชิกได้มาร่วมงานกันในวิสาหกิจแห่งนี้ ซึ่งจะเป็นพื้นที่ปลอดภัยและพื้นที่พักพิงใจให้กับเหล่าผู้ต้องโทษที่พ้นโทษแล้วได้เริ่มต้นชีวิตใหม่ ได้มีกลุ่มที่คอยดูแลใส่ใจและไม่ทอดทิ้งพวกเขา เพื่อให้เขาได้มีอาชีพและมีที่ยืนในสังคม

จากครัวใน...สู่ครัวนอก

โครงการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสร้างทักษะอาชีพสำหรับผู้ต้องขัง โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ปี 2566 เป็นการรวมตัวของคณะอาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญหลากหลายสาขา ทั้งการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร การเงินและบัญชี การตลาด และการออกแบบผลิตภัณฑ์ มาทำงานร่วมกับผู้ต้องโทษหญิงจำนวน 50 คน ในเรือนจำกลางอุดรธานี

เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเฉพาะ กิจกรรมเรียนรู้แรกที่คณะทำงานออกแบบจึงเป็นกิจกรรมเปิดใจ ผู้ร่วมเรียนรู้ด้วยการเข้าหาในลักษณะที่อ่อนมากกว่า ในฐานะอาจารย์ ใช้วิธีสับตา สัมผัส ชวนพูด ชวนคุย โดยมีหัวใจสำคัญคือ ต้องไม่มีทำที่หวาดกลัวพวกเขา



ให้เขารู้สึกว่าเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่จะสามารถแบ่งปันเรื่องราว บอกกล่าวความต้องการ และปรับเปลี่ยนความคิดให้เขามองเห็นคุณค่าของตัวเองและเชื่อมั่นว่าตนทำได้

“เพราะเราเชื่อว่า ใจสำคัญที่สุด หากใจเปลี่ยน พฤติกรรมจะเปลี่ยน เขาจะมองเห็นตัวเอง และต้องการเปลี่ยนแปลงตัวเองให้ดีขึ้น”

ต่อมา คณะทำงานได้ชวนผู้ร่วมเรียนรู้สำรวจตัวเอง เพื่อให้รู้จักตัวเองมากขึ้น เรียนรู้เรื่องการตัดสินใจและการยอมรับผลของการตัดสินใจ เพื่อฝึกให้ผู้ร่วมเรียนรู้มีสติ รู้เท่าทันปัญหา รวมถึง ดร.ศศิณี กันยาบุญ ผู้รับผิดชอบโครงการฯ ยังได้สอดแทรกแนวทางการให้อภัยตัวเอง และการเริ่มต้นใหม่ให้กับผู้ร่วมเรียนรู้ในระหว่างหลักสูตรการทำขนมปั้นสิบ ซึ่งได้เปรียบเปรยว่าในการปั้นขนม เราอาจทำพลาด อาจปั้นไม่สวย แต่เราสามารถแก้ไขได้ด้วยการปรับเปลี่ยนวิธีไปเรื่อย ๆ โดยเริ่มจากลองหัดปั้นแบ่งโดก่อน และลองทำซ้ำเรื่อย ๆ จนกว่าจะชำนาญสำคัญที่สุดคือ เมื่อรู้ว่าตัวเองทำพลาด ต้องให้อภัยตัวเอง และกล้าที่จะเริ่มต้นใหม่ เหมือนกับกับชีวิต ที่ไม่ใช่พลาดแล้วพลาดเลย แต่พลาดแล้วต้องรู้ตัวและพร้อมแก้ไขให้ดีขึ้น



นอกจากนี้คณะทำงานยังมองเห็นความสำคัญของการเปิดใจและการเรียนรู้ให้กับเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ เนื่องจากมองว่า ไม่ต้องการให้งานหยุดอยู่แค่ตัวคนสอนหรือคณะทำงาน แต่ต้องการให้เกิดตัวคูณที่จะขับเคลื่อนงานต่อแม้ไม่มีคณะทำงานอยู่แล้ว ดังนั้นการทำงานกับเจ้าหน้าที่จึงตอบโจทย์ เพราะเขาจะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดและอยู่ร่วมกับผู้ร่วมเรียนรู้ตลอดเวลาซึ่งในการทำงานกับเจ้าหน้าที่ในเรือนจำนี้เองทำให้คณะทำงานได้เรียนรู้การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และเรียนรู้ที่จะวางแผนการทำงานรอบด้าน เนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องเวลาจึงต้องออกแบบการทำงานให้ครอบคลุม ไข่กลไก “พี่เลี้ยง” ดึงผู้ต้องโทษบางส่วนที่มีความสามารถเฉพาะทางมาช่วยดูแลเพื่อน ๆ

ทำโครงการฯ ไปได้ระยะหนึ่ง เจ้าหน้าที่เริ่มเปิดใจและยอมรับวิธีการทำงานของคณะทำงานมากขึ้น ส่วนผู้ร่วมเรียนรู้เองก็เปิดใจ กระตือรือร้น อยากเรียนรู้ กล้าพูด กล้าถามในสิ่งที่ตนต้องการมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการที่คณะทำงานเข้าหาพวกเขาบ่อย ๆ และเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่เขาสามารถบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ได้ ทั้งยังสร้างนิเวศการเรียนรู้ใหม่ให้พวกเขาได้เรียนรู้ในเรื่องที่ไม่เคยรู้มาก่อน รวมถึงทำให้ของที่มีย่อยเดิมเกิดคุณค่าและมูลค่าขึ้นมา จากที่ผู้ร่วมเรียนรู้อาจจะหมดกำลังใจในการผลิตแล้ว แต่ด้วยความที่เป็นสถาบันการศึกษาทำให้

การสร้างการเรียนรู้มีความน่าสนใจ เช่น นำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้ เป็นต้น

โดยในอนาคตเรือนจำกลางอุดรธานีได้วางแผนนำหลักสูตรการสร้างอาชีพไปสอนให้กับผู้ต้องโทษชาย เนื่องจากทางเรือนจำต้องการสร้างคาเฟ่พร้อมกับการทำคาร์แคร์ ซึ่งทางคณะทำงานก็ได้วางแผนคิดให้เรือนจำทำคาเฟ่ที่มีอาหารหลากหลายชนิดไว้บริการผู้ที่รอล้างรถ โดยให้ผู้ต้องโทษชั้นดีที่ทำงานในคาเฟ่และคาร์แคร์นี้ช่วยเป็นวิทยากรให้ความรู้กับเพื่อน ๆ ภายในเรือนจำก่อนพ้นโทษ เพื่อเป็นการสร้างตัวคูณให้คนภายในสามารถขับเคลื่อนงานต่อไปได้ในอนาคต

นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อการมีอาชีพ มีรายได้

นางมัสยา คำแหง หัวหน้าทีมทุนเสริมวิชาการ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวว่า โครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ยึดหยุ่นโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ที่ใช้ “อาชีพ” เป็น “เครื่องมือ” สร้างการเรียนรู้ให้กับเยาวชนและประชากรวัยแรงงานนอกระบบ ให้มีทักษะในการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยมีการหนุนเสริมเติมเต็มกันอย่างเป็นระบบ เริ่มจากทีมทุนเสริมวิชาการ



ทีมหนุนเสริมวิชาการระดับภาค จนสามารถยกระดับความรู้ให้ผู้ร่วมเรียนรู้เกิด 5 มี คือ มีกิน มีกิน มีกลุ่ม มีของ มีขาย

การจะเกิด 5 มีได้ คนทำงานต้องมี 7 องค์ประกอบ ดังนี้ 1. เป้าหมายร่วม ที่หมายรวมถึงเป้าหมายของ กสศ. เป้าหมายโครงการ เป้าหมายหน่วยจัดการเรียนรู้ และเป้าหมายของผู้ร่วมเรียนรู้ 2. ความสัมพันธ์ ระหว่าง



ทีมหนุนเสริมวิชาการในพื้นที่เพื่อให้รู้จุดอ่อนจุดแข็งและหนุนเสริมได้ถูกที่ถูกทาง 3. ศักยภาพ หนุนเสริม เพื่อให้ทีมหนุนเสริมจะได้เข้าไปช่วยสนับสนุน 4. ข้อจำกัด รู้ข้อจำกัดของผู้ร่วมเรียนรู้ 5. ระเบียบ ข้อปฏิบัติของแต่ละองค์กร 6. ทีมงาน/คณะทำงาน มีความพร้อมในการทำงาน และ 7. กาลเทศะ ในการเข้าไปสร้างการเรียนรู้ที่ต้องยืดหยุ่นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

นอกจาก 7 องค์ประกอบ ข้างต้นแล้ว ทีมหนุนเสริมวิชาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีการยกระดับความรู้ด้วยการทำ “แผนที่เขียน” นำความรู้ความเชี่ยวชาญของหน่วยจัดการเรียนรู้มาจัดทำเป็นแผนที่เป็นเครื่องมือหนุนเสริมความรู้และความร่วมมือระหว่างกัน เป็นการยกระดับหน่วยจัดการเรียนรู้ให้เป็น “นักจัดการเรียนรู้” ในรูปแบบของเครือข่ายที่พร้อมสร้างการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์คนในชุมชนได้อย่างยั่งยืน ●



“การทำงานกับผู้ต้องโทษ สิ่งหนึ่งที่สำคัญมากคือ การสร้างพลังบวก และคิดบวก เพราะแม้ชีวิตเขาจะพบกับความมืดมน แต่อย่างน้อยหลังกำแพงแห่งนี้ก็เป็นโอกาสที่ให้ได้เปลี่ยนแปลงตัวเอง พร้อมกับการเรียนรู้ทักษะชีวิตและอาชีพใหม่ ๆ เพื่อที่อนาคตจะสามารถอยู่ร่วมและอยู่รอดในสังคมได้”

นางณัฐกฤตา พั่งสุข

อปท. “จุดคาดจัด” สำคัญ แก้ปัญหาด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษา



กสศ. ร่วมกับสมาคมมหาวิทยาลัยดอนแก้วสร้างสุข จัดทำโครงการขับเคลื่อนการพัฒนาตัวแบบความร่วมมือระดับท้องถิ่น ในการสร้างโอกาสการเรียนรู้ของเยาวชนนอกระบบการศึกษา ซึ่งเป็นการขยายผลการส่งเสริม สนับสนุน และให้ความช่วยเหลือเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้เข้าถึงการเรียนรู้ตามความต้องการในรูปแบบต่าง ๆ

โดยใช้แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ หรือใช้พื้นที่เป็นฐานการพัฒนา (Area/Community Based Development) ในการขับเคลื่อนงานกับเยาวชนนอกระบบการศึกษา จนเกิดรูปแบบความร่วมมือระดับท้องถิ่น และนวัตกรรมจัดการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น มีทางเลือก และตอบโจทย์การสร้างชีวิตที่ดีของเยาวชนนอกระบบและครอบครัว

พื้นที่นำร่อง 7 พื้นที่ ได้แก่ สมาคมไทศึกษา ร่วมกับเทศบาลนครนครขอนแก่น, มหาวิทยาลัยมหิดลวิทยาเขตนครสวรรค์ ร่วมกับเทศบาลนครนครสวรรค์, เทศบาลตำบลลำปางหลวง อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง, องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสนธิ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์, องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดนครศรีธรรมราช มี 2 พื้นที่นำร่อง ได้แก่ เทศบาลเมืองปากพูน และเทศบาลเมืองทุ่งสง

จับคู่บัดดี้สู่กระบวนการ “ทัก ตาม ตาม ต่อ”

สำหรับ 7 พื้นที่ที่มีทรัพยากรบุคคลและองค์ความรู้เป็นฐานทุนการทำงานครบเครื่อง คณะทำงานจึง “ออกแบบ” การหนุนเสริมการขับเคลื่อนงานในรูปแบบ “บัดดี้” เพื่อให้แต่ละพื้นที่สามารถดึงศักยภาพของตัวเองออกมาทำงานได้อย่างเต็มที่ ผ่านกระบวนการ “ทัก ตาม ตาม ต่อ”

ทัก เพื่อไม่ให้หลงประเด็นและลืมนัดโฟกัสของการทำงาน

ตาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ที่ใช้ในการสังเคราะห์ความรู้

ตาม เพื่อดูว่าขณะนี้ดำเนินงานไปถึงขั้นตอนไหน ติดปัญหาอะไร แล้วต้องช่วยเหลืออย่างไร

ต่อ เพื่อเชื่อมการทำงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในและนอกพื้นที่

ทั้งนี้ คณะทำงานได้วางแผนการทำงานกับบัดดี้ผ่านโมเดล 3 ระยะ คือ ระยะต้น ระยะกลาง และระยะปลาย โดยขับเคลื่อนงานผ่าน 5 กิจกรรมหลัก ดังนี้

1) **การพัฒนาระบบและกลไกความร่วมมือระดับพื้นที่** เป็นการชวนมองว่าในพื้นที่มีหน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลใดเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานบ้าง เพื่อดึงมาเป็นภาคีเครือข่ายในการทำงาน

2) **การพัฒนาระบบข้อมูล** ซึ่งเป็นข้อมูลรอบด้านของผู้ร่วมเรียนรู้ และข้อมูลทุน-ศักยภาพของพื้นที่ว่าในพื้นที่นั้นมีผู้ใหญ่ใจดีหรือมีหน่วยงานไหนที่พร้อมสนับสนุน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะนำไปสู่การวางแผนและการปฏิบัติต่อไป

3) **การพัฒนาทักษะและศักยภาพคณะทำงาน** และตามความต้องการของผู้ร่วมเรียนรู้

4) **การพัฒนานวัตกรรมและปฏิบัติการพื้นที่** ตามแผนงานที่ได้ออกแบบไว้ ซึ่งเป็นการสร้างรูปธรรมของการศึกษาที่ยืดหยุ่น ตอบโจทย์ชีวิตของเยาวชนนอกกระบวนการศึกษา



5) การส่งต่อหรือเชื่อมงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกเหนือจากศักยภาพการทำงานในพื้นที่ อาทิ การเชื่อมต่อกับมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย ในการออกหนังสือรับรองวุฒิการศึกษา และการเชื่อมต่อกับหน่วยงานราชการเป็นกรณีเฉพาะ

โรงเรียนนอกโรงเรียน

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่ห่างไกล ทุรกันดาร และยากจนที่สุดในจังหวัด หลายหมู่บ้านการบริการสาธารณะ น้ำ ไฟ อินเทอร์เน็ต และระบบบริการสุขภาพ ยังเข้าไม่ถึง ทั้งยังมีปัญหายาเสพติด และปัญหาครอบครัว ซึ่งหลายครอบครัวยังมีค่านิยมให้บุตรหลานทำงานช่วยเหลือครอบครัวมากกว่าเรียนหนังสือ ด้วยเหตุนี้ อบต.แม่สวด จึงออกแบบกลไกหนุนเสริมและสนับสนุนการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาในพื้นที่ของเยาวชน นอกระบบการศึกษาและกลุ่มเสี่ยงหลุดจำนวน 100 คน ร่วมกับการมองหาความร่วมมือจากภาคีทั้งในและนอกพื้นที่ให้มากที่สุด เพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกัน อาทิ วิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัยแม่โจ้ วิทยาลัยการอาชีพ สสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดแม่ฮ่องสอน ศูนย์การเรียนรู้ปิติปัญญา สำนักงานปศุสัตว์ สำนักงานเกษตรอำเภอ โดยมีศูนย์ประสานงานเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในเงาอย่างยั่งยืน เป็นกลไกการประสานความร่วมมือของภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อออกแบบหลักสูตร และจัดอบรมให้แก่กลุ่มเป้าหมายและผู้ร่วมเรียนรู้ที่สนใจ

รวมถึงวางแผนให้ภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เป็นที่ปรึกษา และคณะกรรมการในการจัดตั้งโรงเรียนนอกโรงเรียนของตำบล เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการสร้างโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ของเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาไปสู่ระบบที่เขาพอเรียนได้ โดยโรงเรียน



นอกโรงเรียนนี้มีการออกแบบแผนการเรียนรู้เป็นรายบุคคลร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ ร่วมมือกับ สกร.จังหวัด/อำเภอ ในการพาน้องกลับไปเรียนอีกครั้ง เพื่อให้ได้รับวุฒิการศึกษา หรือส่งต่อศูนย์การเรียนรู้ ปิติปัญญา เพื่อฝึกอบรมทักษะอาชีพ เช่น การทอผ้า ปากะเกะญอ การเลี้ยงหมู การเกษตร เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีเวลา หรือไม่สะดวกในการเดินทาง สามารถเรียนรู้ที่บ้าน และเทียบโอนวุฒิการศึกษาได้ ซึ่งแต่ละครัวเรือนต่างมีพื้นฐานในเรื่องนี้อยู่แล้ว ต้องการเพียงความรู้ใหม่เข้าไปหนุนเสริมเพื่อยกระดับเป็นอาชีพที่ยั่งยืน โดยมีแนวคิดในการทำงานคือ “ต้องพัฒนาคนในท้องถิ่นให้มีศักยภาพ เพื่อให้เขาพึ่งพาตนเองได้ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และสังคมในอนาคต”

ตำบลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สำหรับเทศบาลตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง มีการขับเคลื่อนงานระดับตำบลครบทั้ง 13 หมู่บ้าน ซึ่งคณะทำงานมีต้นทุนในการทำงานโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ที่ไม่เพียงหวังให้คนในชุมชนมีสุขภาพดีเท่านั้น แต่ยังหวังให้มีความรู้ อาชีพ และรายได้จากการประกอบอาชีพที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ จนเกิดเป็นการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่นที่ยึดหยุ่นและ

ยังยืน บนแนวคิด HETT เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษ การเพาะและแปรรูปเห็ด ที่ได้ทั้ง H = Health คือการสร้างเสริมสุขภาพ E = Education คือการศึกษาทางวิชาการ T = Talent คือทักษะอาชีพ และ T = Tradition คือทักษะชีวิต การขับเคลื่อนงานในปี 2567 มุ่งเน้นความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายภายในและภายนอกจำนวน 23 หน่วยงาน ทั้งภาคท้องถิ่น ภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาชน ขับเคลื่อนไปพร้อมกันเป็นวงโคจรในการช่วยเหลือเยาวชนนอกระบบการศึกษา และป้องกันการเสี่ยงหลุดจำนวน 80 คน

กระบวนการทำงานของเทศบาลตำบลลำปางหลวง เริ่มต้นจากการปรับมายด์เซตของคณะทำงานที่มีต่อเด็กและเยาวชนก่อนเริ่มเข้าหา โดยจะไม่ถามภูมิหลังหรือตรวจสอบเอกสารเสียแต่เป็นการเปลี่ยนพื้นที่สีแดงในเรื่องที่ไม่ควรให้กลายเป็นพื้นที่แสดงตัวตนและความต้องการผ่านการ “สร้างพื้นที่ปลอดภัย” ให้เขาสบายใจที่จะบอกเล่าภูมิหลังของตัวเอง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ได้ออกแบบตามความต้องการ และส่งต่ออย่างค่อยเป็นค่อยไป ยังที่ที่เขาต้องการเรียนรู้ โดยให้ผู้ร่วมเรียนรู้รุ่นก่อนเป็นวิทยากรชุมชนช่วยกันฝึกทักษะต่าง ๆ ให้กับน้องรุ่นใหม่ แต่หากน้องมีความต้องการนอกเหนือจากขอบเขตความรู้และความสามารถของวิทยากร ก็จะมีภาคีคอยหนุนเสริมความรู้ให้อาติ หลักสูตรช่วงยนต์ได้รับการสนับสนุนจากกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน ให้เทศบาลตำบลลำปางหลวงเป็นศูนย์ช่างประจำชุมชนเขตไท่ทองคราซัน มีอาจารย์ผู้ชำนาญการมาให้ความรู้กับเยาวชนในพื้นที่ ทั้งยังวางแผนร่วมมือกับวิทยาลัยเทคนิคลำปาง สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดลำปาง และมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ทำเครดิตแบงก์หรือธนาคารหน่วยกิตสะสมหน่วยกิตจากการฝึกทักษะอาชีพเพื่อนำไปเทียบวุฒิการศึกษา รวมถึงได้รับใบรับรองจากกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน



ซึ่งท้ายที่สุดแล้วคณะทำงานมีแผนจะผลักดันให้เทศบาลตำบลลำปางหลวงเป็น “อปท. ต้นแบบ อยู่เย็นเป็นสุข ชุมชนเข้มแข็ง น่ายุ” และกลายเป็น “ตำบลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ที่มีชุมชนเป็นฐานด้วยการผลักดันให้เกิด พ.ร.บ.การศึกษาท้องถิ่นร่วมกับสมัชชาการศึกษาจังหวัดลำปาง รวมถึงวางแผนให้กระบวนการ HETT กลายเป็นเทศบัญญัติที่เป็นภารกิจของทุกหน่วยงานในท้องถิ่นในการให้ความสำคัญกับการสร้างคน สร้างอาชีพ และสร้างพื้นที่ปลอดภัย

การศึกษาสร้างโอกาสให้กับคนได้

การจะสร้างคนให้เป็นสุขได้ทั้งกาย ใจ ปัญญา และความคิด ถือเป็นความท้าทายอย่างมากในการทำงานกับเยาวชน เพราะต่างมีบริบทที่แตกต่างกัน มีความคิดที่ซับซ้อน ส่วนใหญ่มักมองไม่เห็นคุณค่าและความสามารถของตัวเอง และแม้จะมองเห็นก็ไม่มีโอกาสได้สัมผัส ดังจะเห็นได้จากสาเหตุพื้นฐานที่ทำให้เยาวชนส่วนใหญ่หลุดออกจากระบบการศึกษา เพราะไม่มีทุนวิ่งตามความฝัน บ้างก็ต้องหยุดฝันแล้วเลือกเส้นทางใหม่ที่ทำให้มีเงินพอยังชีพในแต่ละวัน บ้างก็ไม่ถูกจริตกับการเรียนในระบบจำต้องหลุดออกมาพบเจอกับเหตุที่ลึกและมืดมน ดังนั้นการที่

มีคนมองเห็นปัญหาและคอยรับฟังพวกเขาจะเป็นประตูด่านแรกที่พาเขาก้าวเข้าสู่เส้นทางใหม่ที่สว่างสดใสได้

มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตนครสวรรค์ ร่วมกับเทศบาลนครนครสวรรค์ ทำงานบนความเชื่อที่ว่า “การศึกษาสร้างโอกาสให้กับคนได้” จึงทำงานกับเยาวชนมาตั้งแต่ปี 2563 ซึ่งมีทั้งความรู้และทุนเดิมที่ต้องการเดินหน้าแก้ปัญหาเยาวชนก้าวพลาดต่อ ในปีนี้จึงทำงานกับเยาวชนนอกระบบการศึกษา 50 คน และกลุ่มเสี่ยงหลุด 50 คน ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนครสวรรค์ 4 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเทศบาลวัดไทรไต้ (ท.1) โรงเรียนเทศบาลวัดปากน้ำโพไต้ (ท.2) โรงเรียนเทศบาลวัดวรนาถบรรพต (ท.4) และโรงเรียนเทศบาลวัดไทรเหนือ (ท.8) เพื่อผลักดันให้เยาวชนก้าวสู่เส้นทางที่เลือกเอง ไม่ว่าจะเป็นการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียนเดิม หรือเดินในเส้นทางใหม่ตามที่ตนสนใจ โดยทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก ทั้ง สกร. วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยการอาชีพ และสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน ในการส่งต่อโอกาสให้กับเยาวชน

สำหรับกระบวนการทำงานมุ่งเน้นไปที่การอบรมจิตตปัญญาศึกษาให้กับครูทั้ง 4 โรงเรียน และบุคลากรสำนักการศึกษา เทศบาลนครนครสวรรค์ จำนวน 10 คน



เนื่องจากเห็นว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการเตรียมคนให้พร้อมในเรื่องการฟังเป็น ถามเป็น และการเป็นพื้นที่ปลอดภัย ซึ่งเมื่อครูเข้าใจนักเรียนก็จะช่วยลดจำนวนเด็กหลุดออกจากระบบได้ รวมถึงวางแผนอบรมจิตตปัญญาศึกษาให้กับเยาวชน เพื่อให้เขามองเห็นคุณค่าของตัวเอง และมองเห็นเป้าหมายในชีวิต

เมื่อมีข้อมูลของผู้ร่วมเรียนรู้ และคณะทำงานได้ฝึกอบรมจิตตปัญญาศึกษาเรียบร้อยแล้ว ได้ทำกิจกรรมเยี่ยมบ้านเด็กแต่ละคนเพื่อทำความเข้าใจปัญหา โดยให้เด็กทำตาราง 4 ช่อง ด้วยการเขียนหรือวาดรูปเป้าหมายในชีวิต ปัญหาและอุปสรรคที่มี รวมถึงความฝัน ส่วนข้อสุดท้ายให้แปะรูปตัวเอง เมื่อได้ข้อมูลแล้วคณะทำงานมาถอดบทเรียนร่วมกันว่า ควรจะดูแลช่วยเหลือแต่ละคนอย่างไร นอกจากนี้ยังวางแผนทำงานกับผู้ปกครองควบคู่ไปกับการพัฒนาเด็ก เพราะครอบครัวถือเป็นสถาบันแรกที่บ่มเพาะตัวเด็ก ดังนั้นจึงจะเลยไม่ได้ เพราะการทำงานครั้งนี้จะเป็นการวางรากฐานให้เทศบาลสามารถเดินหน้าทำงานต่อไปได้ด้วยตัวเองแม้ไม่มีมหาวิทยาลัยมหิดล และ กสศ. คอยสนับสนุน

กลยุทธ์ 5C กลวิธีเข้าไปนั่งในหัวใจ เด็กชายขอบ

สมาคมไทลิกขาร่วมกับเทศบาลนครขอนแก่น
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่มีประสบการณ์ทำงาน
กับเยาวชนนอกระบบการศึกษามากกว่า 13 ปี โดยปีนี้ได้นำ
ชุดประสบการณ์เดิมมาทำงานกับพื้นที่เดิมอย่างเทศบาล
นครขอนแก่น อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น
พร้อมทั้งขับเคลื่อนงานใน 3 พื้นที่ใหม่ไปพร้อมกัน ได้แก่
เทศบาลตำบลพระลับ อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัด
ขอนแก่น, เทศบาลตำบลสะอาด อำเภอน้ำพอง จังหวัด
ขอนแก่น และ อบต. ดงลาน อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดขอนแก่น
เพื่อช่วยเหลือ **ฟื้นฟู และเยียวยา**ให้เยาวชนนอกระบบ
การศึกษาและกลุ่มเสี่ยงหลุด จำนวน 120 คน ได้มีพลัง
ในการใช้ชีวิตและเลือกทางเดินใหม่ที่สามารถเลี้ยงดู
ตัวเองและครอบครัวได้

โดยแบ่งเยาวชนออกเป็น 3 ประเภทได้แก่ **กลุ่มสีดำ**
คือ แก๊งเด็กแว้น มั่วสุมเสพยาและขายยา **กลุ่มสีเทา** คือ
กลุ่มที่หลุดออกจากระบบแต่ยังสามารถเข้าศึกษาในระบบ
การศึกษาของ สกร. ได้ และ**กลุ่มสีขาว** คือ กลุ่มที่อยู่ใน
ระบบการศึกษา ซึ่งเป็นเด็กหลังห้องที่กำลังเสี่ยงหลุด
ดำเนินงานช่วยเหลือโดยทีมงานไร่พรมแดนนครขอนแก่น
กว่า 20 คน ผ่านกลยุทธ์ 5C กลวิธีเข้าไปนั่งในหัวใจ
เด็กชายขอบ

Core Person การจัดทัพ/จัดทีม ค้นหาคนที่มีใจ
อยากทำงานเพื่อเยาวชน เพราะเด็กจะไม่ได้ได้รับการพัฒนา
หากไม่มีผู้ใหญ่ที่เข้าใจเขาจริง ๆ ซึ่งขณะนี้เกิดการรวมตัว
กันกว่า 26 หน่วยงาน

Connect การประสานกับแกนนำในพื้นที่ให้มา
ร่วมดูแลเยาวชนหรือให้การอุปถัมภ์คำชู รวมถึงช่วยในการ
เข้าถึงตัวเด็ก ซึ่งขั้นตอนนี้ได้เกิด “นวัตกรรมวงเนื่อย่าง”

ทีมงานพาเด็ก ๆ ร่วมวงกันทานไปคุยไป ถือเป็นการสร้าง
พื้นที่ปลอดภัยเล็ก ๆ ให้เด็กได้อุ้มทั้งท้องอุ้มทั้งใจ
รวมถึงเปิดใจไปเข้าร่วมกิจกรรมอื่น ๆ ในภายหลัง อาทิ
การเข้าค่ายร่วมกันระหว่างเด็กทั้ง 4 พื้นที่ เพื่อสานสัมพันธ์
ให้เหนียวแน่น

Continue การทำกิจกรรมต่อเนื่องหลังจากการ
เข้าค่าย เป็นการชวนเด็ก ๆ มาพูดคุยว่าอยากทำอะไร
ทั้งการพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ รวมถึงออกแบบ
การเรียนรู้ให้ตรงใจและส่งต่อเด็กไปให้ถึงเป้าหมาย
อาทิ เด็กอยากเรียนต่อแต่ไม่ชอบการเรียนในระบบก็ส่ง
ให้เรียน สกร. ร่วมกับการฝึกอาชีพเพื่อให้เขามีงานและ
รายได้ระหว่างเรียน ซึ่งปัจจุบันกำลังดำเนินงานอยู่ในขั้นนี้

Control การเชื่อมความสัมพันธ์เชิงลึก สร้าง
ความเป็นเพื่อน เป็นพี่ ที่เด็กสามารถพึ่งพาได้เพื่อให้เขา
ไม่หนีหายไป

Complete เด็กมีการฝึกอบรมทักษะชีวิตและ
อาชีพตามความสนใจ

จากการทำงานอย่างยาวนานร่วม 13 ปี คณะทำงาน
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าทุกภาคส่วนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นกำนัน
ผู้ใหญ่บ้าน หรือแม้แต่ชาวบ้านเอง จะมาลงสนามเพื่อ
ช่วยเหลือเยียวยาและสร้างโอกาสที่ดีให้กับเยาวชน
ผู้ซึ่งจะเป็นกำลังหลักในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป





ปัจจุบันการทำงานของเทศบาลนครขอนแก่น ในภาพรวมเริ่มใหญ่ขึ้น มีหลายหน่วยงานเริ่มมองเห็นการทำงานแต่ละส่วนของจังหวัด ซึ่งก็ได้มีการวางแผนร่วมมือกันผลักดันให้ขอนแก่นเป็นจังหวัดต้นแบบในการจัดการตัวเองในเรื่องการแก้ปัญหาเยาวชนนอกระบบการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น

เปลี่ยน “ภาระ” เป็น “พลัง”

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสนธิ อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ได้ทำงานผ่านกลไกผู้ใหญ่ใจดี ในการค้นหากลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ และช่วยหนุนเสริมองค์ความรู้ที่เขาสนใจจำนวน 100 คน แบ่งออกเป็นเยาวชนนอกระบบการศึกษา 70 คน และกลุ่มเสี่ยงหลุด 30 คน

ที่ผ่านมา อบต.หนองสนธิ มีทุนเดิมในการทำงาน สร้างเสริมความรู้ ทักษะอาชีพและชีวิตให้กับกลุ่มแรงงานนอกระบบและผู้สูงอายุในพื้นที่ แต่ปัจจุบันหันมาทำงาน

กับเยาวชน “เพราะเขาเป็นคนที่จะต้องดูแลหนองสนธิในอนาคต” ดังนั้นคณะทำงานจึงมุ่งมั่นเปลี่ยน “ภาระเป็นพลัง” ให้เยาวชนเหล่านี้มองเห็นคุณค่าตัวเองและหันมาช่วยกันพัฒนาชุมชน โดยร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก อาทิ กรมปศุสัตว์ เกษตรอำเภอ สกร. อบจ. โรงเรียนหนองสนธิวิทยา สถาบันยุวโพธิชน

ทั้งนี้ อบต.หนองสนธิมีแนวคิดในการทำงาน คือ ต้องจริงใจ ให้คุณค่า มองเห็นว่าเด็กมีตัวตน สร้างพื้นที่ปลอดภัย โดยจัดค่ายสร้างแรงบันดาลใจร่วมกับสถาบันยุวโพธิชน เพื่อให้เด็กสบายใจและกล้าบอกเล่าสิ่งที่ทุกข์ รู้จักตัวเอง รู้ความต้องการ และมองเห็นเป้าหมาย เพื่อที่คณะทำงานจะสามารถหนุนเสริมได้ถูกทาง เด็กบางคนอยากเรียนต่อก็จะส่งเสริมให้กลับเข้าสู่ระบบ หรือเรียนต่อสกร. ส่วนเด็กคนไหนสนใจการฝึกอาชีพก็จะส่งเสริมให้ถูกทาง ซึ่งพบว่า เด็กสนใจทั้งการเพาะเห็ด การปลูกผักปลอดสารพิษ การขายของมือสอง รวมถึงการเลี้ยงและแปรรูปไก่ คณะทำงานจึงประสานผู้ใหญ่ใจดีทั้งในและ



นอกพื้นที่ที่มีความรู้ในด้านนี้มาถ่ายทอดความรู้เป็นเวลา 60 วัน ที่ผ่านมารการเรียนรู้อาจมีล้มเหลวบ้าง ไก่ตายบ้าง ขาดทุนบ้าง หรือทะเลาะกันเองในทีมบ้าง แต่ให้มองว่าเป็นสนามทดลองของชีวิต ทุกอย่างล้วนเป็นบทเรียนให้ได้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น และทำให้ดีขึ้นในอนาคต

ไม่เพียงเท่านั้น อบต.หนองสนนยังมีการทำงานร่วมกับผู้ปกครองด้วยการจัดเวทีอบรมความรู้และส่งเสริมให้ทำกิจกรรมร่วมกันทั้งผู้ปกครอง บุตรหลาน และชุมชน เพื่อให้ทุกคนได้เห็นแผนในการพัฒนาเด็ก จะได้เข้าใจและไม่ต่อว่าบุตรหลานเมื่อมาทำกิจกรรม โดยในอนาคต อบต.หนองสนน วางแผนไว้ว่าจะเริ่มแก้ปัญหาตั้งแต่ต้นทาง โดยจะพูดคุยกับโรงเรียนในพื้นที่อย่างจริงจังถึงสาเหตุที่เยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษา รวมถึงจะพาครูไปอบรมจิตตปัญญาศึกษาที่โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา เพื่อให้เข้าใจและสามารถรับมือกับนักเรียนได้อย่างมีสติ

เมื่อผ่านระยะที่สองแล้ว ทุกหน่วยงานจะก้าวเข้าสู่ระยะที่สาม คือ ระยะปลาย จะเป็นการสรุปบทเรียนการทำงานว่าเกิดผลลัพธ์อะไร ติดขัดตรงไหน ควรพัฒนาหรือปรับปรุงอย่างไร ทั้งยังเป็นการประเมินว่าการดำเนินงานผ่านโมเดล 3 ระยะ 5 กิจกรรม นั้นมีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้ในทุกพื้นที่ได้จริงหรือไม่ หรือมีพื้นที่ใดสามารถเป็นต้นแบบกลไกการเรียนรู้ครั้งนี้ได้ เพื่อที่จะนำ

ผลลัพธ์จากการทำงานไปสรุปเป็นองค์ความรู้และพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายต่อไปในอนาคต

สุดท้ายแต่ไม่ท้ายสุด

ดร.อิทธิพล ผู้รับผิดชอบโครงการฯ กล่าวว่า แม้การดำเนินงานขณะนี้จะอยู่ในระยะกลาง แต่ก็ทำให้เห็นว่าแต่ละพื้นที่ล้วนมีปัญหาไม่ต่างกัน คือ ปัญหาเยาวชนนอกระบบการศึกษาและกลุ่มเสี่ยงหลุดต่างเป็นปัญหาที่มีหลายภาคส่วนเกี่ยวข้อง และมองเห็นแต่ยังไม่มีการประสานการทำงานร่วมกันเพื่ออุดรอยรั่วเหล่านี้ ดังนั้นการรวมตัวและร่วมมือกันทำงานของทุกภาคส่วนในพื้นที่โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกประสานสร้างความร่วมมือ จึงเป็นคำตอบสำคัญที่จะช่วยแก้ไขปัญหานี้ได้อย่างตรงจุด เพราะได้เชื่อมงานตั้งแต่วิชาการของชุมชน ตั้งแต่จุดเล็ก ๆ อย่างชาวบ้านไปจนถึงผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือแม้แต่ผู้บริหารเจ้าหน้าที่อปท. และหน่วยงานภายนอก ให้ได้มาร่วมมือกันสร้างอนาคตที่ดีให้กับคนในชุมชน

การขับเคลื่อนโครงการตัวแบบความร่วมมือระดับท้องถิ่นในการสร้างโอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้แก่เยาวชนนอกระบบการศึกษารุ่นนี้ เป็นความร่วมมือบน



“การรวมตัวและร่วมมือกันทำงานของทุกภาคส่วนในพื้นที่โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกประสานสร้างความร่วมมือ จึงเป็นคำตอบสำคัญที่จะช่วยแก้ไขปัญหเหล่านี้ได้อย่างตรงจุด เพราะได้เชื่อมงานตั้งแต่ฐานรากของชุมชน ตั้งแต่จุดเล็ก ๆ อย่างชาวบ้านไปจนถึงผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือแม้แต่ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ อปท. และหน่วยงานภายนอก ให้มาร่วมมือกันสร้างอนาคตที่ดีให้กับคนในชุมชน”

เป้าหมายเดียวกันของทุกภาคส่วนในการพัฒนาเยาวชนนอกระบบการศึกษาถือเป็นหมุดหมายสำคัญในการสร้างโอกาสการเข้าถึงการศึกษาและการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับศักยภาพ สอดคล้องกับความต้องการ และสอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่ เพื่อขับเคลื่อนความเสมอภาคทางการศึกษาและการเรียนรู้ในระดับท้องถิ่นที่นำไปสู่การสร้างการรับรู้และการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งยังได้วางทิศทางในอนาคตไว้ว่าทั้ง 7 พื้นที่จะเป็น “จุดคานงัด” สำคัญในการทำหน้าที่เป็น “พื้นที่

ตัวแบบ” ที่ทุกคนสามารถมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมถึง “ขยายผล” ตัวแบบความร่วมมือระดับท้องถิ่นสำหรับการสร้างโอกาสการเรียนรู้และพัฒนาทักษะเยาวชนนอกระบบการศึกษาไปยังพื้นที่อื่น ๆ รวมถึงเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้จากการทำงานไปสู่สาธารณะ เพื่อให้หลายภาคส่วนเปลี่ยนมุมมองเชิงลบที่มีต่อเยาวชนนอกระบบการศึกษา ปรับวิธีการทำงานเชิงพื้นที่แบบบูรณาการนำไปสู่การพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายต่อไป ●



“การขับเคลื่อนงานระดับท้องถิ่น จุดหมายสำคัญอยู่ที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และเด็กเสี่ยงหลุด ที่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศในอนาคต แม้ทุกคนจะมาจากต่างที่ ต่างถิ่น ต่างบริบทกัน แต่ทุกคนล้วนมีประสบการณ์ มีเทคนิค ที่นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้ กสศ. ได้เรียนรู้บทเรียนครั้งสำคัญ เพื่อเป็นตัวแบบที่จะขับเคลื่อนงานต่อไปในอนาคต”

นายพลวัฒน์ การุณภาสกร

กองทุน ก.กก บึงกาฬ

สานสัมพันธ์ชุมชน...มิติใหม่การพัฒนาการเรียนรู้



สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้วิเคราะห์ลักษณะปัญหาความยากจนไว้ใน (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ว่า ประเด็นสำคัญหนึ่งของปัญหาความยากจน คือ วัฏจักรความจนที่ส่งต่อกันรุ่นต่อรุ่นและหมุนเวียนต่อเนื่องไม่รู้จบ หรือที่เรียกว่า “ครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น”⁹

โดยพบว่า ครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นส่วนใหญ่ไม่มีเงินออม มีการศึกษาต่ำ มีอัตราการพึ่งพิงสูง ซึ่งมาจาก 2 ปัจจัย คือ 1. ขาดความมั่นคงทางการเงิน เนื่องจากไม่มีเงินออม ร้อยละ 60.3 และ 2. ความขัดสนทางการศึกษาจากการที่เด็กอายุ 6-14 ปี ไม่ได้รับการศึกษาภาคบังคับครบ 9 ปี ร้อยละ 36.4 ซึ่งทั้งสองปัจจัยมีความสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ทั้งนี้พบว่า มีเด็กจำนวนมากที่หลุดออกจากระบบการศึกษาโดยมีสาเหตุมาจากพ่อแม่ ผู้ปกครองไม่สามารถสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาได้ และร้อยละ 70 ของครัวเรือนยากจนมีหัวหน้าครัวเรือนจบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาและต่ำกว่า เมื่อพิจารณาโครงสร้างประชากรภายในครัวเรือน พบว่า อัตราส่วนการพึ่งพิงของ

9 ครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น คือ ครัวเรือนที่มีเด็กและเยาวชนอายุ 0-18 ปี และมีความขัดสนทางรายได้หรือมิใช่รายได้ใน 4 มิติ ได้แก่ มิติด้านสุขภาพ มิติด้านสภาพแวดล้อม มิติด้านการศึกษา และมิติด้านความมั่นคงทางการเงิน (รายได้ครัวเรือนต่ำกว่า 38,000 บาท/คน/ปีหรือไม่มีเงินออม) โดยข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นมาจากระบบข้อมูลขนาดใหญ่สำหรับการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต (TPMAP)

เด็กและผู้สูงอายุต่อวัยแรงงานสูงถึงร้อยละ 90 และ สัดส่วนของสมาชิกวัยเรียนอายุ 6-14 ปี มีมากถึงร้อยละ 25.8 ทั้งนี้ อาชีพของหัวหน้าครัวเรือนยากจนข้ามรุ่น ส่วนใหญ่ คือ เกษตรกร ร้อยละ 55.4 รองลงมาคือ รับจ้างทั่วไป ร้อยละ 24.8 และกว่าร้อยละ 30 ของครัวเรือนยากจนข้ามรุ่นอยู่ในภาคใต้ รองลงมาคือ ภาคตะวันออก เฉียงเหนือ ร้อยละ 27 และภาคเหนือร้อยละ 21¹⁰

คำถามคือ ทำอย่างไรครัวเรือนเหล่านี้จะหลุดพ้นจากความยากจนข้ามรุ่นได้

ร่วมมือพัฒนา “ตัวแบบ” กองทุนพัฒนาอาชีพ

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ได้จัดทำโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน มาตั้งแต่ปี 2562 โดยมุ่งเน้น “การพัฒนาคน” โดยเฉพาะกลุ่มประชากรวัยแรงงานที่ยากจนและด้อยโอกาส ตั้งแต่เยาวชนไปจนถึงวัยทำงาน ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการพัฒนาทักษะอาชีพบนฐานทุนชุมชน ทั้งทุนทรัพยากร ทุนความรู้ ทุนมนุษย์ และ ทุนศิลปวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การมีอาชีพและรายได้ โดยมีเป้าหมายปลายทางคือ การยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ตลอดระยะเวลา 5 ปีของการทำโครงการเกิดข้อค้นพบหลายประการ หนึ่งในนั้นคือ การออกแบบให้มีการสนับสนุนทุนตั้งต้นในการประกอบอาชีพให้แก่ผู้ร่วมเรียนรู้จำนวนหนึ่ง ทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้สามารถนำทุนดังกล่าวไปตั้งต้นประกอบอาชีพได้หลากหลายรูปแบบ ได้แก่ 1. ใช้เป็นทุนตั้งต้นสำหรับปัจเจกบุคคลเพื่อพัฒนาอาชีพของตนเองและครอบครัว 2. การรวมทุนตั้งต้นเพื่อให้ทุนในระดับกลุ่ม เกิดกรณีกลุ่มอาชีพต้องการ

วัสดุอุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น แต่มีต้นทุนที่สูงขึ้น ทำให้เกิดการร่วมทุนและร่วมกันใช้ต้นทุนในลักษณะกลุ่มที่สะท้อนให้เห็นความจำเป็นของการมีต้นทุนที่เป็นเงินในการยกระดับการพัฒนาอาชีพให้กับผู้ร่วมเรียนรู้

สอดคล้องกับข้อมูลจากหลายประเทศโดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา ที่มีการพัฒนาแหล่งเงินทุนเพื่อสนับสนุนประชาชนที่ยากจนและด้อยโอกาส เพื่อเพิ่มช่องทางในการยกระดับคุณภาพชีวิตและการศึกษาของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ธนาคารกรามีน ซึ่งกระจายตัวอยู่หลายประเทศ ส่วนประเทศไทยเองก็พบว่า มีการร่วมกันจัดตั้งกองทุนหรือองค์กรการเงินระดับชุมชนในหลายลักษณะ ทั้งก่อตั้งเองในชุมชน และก่อตั้งโดยหน่วยงานภาครัฐและเอกชน อาทิ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ สหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ที่ล้วนเป็นช่องทางของโอกาสที่สำคัญในการพัฒนาตนเองของประชาชนที่ยากจนด้อยโอกาส หรือต้องการยกระดับการพัฒนาตนเอง แต่อย่างไรก็ดีพบว่า กองทุนดังกล่าวค่อนข้างมีเงื่อนไขและข้อจำกัดในการสนับสนุนที่เชื่อมโยงกับเรื่องการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตัวเอง หรือการมีโอกาสทางการศึกษาที่เพิ่มขึ้น หรือหากมีก็ยังถือว่าค่อนข้างน้อย

ด้วยเหตุนี้ กสศ. จึงร่วมมือกับมูลนิธิเอสซีจี ที่มีชุดความรู้และประสบการณ์การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอาชีพ ผ่านโครงการพัฒนาตัวแบบกองทุนเพื่อพัฒนาอาชีพที่เชื่อมโยงกับโอกาสทางการศึกษาของเยาวชนและแรงงานนอกระบบที่สามารถสร้างโอกาสทางการศึกษาเรียนรู้

โดยมูลนิธิเอสซีจีได้สนับสนุนศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ระดับอำเภอเมืองบึงกาฬ (สกร. ระดับอำเภอเมืองบึงกาฬ) จัดตั้ง “กองทุน ก.กก บึงกาฬสามัคคีพัฒนาชุมชน” เป็นแหล่งทุนสนับสนุนให้คนในชุมชนได้พัฒนาทักษะอาชีพ

10 ข้อมูลจาก (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13

ตามความถนัด โดยมีการขับเคลื่อนงานทั้งองค์ความรู้ จากฐานทุนเดิมของชุมชน ผสานกับองค์ความรู้ใหม่ ความร่วมมือของคนในชุมชน รวมถึงภาคีเครือข่ายทั้งใน และนอกพื้นที่

กว่าจะเป็น ก.กก บึงกาฬ

ในพื้นที่บ้านโพธิ์ทอง และบ้านทองสาย ตำบล โนนสมบูรณ์ อำเภอเมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ มีฐานทุนในชุมชนเป็นจำนวนมาก เช่น ต้นกกและผิอ มีภูมิปัญญาด้านการทอเสื่อสำหรับใช้ในครัวเรือน หรือใช้ในงานบุญต่าง ๆ มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีทักษะพื้นฐาน การแปรรูป แต่สิ่งที่ขาดคือ **“ความรู้และกระบวนการ”** ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่ตอบโจทย์ความต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับผลสำรวจความต้องการของชุมชนที่ พบว่า สิ่งที่ชุมชนต้องการมากที่สุดคือ 1. อยากมีรายได้ เพิ่มขึ้น 2. อยากสร้างอัตลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์ของ ชุมชน และ 3. อยากมีสถานที่จำหน่ายสินค้า นางรัศมี อัดผา ครูอาสาสมัคร ศูนย์การเรียนรู้ระดับอำเภอเมือง บึงกาฬ จึงทำโครงการพัฒนาอาชีพผลิตภัณฑ์จากกก และผิอพื้นที่ชุ่มน้ำโลกกุดทิง ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก โครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ปี 2562 กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)



“ในชุมชนมีคนรุ่นปู่ ๆ ยาย ๆ ที่เชี่ยวชาญการทอเสื่อ ซึ่งทุกคนยินดีจะช่วยเหลือส่งต่อความรู้ให้กับเด็กเยาวชนรุ่นลูกหลาน เพราะไม่อยากให้ภูมิปัญญาของชุมชนสูญหายไป”



ยายพร้อม อัดผา
ปราชญ์ชาวบ้านด้าน
การทอเสื่อผิอโป่งประณีต

“เสื่อ 1 ผืนสามารถผลิตเป็นอะไรได้บ้าง” คำถามสำคัญที่สร้างการเรียนรู้ให้กับผู้ร่วมเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะนำไปสู่การค้นหาวิธีการและความรู้ใหม่ ๆ ในการทำงาน ซึ่งจากคำถามข้างต้นก็นำไปสู่การร่วมคิด และร่วมกันออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ คณะทำงานจึงได้ ประสานมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ศูนย์บึงกาฬ เข้ามา หนุนเสริมด้านวิชาการ เพื่อเติมความรู้และทักษะใหม่ โดยเฉพาะการตัดแบบ (ทำแพทเทิร์น) การเย็บ และการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย จนกระทั่งได้ **ผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น กระเป๋า ที่รองแก้ว ที่รองจาน กล่องใส่กระดาษทิชชู หมอนอิง ภายใต้แบรนด์ “ก.กก บึงกาฬ”**

ทั้งหมดทั้งมวลล้วนมาจากความรู้และทักษะตั้งต้น คือ **“การทอ”** ซึ่ง สกร. ในฐานะผู้รับผิดชอบทำหน้าที่ ประสานองค์ความรู้และผู้รู้จากนอกชุมชนเข้ามาหนุนเสริมให้ผู้ร่วมเรียนรู้

แต่กว่าจะได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ เส้นทาง การเรียนรู้ ดังกล่าวไม่ได้ราบรื่น คณะทำงานยังต้องทำอีกเรื่องคือ การสร้างความมั่นใจว่าผลผลิตทั้งหมดที่ชาวบ้านร่วมกัน ออกแบบจะเป็นที่ต้องการของตลาด ด้วยการสร้าง



ช่องทางการสื่อสารออนไลน์ที่นำเสนอขั้นตอนการทำงาน เพื่อให้เห็นเรื่องราวของชุมชน ขณะเดียวกันก็ใช้เป็นช่องทางในการจัดจำหน่ายสินค้า

เมื่อกระเป๋าใบแรกขายได้ รายได้เริ่มมีเข้ามา ชาวบ้านจึงเกิดความมั่นใจว่ามาถูกทาง จึงมีการเพิ่มกำลังการผลิต นำไปสู่การพัฒนาทักษะอาชีพการทอเสื่อให้กับชาวบ้านคนอื่น ๆ จนเกิดการรวมกลุ่มขึ้นในนาม **กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอเสื่อบ้านโพธิ์ทอง**

นางรัศมี กล่าวถึงข้อค้นพบจากการทำงานปีแรกว่า ต้องทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้หรือชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ผลงานและความสำเร็จที่เกิดขึ้นต้องเป็นของชาวบ้าน ไม่ใช่ของมหาวิทยาลัย หรือ สกร. เพราะเรื่องเหล่านี้ส่งผลต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก หากไม่เปลี่ยนวิธีคิดแบบนี้ หลังจบโครงฯ การชาวบ้านก็จะหยุดการพัฒนา

ฉะนั้นกระบวนการสร้างความเป็นเจ้าของคือ ทุกคนในชุมชนต้องมากำหนดเป้าหมายร่วมกัน โดยหนึ่งในเป้าหมายสำคัญคือ ผู้ร่วมเรียนรู้มีรายได้เพิ่มขึ้น และต้องพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ซึ่งไม่ใช่การทอเสื่อออกมาขายเป็นผืนแบบเดิมอีกต่อไป

เมื่อสร้างความเป็นเจ้าของได้แล้ว ปี 2563 **นางรัศมีได้จัดทำโครงการยกระดับหัตถกรรมไทยสู่สากล** เพื่อต่อยอดขยายผลการทำงาน โดยปีนี้นั้นเน้นไปที่การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานในพื้นที่ที่มีการกิจโดยตรง คือ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี สำนักงานพาณิชย์จังหวัด และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในการช่วยกันยกระดับทักษะฝีมือ และมีการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการกลุ่ม ภายใต้ชื่อใหม่ว่า **ก.กก บึงกาฬ**

ก แรก หมายถึง การทำงานเป็นทีม

ก ที่สอง หมายถึง การรวมกลุ่มและกตึกา

ก ที่สาม หมายถึงกิจกรรม

จากผู้รับความรู้ยกระดับเป็น ผู้ถ่ายทอดความรู้

การถักทอตัดเย็บที่ประณีต และการเพิ่มพูนทักษะ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกกและผือให้มีรูปแบบหลากหลาย ไม่เพียงสร้างรายได้เท่านั้น แต่ทุกคนมองว่า การสร้าง อัตลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์เพื่อสะท้อนภูมิปัญญาของท้องถิ่น ก็สำคัญไม่แพ้กัน **ปราชญ์ชุมชน**ด้านการถักทอเส้นกก จึงถอด “ลายชั้นหมากเบ็ง” ซึ่งเป็นลายอัตลักษณ์ประจำ จังหวัดบึงกาฬ มารังสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน ทำให้ผืนเสื้อที่ทอด้วยลวดลายนี้ขายได้ราคาสูงขึ้น ทั้งยังมีผลิตภัณฑ์แปรรูปอื่น ๆ เช่น เสื้อสิริธรรมชาติ กลองทิชชู หมวก แจกัน และกระเป๋าหลากหลายดีไซน์ที่ถักทอขึ้นจาก กกและผือด้วยทักษะฝีมือของคนในชุมชน

นางอุตร คำชาตา ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน **ทอเสื้อบ้านโพธิ์ทอง** และทำหน้าที่บริหารจัดการภายใต้ แปรนด์ “**ก.กก บึงกาฬ**” ซึ่งก่อนหน้านี้ได้รับความร่วมมือ จากอุตสาหกรรมจังหวัดบึงกาฬเข้ามาช่วยเรื่องออกแบบ บรรจุภัณฑ์ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดเข้ามาส่งเสริมเรื่อง การตลาด ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) เข้ามาช่วยเหลือเกษตรกรผู้ปลูกกกและผือ และมีศูนย์ จำหน่ายสินค้าให้กลุ่มนำผลิตภัณฑ์ไปฝากขายควบคู่กับ การประชาสัมพันธ์และจำหน่ายออนไลน์ผ่านเพจเฟซบุ๊ก



“ตอนแรกไม่สนใจ แต่เห็นแม่ทำมาตลอดจึง ลองเข้ามาเรียนรู้ด้วย ตั้งแต่ทักษะพื้นฐาน การทอเสื้อ การออกแบบลาย ไปจนถึงการ ตัดเย็บเสื้อ จากคนที่ไม่มีความรู้เรื่องเสื้อก กวันนี้เรายกระดับเป็นหัวหน้าดูแลฝ่ายผลิต และ เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ โดยเทคนิคที่ใช้ คือ ค่อย ๆ สอน เน้นให้ลงมือปฏิบัติ เห็นเขา ทำได้ ก็ยิ่งภูมิใจ”



นางดวงใจ กุมชัย
ผู้นำฝ่ายผลิตวิสาหกิจชุมชน
ทอเสื้อบ้านโพธิ์ทอง

ก.กก บึงกาฬ รวมถึงยังมีสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เข้ามาช่วยเรื่องการทำมาตรฐาน ผลิตภัณฑ์

และอีกหนึ่งผลผลิตที่เกิดขึ้นจากกระบวนการ พัฒนาที่ผ่านมาคือ “**ศูนย์เรียนรู้ ก.กก บึงกาฬ**” ที่ทำ หน้าที่รวบรวมองค์ความรู้จากการทำงานของชุมชนเอาไว้ เพื่อถ่ายทอดต่อไปยังผู้ที่สนใจ **จึงมีผู้ร่วมเรียนรู้หลายคน สามารถยกระดับตัวเองขึ้นมาเป็นวิทยากร หากมีผู้สนใจ หรือหน่วยงานต่าง ๆ เข้าไปเรียนรู้ดูงานในชุมชน**

นางรัศมี บอกว่า ปัจจุบันกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม ก.กก บึงกาฬ ยังขยายผลไปสู่เด็กและเยาวชน พัฒนาเป็น “**หลักสูตรท้องถิ่น**” ร่วมกับโรงเรียนโพธิ์ทองวิทยานุสรณ์ และโรงเรียนโนนคำพิทยาคม ตั้งแต่นั้นน้ำถึงปลายน้ำ นำความรู้และครูภูมิปัญญาจากกลุ่ม ก.กก บึงกาฬ เข้าไปทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก ๆ โดยโรงเรียนจัดสรรพื้นที่ ปลูกกกไว้สอนนักเรียน ส่วนเรื่องการแปรรูปผลิตภัณฑ์ สามารถไปเรียนรู้ได้ที่ศูนย์ฯ เพราะต้องการปลูกฝัง จิตสำนึกเรื่องการดูแลทรัพยากรให้กับคนในชุมชน

เพราะหากไม่ดูแลรักษาวັນหนึ่งต้นทุนธรรมชาติเหล่านี้ก็จะหมดไป ซึ่งสำนักงานเกษตรจังหวัดบึงกาฬได้เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงให้ความรู้ดังกล่าวแก่ชุมชนในการช่วยกันปลูกทดแทนทุนเดิมที่ใช้ไป

“เราพยายามชวนลูกหลานมาเรียนรู้ หากบางคนไม่ชอบสาน เราก็ส่งเสริมให้ทำเรื่องการจำหน่ายออนไลน์ช่องทางต่าง ๆ รวมถึงใช้หลักสูตรนี้เป็นเครื่องมือพัฒนาการเรียนรู้ผ่านโครงการต่าง ๆ ให้เด็กได้ทำร่วมกับครอบครัว สานสัมพันธ์ครอบครัว”

กองทุน ก.กก บึงกาฬ สานสัมพันธ์ชุมชน

เนื่องจากกองทุนมีรูปแบบแตกต่างจากกองทุนอื่น ๆ จึงชวนคนในชุมชนถอดบทเรียนว่า แต่ละกองทุนมีเป้าหมายและความสำเร็จอย่างไร รวมถึงจุดอ่อน จุดแข็ง เพื่อสร้างเป้าหมายร่วมในการจัดตั้งกองทุน จนเกิดเป็น **“กองทุน ก.กก บึงกาฬ สานสัมพันธ์ชุมชน”** โดยใช้ต้นแบบของ ก.กก บึงกาฬ เป็นฐานเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาอาชีพอื่น ๆ ที่คนในชุมชนสนใจ โดย**เป้าประสงค์**ของกองทุนคือ **“การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม”** โดยเน้น 3 ประเด็นหลัก คือ 1. เป็นกองทุนที่สร้างการเรียนรู้ 2. สนับสนุนทุนในการส่งเสริมอาชีพ 3. ส่งต่อและสืบทอดภูมิปัญญา

กองทุน ก.กก บึงกาฬ เปิดรับสมาชิก 2 ประเภท คือ สมาชิกสมทบ และสมาชิกสามัญ ในช่วงแรกมีสมาชิกเข้าร่วม 83 คน ต่อมาได้มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับกองทุนเพื่อเพิ่มจำนวนสมาชิก ด้วยการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการร่างระเบียบกองทุนจนเกิดความสนใจสมัครเป็นสมาชิก

ส่วนการออกแบบการทำงานของกองทุน นางรัตมีบอกว่า ย่อส่วนการทำโครงการส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐานมาใช้ เพราะเห็นผลเชิงประจักษ์



ชัดเจนว่า เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่นอกจากจะก่อให้เกิดรายได้ เกิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่รู้เท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก ยังทำให้คนเก่งขึ้น เหมือนผู้ร่วมเรียนรู้ของ ก.กก บึงกาฬ

สำหรับเป้าหมายต่อไปของ ก.กก บึงกาฬ ที่มีแผนดำเนินการต่อจากนี้ คือ การยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์สู่สากล โดยปัจจุบันผลิตภัณฑ์ของ ก.กก บึงกาฬ ได้รับโอกาสจากกลุ่มเซ็นทรัลทำผลิตภัณฑ์ภายใต้แบรนด์ good goods จำหน่ายในเครือเซ็นทรัล ขณะที่ สกร. กำลังพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องของการเทียบโอนความรู้ผู้เรียนให้สามารถจบการศึกษาได้เร็วขึ้นเช่น จาก 2 ปี เป็น 6 เดือน โดยสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปเทียบโอนด้วยการประเมินเทียบระดับ ตลอดจนการต่อยอดเรื่องเครดิตแบงก์ ซึ่งองค์ความรู้จาก ก.กก บึงกาฬ จะเข้าไปอยู่ในแผนงานใหม่ที่ สกร. วางไว้

ผลจากการไม่ทิ้งโอกาสในการเรียนรู้ ส่งผลให้กองทุน ก.กก บึงกาฬ สานสัมพันธ์ชุมชน เปรียบเสมือนศูนย์ฝึกทักษะอาชีพที่คนในชุมชนสามารถมากู้ยืมเพื่อนำไปต่อยอดการประกอบอาชีพ ให้มีกิน มีกิน มีของมีขาย และมีกลุ่มได้แล้ว การก่อเกิดของกองทุน ก.กก บึงกาฬ สานสัมพันธ์ชุมชนยังทำให้ครอบครัวและคนในชุมชนแห่งนี้หลุดพ้นจากกับดักความยากจนข้ามรุ่นได้ในที่สุด ●

ภาคผนวก รายนามคณะอนุกรรมการ

ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนการดำเนินงานส่งเสริม
และพัฒนาเยาวชนประชากรวัยแรงงานนอกระบบ
กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

รายงานคณะกรรมการ

ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาเยาวชน
ประชากรวัยแรงงานนอกระบบ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

28 มีนาคม 2562 - 27 มีนาคม 2564

คณะกรรมการกำกับทางโครงการพัฒนากักขะแรงงานที่ขาดแคลนทุนทรัพย์
และด้อยโอกาส

- | | |
|--|---------------------|
| 1. ศาสตราจารย์สมพงษ์ จิตระดับ | ประธานอนุกรรมการ |
| 2. นายสุทิน แก้วพนา | อนุกรรมการ |
| 3. นายภัทร คำพิทักษ์ | อนุกรรมการ |
| 4. พญ.ทานทิพย์ อารังวรารุณ | อนุกรรมการ |
| 5. นายโชคชัย ล้อมประดิษฐ์ | อนุกรรมการ |
| 6. นางสาวธันว์ธิดา วงศ์ประสงค์ | กรรมการและเลขานุการ |
| ผู้แทนผู้จัดการกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา | |

16 สิงหาคม 2564 - 31 กรกฎาคม 2567

คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนประชากรวัยแรงงานนอกระบบ

- | | |
|--|---------------------|
| 1. นายกฤษณพงศ์ กีรติกร | ที่ปรึกษา |
| 2. นายสมชัย จิตสุชน | ที่ปรึกษา |
| 3. ศาสตราจารย์สมพงษ์ จิตระดับ | ประธานอนุกรรมการ |
| 4. นายภัทร คำพิทักษ์ | อนุกรรมการ |
| 5. รองศาสตราจารย์ลือชัย ศรีเงินยวง | อนุกรรมการ |
| 6. รองศาสตราจารย์อภิญญา เวชยชัย | อนุกรรมการ |
| 7. นายโชคชัย ล้อมประดิษฐ์ | อนุกรรมการ |
| 8. ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ | อนุกรรมการ |
| 9. อธิบดีกรมกิจการเด็กและเยาวชน | อนุกรรมการ |
| 10. อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น | อนุกรรมการ |
| 11. อธิบดีกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน | อนุกรรมการ |
| 12. นางสาวธันว์ธิดา วงศ์ประสงค์ | กรรมการและเลขานุการ |
| ผู้แทนผู้จัดการกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา | |

1 สิงหาคม 2567 - ปัจจุบัน

คณะกรรมการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ และพัฒนาเยาวชนและแรงงานนอกระบบ

- | | |
|--|---------------------|
| 1. นายพงษ์ศักดิ์ ยิ่งชนม์เจริญ | ที่ปรึกษา |
| 2. ศาสตราจารย์สมพงษ์ จิตระดับ | ที่ปรึกษา |
| 3. นายภัทร คำพิทักษ์ | ที่ปรึกษา |
| 4. รองศาสตราจารย์ภิญญา เวชยชัย | ที่ปรึกษา |
| 5. นายกฤษฎพงษ์ กิรติกร | ประธานอนุกรรมการ |
| 6. ศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย | รองประธานอนุกรรมการ |
| 7. นายสรวิศ ไพบูลย์รัตนกร | อนุกรรมการ |
| 8. นายโชคชัย ถิ่นประดิษฐ์ | อนุกรรมการ |
| 9. รองศาสตราจารย์ลือชัย ศรีเงินยวง | อนุกรรมการ |
| 10. นายเอ็นนู ซื่อสุวรรณ | อนุกรรมการ |
| 11. รองศาสตราจารย์ชูกี หะยีสาแม | อนุกรรมการ |
| 12. ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ | อนุกรรมการ |
| 13. ปลัดกระทรวงแรงงาน | อนุกรรมการ |
| 14. อธิบดีกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น | อนุกรรมการ |
| 15. อธิบดีกรมกิจการเด็กและเยาวชน | อนุกรรมการ |
| 16. เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน | อนุกรรมการ |
| 17. ผู้จัดการกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาหรือผู้แทน | กรรมการและเลขานุการ |



ประมวลภาพกิจกรรมโครงการ กสศ.



ประมวลภาพกิจกรรมโครงการ กสศ.





กสศ

สำนักพัฒนานวัตกรรมเพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

เลขที่ 388 อาคารเอส. พี. ชั้น 13 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400

สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม



0-2079-5475 กด 3



065 9691364



Community@EEF.co.th



ทุนส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน



Facebook



แผนที่การทำงาน



www.eef.or.th



เรื่องเล่าจากพื้นที่